

Petrus Vincula Birgitta Laurentiu
Dvra Worfriu 7 Software Finjalija
Laurentiu

Heikki Oja

HELGON
NAMNI
ALMA
NACKAN

SLS APPELL

HELGONNAMN I ALMANACKAN

Heikki Oja

HELGON
NAMIN I
ALMA
NACKAN

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET, HELSINGFORS
APPELL FÖRLAG, STOCKHOLM | 2023

Denna bok är nr 15 i serien SLS Varia och utges gemensamt av Svenska litteratursällskapet i Finland och Appell Förlag. Boken utges med stöd av Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond I inom Svenska litteratursällskapet i Finland.

© Författaren och Svenska litteratursällskapet i Finland 2023

Översättning från finska: Heikki Oja och Karl Johan Donner.
Språkgranskning: Leila Mattfolk.

Pdf-utgåva 2024

Omslagsbild: Helgon i augusti i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Det Kgl. Bibliotek, Köpenhamn.

Omslag och grafisk form: Antti Pokela.

Typsnitt: Lovely May, Adobe Caslon, Myriad.

Svenska litteratursällskapet i Finland, www.sls.fi
Appell Förlag, www.appellforlag.se

ISBN 978-951-583-575-8 (tryckt utgåva, Finland)

ISBN 978-91-988152-3-8 (tryckt utgåva, Sverige)

ISBN 978-951-583-665-6 (pdf),

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-583-665-6>

SLS Varia

ISSN 2489-7841 (tryckt)

ISSN 2670-0182 (digital)

UDK 930.85, 801.313

INNEHÅLL

Helgonens uppgång och fall 7

Helgonen 11

Vem blev helgonförklarad? 11 ❖
Helgonförteckningar 13 ❖ *Vilka togs
med i de svenska kalendrarna? 15* ❖
Våra äldsta kalendrar 18 ❖ *De svenska
almanackorna 21* ❖ *Helgonens år 23*

Januari 25 ❖ **Februari 45** ❖ **Mars 65**
April 86 ❖ **Maj 108** ❖ **Juni 128**
Juli 148 ❖ **Augusti 170** ❖ **September 193**
Oktober 214 ❖ **November 237**
December 261 ❖ **Rörliga helger 285**

Källor och litteratur 296
Bildkällor 302
Register 304

HELGONENS UPPGÅNG OCH FALL

SVENSKA FOLKETS FÖRSTA MÖTE med helgonen skedde genom handel och missionärer. Redan på 800-talet besökte biskop Ansgar svearnas handelsstad Birka på Björkö i Mälaren och berättade för folket om kyrkans heliga män och kvinnor, och i början av 1000-talet anlände fler predikanter. Några av dem dräptes av våra förfäder, och de blev genast martyrförklarade. Man började betrakta dem som helgon och därmed fick de ett stabilt fotfäste på svensk mark.

När kristendomen spred sig blev de europeiska helgonen kända för hela folket. Kyrkor vigdes till de mest kända helgonens ära, och i kyrkorna fanns bilder och statyer av heliga män och kvinnor. Helgonens namn började också användas som personnamn och i ortnamn, och med hjälp av helgonen uppkom en helt ny folklig tideräkning som användes innan almanackorna blev vanliga. Helgonnamnen började användas i folktraditionens ordspråk till exempel för att förutspå vädret.

Helgonen var ett centralt fenomen inom kristendomen före reformationen. De fungerade som förbedjare och mirakelgörare mellan människor och Gud. Man kunde kanske tro att helgonen skulle ha försvunnit tillsammans med den katolska läran när denna under reformationen i Sverige på 1500-talet måste ge vika för den lutherska läran.

Men verkligheten var en annan. Medan de katolska mässböckerna på 1400-talet listar något över etthundra helgon, innehöll de lutherska kalendrarna minst två gånger så många helgon. När man i Sverige började ge ut tryckta almanackor i slutet av 1500-

talet, var dagarna fulla av namn på helgon, kända såväl som okända.

Svenska folket hade onekligen gjort helgonen till sina egna och ville hålla fast vid dem. Trots att helgonen inte längre firades på samma sätt som under den katolska tiden återkom helgonnamnen år efter år från sekel till sekel i almanackor och kalendrar. När almanackorna så småningom blev vanligare också i hemmen fanns namnen ständigt i människornas medvetande.

Det var först när tiderna förändrades med den växande nationalismen och nationalromantiken i slutet av 1800-talet som helgonens plats i kalendrarna började ifrågasättas. Svenskarna började fira sina egna namnsdagar, och de ville ha ordentliga svenska namn i kalendrarna. De gamla helgonen fick dra sig tillbaka. Bara de mest kända helgonnamnen fick stanna kvar, om än anpassade till svenska namnformer.

Utmönstringen av helgonnamn i kalendrarna i Sverige gjordes huvudsakligen i kalenderreformen 1901. Den finländska namnlängden genomgick samma reform 1908. Sedan dess, i över hundra år, har helgonen befunnit sig i skymundan, men minnet av dem lever kvar i person- och ortnamn, i folktraditionen och på kyrkornas väggar.

Denna bok har kommit till inom ett forskningsprojekt vid Helsingfors universitets almanacksbyrå i början av 2000-talet. Först samlade vi in kopior av kalendrar och almanackor som getts ut i Sverige och Finland från medeltiden fram till början av 1800-talet och publicerade dem på webben. Därefter sammanställde vi namnlängderna i almanackorna från tiden före 1809, då Finland ännu var en del av Sverige och man i Finland använde almanackor som getts ut i Stockholm.

Boken tar upp namn som förekommit i svenska tryckta kalendrar och almanackor på 1500–1700-talen, såväl egentliga helgonnamn som andra kända namn. I almanackorna ingick ju också

I det sigill som på 1400-talet användes av Sankta Klara kloster i Stockholm avbildas ordens grundare, Heliga Klara av Assisi. Bild ur boken *Svenska sigiller från medeltiden* (1862).

många namn och fester till minne av personer som inte var helgon: först och främst Jesus, hans mor och hans lärjungar samt flera gammaltestamentliga gestalter och även historiska personer.

Det har aldrig funnits en enda enhetlig och gemensam helgonkalender i Sverige, utan man använde flera kalendrar parallellt redan under medeltiden. Samma variation, oenhetlighet och mångfald fortsatte också efter den katolska tiden i namnlängderna i de tryckta almanackorna. Under 1500–1700-talen förekom det omkring 1 500 olika helgon i svenska kalendrar och almanackor – i denna bok presenteras cirka 800 av dem. Namnlängderna i almanackan samordnades först vid mitten av 1700-talet då man i hela riket började följa den av Vetenskapsakademins fastslagna namnlistan.

Den finska versionen av denna bok (*Suomen kansan pyhimyskalenteri*) kom ut år 2011 på förlaget Kirjapaja Oy. Där presenterades namn som förekommit i finska publikationer. Även om namnlängderna i finska och svenska kalendrar och almanackor under gångna århundraden har mycket gemensamt, är de inte identiska. Därför har boken bearbetats och kompletterats med helgonnamn som förekom i sverigesvenska och finlandssvenska tryckta kalendrar mellan cirka 1500 och 1900.

Jag tackar Svenska litteratursällskapet i Finland för välvillig inställning och förlagsredaktör Hedvig Rask för smidigt samarbete. Jag tackar också de tre anonyma av SLS utsedda granskarna för nyttiga kommentarer och förbättringsförslag. Karl Johan Donner och Leila Mattfolk har hjälpt mig med översättning och språkgranskning. Tack även till Suomen Tietokirjailijat ry, Kulturfonden för Sverige och Finland och FILI – Center för litteraturexport, som har beviljat ekonomiskt understöd för denna svenska version av boken.

Helsingfors i januari 2023

Heikki Oja

HELGONEN

Vem blev helgonförklarad?

Under de första århundradena var martyrerne den största gruppen bland helgonen. De offrade sina liv för kristendomen, och därför ärades och hedrades de efter sin död.

Martyrernas antal växte snabbt. Orsaken var att alla i det romerska riket pålades att även tillbe kejsaren som en gud, men detta kunde de monoteistiska kristna inte underkasta sig. Därför blev de torterade och dödade.

Martyrernas dödsdag blev också deras helgondag. Helgondagarna betraktades som martyrernas födelsedagar, eftersom de genom sin död föddes in i ett nytt och bättre liv och fick inträde i himlen.

Kejsar Konstantin den store avslutade förföljelserna mot de kristna på 310-talet och godkände kristendomen i det romerska riket. Efter det var det få som blev martyrer, och de nya helgonen var främst så kallade bekännare, det vill säga människor som hade levt ett exemplariskt kristet liv och visat sin helighet i ord och handling. De sägs ha gjort underverk redan under sin livstid, eller så har mirakler inträffat vid deras gravar eller genom deras relikier (kvarlevor eller föremål som kan knytas till helgonen), till exempel så att en svårt sjuk person mirakulöst har tillfrisknat.

En betydande grupp av bekännare var kyrkans män: påvar, biskopar och präster. De hade genom sitt ämbete möjlighet att få en hög posi-

Helige Georg, på svenska Sankt Görän. Glasmålning i Saint-Georges kyrka i Dordogne i Frankrike.

DE SVENSKA HELGONEN

Sverige har tiotal egna helgon. I Tryggve Lundéns bok *Svenska Helgon* räknas cirka femtio av dem upp. Det mest kända svenska helgonet är Birgitta (se 7.10), som helgonförklarades av påven i slutet av 1300-talet. Hon är numera ett av Europas skyddshelgon.

I väntan på en eventuell helgonförklaring kunde påven ge tillstånd till translationer som tillät lokala och regionala kulturer. År 1482 godkände påven kult av Katarina av Vadstena (heliga Birgittas dotter) och 1488 translationen av hennes relikier. Påven beviljade också translationer av fyra svenska helgonkandidater 1497: Brynolf av Skara (se 16.8), Hemming av Åbo (se 22.5), Ingrid av Skänninge och Nils Hermansson av Linköping. Ingen av dem har helgonförklarats av påven.

Namnet Ingrid fanns med i almanackorna under några år på 1600-talet. Ingrid levde i slutet av 1200-talet och var den första abbedissan i Skänninge kloster. Numera finns Ingrid i den svenska almanackan den 9 oktober och i den finlandssvenska den 5 oktober. Nils Hermanssons (Sankt Nicolaus) minne firas på hans skrinläggningsdag den 4 februari, men i almanackorna har han inte förekommit.

Vissa äldre svenska helgon har kommit i åtnjutande av biskoplig helgonförklaring och firats liturgiskt fram till medeltidens slut eller ännu senare. Av dessa har följande namn kommit in i den sverigesvenska namnlängden: Erik (18.5), Henrik (19.1), Botvid (28.7), Eskil (12.6), Sigfrid (15.2) och Helena (31.7). Andra svenska personer med helighetsrykte som förekommer i gamla almanackor är Ansgarius (se 4.2), David (25.6), Ingeborg (29.10) och Simon eller Staffan (5.1).

Det äldsta svenska helgonet anses vara Anna av Novgorod. Hon var en svensk kungadotter, som gifte sig med Novgorods härskare Jaroslav den vise i början av 1000-talet. Anna av Novgorod hette ursprungligen Ingegerd, och i Ryssland kände man henne som Irina. Enligt en sägen fick Ingegerd staden Ladoga och dess omgivning som morgongåva. Området blev senare känt som Ingermanland.

Heliga Birgitta. Glasmålning i Vadstena klosterkyrka.

Efter sin makes död gick Ingegerd i kloster och tog namnet Anna. Hon dog omkring år 1050. Anna har helgonförklarats i den ortodoxa kyrkan. De gamla svenska almanackorna nämner henne inte, men numera finns Ingegerd i den svenska almanackan den 7 november och i den finlandssvenska den 23 januari. I den ortodoxa kalendern står Anna av Novgorod på hennes dödsdag den 10 februari.

tion och därmed stor ryktbarhet, så att de efter sin död ofta blev helgonförklarade. Bland helgonen fanns också jordiska härskare. På medeltiden ansågs härskaren ha fått sin makt från Gud och därför var han i det närmaste Guds representant på jorden och värd helgonkronan.

Många bibliska personer finns bland de förnämsta helgonen. I helgonkalendern är det Jesus som har flest märkesdagar, medan det näst största antalet dagar är tillägnade hans mor, Jungfru Maria. Även Jesus far Josef och hans morföräldrar Anna och Joakim äras med märkesdagar. Likaså fick Jesus lärjungar snabbt helgonstatus, i synnerhet som de flesta av dem led martyrdöden.

Gammaltestamentliga personer blev till en början inte firade. Praktiken ändrades emellertid under medeltiden, och när det officiella romerska martyrologiet utgavs på 1500-talet innehöll det också patriarker och profeter från Gamla testamentet.

I början skedde helgonförklaringar mer spontant bland de kristna. Senare kunde helgon godkännas av den lokala biskopen, men i början av 1200-talet blev det påvens sak att utföra helgonförklaringar. Först bestämdes det att endast påven kan besluta om translation, det vill säga överflyttning av ett helgons relikier från den ursprungliga gravplatsen till en värdigare viloplats och läggning i ett skrin. Skrinläggningen betydde att personens helighetsstatus erkändes, vilket kunde vara ett steg mot en officiell kanonisation (helgonförklaring). Det påvliga privilegiet bekräftades 1234, när det fastslogs att nya namn i helgonförteckningen kan upptas endast genom välsignelse av den katolska påven. När påven förklarar någon som helgon vördas den personen som helgon i hela den katolska kyrkan.

Den katolska kyrkan förklarar fortfarande nya helgon, men i denna bok gör vi bekantskap med heliga män och kvinnor endast från tiden före 1600-talet.

Helgonförteckningar

Redan under det första århundradet började man samla in förteckningar över martyrer. Förteckningarna var till en början lokala och begränsade listor. Den första utförligare martyrför-

teckningen, den så kallade Hieronymus martyrologium, sammanställdes på 500-talet.

I början av 700-talet sammanställde munken Beda förteckningar över martyrer från hela den västerländska kyrkan. Kort därefter fogades han själv till skaran av helgon, och på 800-talet fortsatte biskop Usuardus arbetet. När man i Rom på 1500-talet sammanställde hela den katolska kyrkans gemensamma helgonförteckning, baserade man den på Bedas och Usuardus arbete, på östkyrkans martyrförteckning (Sirlets *Menologion*) och på verk av några kyrkofäder. Det romerska martyrologiet bestod av martyrer, bibliska personer och de mest betydande biskoparna och påvarna. Därtill kom bekännare som hade visat sin helighet genom ett ständigt vardagligt martyrskap, till exempel genom ett asketiskt liv.

xj. E Quintodecimo Kal. Iunij Luna. 18

a	b	c	d	e	f	g	h	i	K	l	m	n	p	q	r	f
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1	2	A	B	C	D	E	F	G	H	M	N	P	Q	R	S	T
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24

M N Aegypto S. Diocori • lectoris, in quem Praefes multa & varia tormenta exercuit, ita ut virgula eius offoderet, & lapidibus laeva inflammaret, sed caelestis luminis fulgore perterritus cecidit, & ministris: postquam laminae in ardentibus adibus, martyrium confirmavit. Camerini S. Venetii • martyris, qui anno quindecim nati, sub Decio Imperatore & Antiocho praefide, una cum alijs decem gloriosi certaminis curiam exitu ab hoste implevit. Spoletini sancti Felicitis • episcopi, qui sub Maximiano Imperatore martyrii palmam adeptus est. In Aegypto S. Potamionis • episcopi, qui primo sub Maximino confessor, deinde sub Constantio Imperatore & Phidagrio praefide Ariano, martyrio coronatus est. Anasyrae in Galitia S. Theodoti • martyris, & sanctarum Thecafae virginis amicae, Alexandrae Claudiae, Faimae, Euphaesiae, Maronae, & Juliae virginum, quae a Praefide prius profuturæ; sed Dei virtute servatae, lapidibus ad caelum ligatis in palatium aetheris sanctuarum reliquias collectas cum Theodoto honorifice sepelisset, comprehensas a Praefide, frustulose dilaniatas est, ac deorsum emic percutas martyrii coronam accepit. Vpsali in Saetia S. Eriici • Regis & martyris.

Texten för den 18 maj i den latinska *Martyrologium Romanum* från år 1597. I den sista satsen står det: "I Uppsala i Sverige S. Ericus kung och martyr."

Påven Gregorius XIII, samme energiske påve som också förnyade tideräkningen, fastställde det romerska martyrologiet för hela kyrkans bruk år 1584. Under de följande åren reviderade kardinal Caesar Baronius hela boken och försåg den med omfattande kommentarer och hänvisningar.

Det romerska martyrologiet bevarades nästan oförändrat ända till 1900-talet. På 1960-talet utmönstrade man några helgon som

inte hade någon historisk grund, men annars är texterna från 1500-talet fortfarande i bruk, nästan oförändrade.

Det romerska martyrologiet har tryckts i oräkneliga upplagor. Det är vanligen en bok i B5-format med cirka 500 sidor, där man i datumordning presenterar de viktigaste helgonen, deras dödsort och förtjänster.

Vid sidan av de korta och lakoniska martyrförteckningarna har man under århundradena också gärna läst utförligare redogörelser om helgonens liv och underverk. Den populäraste helgonläse-boken genom tiderna skrevs i mitten av 1200-talet. Författaren var Jacobus de Voragine, som senare blev ärkebiskop i Geneve. Hans bok är känd under namnet *Legenda Aurea*, ”Gyllene legenden”.

”Gyllene legenden” presenterar svepande över hundra av de mest kända helgonen. Boken innehåller spänning, romantik och till och med lite sex. På sin tid motsvarade den gott och väl nutidens underhållningsromaner. Samlingen kopierades först för hand i tusentals exemplar och efter att boktryckarkonsten uppfunnits, på 1400-talet, var den i över hundra år en ständig bestseller, som ofta sålde bättre än Bibeln.

Den mest omfattande helgonförteckningen i världen, den latinska *Acta Sanctorum*, är skapad av belgiska jesuiter, så kallade bollandister. Verket är en samling av alla källskrifter om romersk-katolska helgon. De första volymerna utkom år 1643 och i serien, som fortgår ännu i dag, har tills vidare utkommit 68 böcker.

Vilka togs med i de svenska kalendrarna?

Helgonskaran i de svenska kalendrarna är mycket internationell. Eftersom man hade bara ett dussintal egna helgon i almanackorna, använde man sig av det centraleuropeiska helgonurvalet som komplement.

De viktigaste helgonen är de samma överallt i västvärlden: personer som är förknippade med Jesus, hans lärjungar, personer ur Bibeln, de ryktbaraste martyrerna och de mest kända prelaterna. De här utgör kärntruppen av cirka 100–200 namn.

HELGONENS ATTRIBUT

Helgonbilderna upplevdes som trygga och familjära, och det berodde på att de alltid presenterades på samma sätt. Den stora jätten som bär ett litet barn på sina skuldror är den helige Christopherus. Den späda ungmön med ett vitt lamm i famnen är jungfru Agnes. Samma tanke ser vi i de kostymer dagens superhjältar bär. Stålmannen känns alltid igen på S-symbolen på hans bröst och Spindelmannen på sin blå-röda klädsel med nätmönster.

Martyrernas kännetecken, deras så kallade attribut, har oftast sitt ursprung i sättet de dödades på. Svärd är mycket vanliga på bilderna, eftersom många halshöggs med svärd. Ett hjul berättar att martyren har pinats med roterande egg (såsom Katarina), ett städ i sin tur att martyrens lemmar har brutits på städet (såsom Adrianus).

Martyren kunde bära på en bricka med lösrivna bröst (Agatha) eller ögon (Lucia

och Otilia), eller hålla stora tandtänger (Apollonia). Sebastians attribut var en pil, eftersom han hade skjutits full med pil.

Bekännarnas symboler är fredliga, eftersom de hade fått leva ett fullt liv. En biskop känns igen på en spetsig mitra och krokig biskopsstav, ett pilgrimshelgon i sin tur på en lång vandringsstav, hatt med brätte och vattenflaska.

Det finns tusentals helgon och de har hundratals olika attribut. Till exempel finns det över tjugo helgon med attributet lejon. Bland dem finns evangelisten Markus, Agapitus, Hieronymus och Prisca. I alla dessa helgons legender framträder ett lejon på ett eller annat sätt.

Helgonen hade också några gemensamma attribut. Det vanligaste är en gloria, som ofta omger helgonens huvud. Ett annat vanligt attribut är en palmkvist, som är en allmän symbol för seger. Om det är en martyr som avbildas betyder palmkvisten segern över döden, eftersom

martyrerna genom döden vann nytt liv. Om det är en jungfru som håller palmkvisten symboliserar den inte nödvändigtvis döden, utan segern över köttets lustar.

Ett lejon i helgonbilden kunde betyda att helgonet hade dödats av ett lejon, eller att helgonet hade haft ett lejon som vän. Här avlägsnar den helige Hieronymus en tagg ur lejonets tass och de blir goda vänner. Målning av holländaren Rogier van der Weyden från år 1450.

I våra första kalendrar fanns bara ett hundratal helgondagrar medan de andra dagarna saknade namn. Enligt centraleuropeisk modell ville man från och med slutet av 1500-talet ha åtminstone ett helgonnamn för varje dag, och därför måste sortimentet kompletteras.

Den mest självklara källskriften var det romerska martyrologiet. Om en almanacksförfattare på 1600-talet inte visste vilket helgon som firades en viss dag, tog han fram sitt martyrologium och lade i sin kalender till det första namnet som den romerska förteckningen nämnde på denna dag.

En annan stor grupp var tyska helgon. De kom in i nordiska kalendrar framför allt genom den tyske doktorn och professorn David Herlitz, som också var känd under sitt latinska namn Herlicius. Han var en konkurrent till den svenska almanacksförfattaren Sigfrid Forsius. Herlitz gjorde tyska kalendrar under ett halvt århundrade, och i över fyrtio år utgavs kalendrar av honom också i Sverige, beräknade för Stockholms horisont.

Tack vare Herlitz togs många nordtyska helgon in i kalendrarna. Det var helgon som knappast var kända på annat håll. Sveriges egna almanacksförfattare tog gärna med samma namn i sina almanackor på 1600-talet, eftersom Sverige vid den tid-

punkten hade erövat och införlivat de tyska områdena Bremen och Vorpommern i rikets territorium. De nordtyska helgonen var nästan svenska helgon.

David Herlitz (Herlicius) var 1600-talets flitigaste författare av svenska almanackor.

funnit delar av nästan tvåhundra olika kalendermanuskript. Han hittade kalendrar också i till exempel lagböcker. Kalendrarna är skrivna på latin och de kan ha varit i bruk i svenska kloster och församlingar, och även i privata hem. Några hela årgångar har man inte lyckats sammanställa, men en bok från 1198 som förvarats i Vallentuna kyrka, det så kallade Vallentunakalendariet, innehåller kalendersidor från mars till februari, endast januari och februari saknas.

De första böckerna för en svensk publik trycktes i slutet av 1400-talet. De var mässböcker för Sveriges biskopsstift. Sverige hade då sju biskopsdömen: Uppsala, Linköping, Skara, Västerås, Strängnäs, Växjö och Åbo.

För nästan alla stift trycktes en egen mässbok eller ett eget breviarium. Ärkestiftet Uppsala fick exempelvis en egen mässbok år 1484

Två sidor ur Peter Möllmans bok *Een Bönebook ock Calendarium* från år 1590.

och en ny år 1513. Alla mässböcker och breviarier innehöll en kalender på de första sidorna. Helgonförteckningarna varierade från stift till stift.

Mässböckerna och kalendrarna i dem var skrivna på latin. Efter reformationen började man för första gången publicera svenskspråkiga andaktsböcker och i dem också svenskspråkiga kalendrar. Peter Möllman utgav till exempel *Een Bönebook ock Calendarium* år 1590 och Petrus Gothus *Psaltare medh små Summarier och Calendario* år 1599.

Böneböckernas kalendrar var så kallade eviga kalendrar, som inte var ämnade för något uttryckligt år. De innehöll en lista över årets dagar, fasta festdagar och helgonens märkesdagar. I kalendrarna fanns ofta en tabell på en egen sida, med vars hjälp man kunde räkna ut när påsken inföll och därigenom också när man skulle fira andra rörliga helger. Bredvid dagarna löpte också de så kallade söndagsbokstäverna, med vilkas hjälp man kunde räkna ut söndagar för vilket år som helst och därigenom också de andra veckodagarna.

Redan på 1500-talet började man i Sverige även ge ut årliga almanackor efter centraleuropeisk modell, där veckodagar och alla fester knutna till påsken gavs på sina riktiga platser. Almanackan var därför mer praktisk för vardagligt bruk, men den gällde bara för ett år, så för följande år måste man köpa en ny almanacka.

VAD ÄR KALENDER OCH VAD ÄR ALMANACKA?

Begreppet kalender betydde till en början tideräkning, och gör det fortfarande när man talar om till exempel den gregorianska kalendern eller den kinesiska kalendern. Men kalender syftar också på vilken som helst produkt, vare sig den är i form av pergament, papper eller till exempel trä, som innehåller en förteckning över den årliga tideräkningen. Kalendern kan innehålla många fler upplysningar än bara en kronologisk uppställning av årets dagar och månader. Dessut-

om kan olika skriftliga alster, såsom böneböcker, psalmböcker, lagböcker eller rentav förteckningen över statens ämbetsinnehavare ha en kalenderdel i början.

Almanacka började man kalla ett litet häfte på papper som kommer ut årligen och som förutom årets kalender också innehåller till exempel dagliga astronomiska uppgifter, förteckningar över marknadsdagar och annat folkligt material.

De svenska almanackorna

Den äldsta bevarade svenska almanackan är från år 1585, och den är sammanställd av Petrus Olai Vadstenensis. Från och med 1590-talet finns det almanackor bevarade från nästan varje år. En del av de svenska almanackorna var översättningar från tyska – under hela 1600-talet var bara en tredjedel av almanackorna skrivna av svenskar, de övriga var översättningar. Situationen förändrades först på 1700-talet, då man i Sverige började föredra produkter som tillverkats i det egna landet.

Utbudet på almanackor var mycket brokigt fram till mitten av 1700-talet. De som gjorde almanackorna var enskilda vetenskapsmän och amatör-astronomer, och för varje år utgavs åtskilliga konkurrerande almanackor. Under första hälften av 1600-talet kom det ut i medeltal två almanackor årligen, under andra hälften publicerades sex och i början av 1700-talet till och med sju konkurrerande almanackor per år. Varje almanacksförfattare bestämde själv vilka namn han tog in på vilken dag och vilket annat material han ville publicera.

Utgivningen av almanackor i hela svenska riket förändrades på 1740-talet. Kungen ville då å ena sidan få ordning på de vilda almanacksförfattarna, å andra sidan skaffa medel till Kungliga Svenska Vetenskapsakademien utan att behöva använda kronans

En av de första svenska almanacksförfattarna var Sigfrid Aronus Forsius. I Ekenäs kyrka i Finland finns en glasmålning av Forsius, gjord av konstnären Karin Slotte omkring år 1924.

pengar. Kungen gav år 1747 Vetenskapsakademien privilegiet att ensamt utge och importera almanackor i riket. Alla inkomster från almanackorna skulle enligt privilegiet användas till förmån för Vetenskapsakademien.

När redaktionen av almanackan nu var koncentrerad till en utgivare, var det lättare att genomföra den länge planerade helgdagsreformen. I början av 1740-talet hade Sveriges riksdag, för att föra in fler arbetsdagar under året, beslutat att många helgdagar, såsom apostladagarna och den tredje och fjärde jul-, påsk- och pingstdagen skulle bli vardagar. Ingen åtydde dock beslutet, och de vilda almanacksförfattarna fortsatte märka ut dagarna med röd färg. Beslutet upphävdes senare, men på 1770-talet gav kungen en ny befallning, och när dessa dagar i alla almanackor ändrades från röda dagar till vanliga vardagar, gick folket med på att arbeta på de gamla helgdagarna.

Maj månad ur Eric Burmans almanacka 1721. På den nedre delen av sidorna löper en följetong som heter "En liten Berättelse om alle de Namnen som ut Almanachen stå".

Svenska Vetenskapsakademien publicerade också de finska almanackorna under andra hälften av 1700-talet. När Finland

år 1809 blev en del av det ryska riket gavs almanacksprivilegiet på den ryska kejsarens befallning till universitetet i Åbo. Universitetet flyttades efter Åbo brand år 1827 till Helsingfors, och Helsingfors universitet innehade samma privilegium ända till år 1995. I samband med att Finland gick med i EU avskaffades almanacksprivilegiet i Finland. I Sverige slutade Vetenskapsakademiens almanacksprivilegium gälla redan tidigare, år 1972.

Helgonens år

I boken presenteras de helgon som vanligen förekommit på respektive dagar i gamla svenska kalendrar och almanackor. Namnen stavas i allmänhet som i de gamla kalendrarna eller i det ursprungliga romerska martyrologiet, men ibland används också den nutida, vedertagna namnformen.

Helgonen förekom ofta på flera olika dagar i kalendrarna och almanackorna. Placeringen av namnen var förr i tiden dessutom ungefärlig. Om det råkade bli två namn på samma dag, flyttades det ena namnet till dagen därpå eller ännu längre från den rätta dagen. Bibliska personer eller andra helgon vars dödsdag inte var bekant eller som inte hade någon hävdvunnen minnesdag, kunde placeras på vilket datum som helst under året.

I början hade man också oriktig kunskap om många helgons dödsdag. När den rätta dödsdagen senare blev känd, flyttades helgonet vanligtvis till rätt dag i det romerska martyrologiet. Om namnet i Sverige då hade hunnit stabiliseras på den oriktiga dagen, höll man här fast vid traditionen och det gamla, inkorrekta, datumet.

Strängnäs kapitel:s sigill föreställer domkyrkans skyddshelgon Petrus och Paulus. Sigillet är från år 1440. Bild ur boken *Svenska sigiller från medeltiden* (1862).

JANUARI

1.1

Circumcisio Domini, Nyårsdagen

På detta datum har det stått *Circumcisio Domini* (Herrens omskärelse) eller *Nyårs dag* i nästan alla kalendrar. I medeltida handskrivna kalendrar kunde årets första dag uppmärksamma också helgonen Fulgentius eller Eugendus.

Fulgentius var biskop i den tunisiska staden Ruspe. Han dog den 1 januari år 533 (se 6.3). Eugendus var abbot vid det östfranska klostret i Condat. Han dog den 1 januari år 510.

Årsskiftet har i över tvåtusen år vanligen skett i början av januari. Detta sätt att beräkna tiden är ett arv från romarna. I romarriket inföll årsskiftet ursprungligen i början av mars, men från år 153 f.Kr. inleddes året i början av januari. Julius Caesar fastställde detta datum i sin kalenderreform år 44 f.Kr.

Kyrkan ville ge det världsliga årsskiftet en religiös innebörd genom att på nyårsdagen uppmärksamma Jesus omskärelse. Den nutida

Helgon med dagar i januari i en belgisk psaltare från omkring 1530. Från ovan: Jesus omskärelse, konungarnas tillbedjan, Antonius och Sebastianus, Vincentius och Agnes samt Paulus omvändelse.

katolska kyrkan tillägnar dagen Jesus mor Maria. Nyårsdagens kristliga innehåll har emellertid varit ringa, och dagen är framför allt en världslig fest, då ett år slutar och ett nytt börjar.

2.1 Abel, Seth

I medeltida kalendrar var den 2 januari annandagens oktav, det vill säga den åttonde dagen efter annandag jul. I slutet av 1500-talet infördes Abel som dagens namn, och lite senare tillades Seth. Båda namnen fanns kvar i de svenska almanackorna ända till början av 1900-talet.

Abel finns i Bibeln och är Adams och Evas andre son, som dödas av sin bror Kain. Därför kan man i de äldsta almanackorna se ordet martyr inskrivet efter namnet Abel. Han var Bibelns första martyr.

Seth (i dag Set) är Abels lillebror. Han föds efter Abels död, och Eva tänker sig att Gud har skänkt henne en ny son i stället för Abel. Enligt Bibeln är Seth en avbild av sin far Adam.

3.1 Enoch

I medeltida kalendrar var den 3 januari oktav eller efterfest till tredje dag jul, aposteln Johannes dag. I slutet av 1500-talet tog man på dagarna vid årsskiftet in namn på Gamla testamentets patriarker i almanackorna. Enoch stod kvar på den 3 januari ända till 1900-talets början, sist med stavningen Enok.

Enoch är samma namn som det hebreiska Henok, som används i den senaste bibelöversättningen. Henok var Adams avkomling, Metushelachs far och Noas förfader. Bibeln berättar att Henok levde i 365 år, innan Gud tog honom till sig.

Det finns många religiösa och mystiska uppfattningar om Henok. Till exempel uppfann han enligt den islamiska traditionen såväl skrivkonsten, astronomin som räknekonsten. Den apokryfiska Henoksboken, som alltså inte ingår i Bibeln, beskriver hur Henok besöker himlen och hur han blir ärkeänglarnas ledare.

4.1 Mathusalem, Titus

Under medeltiden var den 4 januari efterfest till fjärde dag jul, det vill säga värnlösa barns dag, i Finland menlösa barns dag. På 1600-talet infördes på datumet först Telesphorus (påve på 100-talet) och sedan Balthasar (en av de tre vise männen). Under slutet av 1600-talet var namnet Mathusalem. I början av 1700-talet kom Titus in, och det namnet fanns kvar till 1900-talets början.

Vem var denne Titus? Man har föreslagit än den ”botfärdige rövaren”, som korsfästes tillsammans med Jesus, än den romerska kejsaren från första århundradet. Den rätte Titus är ändå Paulus lärjunge som nämns i Bibeln och som senare verkade som biskop på Kreta. Minnesdagen för helige Titus var i medeltidens romerska martyrologium den 4 januari. I den katolska kyrkans kalenderreform under 1800-talet flyttades minnesdagen till februari och på 1900-talet till slutet av januari. I de svenska almanackorna har Titus också förekommit i september (se 18.9).

Mathusalem (Metushelach) var den mest långlivade av Gamla testamentets patriarker. Hans livstid blev 969 år och han dog strax före syndafloden. Metushelach var Henoks son och Noas farfar.

5.1 Simon, Simeon

Dagens namn den 5 januari var i Petrus Olais almanacka (1585) Simon Biskop, och under 1600-talet förekom Simon och Simeon. I några almanackor var dagen även tillägnad Melchior, en av de tre vise männen. I slutet av 1600-talet blev namnet Simeon det helt dominerande, och det fanns kvar på denna dag ända till 1900-talet.

Simeon har tilläggsnamnet stylliten eller pelarhelgonet. Han levde på 400-talet i norra delen av dagens Syrien. Han var ursprungligen en herdegosse, men gick i kloster och pinade sig själv på olika sätt. Han förvisades från klostret och levde återstoden av sitt liv som eremit. Han stördes dock gång på gång av folk som kom och rådfrågade honom, så han bosatte sig till slut

på en hög pelare för att få vara i fred. Den ursprungliga pelaren var bara ett par meter hög, men hans anhängare byggde med tiden allt högre pelare för honom, tills den sista var nästan tio meter hög. På pelaren levde Simeon i över 35 år, tills han dog vid 69 års ålder år 459.

Simon syftar på Simon biskop, Hälsinglands apostel, som vanligtvis kallas Staffan eller Stenfinn. Namnet Simon fick han vid biskopsvigningen omkring år 1060. Hamburg-Bremens ärkebiskop Adalbert skickade biskop Simon till norra Sverige som missionär. Enligt legenden led Simon martyrdöden och begravdes i nuvarande Norrala.

Simeon styliten. Teckning av Jacques Callot ur boken *Les Images de Tous les Saints et Saintes de l'Annee* (1636).

6.1 Epiphania, trettondagen

I medeltida latinska kalendrar hette denna högtidsdag *Epiphania* och i kalendrar vid 1600-talets början ”Heliga tre konungar”. I slutet av 1600-talet infördes den nutida formen trettondagen. Som framgår av namnet handlar det om den trettonde dagen efter jul.

På trettondagen minns västkyrkan de tre vise männen som besökte Jesusbarnet i Betlehem. De vise männen var tre konungar som fann Jesus genom att följa en lysande stjärna på himlen. Som gåva skänkte de Jesus guld, rökelse och myrra. De tre vise männen har en koppling till stjärngossetraditionen. Dagens stjärngossetradition, både Luciatågens stjärngossar och de finska stjärngosspelen, har sin bakgrund i de julspelet om julevangeliet som i folklig tradition sedan medeltiden har uppförts i Syd- och Mellaneuropa.

7.1 Knut, Isidorus, Lucianus

I medeltida kalendrar var den 7 januari tillägnad Canutus eller Knut, medan 1600-talets almanackor denna dag vanligen firade Isidorus, och från slutet av 1600-talet Lucianus.

Svenska kalendrar har firat två olika helgon med namnet Knut: Hertig Knut den 7 januari och hans farbror Knut den helige den 13 januari. Knut Lavard ('brödutdelaren') härskade i södra Danmark. Han dödades den 7 januari år 1131. Fyrtio år senare helgonförklarades Knut, efter att hans son Valdemar, Danmarks dåvarande kung, hade sänt påven en övertygande ansökan.

Isidorus av Sevilla var lillebror till helige Leander (se 27.2) och efterträdde denne som ärkebiskop i Sevilla. Han anses ha varit den kanske mest lärda mannen under sin tid. Hans dödsdag var den 4 april år 636.

Lucianus levde på 200-talet i Antiokia vid Medelhavet. Han var en kristen präst, som förbättrade de grekiska översättningarna av Gamla och Nya testamentet. Lucianus satt fängslad under sina sista år och led martyrdöden den 7 januari år 312.

8.1 Erhardus

I över 300 år, från slutet av 1500-talet till början av 1900-talet, firades Erhardus eller Erhard den 8 januari i de svenska almanackorna.

Erhard var biskop i Regensburg i södra Tyskland i slutet av 600-talet. Erhard, som tros ha varit irländare, kom till Tyskland som missionär och grundade ett nunnekloster i Niedermünster. Han döpte där en blind flicka som vid dopet fick synförmågan (se Otilia 12.12). Erhard helgonförklarades över 300 år efter sin död när påven Leo IX besökte Regensburg år 1052.

9.1 Julianus, Beatus

Dagens namn växlade på 1600-talet mellan Beatus och Julianus. Det senare fick ett stabilt fotfäste i almanackorna och fanns kvar på detta datum ända till år 1901.

Julianus levde i början av 300-talet i nuvarande Egypten. Han tvingades gifta sig med jungfru Basilissa, och paret kom överens om att leva i celibat. Basilissa började leda ett nunnekloster och Julianus ett munkkloster, och därtill grundade paret ett stort sjukhus i sitt hem. Julianus led martyrdöden under kejsar Diocletianus förföljelser omkring år 311.

Ordet beatus används som titel på saligförklarade män, men vem som är ursprunget till att Beatus firas den 9 januari är en gåta nästan lika stor som Beata (se 22.12). I det medeltida romerska martyrologiet fanns visserligen en Beatus, den så kallade helvetiernas apostel, Beatus av Lungern. Han har också kallats Beatus av Thun, men hans minnesdag är den 9 maj. Han dog omkring år 112.

10.1 Paulus Eremiten, Nicanor

Redan i medeltida latinska mässböcker tillägnades den 10 januari eremiten Paulus. Paulus Eremiten fanns kvar i almanackorna ända till början av 1700-talet, då Nicanor kom in i stället.

Paulus levde under 200-talet i Thebe, Egypten, och har kallats kristendomens första eremit. Han förföljdes för sin tro och bosatte sig i en grotta i ödemarken där han levde ensam i över sextio år. Varje dag fick han ett halvt bröd av en korp. På ålderns höst fick Paulus besök av Antonius (se 17.1). Antonius stannade en hel dag och denna gång kom korpen artigt med ett helt bröd så att båda fick äta. När Antonius skulle besöka Paulus följande gång hade han dött.

Nicanor var en av de sju diakonerna i urförsamlingen i Jerusalem, och en vän och arbetskamrat till den helige Stefanos (se 3.8

och 26.12). Nikanor nämns i Apostlagärningarna i Bibeln. Han led martyrdöden år 76.

11.1 Johannes, Hyginus

I almanackor från början av 1600-talet kan man den 11 januari läsa ”Johan. Paffue”, Johannes Påve. Namnet Johannes fick i slutet av 1660-talet vika undan och ge plats åt Hyginus, som sedan var dagens namn fram till 1900-talets början.

Hyginus antas ha grekiskt ursprung, men levde i Rom på 100-talet. Han verkade ett par år som påve, i ordningen den tionde. Han dog omkring år 142.

Den enda påven med namnet Johannes som kan knytas till den 11 januari är påven Johannes VI. Han blev påve i oktober 701 och dog den 11 januari år 705. Johannes VI lämnade inga särskilda spår efter sig i tideböckerna. Därför kan man anta att den tyske almanacksförfattaren i namnvalet hade en mera känd Johannes i tankarna. Denne var Johannes Cochlaeus, en av Martin Luthers mest bittra motståndare, som också hade dött den 11 januari, men år 1552.

12.1 Reinholdus, Arcadius

I medeltida kalendrar fanns inget namn den 12 januari. I slutet av 1500-talet dök Reinholdus upp, och i början av 1700-talet ersattes han av Arcadius. Det senare namnet fanns sedan kvar till början av 1900-talet.

Helige Arcadius levde i slutet av 200-talet i norra Afrika, i Caesarea, i det nutida Algeriet. Legenderna handlar främst om hur lugnt Arcadius godtog sin martyrdöd. När han inte ville dyrka romerska gudar, utan stod fast vid sin kristna tro, höggs hans lemmar av led för led, tills bara huvudet och bälen fanns kvar. Blodig och döende betraktade Arcadius lemmarna som låg omkring honom och tackade dem, för nu tillhörde de verkligen

Gud, eftersom de hade offrats till honom. Arcadius dog den 12 januari år 302.

Reinholdus är skyddshelgon för den tyska staden Dortmund. Det finns mycket få uppgifter om honom, men rikligt med legender. Han sägs ha levt under 600- eller 800-talet. Hans grav fanns ursprungligen i Köln, men i början av 1000-talet flyttades kvarlevorna till den nyinvidga Reinoldskyrkan i Dortmund.

13.1 Hilarius, Knut

Från medeltiden till 1600-talets slut har Hilarius namn stått i almanackorna för den 13 januari. I några almanackor på 1500- och 1600-talen firades också Canutus, som på 1700-talet ersatte Hilarius i formen Knut (se ruta). Knut har fortfarande namnsdag den 13 januari.

Den ursprunglige Hilarius var en mycket inflytelserik kyrkans man på 300-talet. Han var biskop i den franska staden Poitiers och kämpade emot olika irrläror. Han anses under sin tid ha varit en viktig kraft i enandet av den kristna kyrkan. Hilariusdagen har varit en betydande märkesdag. Till exempel har vårperioden i det engelska domstolsväsendet fått sitt namn efter Hilarius (*Hilary Term*), eftersom vårens rättegångar inleddes på Hilariusdagen.

14.1 Felix

Den 14 januari hade redan i medeltida kalendrar på 1400-talet helgats åt Felix. Samma namn firas ännu i dag på detta datum i den rikssvenska kalendern.

Den ursprunglige Felix levde på 200-talet i Nola i Italien, nära Neapel. Han var präst, och han hjälpte biskop Maximus, som förföljdes av romarna för sin tro. Också Felix blev piskad och hamnade i fängelse. Senare flydde han undan sina förföljare och gömde sig i en ruin. Han fick hjälp av en spindel som snabbt vävde ett nät framför Felix gömställe, så att romarna inte kunde

TVÅ KNUT I SVENSKA KALENDRAR

Sveriges kalendrar har uppmärksammat två olika helgon med namnet Knut, och olika almanacksförfattare har ibland blandat ihop dem.

Den 7 januari mötte vi redan den yngre Knut, Knut Lavard, som levde i Danmark i början av 1100-talet och dog den 7 januari år 1131. Den äldre Knut, som var farbror till den yngre, levde ett halvt sekel tidigare. Knut den äldre var Danmarks kung i sex år (1080–1086). Han stärkte det danska väldet och försökte även ta över tronen i England. Han var också en inbiten anhängare av den romerska kyrkan. Kung Knut dödades den 10 juli år 1086, och han blev senare helgonförklarad.

Knut den helige anses vara Danmarks skyddshelgon, på samma sätt som Sankt Erik (se 18.5) hyllas i Sverige och Sankt Olav (se 29.7) i Norge. Kung Knut ihågkoms den 13 januari, som är det datum hans relikier skrinlades, och på dödsdagen i juli (se 10.7).

Redan det romerska martyrologiet på medeltiden blandade samman de båda Knut-helgonen. Den 7 januari, alltså på fel dag, nämns "Danmarks kung Canutus, som dödades år 1086". Åbo mässbok från år 1488 gjorde samma fel.

I de svenska kalendrarna firades både Knut Lavard och Knut den helige ända till 1670-talet. Då slopades slutgiltigt Knut Lavards minnesdag, det vill säga folktra-

ditionens gamla Knutsdag den 7 januari, och i kalendrarna fanns endast kung Knut med sina rätta minnesdagar den 13 januari ("tjugondag Knut") och den 10 juli.

Kung Knut avbildad i en takmålning i Skivholme kyrka nära Århus i Danmark. Målningen är gjord omkring år 1503.

hitta honom. Felix levde länge i fattigdom och hårt arbete och dog omkring år 255.

15.1 Maurus, Mauritius

Dagens namn har varit Maurus ända från de medeltida mässböckerna fram till år 1901. Undantaget var vissa år under 1600-talet då namnet Mauritius förekom på denna dag.

Maurus levde på 500-talet i Italien. Han var den helige Benedictus första elev i klostret i Subiaco öster om Rom. Maurus hade kommit till klostret redan som barn, och han var mönsterbilden för en munk, lydig och from.

En dag föll en annan ung munk, Placidus, i vattnet och höll på att drunkna. Benedictus befallde Maurus att hjälpa den drunknande, och Maurus skyndade till sjön och drog upp Placidus i håret. När Maurus kom till stranden märkte han att han hade gått på vattnet som Jesus i Bibeln. Maurus blev abbot vid klostret i Subiaco efter Benedictus – därför står det *Mauri abbatis* den 15 januari 1488 i Åbo mässbok.

Mauritius kan syfta på den franske biskopen i Angers på 400-talet. Numera skrivs hans namn Maurilius, och den 15 januari är hans skrinläggningsdag.

16.1 Marcellus

Den 16 januari var från 1400-talet ända till år 1901 tillägnad den helige Marcellus i nästan alla svenska almanackor.

Marcellus verkade i början av 300-talet ett drygt år som påve i Rom. Han var bland de sista som drabbades av kejsar Maxentius förföljelser av de kristna. Marcellus drev en bitter kamp också med de kristna, för han krävde mycket stränga straff för dem som under förföljelserna hade av sagt sig sin tro och senare försökt komma tillbaka till kyrkan.

Enligt legenden lät kejsaren göra om Marcellus kyrka till ett stall, där man inkvarterade hästar, och tvingade påven att arbeta som stalldräng. I verkligheten drev kejsaren troligen påven i landsflykt, där denna snart dog. Marcellus är begravnen under altaret i kyrkan som bär hans namn och i dag heter San Marcello al Corso.

17.1 Antonius

Namnet som firas den 17 januari har ända sedan 1400-talet i alla svenska kalendrar varit Antonius, numera förkortat till Anton och Tony.

Antonius levde i Egypten under 300-talet. Han fick ett stort arv efter sina föräldrar, men blev troende, avstod från all egendom och flyttade ut i öknen för att leva ett asketiskt liv. Fastandet fick honom att se våldsamma syner, där djävlar red honom med alla slags jordiska lustar. I medeltidens konst var Antonius frestelser ett av standardmotiven. I de lugnare målningarna framställdes frestelserna ofta symboliskt som ett svin. Profana betraktare uppfattade svinet konkret, och Antonius har därför ansetts vara svinets beskyddare.

Den helige Antonius på en målning av Hieronymus Bosch. Observera svinet vid Antonius fötter.

Antonius levde i öknen i nästan hundra år och omkring honom samlades andra eremiter, som så småningom bildade den första klostergemenskapen. Antonius dog år 358.

18.1 Prisca

I medeltida kalendrar var den 18 januari tillägnad jungfru Prisca. Prisca stod kvar i de svenska almanackorna ända till år 1901. Det finns inga historiska uppgifter om Prisca, endast legender. Men eftersom hon har varit nämnd i alla västerländska kalendrar i århundraden, har hon kanske funnits också i verkligheten.

Enligt legenden var Prisca en 13-årig flicka som levde i Rom på 100- eller 200-talet. Hon var kristen och ville inte offra åt de romerska gudarna. Hon fördes till arenan för att kämpa mot lejon, men lejonen lade sig vid hennes fötter som tama hundar. Därför halshöggs Prisca med svärd. Också därefter fick hon hjälp av djur: en stor örn skyddade hennes lik, tills de kristna kunde smuggla in henne i de romerska katakomberna och viga henne till gravens ro.

19.1 Henricus, Idea

Redan i 1300-talets kalendrar helgades den 19 januari åt Henricus, senare i formen Henrich och Henrik. I östra delen av svenska riket (Åbo stift) firades Henrik på sin dödsdag den 20 januari ända fram till början av 1600-talet. Då ersattes Henrik i David Herlitz almanackor med namnet Idea. Detta namn finns inte i helgonförteckningarna och det finns inga uppgifter om dess härkomst.

Henrik är den mest kända personen från Finlands medeltid, även om de historiska bevisen på hans existens är ringa. Legender finns det desto fler av. Enligt traditionen var han ursprungligen från England, kom till Sverige i mitten av 1100-talet och vigdes möjligen till biskop av Uppsala. Enligt legenden företog Henrik ett korståg till Finland med Sveriges kung Erik den helige

och stannade sedan kvar för att omvända finnarna. Omkring år 1156 dödades Henrik av bonden Lalli på det isbelagda Kjulo träsk.

Lalli dräper biskop Henrik.
Romantiserad målning av
C. A. Ekman från år 1854.

Henriks betydelse för finska kyrkan är fortfarande stor. Han anses vara hela Finlands skyddshelgon. Utanför Finland och Sverige är helige Henrik dock föga känd.

20.1 Fabianus, Sebastianus

Ända sedan slutet av 1400-talet firades både Fabianus och Sebastianus den 20 januari. På 1730-talet försvann Sebastianus för att återkomma på sin ursprungliga dag i namnrevideringen på 1990-talet, då i formen Sebastian.

Fabianus och Sebastianus har inget annat gemensamt än dödsdagen. Fabian eller Fabianus var påve på 200-talet och var en effektiv ledare för kyrkan i fjorton år. År 250 led han martyrdöden under kejsar Decius förföljelser av de kristna.

Sebastianus föddes sex år efter Fabianus död. Sebastianus var kapten i kejsar Diocletianus livvaktsgarde, men samtidigt hemligt kristen och hjälpte förföljda trosbröder. Han var också helbrägdagörare. När han avslöjades befallde den vredgade kejsaren sina soldater att skjuta Sebastian full av pilar. Denne dog emellertid inte, utan botades och kom tillbaka inför kejsaren och då klubbades han ihjäl. Sebastianus har genom århundradena varit ett omtyckt motiv i målningar.

21 | Agnes

I alla svenska kalendrar och almanackor har det ända sedan medeltiden stått Agnes eller Agneta för den 21 januari. I dagens almanackor finns båda formerna med.

Agnes var en 13-årig flicka som levde i Rom i början av 300-talet. En romersk ståt-hållare ville att Agnes skulle gifta sig med hans son som hade blivit förälskad i henne. Agnes svarade emellertid att hon redan hade en fästman i himlen och dömdes som kristen till döden. Man försökte bränna henne på bål, men elden tog sig inte. Då halshöggvaktstyrkans ledare henne med sitt svärd. Dödsdagen var den 21 januari år 304.

I spanskan har namnet Agnes formen Inez eller Ines. Agnes framställs ofta med ett lamm, kanske därför att lammets latinska namn är *agnus*. Namnet Agnes kan härledas till ett grekiskt ord som betyder ”ren”.

Heliga Agnes. En altarmålning i mässkyrkan i Sigmaringen i Tyskland. Målningen är från omkring år 1532.

22.1 **Vincentius**

Den 22 januari har ända sedan medeltiden tillägnats helige Vincentius. Nuförtiden finns namnet i kalendern i formen Vincent.

Vincentius eller Vincent var till börden spanjor. Han levde i Saragosa där han var ärkediakon. Han halshöggs i Rom under Diocletianus förföljelser den 22 januari år 304, en dag efter att heliga Agnes hade avrättats. Enligt legenden torterades Vincentius på många sätt för att han skulle avstå från sin tro, till exempel grillades han på ett halster på samma sätt som hans kollega Laurentius (se 10.8). Efter sin död började Vincentius hyllas som helgon i synnerhet i Portugal.

Vincentius har gett namn åt en hel stat. En östat i Västindien heter Saint Vincent och Grenadinerna. Den största av öarna upptäcktes av Columbus på Vincentiusdagen och han ville genom namnet påminna om Portugals och Lissabons skyddshelgon.

23.1 **Emerentiana**

Från medeltiden ända till år 1901 firades Emerentiana den 23 januari. Då och då förekom namnet i den kortare formen Emerentia.

Emerentiana var enligt legenden jungfru Agnes fostersyster (se 21.1). Emerentiana var också kristen, även om hon inte var döpt, och hon besökte Agnes grav för att sörja och be. En skara romare hånade henne, och när hon skrek tillbaka stenade folkskaran henne till döds. Emerentiana helgonförklarades, och som heliga Agnes vän dyrkades också hon i stora delar av det medeltida Europa.

24.1 **Translatio Erici, Timotheus**

I medeltida mässböcker kunde man den 24 januari läsa *Translatio Erici*, men under hela 1600-talet var dagens namn i almanackorna Timotheus.

Timoteus nämns i Bibeln. Han var aposteln Paulus lärjunge och arbetskamrat och verkade senare som biskop i Efesos. Han stenades till döds när han försökte predika kristendom för en procession som bar bilder av romerska gudar. Timoteus dödsår var kanske 97.

Translatio Erici kom på nytt in i almanackorna i slutet av 1600-talet. Orsaken var att man i Sverige antog en ny kyrkohandbok år 1693 och enligt denna skulle man den 24 januari uppmärksamma flytten av Sankt Eriks relikier från Gamla Uppsala till den nya domkyrkan. Flytten av relikerna, eller translationen, ägde rum i januari 1273.

Eriks relikskrin i Uppsala domkyrka.

25.1 **Aposteln Paulus**

I medeltida kalendrar stod det *Conversio Pauli* den 25 januari. Genom århundradena förändrades texten så småningom till ”Pauli omw[ändelse]”, Paulus och till dagens Paul och Pål.

Aposteln Paulus hette enligt Bibeln till en början Saulus (numera Saul). Han upplevde en bländande uppenbarelse på vägen till Damaskus, och trodde att han mött den uppståndna Jesus. Så blev han Jesus lärjunge, och bytte namn till Paulus. Berättelsen om omvändelsen kommer från Bibeln, medan datumet har ett yngre ursprung. Det kommer från 900-talet då Paulus förmodade relikier flyttades från Rom till Gallien. Flytten inleddes den 25 januari, och sedan dess har detta datum inom kyrkan kommit att betraktas som dagen för Paulus omvändelse.

Paulus omvändelse var en helgdag i Sverige fram till år 1772, då den förvandlades till en vardag, liksom de övriga apostladagarna.

26.1 **Polycarpus**

I nästan alla almanackor från slutet av 1500-talet till början av 1900-talet firades Polycarpus den 26 januari.

Den helige Polycarpus levde på 100-talet. Han var aposteln Johannes lärjunge och blev biskop av Smyrna (dagens Izmir), som ligger på Turkiets västkust. Några skrifter av Polycarpus har bevarats ända till våra dagar.

Polycarpus led slutligen martyrdöden. Han brändes på bål, men när lågorna bara kretsade omkring honom och inte brände honom, genomstacks hans bröst med svärd. Dödsdagen var den 26 januari år 155 eller 166.

27.1 Johannes Chrysostomus

Dagens namn i nästan alla kalendrar från början av 1600-talet till början av 1900-talet var Johannes Chrysostomus eller bara Chrysostomus.

Den ursprunglige Johannes levde på 300-talet i Antiokia, i Syrien. Han studerade juridik och fick en god talarutbildning. När han hade döpts, predikade han kristendom så vackert att eftervärlden gav honom namnet Chrysostomus (eller Krysostomos), ”guldmun”. Krysostomos började som ensam eremit, men blev så småningom rentav ärkebiskop i Konstantinopel. Han föll till slut i onåd hos härskarna för att han med hårda ord kritiserade hovets lättsinniga liv och prästerskapets moral. Han dog i landsflykt hösten år 407. Krysostomos relikier återfördes till Apostlakyrkan i Konstantinopel den 27 januari år 438, som blev hans minnesdag.

Johannes Krysostomos.
Bysantisk mosaik från
omkring år 1000.

28.1 Carolus

Redan i 1592 års almanacka stod namnet Carolus på den 28 januari. Namnet har under århundradena fått andra former, först Carl och sedan det nutida Karl.

Helige Carolus var Frankrikes härskare Karl den store, som erövrade största delen av Västeuropa och som vigdes till romersk kejsare julen år 800. Karl den store dog den 28 januari år 814 och den katolska kyrkan saligförklarade honom på 1100-talet. En del har ifrågasatt att en krigshjälte fått en plats i almanackan bland de fredliga helgonen. Saligförklarandet av Karl försvarades dock på 1700-talet av påven Benedictus XIV. Han menade att Karl var värd sin plats i almanackan eftersom han på sin tid var en aktiv anhängare av kyrkan.

Sverige har genom århundraden haft ett dussintal härskare med namnet Karl, och därför har namnet haft en fast plats i våra kalendrar. Under de perioder kungar med detta namn har varit regenter har namnet Carolus i almanackorna skrivits med stora bokstäver och ofta med röd färg.

29.1 Valerius, Samuel

Den 29 januari var i medeltida kalendrar Valerius dag, och namnet fanns i almanackorna ända till början av 1900-talet. På 1600-talet förekom i stället Samuel på denna dag i många almanackor.

Valerius verkade under det första århundradet i Trier, en av Tysklands äldsta städer. Valerius sägs ha varit en av Jesus sjuttio lärjungar, som han sände ut för att predika om Guds rike. Valerius reste till södra Tyskland, och han anses ha varit Triers andra biskop efter Eucharius (se 20.2).

Samuel är en av profeterna i Gamla testamentet, som bland annat smorde Israels första konungar Saul och David till deras uppgift. I almanackorna fanns namnet Samuel på den 29 januari ända till 1690-talet, men flyttades sedan till augusti (se 20.8).

30.1 Adelgunda

I 1600-talets almanackor och under första halvan av 1700-talet firades Adelgunda den 30 januari. Namnet byttes i slutet av 1700-talet till Gunilla. Detta namn har ungefär samma bemärkelse som Adelgunda, det vill säga "ädel krigare". Namnet Gunilla hedrade också Johan III:s maka Gunilla Bielke som dog 1597.

Den heliga Adelgunda (hennes namn skrivs också Aldegund eller Aldegundis) levde i Frankrike på 600-talet. Hon flydde undan ett motbudande äktenskap till ett kloster och blev så småningom abbedissa i klostret i Maubeuge. Adelgunda insjuknade i bröstcancer, som den dåtida medicinen inte kunde bota. Hon dog vid cirka femtio års ålder den 30 januari år 684.

31.1 Virgilius, Vigilius

I 1600-talets almanackor stod det Virgilius på januaris sista dag. På 1700-talet fick namnet korrekt stavning, nämligen Vigilius. Vigilius fanns kvar i almanackorna och kalendrarna till slutet av 1800-talet.

Vigilius levde i början av 400-talet. Han valdes som 20-åring till biskop i den italienska staden Trento, och innehade detta ämbete i tjugo år. Han sägs bland annat ha varit vän med Johannes Kryssostomos (se 27.1). Den 27 juli år 405, efter att Vigilius hade fällt en gammal staty av guden Saturnus, stenades han till döds av romarna. I almanackorna blev hans helgondag den 31 januari, som var den dag hans relikier flyttades till Trento domkyrka. Vigilius är fortfarande Trento stads och hela Tyrolen-regionens skyddshelgon.

Det finns även en Virgilius i helgonförteckningarna. Denne var biskop i Salzburg på 700-talet, men hans minnesdag är den 27 november. Virgilius togs inte in i Sveriges kalendrar.

FEBRUARI

1.2 Ignatius, Brigitta

I de medeltida katolska mässböckerna var dagens namn Ignatius och Brigida. Det senare namnet kom in i almanackorna i slutet av 1500-talet och fanns kvar ända till 1800-talet, än som Brigitta, än som Brita. I de nutida finlands-svenska kalendrarna är dagens namn Berit.

De gamla romerska martyrförteckningarna tar upp den 1 februari som biskop Ignatius dödsdag. I svenska almanackor har man i stället vanligen valt att uppmärksamma skrinläggningen av Ignatius relikier (se 17.12).

Heliga Brigitta levde på Irland på 400-talet, och var där lärning till Sankt Patrick. Hon grundade ett kloster i Kildare och var dess abbedissa ända till sin död den 1 februari år 524. I legenderna om Brigitta finns många drag från sägner om den gamla irländska guden Brigid. Också guden Brigids minnesdag var den 1 februari. På Irland anses Brigitta vara ett av landets skydds-

Februari månads helgon i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Jesu frambärande i templet, biskop Blasius, heliga Apollonia, jungfru Agatha, Sankt Peters stol och aposteln Mattias.

helgon tillsammans med Patrick och Colombo. Brigitta har också gett sitt namn till den svenska Birgitta, som har minnesdag i oktober (se 7.10).

2.2 Kyndelsmässodagen

Dagens namn var i de äldsta latinspråkiga kalendrarna *Purificatio Marie* (Marias rening) och i 1600-talets almanackor till exempel Kyndermässa eller Kindermässa.

Jesu frambärande i templet. Målning av Vittore Carpaccio från 1510.

Enligt Mose lag fick en kvinna som fött en son gå i templet först fyrtio dagar efter förlossningen – om Maria i stället för Jesus fått en dotter hade den så kallade reningstiden varit åttio dagar. Således gick Maria till kyrkan med Jesus den 2 februari och offerade två duvor för att bli ren igen. Dagen kallas Jungfru Maria kyrkogångsdag och var också första gången Jesus besökte templet. Därför har dagen också kallats Herrens frambärande i templet.

Dagens tredje namn är kyndelmässa – kyndel är ett gammalt ord för ljus. I antikens Rom firades i början av februari den så kallade Februa-festen, då hela staden lystes upp med ljus för en hel natt. Kyrkan tog den hedniska festen i eget bruk och firade Maria och Jesusbarnet med tända ljus på kyndelmässodagen.

3.2 Blasius

Blasius namn stod på den 3 februari i alla almanackor och kalendrar som användes i Sverige från medeltiden ända till slutet av 1800-talet.

Blasius var biskop i Sebastea (i dagens Turkiet) i början av 300-talet. Han led martyrdöden omkring år 316, enligt legenden ”hängdes, nedtogs lefwande, marterades och halshögs” han. Blasius är i Frankrike känd under namnet Blaise, och i norska almanackor står det fortfarande *Blåsmesse* i kalendern denna dag. I den ortodoxa kyrkan är han känd under namnet Valasi. Blasius är den kroatiska staden Dubrovniks skyddshelgon, och staden firar Blasius minnesdag med en fest den 3 februari varje år. Blasius botade under sitt liv många sjuka och sårade. Han räddade till exempel en liten gosse som var nära att dö, då ett fiskben hade fastnat i hans hals. Därför är Blasius en av de ”fjorton nödhjälparna” (se 8.8).

4.2 Ansgarius, Veronica

I medeltida mässböcker var dagens namn Ansgarius. Under 1600-talet gavs namnet Veronica företräde, men på 1700-talet

togs Ansgarius tillbaka och har stått kvar som dagens namn i de svenska almanackorna ända till våra dagar.

Ansgarius predikar kristendom i Sverige. Teckning av Hugo Hamilton i boken *Teckningar ur Skandinavians Äldre Historia* från år 1830.

Dagens helgon Ansgarius (eller Ansgar) var Hamburg-Bremens ärkebiskop på 800-talet. Han har fått epitetet Nordens apostel. Ursprungligen hörde Ansgarius hemma i Frankrike. Han besökte det nuvarande svenska området och predikade kristendom i två olika omgångar, men under hans tid gjorde kristendomen ännu inga bestående intryck på svenskarna.

Om Veronica finns en vacker sägen. Enligt legenden gick hon tillsammans med Jesus på hans vandring till Golgata. Hon hade med sig en duk som hon räckte Jesus, så att han kunde torka svetten ur ansiktet. På duken blev det då ett avtryck av hans ansikte. Veronica fick tillbaka duken, och den fick senare mirakel till stånd. Legenderna anses dock vara en myt. Även jungfruns namn har uppkommit genom en missuppfattning, enligt ett gammalt katolskt uppslagsverk. Namnet kommer från orden *vera* ('äkta') och *icon* ('avbild'), och *vera icon* ('äkta avbild') har så småningom

börjat uppfattats som ett personnamn. Namnet Veronica flyttades i almanackan först till augusti (se 17.8) för att sedan mönstras ut helt i slutet av 1700-talet. Namnet återkom i den svenska almanackan först i slutet av 1900-talet.

5.2 Agatha

Dagens namn har varit Agatha i nästan alla svenska kalendrar ända sedan medeltiden. Numera firar man i Sverige namnvarianterna Agata och Agda. I den finlandssvenska almanackan är dessa namn dock flyttade till den 7 december.

Jungfru Agatha levde på 200-talet på Sicilien. Hon lät sig hellre torteras än att böja sig för en romersk senators förförelse. Agatha dömdes först till en månads arbete i en bordell, och när hon höll fast vid sin tro, pinade man henne bland annat på glödande halster och genom att skära loss hennes bröst. I medeltida målningar bär Agatha på en bricka med sina bortskurna bröst, som folket emellanåt misstog för bakverk. I katolska länder välsignas fortfarande bullar på Agathas festdag.

6.2 Dorothea

Dagens namn har genom århundradena varit Dorothea. I gamla almanackor hade namnet ibland formerna Dorde eller Dordi, och i dagens almanacka står det Dorotea och Doris. I den finlandssvenska almanackan finns vid sidan av Dorotea formerna Dora, Tea och Dorrit.

Jungfru Dorothea levde i Caesarea, Kappadokien i Mindre Asien (ungefär nutida Turkiet) omkring år 300. Hon dömdes till döden för att hon inte ville gifta sig, och för att hon hävdade att Jesus var hennes make. En av dem som dömde henne bad hånfullt att hon skulle sända honom rosor och äpplen när hon kommit till sin make. När man band Dorothea före avrättningen avtalade hon med en blomsterflicka att denna efter avrättningen skulle föra en korg med blommor och äpplen till domaren. När

flickan levererade korgen konverterade bespottaren till kristendomen och led senare också själv martyrdöden.

7.2 Richardus

Dagens helgon har i alla svenska almanackor och kalendrar ända sedan medeltiden varit Richardus. I dagens almanacka finns namnformerna Rikard och Dick.

Den mest kände Richardus genom tiderna är Englands kung Rikard Lejonhjärta, som levde i slutet av 1100-talet. Dagen fick ändå sitt namn redan nästan 500 år tidigare. Den ursprungliga Richardus lämnade England för en vallfärd tillsammans med sin familj, men dog omkring år 720 under resan i mellersta Europa. Richardus hade tre barn, som alla fick en plats i den svenska almanackan. Dottern Walburga har gett sitt namn åt vår valborgsmässa (se 1.5), den ene sonen Vilibaldus har man firat i juli (se 7.7) och den andre, Wunibaldus, i december (se 18.12). I det romerska martyrologiet tituleras Richardus som engelsk kung, men i verkligheten var det Rikard Lejonhjärta som var Englands första kung med namnet Rikard.

8.2 Helena, Malachias

Den 8 februari har haft många olika namn under århundradena. I almanackan har Helena stått på detta datum från slutet av 1500-talet till början av 1700-talet. Därefter kom Malachias in i stället. Vid sidan av Helena och Malachias har också Salomo (vid slutet av 1600-talet) och Eugenius (i början av 1700-talet) varit dagens namn i almanackorna. Salomo förekom i almanackorna också i juni (se 8.6). och Eugenius i november (se 18.11). Namnet Malachias försvann ur de svenska almanackorna i början av 1900-talet.

Dagens Helena är inte Helena av Skövde, vars minnesdag är den 31 juli, utan enligt böneboken av år 1590 handlar det om ”jungfrun Helena”. Enligt vissa källor är hon skyddshelgon för den franska staden Troyes och hennes relikier ska ha förts till

Troyes år 1209. En annan Helena, som i många delar av Tyskland också hedras den 8 februari, är "kejsarinnan Helena", mor till den romerska kejsaren Konstantin den store. Denna Helena har i svenska kalendrar uppmärksamats på sin dödsdag den 18 augusti. Man hyllar också Helena som den som hittade det heliga korset (se 3.5).

Den Malachias som firats den 8 februari är den sista profeten i Gamla testamentet. Malachias (Malaki) predikar om hur alla gudlösa en dag ska brinna som halm. Malaki levde på 400-talet före Kristus.

9.2 Apollonia

Dagens namn var Apollonia i alla svenska kalendrar ända till slutet av 1800-talet. Samma namn förekommer fortfarande i kalendrarna såväl i Vatikanen som i Danmark.

Den heliga Apollonia levde i mitten av 200-talet i Alexandria. Hon var en diakonissa i mogen ålder, som inte ville förneka sin kristna tro. Som straff torterades hon och alla hennes tänder drogs ut, men hon vägrade fortfarande att avsäga sig sin tro. Man hotade då att kasta henne på bål, och hon bad om betänketid. När fångvakterna släppte taget om henne, hoppade hon själv på bålet och led martyrdöden. Dödsdagen var den 9 februari år 249. I medeltida målningar avbildas Apollonia ofta med en stor tandläkartång som kännetecken. Hon anses fortfarande vara tandläkarnas skyddshelgon.

Apollonias tänder dras ut. I bakgrunden hoppar hon på bålet. Teckning av Jacques Callot (1636).

10.2 Scholastica

Alla bönböcker, almanackor och kalendrar från medeltiden ända fram till 1820-talet dedicerade enhälligt den 10 februari till Scholastica.

Sankta Scholastica levde på 500-talet och var syster till helige Benedictus. Benedictus (se 21.3) grundade det första munkklostret och tio kilometer därifrån också ett nunnekloster. Jungfrun Scholastica hjälpte sin bror och verkade som abbedissa i nunneklostret. Syskonen tillbringade årligen en dag tillsammans och diskuterade religiösa frågor. Heliga Scholastica dog den 10 februari år 543. Benediktinkloster för båda munkar och nunnor grundades under de följande århundradena runt om i Västeuropa.

11.2 Euphrosyne

I medeltidens kalendrar var den 11 februari utan namn, men i slutet av 1500-talet infördes namnet Euphrosyne. Namnet fanns kvar ända till början av 1900-talet, än i formen Euphrasina, än som Euphrosina eller Euphrosyna.

Jungfru Euphrosyne levde på 400-talet i Alexandria i Egypten. Hon ville inte gifta sig, utan ägnade sig åt andligt liv. Hon klippte sitt hår, klädde ut sig till man och levde ända till sin död bland munkarna i ett kloster. Euphrosynes tid i kloster blev 38 år.

I det romerska martyrologiet är Euphrosyne av Alexandrias minnesdag den 1 januari, men i våra kalendrar har hon för det mesta firats den 11 februari.

12.2 Eulalia

Från 1500-talet till 1900-talets början var dagens namn i svenska almanackor och kalendrar Eulalia. Ibland skrevs namnet i formen Aulalia. År 1901 ersattes Eulalia med det liknande Evelina.

Sankta Eulalia och duvorna. Enligt en av legenderna skedde ett mirakel när det började snöa och snötäcket snart skyldde hennes nakna och sargade kropp. Målning av engelsmannen John William Waterhouse från år 1885.

Sankta Eulalia är Barcelonas skyddshelgon. Varje år den 12 februari, och cirka en vecka kring datumet, firas hon med festtåg och evenemang av olika slag.

Den ursprungliga jungfru Eulalia levde ett kort liv i Barcelona omkring år 300. Hon ifrågasatte förföljelsen av kristna och var själv kristen, och led martyrdöden redan vid 13 års ålder. Eulalia framställs ofta omsvärmad av duvor. Enligt legenden flög nämligen en duva upp ur hennes hals när hon halshöggs. Före det hade Eulalia torterats och korsfästs.

13.2 **Castor, Agabus**

Under medeltiden var den 13 februari utan namn. På 1600-talet var Castor det vanligaste namnet i de svenska almanackorna på detta datum, men på 1700-talet fick det ge plats åt Agabus som sedan förblev dagens helgon i alla almanackor och kalendrar ända till början av 1900-talet.

Castor levde på 300-talet. Han var lärjunge till Maximus, biskopen i Trier (se 29.5), och prästvigdes av denna. Castor levde sedan som eremit vid Moselfloden i Karden i sydvästra delen av dagens Tyskland. Castor av Karden dog i hög ålder cirka år 400.

Agabus (Agabos) var en av Jesus lärjungar – han hörde inte till de ursprungliga tolv, utan till den senare gruppen om cirka sjuttio apostlar. Agabus nämns två gånger i Bibeln, och av denna orsak vann han en plats i våra kalendrar i tvåhundra år. Båda omnämningarna finns i Apostlagärningarna. Första gången förutspår han hungersnöd, andra gången att Paulus kommer att gripas och bli bunden om han reser till Jerusalem. Agabus fick rätt i bägge profetiorna.

14.2 **Valentinus**

Dagens namn i svenska och finlandssvenska kalendrar har ända sedan 1400-talet varit Valentinus, i dag Valentin.

Valentinus lades till i den romerska martyrförteckningen år 496 som ett av de helgon ”vars namn äras av människor med fullt skäl, men vars gärningar känns endast av Gud”. Inte heller senare har man fått fram mera information om honom, och därför utmönstrade den romersk-katolska kyrkan hans namn från sina martyrförteckningar på 1900-talet. Även om man nästan ingenting vet om Valentinus, finns hans relikier i många kyrkor i Europa.

Enligt legenden döpte och vigde Sankt Valentinus i hemlighet kristna under förföljelserna på 200-talet. När detta kom i dagen led han martyrdöden.

De många romantiska berättelser som knyts till Valentinus har uppenbart uppstått under medeltiden. Legenderna om Valentinus utgjorde då underhållning av liknande slag som det nutida frändet av alla hjärtans dag.

15.2 Sigfridus, Barnimus, Faustinus

I medeltida mässböcker var dagens namn Sigfridus. Under 1600-talet växlade det mellan Sigfridus, Faustinus och Barnimus, som senare förekom i juni (se 9.6). Från slutet av 1600-talet var Sigfridus eller Sigfrid ensam om dagen.

Sigfrid var verksam i Sverige och Norge omkring åren 1015–1050. Han har också kallats södra Sveriges apostel. Han var en engelsk missionär, som blev Sveriges första biskop och som omvände stora skaror av svenskar till kristendomen. Sigfrid lät bygga en kyrka i Växjö i södra Sverige, och omkring honom uppstod

Biskop Sigfrid står staty framför Växjö domkyrka.

många legender. Sigfrid dog omkring år 1050, och han är begravd under golvet i Växjö kyrka.

Faustinus är en tidig martyr från omkring år 120. Det romerska martyrologiet nämner hans namn som det första i den text som gäller den 15 februari. Faustinus dräptes i Brescia, norra Italien, tillsammans med sin olycksbroder Jovita.

16.2 Juliana

Den 16 februari har tillägnats jungfru Juliana med början redan i Strängnäs mässbok 1487. Juliana behöll sin plats i de svenska kalendrarna ända fram till 1900-talets början, då namnet förkortades till Julia. I den sverigesvenska almanackan firas Julia fortfarande denna dag.

Jungfru Juliana levde i Nikomedia. Staden heter nuförtiden Izmit och ligger vid Marmarasjön i västra Turkiet. Juliana vägrade gifta sig med en romersk senator, och därför torterades hon till döds. Avrättningen omkring år 300 tros ha ägt rum, men i övrigt är Julianas öde mestadels en myt. Juliana var på sin tid ett mycket populärt helgon, och hon togs på 1200-talet med i ”Gyllene legenden”. En förnäm italiensk kvinna lät ungefär samtidigt bygga en hel kyrka i Neapel för Julianas relik.

17.2 Constantia, Alexander, Polychronius

Dagens namn i almanackorna var på 1600-talet ömsom Constantia, ömsom Alexander, och från början av 1700-talet fram till början av 1900-talet först Polychronius, senare förkortat Polychron eller Polykron.

Det mest kända av dagens helgon är Polychronius. Han var biskop i Babylon, Persien, i mitten av 200-talet. Enligt det romerska martyrologiet dödades han slutligen på ett brutalt sätt: ”Man slog honom på munnen med stenar, och han dog med händerna utsträckta och blicken höjd mot himlen.”

Datumets Alexander är tro-
ligen en ung gosse, som nämns i
det romerska martyrologiet den 18
februari. Han brändes på bål till-
sammans med sin bror och sina
föräldrar i Ostia nära Rom. Liken
kastades i strömmen, där andra
kristna fann dem och begravde
dem. Dödsåret var omkring 304.

Sankta Constantias egentliga
minnesdag är den 18 februari (se
18.2).

Sankt Polychronius. Teckning av
Jacques Callot (1636).

18.2

Constantia, Concordia

I Petrus Olais almanacka från 1585 är Constantia dagens namn. Constantia fanns även i almanackorna under första hälften av 1600-talet. Namnet fick dock inte något stadigt fotfäste, utan i stället dök Concordia upp i almanackorna på 1600-talet. Detta namn fanns sedan kvar ända till 1900-talets början.

Constantia var dotter till kejsaren Constantinus den store och hans andra maka Fausta. Enligt legenden led Constantia i ungdomen av en svår sjukdom, men hon tillfrisknade genom att be till Sankta Agnes (se 21.1). Senare lät Constantia uppföra en vacker basilika i Rom till Agnes ära. Den kallas nuförtiden Sant' Agnese fuori le mura. Constantia dog den 18 februari år 354.

I den romerska martyrförteckningen förekommer en enda Concordia. Hon var den helige Hippolytus amma, som led martyrdöden i förföljelserna år 258. Hennes minnesdag i katolska kyrkan är den 13 augusti. Den latinska martyrförteckningen nämner visserligen en Concordia den 17 februari, men inte som helgonnamn, utan som ortnamn. I Concordia dödades en martyr med namnet Romulus. Orten som ligger nära Venedig heter numera Gruaro.

19.2 Susanna, Gabinus

Dagens namn var i 1600-talets almanackor vanligen Susanna. När Susanna på 1700-talet flyttades till sin egentliga minnesdag i augusti (se 11.8), blev dagens namn Gabinus. Han firades denna dag ända till början av 1900-talet.

Gabinus och Susanna var far och dotter, och de levde i Rom i slutet av 200-talet. Gabinus var präst och bror till påven Gajus. Även om familjen var släkt med kejsaren Diocletianus, lät kejsaren under förföljelserna döda Susanna och kastade Gabinus i fängelse, där också han till slut dog. Gabinus relikier finns numera i Heliga Trefaldighets kyrka i Lyon i Frankrike.

20.2 Eucharius

Eucharius var dagens namn redan i Petrus Olais almanacka 1585, och samma namn fanns i almanackorna från 1600-talet till början av 1900-talet.

Namnet på dagens helgon var felskrivet i nästan alla almanackor i Sverige. Helgonet som firas den 20 februari heter egentligen Eucharius. Ett par almanacksförfattare i början av 1700-talet använde likväl den rätta formen.

Eucharius var biskop i Orleans på 700-talet, om än motvilligt. Han skulle hellre ha velat leva ett tillbakadraget liv där han kunde ägna sig åt böner. Men han blev utnämnd till biskop, och i sitt ämbete motsatte han sig rikshovmästaren Karl Martells försök att konfiskera kyrkans rikedomar. Till sist utvisade Karl Martell biskopen till Tyskland, där han dog den 20 februari år 743.

21.2 79 martyrer, Hilarius

Almanacksförfattarna kunde på 1600-talet inte enas om dagens namn. Den vanligaste markeringen i början av seklet var 79 martyrer, medan man i slutet av 1600-talet omväxlande kan läsa Eleo-

nora och Esaias. I början av 1700-talet kom namnet Hilarius in, och stod sedan kvar i tvåhundra år.

De 79 martyrerna nämns redan i Bedas martyrologium på 700-talet, och det romerska martyrologiet på 1600-talet berättar deras sägen: ”På Sicilien, under Diocletianus, födelsedag av sjuttionio heliga martyrer. De pinades på olika sätt, ity de erkände sin tro, och de var värda odödlig krona.” Dödsåret var 303.

Hilarius är sannolikt den katolska kyrkans påve Hilarius, som dog i slutet av februari år 468. Han var påve i sex och ett halvt år, och han karakteriserades som mild och from.

Esaias kan vara en egyptisk martyr, som tillsammans med sina kamrater hjälpte kristna som dömts till tvångsarbete i Kilikiens gruvor. Esaias och hans kamrater fängslades och avrättades den 16 februari omkring år 310.

Dagens Eleonora var engelsk drottning på 1200-talet, gift med Henrik III. När denne dog var sonen Edvard I ute på korståg och Eleonora verkade därför en tid som Englands regent tills sonen kom tillbaka. Eleonora drog sig därefter tillbaka till ett kloster och dog år 1291.

22.2 Sankt Petrus stol

Dagen har i svenska kalendrar redan från början helgats åt Petrus ”kateder” eller biskopsstol. Under 1400-talet var texten på latin *Cathedra Sancti Petri*, under 1500-talet på svenska ”Petri stoolf[est]” och under 1800-talet förkortades den till Petr. Cath. I den katolska kyrkans kalender heter dagen ännu i dag ”Petrus biskopsstolfest”.

Enligt traditionen var aposteln Petrus först i sju år biskop i Antiokia (i det nutida södra Turkiet), som då var romerska rikets tredje viktigaste stad. På den högt placerade stolen predikade han kristendom för sina åhörare. Därefter flyttade Petrus till Rom och grundade påvesätet tillsammans med Paulus. Petrus var alltså den förste påven i Rom och i hela kyrkan.

Den 22 februari har i södra Sverige omtalats som den första vårdagen. I folkmun har almanackans anteckning Petr. Cath. änd-

rats till Petter Katt, och därför säger man att Petter Katt kastar den heta stenen i sjön, så att isarna börjar smälta.

Aposteln Petrus har också två andra minnesdagar i kalendern (se 29.6 och 1.8).

En målning av Masaccio. Till höger sitter Petrus i sin biskopsstol i Antiokia och till vänster väcker han Theophilus döda son till liv igen. Fresken är från år 1427 och finns i kyrkan Santa Maria del Carmine i Florens.

23.2 Jabel, Tertullianus, Serenus, Claudius

Dagens namn varierade ofta i 1600-talets almanackor: Jabel, Serenus, Claudius. Vid 1700-talets början kom Tertullianus in som dagens namn och fanns sedan kvar i tvåhundra år.

Namnet Jabel användes närmast av den tyska almanacksförfattaren David Herlitz. Jabel är inget helgonnamn, och det finns inga uppgifter om namnets härkomst. Ett tiotal helgon heter Claudius. Dagens helgon är möjligen far till Alexander som finns på den 17 februari. Han brändes med sin maka och två söner.

Dagens Serenus är känd under namnet Serenus Trädgårdsmästaren. Han var en grek, som vid slutet av 200-talet flyttade till Sirmium, nutida Sremska Mitrovica i Serbien, och där grundade en liten trädgård. En dag mötte Serenus en kvinna som promenerade i hans trädgård, och drev bort henne. Hon blev för-

argad och klagade på Serenus för sin man, som hörde till kejsaren Maximianus vakter. Serenus ställdes inför rätta. Domaren fann honom oskyldig i detta mål, men dömde honom till döden för att han var kristen. Han avrättades den 23 februari omkring år 302.

Tertullianus levde omkring år 200 i Karthago i norra Afrika. Han var en flitig och värtalig lärare, som skrev tiotals böcker. Det var till exempel Tertullianus som först myntade begreppet ”tre-faldigheten”. En del av Tertullianus böcker har under århundradena försvunnit, men andra är fortfarande i behåll. Tertullianus konverterade till kristendomen och hade en kristen maka, men han räknade sig själv som lekman och lät till exempel inte prästviga sig. Tertullianus dog omkring år 220.

24.2 Matthias, skottdagen

Aposteln Matthias. Teckning av fransmannen Jacques Callot från början av 1600-talet.

Den 24 februari stod det redan i de tidigaste kalendrarna antingen Matthias eller skottdagen. I hela Norden firar man än i dag namnsdag för Mats, Matti eller Mattias den 24 februari, men skottdagen har i Sverige och Finland flyttats till månadens slut.

Mattias var en av Jesus lärjungar, som valdes till apostel efter Judas Iskariot. Valet beskrivs i Apostlagärningarna i Bibeln, men om Mattias öden därefter finns ingen säker kunskap. Enligt en legend predikade han kristendom i trakten av Kaspiska havet där han sedan led martyrdöden. Enligt en annan legend flyttade han till Etiopien för att sprida kristendomen där.

Från och med Julius Caesars tid var den 24 februari vart fjärde år en extra dag, skottdagen. För den dagen hade kalendrarna inte något namn. När det var skottår försköts Mattias och de

andra namnen i slutet av februari en dag framåt. Till exempel hade Mattias i vanliga fall namnsdag den 24 februari, men vart fjärde år hade han namnsdag den 25 februari. I Sverige och Finland flyttades skottdagen från och med år 2000 till sin naturliga plats, den 29 februari.

25.2 Alexander, Leander, Victorinus

Dagens namn flyttades under skottåren till den 26 februari.

I Petrus Olais kalender från år 1585 var dagens namn Alexander, och samma namn fanns på denna dag i några almanackor på 1600-talet. Under första hälften av 1600-talet var det vanligaste namnet Leander. Sedan flyttade Leander till den 27 februari och i stället kom Victor eller Victorinus in. Ibland hade namnet den kvinnliga formen Victoria eller Viktoria. Namnet fanns kvar i almanackorna till slutet av 1870-talet.

Alexander levde i början av 300-talet. Han var patriark av Alexandria och tvistade med en präst vid namn Areios (Arius på svenska) om Jesus gudom. Alexander avskedade Arius från kyrkan för dennes bristande rättrogenhet, och också kyrkomötet i Nicaea år 325 fördömde arianismen som irlära. Alexander dog den 26 februari år 328.

Victor och Victorinus var två kristna som led martyrdöden vid slutet av 200-talet. De levde först i Korinth i Grekland, men för sin tros skull förvisades de till Egypten. Där fängslade man dem, och enligt legenden malde man dem till döds i en stor stenkvarn. Männens dödsdag var den 25 februari år 284.

26.2 Nestor

Dagens namn flyttade under skottåren till den 27 februari.

På 1600-talet kom Nestorius eller Nestor in i svenska almanackor den 26 februari. Nestor fanns kvar ända till början av 1900-talet och ur den finlandssvenska namnlängden mönstrades namnet ut först 1949.

Helige Nestor sjunger Guds lov i händerna på sina plågoandar. Teckning av Jacques Callot (1636).

Nestor var biskop i Pamfylien i Mindre Asien (nuvarande Turkiet) på 200-talet. Den romerska guvernören tyckte inte om hans predikningar och anhöll biskopen. Nestor fördes till staden Perga för att dömas. Han torterades, men till och med under tortyren sjöng han Herrens lov. Till sist korsfästes Nestor och led martyrdöden. Dödsdagen var den 26 februari år 251.

27.2 **Martialis, Leander**

Dagens namn flyttades under skottåren till den 28 februari.

I 1600-talets kalendrar kunde man på datumet 27 februari läsa än *Martialis* eller *Alexander*, än *Leander* eller *Victor*. Till slut var det *Leander* som blev dagens namn. *Leander* fanns sedan kvar på denna dag ända till början av 1900-talet.

Det finns ett halvt dussin helgon med namnet *Martialis* i det romerska martyrologiet, men inget av dem har sin minnesdag i februari. Den mest kände *Martialis* var den förste biskopen i Limoges, Frankrike, som levde på 200-talet. Hans egentliga minnesdag är i slutet av juni (se 30.6).

Helige *Leander* var Sevillas biskop i slutet av 500-talet. *Leanders* bröder och systrar var också kända kyrkans män och kvinnor, och två av dem har fått sina namn i svenska kalendrar: systern *Florentina* (se 20.6) och brodern *Isidorus* (se 7.1). *Leander* omvände visigoterna, som levde i Spanien, från den arianska läran till katolicismen. Han dog år 596, och är Sevillas skyddshelgon.

28.2 **Romanus, Macarius**

Dagens namn flyttades under skottåren till den 29 februari.

I 1600-talets almanackor var Romanus det namn som vanligen stod tryckt för den 28 februari, men i början av 1700-talet kom Macarius in. Det namnet mönstrades ut först i början av 1900-talet.

Romanus levde på 400-talet. Han flyttade till gränstrakten mellan Schweiz och Frankrike och levde som eremit på Jura-bergens ödsliga branter. Så småningom fick han sällskap av andra munkar. Romanus grundade flera kloster bland bergen. När han dog omkring år 460, begravdes han i klostret La Beaume. På platsen grundades senare ett kloster och med det en by vid namn Saint-Romain-de-la-Roche.

Namnet Macarius togs in i de svenska almanackorna ur det romerska martyrologiet. Eftersom det inte fanns några kända helgon den dagen, valde almanacksförfattaren det första namnet ur texten. Dagens text börjar: ”I Rom, födelsedag av de heliga martyrerna Macarius, Rufinus, Justus och Theophilus.” Det är nästan allt man vet om Macarius.

29.2 **Renatus**

Under skottåren stod det i allmänhet Macarius eller Romanus på den sista dagen i februari, men under 1600- och 1700-talen förekom också namnet Renatus.

I helgonförteckningarna finns det två helgon med namnet Renatus, den ene från Sorrento, Italien, den andre från Angers, Frankrike. Dagens Renatus syftar emellertid troligen på den legendariska biskopen i Maastricht, vars namn vanligen skrivs i formen Resignatus. Man tror att han levde i mitten av 400-talet. Enligt legenden verkade han som biskop i 28 års tid. Dödsåret kan ha varit 465. Renatus minnesdag är vanligen den 1 decem-ber eller den 6 februari.

MARS

1.3 Albinus

Dagens namn har ända sedan medeltiden varit Albinus, som senare förkortades till Albin.

Helige Albinus (på folkspråk Saint Aubin) var en fransk präst, som i över tjugo år verkade som abbot i ett kloster. Hans rykte spreds och han valdes – mot sin vilja, säger legenden – till biskop i Angers. Albinus predikade bland annat mot äktenskap mellan för nära släktingar och använde stiftets medel för att friköpa gisslan från pirater. Han räddade också fångar till frihet. Albinus dog den 1 mars år 550.

2.3 Simplicius, Julius

I medeltida kalendrar hade den 2 mars inget helgonnamn. På 1600-talet alternerade Simplicius och biskop Julius som dagens helgon. Den förra segrade, och Simplicius stod kvar i alma-

Helgon med dagar i mars i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: helige Adrianus med sitt städ, påven Gregorius, biskop Nicephorus, Sankta Gertrud, Jungfru Marie bebådelse och Sankt Quirinus i fångenskap.

nackan i nästan tvåhundra år. Först på 1830-talet byttes det i sverigesvenska kalendrar ut mot Ernst. I finlandssvenska almanackor ersattes Simplicius av Fanny på 1870-talet.

Simplicius (namnet betyder ”enfaldig”) var påve i Rom vid slutet av 400-talet. Under hans tid föll romerska riket slutgiltigt, när germanerna erövrade Rom och utropade sin ledare till Roms kung. Simplicius dödsdag var den 10 mars 483. I den medeltida *Liber Pontificalis*, en bok med biografier över påvar, var datumet felaktigt den 2 mars. Därför har detta datum använts också i de svenska kalendrarna.

Helgonförteckningarnas enda Julius, som kan kallas biskop, var biskopen i Rom, alltså påven Julius I. Vi möter honom i april (se 12.4). Möjligen har 1600-talets almanacksförfattare tänkt på en Julius som låg närmare till, nämligen Julius von Pflug. Han var den sista katolska biskopen i den tyska staden Naumburg. Julius dog år 1564.

3.3 Kunigunda

I Vallentunakalendariet 1198 var dagens namn Lucius, som var en påve på 200-talet. Detta helgon kom senare i skymundan och från slutet av 1500-talet till början av 1900-talet hade dagen namn efter Kuni-gunda. Senare ersattes namnet i de svenska kalendrarna med Gunborg, som påminner om Kunigunda.

Jungfruhelgonet Kunigunda är bättre känd i Centraleuropa än i Norden, och hon är Luxemburgs, Litauens och Polens skyddshelgon. Kuni-gunda förblev jungfru, även om hon var kejsar Henrik II:s gemål. Paret hade kommit överens om att äkten-skapet skulle vara endast ett andligt

Staty av Kunigunda i Bamberg, Tyskland.

förbund. Senare forskare har visserligen menat att orsaken till parets barnlöshet var en annan än avhållsamhet. Kejsarinnan Kunigunda var någon tid efter sin makes död rentav det tyskromerska rikets härskare innan en ny kejsare valdes. Därefter drog Kunigunda sig tillbaka till ett kloster som hon själv hade grundat, och dog den 3 mars 1040.

4.3 **Adrianus**

I Lunds breviarium (bönebok) från år 1517 och i ett par kalendrar under 1600-talet var dagens namn Lucius (samma påve som nämndes 3.3). I början av 1600-talet fördes Adrianus in i den svenska almanackan. Namnet har stått kvar i över fyrahundra års tid, numera i formen Adrian. Samma namn finns också i den finlandssvenska almanackan.

Adrianus var en romersk soldat som i början av 300-talet tvingades tortera kristna. Adrianus hade själv en kristen maka, Natalia. Till sist anslöt sig Adrianus till de kristna och dömdes till döden för detta. Man bröt hans lemmar på ett städ – därför håller Adrianus i målningarna och statyerna ett städ i handen. Natalia lyckades rädda Adrianus ena hand, och denna förvaras i dag som relik i ett kloster i Belgien som bär Sankt Adrianus namn. Adrianus dödsdag var den 4 mars år 304.

5.3 **Eusebius, Phocas, Fridericus, Gerasimus, Conon**

Namnen för den 5 mars alternerade i snabb takt i 1600-talets almanackor: Eusebius, Phocas, Fridericus eller Fredericus. På 1700-talet fördes först Gerasimus och i mitten av seklet Conon in i almanackan. Det sistnämnda namnet fanns sedan kvar till början av 1900-talet, den sista tiden i formen Konon.

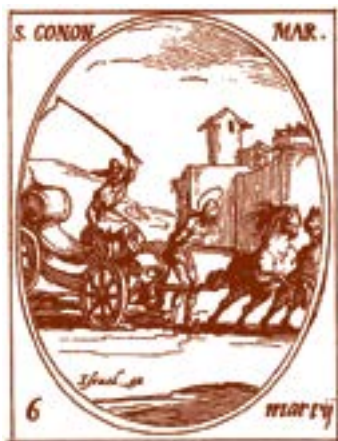
Eusebius Palatinus och hans nio olycksbröder nämndes redan i de äldsta martyrförteckningarna. Han dog i Antiochia eller i Caesarea i Palestina, men inte ens dödsåret är känt.

Också Phocas (eller Fokas) av Antiokia nämns i det romerska martyrologiet, men inte heller hans dödsår är känt. Om Fokas berättas att han klarat sig med livet i behåll ur kampen mot den ”uråldriga ormen”, och därför fungerade hans grav som ett kraftfullt botemedel. Om någon blivit ormbiten och rörde vid dörren till gravvalvet, slutade ormgiftet genast verka.

Helige Fredericus, biskop i Utrecht, firades först den 5 mars innan festdagen på 1700-talet flyttades till juli (se 18.7).

Sankt Gerasimus av Jordanien var en eremit, som på 400-talet levde på Jordanflodens strand i dagens Israel. Omkring honom samlades en skara om cirka sjuttio munkar, som alla levde ett mycket asketiskt liv. Gerasimus sägs ha blivit vän med ett lejon, vars tass han hade botat. Gerasimus dog omkring år 475.

Conon levde enligt vissa källor i Pamfylien i dagens Turkiet och enligt andra på Cypern. Han led martyrdöden i kejsar Decius förföljelser av de kristna omkring år 250. Hans fötter genomborrades med spikar och han tvingades springa framför en vagn, tills han föll och krossades.

Conon försöker fly undan vagnarna.
Teckning av Jacques Callot (1636).

6.3 Fridelinus, Victor, Fulgentius

Under medeltiden var den 6 mars utan namn, men på 1600-talet hedrade man på denna dag växelvis bland andra Fridelinus, Victor och Victorinus. På 1700-talet kom ett nytt namn in, Fulgentius, som sedan fanns kvar till slutet av 1800-talet.

Fulgentius verkade i början av 500-talet som biskop i staden Ruspe i norra Afrika, i dagens Tunisien. Innan han accepterade att bli biskop hade Fulgentius levt i kloster och också själv grun-

dat ett. Själv bodde han ändå hellre i en grotta nära klostret. Fulgentius dödsdag var den 1 januari 533.

Fridelinus eller Fridolin var en irländsk missionär, som tros ha levt på 700-talet. Han grundade flera kyrkor i Centraleuropa till Hilarius ära. Han sägs också ha åstadkommit underverk, bland annat väckt en död man till liv.

Victor nämns i det romerska martyrologiet tillsammans med sin kamrat Victorinus. Männen dog i Nicomedia, Mindre Asien den 6 mars under det första århundradet.

7.3

Perpetua och Felicitas, Thomas av Aquino

I de tidigaste mässböckerna stod det Perpetua och Felicitas den 7 mars, och samma Perpetua återkom i kalendrarna på 1600-talet. Däremellan var dagens namn Thomas av Aquino. Perpetua fanns kvar i almanackorna ända till 1900-talets början.

Perpetua var en romersk högättad fru och Felicitas var hennes slav. De var båda kristna och när de inte ville avsäga sig sin tro dömdes de till döden. Perpetua hade då ett litet barn medan Felicitas var höggravid. Först kastades de framför vilda tjuvar, men när dessa inte lyckades döda dem, beordrades soldaterna att halsugga dem med sina svärd. Den som skulle dräpa Perpetua var emellertid så oerfaren i hanteringen av svärdet,

Thomas av Aquino avbildad av Benozzo Gozzoli. Målningen är från cirka år 1470.

att hon måste hjälpa honom innan avrättningen lyckades. Dödsdagen var den 7 mars omkring år 203.

Thomas av Aquino (död 7.3.1274) är en av de mest kända teologerna och filosoferna genom tiderna. Redan som femåring sändes han för att utbildas i klostret Monte Cassino i Italien. Han fick en god och mångsidig utbildning och blev så småningom doktor i teologi. Efter sin död har han erhållit titeln kyrkolärare (lat. *doctor ecclesiae*, 'doktor av kyrkan'). Han är skyddshelgon för alla katolska universitet och utbildningsinstitut.

8.3 Philemon

Redan i Petrus Olais almanacka från 1585 var den 8 mars tillägnad Philemon. I några almanackor på 1600-talet förekom också Apollonius, men Philemon eller Filemon fanns kvar som dagens namn till början av 1900-talet.

Apollonius var en ung kristen präst på 300-talet i Antipolis, Egypten. Filemon var hans goda vän, men hedning. Kejsaren bestämde att alla måste offra till Roms gamla gudar. Den som inte gjorde det, skulle dräpas. Eftersom Apollonius som kristen inte kunde offra till avgudar, bad han Filemon att offra i hans ställe, maskerad i hans dräkt. Väl framme på offerplatsen märkte Filemon dock att han inte kunde göra det Apollonius bett om, eftersom han kände att också han trodde på Kristus. Vännerna dränktes i havet den 8 mars år 305.

9.3 40 Martyrer

I Vallentunakalendariet 1198 stod det *XL militu* vid den 9 mars, och under 1600-talet var benämningen 40 riddare eller 40 martyrer. Martyrerna fanns kvar i almanackan i nästan trehundra år, eller till början av 1900-talet.

Martyrerna i fråga dödades år 320 i staden Sebaste i dagens Turkiet. I Sebaste fanns en grupp kristna legionärer. På annat håll i det romerska riket hade förföljelserna mot de kristna redan

upphört, men den lokala härskaren i Sebaste var hedning och försökte få legionärerna att förneka sin tro. När detta inte lyckades tvingade han fyrtio soldater att tillbringa en natt på en frusen sjö, och på morgonen brändes de på bål.

10.3

Micheas, Vindelianus, Caius, Apollonius

I de medeltida kalendrarna fanns det inget namn den 10 mars. Under 1600-talet alternerade Micheas, Vindelianus (eller Vincelius) och Caius i kalendrarna. På 1700-talet kom Apollonius in och stod sedan kvar på detta datum i almanackorna fram till 1800-talet.

Apollonius är troligen Filemons vän som nämns den 8 mars, för i dagens helgonförteckningar finns det ingen Apollonius den 10 mars.

Mika uppmanar Israel att göra bättring. Teckning av Gustave Doré för en illustrerad bibelutgåva 1865.

Micheas är ett äldre namn på den nutida Bibelns Mika. Han var en av Gamla testamentets så kallade mindre profeter, som levde omkring år 700 f.Kr. i Judeen. Han predikade för folket och uppmanade till bättring.

Vindelianus eller Wincelius är samma namn som Wenzel. Personen bakom namnet kan vara helige Wenceslaus av Böhmen (se 28.9) eller någon annan av de medeltida tyska regenterna med namnet Wenzel. Caius nämns i det romerska martyrologiet tillsammans med Alexander. De dödades båda ungefär år 175.

11.3 Rosina, Constantinus, Vindicianus

Dagens namn i almanackorna var under första hälften av 1600-talet Rosina och under andra hälften vanligen Constantinus. I början av 1700-talet infördes Vindicianus. Det namnet fanns kvar i almanackorna ända till 1900-talets början.

Vindicianus (på franska Vindicien) var på 600-talet biskop i det stora stiftet Cambrai, som sträckte sig från det område som utgör dagens norra Frankrike ända till Belgien och Nederländerna. Vindicianus verkade som biskop i nästan trettio år. Efter sin död blev han helgonförklarad, och hans relikier förvaras i Arras katedral i norra Frankrike.

Hur livet såg ut för den heliga jungfrun Rosina vet man inte mycket om. Hon levde i staden Wanglingen i södra Tyskland, kanske på 300-talet. Enligt legenden levde hon som eremit, och led senare martyrdöden.

Också om den helige Constantinus finns det mera legender än uppgifter. Han levde på 500-talet och sägs ha varit Cornwalls kung. Efter att hans maka dog flyttade han till ett munkkloster på Irland och därifrån gjorde han missionsresor till Skottland. Enligt en legend var han släkt med den ryktbare kung Arthur. Constantinus led martyrdöden år 576 eller 588. Hans minnesdag i Skottland är fortfarande den 11 mars.

12.3 Gregorius

Den 12 mars hade namnet Gregorius redan i Vallentunakalendariet 1198. Gregorius firades detta datum ända fram till 1880-talet i Sverige, då namnet flyttades till följande dag. I den finlandssvenska almanackan står Gregorius (och Greger, Grels) fortfarande kvar den 12 mars.

Påven Gregorius den store levde i slutet av 500-talet. Han har spelat en stor roll för kristendomen och hans kyrkliga meriter var många. Men han var dessutom en förträfflig organisatör och förhandlare och ledde i praktiken hela västra Europa en lång tid.

Nutida generationer känner kanske till Gregorius namn främst tack vare den gregorianska kyrkomusiken, som fått sitt namn efter honom. Kyrkomusiken utvecklades emellertid också av påven Gregorius II, som hundra år senare grundade den första musikskolan i Rom.

Gregorius den store dog den 12 mars år 604.

13.3 Ernestus, Nicephorus

I 1600-talets almanackor var dagens namn Ernestus. På 1700- och 1800-talet byttes det ut mot Nicephorus, innan Greger i de sverigesvenska kalendrarna flyttades hit från den 12 mars.

Om den helige Ernestus vet man inte mycket mera än namnet. Han var troligen en romersk soldat, som led martyrdöden omkring år 300 och hans ben placerades år 1700 i Trefaldighetskyrkan i Salzburg, Österrike. I nutida martyrförteckningar finns soldaten Ernestus minnesdag i november.

Desto mer vet man om den helige Nicephorus. Han föddes på 700-talet och verkade som Konstantinopels patriark i början av 800-talet. Han råkade dock i gräl med härskarna och blev landsförvisad. Han dog år 828 i ett kloster vid Svarta havet, som han själv hade grundat. Hans relikier fördes tillbaka till Apostla-kyrkan i Konstantinopel den 13 mars år 846.

14.3 Zacharias, Mathilda

Den 14 mars var i 1600-talets almanackor tillägnad Zacharias, men från första hälften av 1700-talet har dagen helgats åt Mechtild (eller Mathilda, i dagens almanackor stavat Matilda). Bägge dessa helgon dog den 14 mars, Zacharias år 752, Mathilda år 968. Helige Zacharias var en kyrkligt aktiv romare, som verkade som påve i mitten av 700-talet. Han gjorde så många goda gärningar, att man började dyrka honom som helgon strax efter hans död.

Heliga Mathilda levde på 900-talet och var gift med den tyske konungen Henrik I av Sachsen. Mathilda och Henrik fick fem barn, ett av dem var Otto som efterträdde sin far på tronen. Mathilda var djupt troende och lär även på nätterna ha lämnat sin makes sida för att be. Efter Henriks död använde hon så mycket av hovets medel till välgörenhet, att hon för en tid fördes till ett kloster. Mathilda är begravd bredvid sin make. Hon vördas som helgon för sina goda gärningar.

Hertig Henrik I och Mathilda förlovar sig. Målningen av Konrad Astfalck är från år 1896.

15.3 Christopherus, Longinus

I svenska almanackor från 1600-talet kan man för den 15 mars läsa än Christopherus, än Longinus. Det förra stod ensamt kvar på 1700-talet och finns fortfarande i almanackorna i formerna Kristoffer och Christel.

Namnet Christopherus är på grekiska Christophoros, som betyder "Kristusbärare". Sankt Christopherus mönstrades ut ur katolska kyrkans helgonförteckning i en revidering av listan år 1969, eftersom det inte finns några historiska dokument om honom, endast legender. Enligt sägnen var Christopherus en stor och kraftfull man, som hjälpte resande genom att bära dem över en flod. En dag skulle han bära ett litet barn över floden, men det var så tungt att även den stora mannen var nära att krokna under bördan. Barnet var Kristus, som på sina skuldror bär hela världens synder. Det berättas att Christopherus levde på 200-talet i det nutida Turkiet.

Longinus var enligt traditionen den soldat som på Golgata stack Jesus i sidan med sin lans. Longinus officiella minnesdag är den 15 mars, men i våra kalendrar har han oftast firats i december (se 1.12).

Den helige Christopherus. Målning av Dieric Bouts den yngre från omkring år 1468.

16.3 Heribertus, Cyriacus

I Vallentunakalendariet 1198 var namnet för den 16 mars Heribertus, och samma namn återkom i almanackan i slutet av 1600-talet. Det vanliga i 1600-talsalmanackorna var likväl att dagens namn var Cyriacus.

Heribertus var ärkebiskop i Köln omkring år 1000. Hans verksamhetsområde omfattade också Italien, som då hörde till det tysk-romerska riket. Heribertus bar lydigt ärkebiskopens högtidliga kläder, men under det gyllene skalet hade han alltid en skjorta med skavande djurhår. Heribertus dog den 16 mars år 1021.

Cyriacus led martyrdöden i Rom tillsammans med över tjugo andra kristna den 16 mars år 305. Hans egentliga minnesdag är i augusti (se 8.8), då påven Marcellus lät gräva upp martyrens ben ur jorden och gav dem en kyrklig begravning.

17.3 Gertrud

I västra Europa har man vanligen dedikerat den 17 mars till Irlands skyddshelgon Sankt Patrick. I Sverige och Finland har dagens namn ända från medeltiden varit Gertrud, som är ett lika populärt helgon.

Gertrud levde på 600-talet ungefär i dagens Belgien. Hon idkade välgörenhet och hjälpte sjuka, och kunde nästan hela Bibeln utantill. Hennes mor Itta grundade ett kloster i Nivelles, och Gertrud blev klostrets abbedissa. Denna post var hon dock tvungen att lämna av hälsoskäl, eftersom ett ständigt fastande gjorde henne för svag. Gertrud dog vid 33 års ålder den 17 mars år 659.

Gertruds relik förvarades i en vacker silverkista i Nivelles. Kistan förstördes 1940 i bombningarna under andra världskriget. Man lyckades tillvarata en del av kvarlevorna, och för dem byggdes en ny kista som dekorerades med bitar av den förstörda kistan.

18.3 Edwardus, Gabriel

Edwardus var dagens namn i Vallentunakalendariet år 1198, och samma namn kom tillbaka in i kalendrarna i början av 1700-talet. Det vanligaste namnet i almanackorna under 1600-talet var Gabriel.

Edvard var kung av England på 900-talet. Han var bara tretton år när hans far dog och han tog över tronen. Hans styvmor Elfrida ville likväl att hennes son Ethelred skulle vara regent, och lät troligen dräpa Edvard när denne var sexton år. Dödsdagen var den 18 mars år 978. Edvard kallas vanligen Edvard Martyren för att man ska kunna skilja honom från andra kungar av England med namnet Edvard.

Ärkeängeln Gabriel kom senare in i almanackorna en vecka efter dagens datum (se 24.3).

19.3 Josephus

Den 19 mars har redan i över sexhundra år tillägnats helige Josef, jungfru Marias man. Namnet förekom först i almanackorna i formen Josephus, innan det förkortades till Joseph och sedan började skrivas i den nutida formen Josef.

Josef nämns bara på ett par ställen i Bibeln, men det finns många legender om honom. Enligt dessa hade han en snickarverkstad där Jesus ofta tillbringade tid som barn. Josef nämns inte efter att Jesus fyllt tolv år. Möjligen har Maria då blivit änka. Josef utsågs i slutet av 1800-talet till skyddshelgon över hela den katolska kyrkan tillsammans med Sankt Petrus.

20.3 Rubertus, Joachim

Den 19 mars firades jungfru Marias make och den 20 mars står Marias far i tur. Katolska kyrkan fastställde på 1500-talet den 20 mars som minnesdag för helige Joachim, och i de svenska alma-

nackorna infördes Joachim i slutet av 1600-talet. Tidigare under 1600-talet var dagens namn Rubertus.

Enligt legenden var Joakim och hans maka Anna länge barnlösa. En gång vistades Joakim fyrtio dagar i öknen där han fastade. Han och Anna drömde då på var sitt håll samma dröm, nämligen att de skulle mötas vid den gyllene porten i Jerusalem. De möttes där, och Anna blev havande och födde i sinom tid Maria.

Rubertus kan syfta på en barnmartyr, som dog som 10-åring i Bury St. Edmunds i England. Rubertus tros ha blivit offer för ett ritualmord. Dödsåret var 1181. Datumet var den 25 mars, men i Sverige var denna dag reserverad för vårfrudagen.

21.3 **Benedictus**

Den 21 mars har ända sedan de tidigaste nordiska kalendrarna varit minnesdag för abboten Benedictus. Redan Sigfrid Forsius använde i sin almanacka för år 1608 namnet i den folkliga formen Bengt.

Benedikt av Nursia levde på 500-talet. Han var en romersk yngling, som vid cirka 20 års ålder begav sig ut i bergen för att leva i ensamhet. Han levde i en grotta i tre år, men sedan kallades han som abbot till ett närbeläget kloster. Han upprätthöll en så sträng disciplin att munkarna försökte förgifta honom. Han valde då att åter söka ensamheten. Hans rykte växte likväl, och det slutade med att han hade grundat totalt tolv kloster och verkat som ledare för dem alla. Han formulerade en klosterregel, som därefter har följts i nästan alla kloster i Europa. Benedictus räknas som hela Europas skyddshelgon. Han dog den 21 mars år 543 i Monte Cassino kloster, som han själv hade grundat.

22.3 **Casimirus, Raphael, Victor**

Dagens namn i 1600-talets almanackor var vanligen Casimirus, i slutet av 1600-talet också Raphael. Från början av 1700-talet har dagen varit tillägnad Victor. I Sverige flyttades Victor på 1990-

talet till januari, men i den finlandssvenska almanackan är Victor fortfarande dagens namn, om än officiellt med stavningen Viktor.

Helige Kasimir (Casimirus/Kazimieras) var son till en polsk kung på 1400-talet. Han dog vid 25 års ålder i tuberkulos. Han helgonförklarades den 22 mars år 1527, och blev Polens och Litauens skyddshelgon.

Ärkeängeln Raphaels dag varierade i de gamla kalendrarna innan han på 1900-talet fick en officiell minnesdag. I Sverige firas Rafael den 24 mars och i Finland den 22 december. Raphael (Rafael) nämns i Tobits bok i de apokryfiska skrifterna i Gamla testamentet (se 13.6). Victors egentliga minnesdag är den 23 mars (se 23.3).

23.3 Theodorus, Victorianus, Fides

I 1600-talets almanackor stod det för den 23 mars Theodoricus eller Theodorus och vid skiftet mellan 1600- och 1700-talet Victorianus. På 1700-talet var dagen tillägnad Fides, som efter mitten av århundradet byttes ut mot Axel.

Theodorus var en präst från Antiokia. Han led martyrdöden den 23 mars, men man vet inte ens dödsåret. I det nutida romerska martyrologiet kallas han Theodulus.

Victorianus (eller Victor) levde på 400-talet i norra Afrika. Han var romersk prokonsul i Karthago, och led med sina kamrater en grym martyrdöd i händerna på vandalerna.

Fides var en jungfrumartyr, som levde i södra Frankrike och brändes ihjäl som 12-åring, kanske år 287. Fides är i Frankrike känd under namnet Saint Foy, och i spansk- och portugisiskspråkiga områden har man tillägnat henne flera städer med namnet Santa Fé. Reliker av Fides förvaras fortfarande i Sainte-Foy-katedralen i hennes hemstad Conques. Jungfru Fides minnesdag flyttades i Sverige och Finland senare till oktober (se 6.10).

24.3 Gabriel

Namnet Gabriel kom först in i 1640-talets almanackor den 24 mars, och återkom sedan på samma datum i början av 1700-talet. Då fick namnet så starkt fotfäste att det fortfarande finns kvar på detta datum. På 1600-talet var ett vanligt namn denna dag också Casimirus (se 22.3).

Gabriel är vid sidan av Mikael och Rafael en av de viktigaste änglarna. Det var ärkeängeln Gabriel som meddelade Maria att hon skulle föda en son, Jesus. Därför har Gabriels minnesdag placerats strax före Marie bebådelsedag. Enligt muslimerna var Gabriel också Guds medlare, som dikterade Koranens texter för profeten Muhammed.

Gabriel i en ikon från cirka år 1390.

25.3 Marie bebådelse

Den 25 mars har ända sedan de tidigaste svenska kalendrarna varit Marie bebådelsedag. I medeltida kalendrar stod det *Annunciatio Marie* på latin, och därefter Wårfrudagh på svenska. Fram till början av 1950-talet var Marie bebådelsedag en fast helgdag den 25 mars, men flyttades då till närmaste söndag. Om denna är påsk- eller palmsöndag, firas Maria söndagen före palmsöndagen.

Också under tidigare århundraden flyttades bebådelsedagen de år påskens inföll redan i slutet av mars. Marie bebådelsedag kunde ibland vara på tisdagen genast efter annandag påsk, ibland på lördagen före palmsöndagen.

Vårfrudagen har i Sverige genom århundradena varit en av de viktigaste helgdagarna på kyrkoåret. Dagen infaller exakt nio månader före julen, och den firas till minnet av att Gabriel meddelade Maria att hon var havande med Jesus.

Ängeln Gabriel meddelar Maria att hon ska föda ett barn, Jesus, om nio månader. Målning av flamländaren Robert Campin från omkring år 1430.

26.3 **Castulus, Immanuel**

Från 1500-talet till slutet av 1600-talet stod det Castulus för den 26 mars. Därefter kom Emanuel (Emmanuel) eller Immanuel in som dagens namn i almanackorna.

Castulus är nuförtiden ett ganska okänt helgon. Han levde på 200-talet och var kejsarens tjänare. Han var likväl kristen, och han och hans hustru Irene gömde i sitt hem andra kristna som förföljdes av kejsaren. När detta upptäcktes, torterades Castulus och begravdes sedan levande i en sandgrop.

Emanuel nämns den 26 mars i det romerska martyrologiet. Han led under det första århundradet martyrdöden tillsammans med över fyrtio kamrater i Anatolien i dagens Turkiet.

Eventuellt kan Emanuels/Immanuels plats invid Marie bebäddelsedag i almanackan bero på att man med namnet ibland har syftat på Jesus. Matteus kopplar i sitt evangelium samman Jesus med profeten Jesajas förutsägelse: ”Jungfrun skall bli havande och föda en son, och man skall ge honom namnet Immanuel (det betyder: Gud med oss).”

27.3 Hubertus, Rupertus, Gustavus

Dagens namn i kalendrarna var under första hälften av 1600-talet oftast Hubertus, under senare hälften Gustavus eller Rupertus. Rupertus kom in i almanackan i början av 1700-talet och fanns kvar till slutet av 1800-talet.

Den mest kände Hubertus i martyrförteckningarna var biskopen i Liège som levde på 700-talet. Han firas vanligen på skrinläggningsdagen i början av november (se 3.11).

Rupertus var biskop i tyska Worms. I slutet av 600-talet flyttade han till Bayern för att verka som missionär. Han grundade staden Salzburg och ett kloster, kring vilket staden Bischofshofen uppstod. Rupertus dog omkring år 716. Hans relikier ligger i domkyrkan i Salzburg. Rupertus har också kallats Bayerns apostel.

Dagens Gustavus syftar troligen på kung Gustav II Adolf. I 1600-talets almanackor firades han först på födelsedagen den 9 december (1627–1649), sedan den 27 mars (1658–1693), och därefter på nytt på födelsedagen (1695–1707), innan minnesdagen på 1710-talet till slut stabiliserades till dödsdagen den 6 november.

28.3 Malchus

Den 28 mars tillägnades i slutet av 1500-talet Priscus, men ända från början av 1600-talet tillskrevs dagen Malchus. Hans namn fanns kvar i almanackorna som dagens standardnamn i tre århundraden.

Priscus, Malchus och Alexander var tre vänner i Caesarea i Palestina. De var kristna och flydde till en början undan kejsaren Valerianus soldater. Sedan skämdes de över sin flykt och bekände sig som kristna, varpå de dömdes, torterades och till sist kastades framför vilda djur på en arena. De revs av djuren och dog på arenan den 28 mars år 260.

29.3 Eustachius, Jonas

Den 29 mars var Eustachius dag från slutet av 1500-talet till slutet av 1600-talet. Därefter fördes namnet Jonas in, och det har sedan dess funnits kvar i almanackorna i över trehundra år.

Eustachius, på franska Eustace, var abbot vid det franska klostret Luxeuil på 600-talet. Klostret hade grundats av Eustachius företrädare Sankt Columbanus, som sedan hade drivits i landsflykt. Luxeuil var ett stort kloster, där cirka 600 munkar levde. Eustachius dog den 29 mars år 625. Klostret upphävdes 1792.

Dagens helige Jonas är inte den profet som finns i Bibeln och svaldes av en valfisk, utan en martyr med samma namn i Persien på 300-talet. Jonas fängslades tillsammans med

Jonas lider martyrdöden i en vinpress. Teckning av Jacques Callot (1636).

sin bror Barachisius. Efter att de blivit torterade dödades Jonas i en vinpress, och Barachisius dödades dagen därpå genom att man hällde brännande beck i hans strupe.

30.3 Quirinus, Guido

Från slutet av 1500-talet till slutet av 1600-talet var det än Quirinus, än Guido som firades den 30 mars. Quirinus drog slutligen det längsta sträet och var sedan dagens namn till slutet av 1800-talet.

Quirinus var en romersk officer, som konverterade till kristendomen tillsammans med sin dotter Balbina. Quirinus dödades under Hadrianus förföljelser omkring år 130. Tusen år senare skänkte påven Quirinus relikier till ett kloster i Neuss i Tyskland, där påvens syster hade varit abbedissa. Quirinus förekommer särskilt i de tyska och nordiska kalendrarna. Det romerska martyrologiet nämner Quirinus den 30 mars och hans dotter Balbina följande dag.

Helige Guido levde omkring år 1000 i Pomposa, norra Italien, där han var abbot vid ett kloster. Även hans relikier placerades i Tyskland, i staden Speyer.

31.3 Amos, Detlaus

I Vallentunakalendariet 1198 var Amos namnet för den sista dagen i mars. Samme Amos tävlade på 1600-talet om sin plats med Detlaus. Amos vann och stod kvar som dagens namn från början av 1700-talet ända till slutet av 1800-talet. I den finlands-svenska almanackan finns namnet fortfarande kvar.

Amos är en av profeterna i Gamla testamentet, och levde under åttonde århundradet före Kristus. Man antar att han skrev – eller dikterade – sin bok omkring år 750 f.Kr. Amos var fårherde och odlade skogsfikonsträd, och han bodde nära Jerusalem i Israel. En dag såg han en syn, där Israels folk straffades för sina synders skull, men folket fick upprättelse och välståndet ökade igen.

Detlaus syftar möjligen på Detlaus von Parkentin (ibland skriven Detlef von Berkentin), som var biskop i det nordtyska stiftet Ratzeburg i början av 1400-talet. Den vanligaste minnesdagen för Sankt Detlaus är nuförtiden den 23 november, som var biskopens dödsdag år 1419.

Profeten Amos. Teckning av Gustave Doré för en illustrerad bibelutgåva 1865.

APRIL

1.4 Hugo, Theodora, Harald

Namnet för den 1 april var vanligen Theodora i almanackorna på 1600-talet. Under första hälften av 1700-talet var det Hugo, och därefter Harald. Theodora var en jungfrumartyr i Rom i början av 100-talet. Hon halshögs den 1 april år 120.

Helige Hugo var biskop i staden Grenoble. Han skänkte bland annat jord till ett kloster, som senare fick namnet Chartreuse och som än i dag är berömt för sin likör. Hugo dog den 1 april år 1134, och man helgonförklarade honom redan två år senare.

Harald Hårfager var Norges förste kung och han förerade södra Norge till ett kungarike. Efter hans död omkring år 933 fördelades landet på nytt mellan hans tjugo söner.

Helgon i april i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Maria från Egypten, biskop Ambrosius, Sankta Helena, Sankt Göran och draken, Markus evangelisten och den helige Vitalis.

Sankt Hugo av Grenoble utför ett mirakel. Målning av Francisco de Zurbarán från år 1633. När munkarna under en fastedag försökte äta mör rapphöna, förvandlade Hugos beröring hönorna till sköldpaddor.

2.4 Theodosia, Theodosius

Redan i Petrus Olais almanacka 1585 stod det Theodo[sia] jun[gru] för den 2 april, och namnet Theodosia fanns kvar i almanackan till mitten av 1700-talet. Då byttes det ut till en annan form, Theodosius, som sedan stod kvar i kalendern till början av 1900-talet.

Theodosia nämns även i det romerska martyrologiet den 2 april. Hon var en 17-årig jungfru i Caesarea, Palestina. En

påskdag tilltalade hon kristna som skulle föras bort att avrättas. Hon fängslades, torterades och kastades i havet. Dödsåret var 307 eller 308.

Enligt vissa källor flyttades Theodosias relikter senare till Konstantinopel, där hon firas den 29 maj. Enligt andra källor levde det på 700-talet i Konstantinopel en annan jungfru med namnet Theodosia, som också led martyrdöden.

Det finns talrika helgon vid namnet Theodosius i det romerska martyrologiet, men inget av dem har minnesdag i början av april. Det är troligt att almanacksförfattarna av misstag ändrat den feminina formen till maskulin.

3.4

Pancratius, Christianus, Agape, Ferdinandus

I 1600-talets almanackor firades Pancratius och Christianus turvis den 3 april. I början av 1700-talet var namnet Agape, men sedan kom Ferdinandus in som dagens namn.

Pancratius nämns i det romerska martyrologiet. Han var lärjunge till Sankt Petrus, och han sändes till Sicilien för att predika kristendomen. Martyrologiet kallar honom biskop i Taormina. Pancratius led martyrdöden år 44.

Det finns ett halvt dussin helgon med namnet Christianus i gamla helgonförteckningar, men inget har minnesdag i början av april. Jungfru Agape dräptes två dagar före sin syster Irene (se 5.4).

Dagens Ferdinandus är inget helgon. Enligt Eric Burman, en almanacksförfattare på 1700-talet, var Ferdinandus eller Ferdinand I kejsare av tysk-romerska riket i mitten av 1500-talet. Ferdinand I föddes i mars 1503 i släkten Habsburg och valdes vid 23 års ålder till kung över Böhmen, Kroatien och Ungern samt år 1558 till romersk kejsare. Ferdinand dog 1564. Han var katolik, men han tillät den protestantiska rörelsen att spridas i Tyskland.

4.4 Ambrosius

Namnet Ambrosius fanns i svenska kalendrar i nästan åttahundra år. Det stod på den 4 april redan i Vallentunakalendariet 1198, och fanns sedan kvar som dagens standardnamn i sekel efter sekel. Ambrosius utmönstrades ur den finlandssvenska almanackan år 1929 och ur den sverigesvenska först på 1990-talet.

Ambrosius har varit en av kyrkans mest betydande män genom historien. Han var på 300-talet landshövding över norra Italien och valdes sedan till biskop i Milano. Han hade ingen kyrklig utbildning eller rang, men han hade stark ledarkompetens och åtnjöt stor popularitet bland folket. Ambrosius var rådgivare för tre kejsare, och han var en skicklig förhandlare och talare. Han dog den 4 april år 397. Sankt Ambrosius mumifierade lik ligger i kryptan till basilikan Sant'Ambrogio i Milano.

Ambrosius har i svenska almanackor förekommit också på biskopsvigningsdagen i december (se 7.12).

5.4 Maximilianus, Irenes

Den 5 april stod i medeltidens almanackor utan namn. År 1605 fördes namnet Maximilianus in i almanackan, och förekom ibland i formen Maximus. Namnet fanns kvar i hundra år. I början av 1700-talet ersattes namnet med Irenes,

Kejsar Maximilian I med sin familj. På bilden finns sonen Filip den sköne, maken Maria av Burgund, sonsönerna Ferdinand I och Karl V samt Ludvig II av Ungern, som var gemål till sondottern Maria. Målning av Bernhard Strigel från omkring år 1515.

senare i den rätta stavningsformen Irene. Irene firas än i dag på denna dag i de svenska kalendrarna. I den sverigesvenska namnlängden kom namnet emellertid i namnrevideringen år 2001 tillbaka på den 5 april efter att ha firats på andra datum under så gott som hela 1900-talet.

Irene levde i dagens Makedonien i början av 300-talet. Hon var den yngsta av tre systrar. Agape, Khionia och Irene var kristna och läste heliga skrifter i smyg, eftersom innehav av sådana böcker var förbjudet och belagt med dödsstraff. Alla tre led till sist martyrdöden, de två äldsta den 3 april år 304 och Irene två dagar senare.

Dagens Maximilianus var troligen farfar till Ferdinand (se 3.4) och var romersk kejsare i början av 1500-talet. Maximilian I föddes i mars 1459, kröntes till kejsare år 1508 och dog år 1519. Maximilian har också kallats ”den sista riddaren”.

6.4 **Sixtus, Ireneus, Celestinus, Wilhelmus**

Abbot Wilhelmus sigill från början av 1200-talet. Bild ur Henry Petersens bok *Danske gejstlige sigiller fra middelalderen* från år 1886.

Sixtus är det första namnet man känner till för den 6 april. Under första delen av 1600-talet var det vanligaste namnet Ireneus och under senare delen Celestinus eller Coelestinus. På 1710-talet fördes Wilhelmus in som dagens namn. Samma namn finns fortfarande i våra almanackor i olika varianter.

Påven Sixtus I levde på 100-talet och led martyrdöden under kejsar Antoninus Pius regering. Det finns flera helgon vid namn Ireneus i martyrologiet, närmast i tid var Ireneus från Armenien på den 1 april.

Celestinus (eller Coelestinus) var påve i Rom i början av 400-talet. Han dog år 432, och hans relikier gravlades den 6 april i Sankta Priscillas katakomb.

Vilhelm (eller Guillaume) var en parisisk präst som på 1100-talet fick kommendering till Norden för att leda ett danskt kloster. Vilhelm ledde först klostret på Eskilsø nära Roskilde, men sedan flyttades det till ett bördigare läge i Æbelholt norr om Köpenhamn. Vilhelm var abbot för Æbelholt kloster ända till sin död den 6 april år 1203. Vid Vilhelms grav inträffade så många underverk att han helgonförklarades redan ett par decennier senare.

7.4 Celestinus, Hegesippus

I medeltida kalendrar fanns det inga helgonnamn den 7 april, men från slutet av 1500-talet och nästan hundra år framåt var det vanligaste namnet Celestinus (se 6.4). Celestinus efterträddes mot slutet av 1600-talet av namnet Egesippus. Det fanns kvar i almanackorna i över tvåhundra år, vanligen i formen Hegesippus, och försvann först i början av 1900-talet.

Helige Hegesippus levde på 100-talet i Rom. Enligt legenden var han ursprungligen jude, född i Palestina. Hegesippus skrev ett verk i fem delar, som redogjorde för kristendomens första 150 år. Av skrifterna finns endast några senare kopior bevarade, och de faktiska uppgifterna om Hegesippus är få. Han tros ha dött den 7 april år 180.

8.4 Dionysius, Perpetuus

Maria från Egypten (se 9.4) var det namn som oftast firades den 8 april i 1600-talets kalendrar. Under 1600-talets senare del förekom också Dionysius och på 1690-talet kom Perpetuus in som dagens namn. Han blev kvar på denna dag i almanackan i två århundraden, till början av 1900-talet.

Sankt Perpetuus levde på 400-talet i Tours, i dagens Frankrike. Han vigdes till biskop i Tours år 460, och han skötte stiftet med stark och skicklig hand i trettio år. Han byggde bland annat flera kloster och kyrkor. Han lät också restaurera graven där helige Martin av Tours var begravnen och reste en vacker basi-

lika omkring denna. Perpetuus dog enligt vissa källor i slutet av år 490, enligt andra den 8 april år 491.

Också Dionysius nämns den 8 april i det romerska martyrologiet. Dionysius var samtida med Hegesippus (se 7.4) och kan till och med ha träffat honom. Dionysius var biskop i Korinth omkring år 170. Man vet att han har skrivit brev till olika kyrkor, och han var en av kyrkans centrala auktoriteter under andra århundradet.

9.4

Maria från Egypten, Bogislaus, Prochorus, Otto

I kalendrarna för åren 1198 och 1590 stod för den 9 april namnet Maria från Egypten. I 1600-talets almanackor firades denna dag Bogislaus, på 1700-talet Prochorus och senare också Otto.

SÄGNEN OM MARIA FRÅN EGYPTEN

I **det romerska** martyrologiet står det vid den 2 april: "I Palestina dog Sankta Maria från Egypten, även kallad Syndaren."

Maria var född i Egypten. Hon prostituerade sig först i Alexandria, men i 30-årsåldern bestämde hon sig för att ta sig till Jerusalem för att få kunder bland pilgrimerna. Vid jungfru Marias ikon hörde hon en röst, som uppmanade henne att gå över Jordanfloden för att finna fred. Maria korsade Jordan och kom till Sankt Johannes kloster. Där lät hon döpa sig och lämnade staden för att leva som eremit i öknen.

Maria levde ensam i flera tiotals år. Mot slutet av sitt liv mötte hon Sankt Zosimus och berättade sin historia för honom. Zosimus gav Maria nattvarden, och när han för andra gången kom för att träffa henne var hon död. Zosimus begravde Maria i öknen. Dödsåret var cirka 421.

Sankta Maria från Egypten. Målning av José de Ribera från år 1651.

Under första halvan av 1000-talet fanns det flera härskare i Pommern som bar namnet Bogislav. Pommern låg i dagens Polen och Tyskland vid Östersjöns södra kust. En av de Bogislav som var kung över Pommern var en tid också kung över dåtida Sverige, då med namnet Erik av Pommern. Dagen har troligen fått sitt namn efter Bogislav I, som dog i mars 1187. Bogislav I hedrade nedannämnda biskop Otto genom att upplåta ett stort område av sin mark för hans gravplats.

Prochorus, numera Prochoros, nämns i Apostlagärningarna i Bibeln som en av de sju diakoner som Jerusalems urförsamling valde för att hjälpa de fattiga. Enligt legenden verkade Prochoros senare som biskop i Antiokia innan han till slut led martyrdöden.

Mot slutet av 1700-talet fick Prochoros stiga åt sidan och i stället infördes Otto i almanackan på den 9 april. Denna Otto var "Pommerns apostel", en tysk biskop som i början av 1100-talet bedrev missionsarbete vid Östersjöns södra kust (se 4.11).

10.4 Daniel, Ezechiel

Dagens namn i 1600-talets almanackor var Daniel, som vid slutet av 1600-talet alternerade med Ezechiel. Från början av 1700-talet flyttades Daniel till juli (se 21.7), medan Ezechiel eller Hezekiel fanns kvar i almanackan den 10 april till början av 1900-talet.

Hesekiel är en av Gamla testamentets profeter. Han skrev sin bok mellan åren 593 och 573 f.Kr. medan judarna var i fångenskap i Babylonien. Bibeln berättar inte mycket om Hesekiel själv. Han var präst och hans maka dog plötsligt. I det romerska martyrologiet står det att Hesekiel dräptes av en israelitisk domare, som han hade klandrat för avgudadyrkan. Martyrologiet fortsätter: "Han begravdes i ett valv där Sem och Arpakshad, Abrahams förfäder, vilade. Många människor brukade komma till hans grav för att bedja." Enligt traditionen ligger Hesekiels grav nära den nutida staden Al-Kifl i södra Irak.

11.4 Leo, Antipas

Dagens stora namn i de svenska almanackorna har varit Leo och Antipas, det förra på 1600-talet och det senare från slutet av 1600-talet fram till början av 1900-talet.

”Leo påue” nämndes redan i Petrus Olais almanacka år 1585. Leo I, senare kallad Leo den store, verkade som påve i Rom i över tjugo år under 400-talet. Man minns honom kanske bäst för att han lyckades stoppa Attila, hunnernas konung, när denne närmade sig för att erövra Rom. Enligt legenden uppenbarade sig Petrus och Paulus med svärd i händerna framför Attila, och denne vände tillbaka. Leo dog i november år 461.

Antipas är en martyr från första århundradet. I Bibeln nämns han i Uppenbarelseboken: ”... när Antipas, mitt trogna vittne, dödades hos er där Satan bor”, det vill säga i Pergamon. Enligt legenden brändes Antipas till döds i en oxskulptur av koppar år 92.

12.4 Julius, Eowaldus

Dagens namn i de svenska almanackorna har från mitten av 1600-talet varit Julius. Dessförinnan, under första hälften av 1600-talet, förekom också namnet Eowaldus.

Julius är påven Julius I, som ledde kyrkan i Rom från år 337 till sin död. Dödsdagen var den 12 april år 352. Julius var en inflytelserik påve och han stärkte Roms ställning i förhållande till Konstantinopel. Det romerska martyrologiet beskriver Julius så här: ”Efter att ha levt ett liv fyllt av lysande prestationer fick han gå till fridfull vila, berömd för sin helighet.” Under Julius tid byggde man Kyrkan för de tolv apostlarna och Juliuskyrkan (nutida Santa Maria kyrka i Trastevere) i Rom. Julius började hedras som helgon strax efter sin död, och hans relikier flyttades till Santa Maria kyrka.

Det finns inget helgon med namnet Eowaldus. Namnet kan syfta på Peter Waldus som levde i början av 1200-talet. Hans

minnesdag är just den 12 april. Han grundade en rörelse som är känd under namnet ”de fattiga från Lyon” eller valdenser, som den katolska kyrkan bannlyste som irlära.

13.4 Erdmuda, Justinus

Enligt David Herlitz kalendrar från början av 1600-talet firades Erdmuda den 13 april. I mitten av 1600-talet infördes på samma datum namnet Justinus, som sedan fanns kvar i almanackan under nästan tre århundraden, till 1900-talets början.

Erdmuda finns inte i helgonförteckningarna, men namnet har på tyskt språkområde varit i bruk som kvinnonamn. Man vet inte varför Herlitz tog med namnet i sin almanacka.

Justinus levde under 100-talet. Han föddes i Palestina i en förnäm familj och studerade bland annat filosofi. Han konverterade till kristendomen vid trettio års ålder och skrev senare flera apologetiska texter. Han flyttade till Rom och undervisade i filosofi och kristendom. Han led martyrdöden tillsammans med sex av sina elever, eftersom han vägrade ge upp sin tro. Rättegångsprotokollen finns fortfarande bevarade. Justinus dödades genom halshuggning. Dödsdagen var den 14 april omkring år 165.

14.4 Tiburtius, Valerianus

I Uppsalamissalet 1513 var dagens namn Valerianus och Tiburtius. Därefter stod Valerianus på den 14 april endast i ett par almanackor på 1600-talet. I övrigt har dagens namn varit Tiburtius ända fram till vår tid. Ur den finlandssvenska almanackan utmönstrades Tiburtius år 1928.

Valerianus (se 18.4) och Tiburtius förknippas med legenden om den heliga Cecilia (se 22.11). Tiburtius och Valerianus var bröder och levde i Rom omkring år 200. Deras vän jungfru Cecilia var kristen och ville förbli jungfru, men hennes far arrangerade så att hon gifte sig med Valerianus. På bröllopsnatten berättade Cecilia att hon hade en skyddsängel som skulle bli arg om Valerianus

Valerianus och Tiburtius lider martyrdöden. Fresk av italienaren Amico Aspertini från år 1505 i helgonen Cecilians och Valerianus oratorium i Bologna.

rörde vid henne med äktenskapliga avsikter. Valerianus var nyfiken och lät på Cecilians inrådan döpa sig och kunde sedan själv se ängeln. Även Tiburtius konverte-

rade till kristendomen. Efter att ha blivit troende började männen hjälpa förföljda kristna, och detta ledde snart till att de själva led martyrdöden. Med Tiburtius och Valerianus avrättades också en av deras vakter, Maximus, som inspirerad av bröderna konverterat till kristendomen.

SOMMARDAGEN OCH VINTERDAGEN

I de gamla nordiska kalendrarna fanns det vid sidan av helgondagar och kristna minnesdagar två dagar som var knutna framför allt till den folkliga traditionen. De var sommardagen den 14 april och vinterdagen den 14 oktober.

Sommardagen och vinterdagen härstamade från den gamla skandinaviska tideräkningen som man följde innan man i Norden införde tideräkning enligt kristendomen och den kristna kalendern. Året delades i två hälfter, sommarhalvåret och vinterhalvåret. Sommarhalvåret började i mitten av april och vinterhalvåret i mitten av oktober.

Innan den kristna kalendern togs i bruk utgjorde sommardagen och vinterdagen inga fasta dagar, utan var knutna till månens faser.

När man sedan började använda den kristna tideräkningen, med sina runstavar och kalenderblad, knöt man naturens märkesdagar till fasta datum. Sommardagen firades efter det alltid på Tiburtiusdagen den 14 april och vinterdagen på Calixtusdagen den 14 oktober.

Sommar- och vinterdagen nämndes i synnerhet i Norges och Finlands kalendrar. I Finland finns det äldsta tryckta belägget i en kalender för 1646. Vinter- och sommardagen fanns sedan kvar i över 240 år. Det yngsta belägget är från en finsk psalmbokskalender för år 1888. I den norska almanackan anges sommardagen och vinterdagen fortfarande.

15.4 **Olympias**

I medeltida kalendrar hade den 15 april inget namn. Vid slutet av 1500-talet infördes namnet Olympias, som ibland skrevs i den manliga formen Olympius. Olympias stod kvar i alla kalendrar och almanackor ända till början av 1900-talet.

Jungfru Olympias (eller Olympiades) känner vi enbart genom en kort och grym skildring i det romerska martyrologiet: ”I Persien, under kejsaren Decius regering, pryglades de heliga martyrerna Maximus och Olympias först med käpp och piska innan de högs i huvudet med en klubba tills de inte mera andades.” Dödsdagen var den 15 april år 251.

16.4 **Charisius, Callistus, Paternus, Patrick**

Den 16 april var i 1600-talets almanackor tillägnad Charisius eller Callistus, och i början av 1700-talet Paternus. Därefter har man denna dag firat Patrick.

Helige Charisius led tillsammans med sin kamrat Callistus och sju andra kristna martyrdöden i Korinth på 200-talet. De dränktes alla i havet på påskdagen. Namnen Charisius och Callistus fick i våra kalendrar oftast fel stavning, allt från Caliptus, Calixtus, Carillus eller Caristus, till rentav Casimirus.

Sankt Paternus (på franska Saint-Pair) verkade under 500-talet som biskop i Avranches i Frankrike, där han byggde och ledde flera kloster. Paternus dog den 15 april omkring år 565.

Sankt Patrick är Irlands skyddshelgon. Han fördes som 16-åring, år 405, som slav till Irland. När han frigavs begav han sig först till sitt hemland England, men återvände sedan till Irland och ägnade resten av sitt liv åt att omvända irländare. På Irland firas Sankt Patricks minnesdag den 17 mars, och den är nuförtiden en helgdag.

17.4 Rudolphus, Elias

I almanackan var dagens namn på 1600-talet Rudolphus, men i början av 1700-talet tillägnades dagen Elias, som fortfarande finns kvar på detta datum.

Elias och Rudolf har inget annat gemensamt än dödsdagen och det faktum att båda är ganska okända helgon. Elias dog år 856 och Rudolf över fyrahundra år senare, år 1294. Elias levde i Cordoba i Spanien, Rudolf i Bern i dagens Schweiz. Elias var en präst som dog i hög ålder tillsammans med sina lärningar Paul och Isidore. De dräptes av islamiska morer, som då härskade över Cordoba. Rudolf var ett barn, som enligt legenden var fyra år gammal när han döddades i ett ritualmord.

18.4 Valerianus

Från slutet av 1500-talet till slutet av 1800-talet firades Valerianus den 18 april i våra almanackor. Valerianus förekom i svenska kalendrar redan på 1100–1500-talen, men då vid sidan av sin bror Tiburtius på den 14 april (se 14.4). Eftersom det i senare alma-

nackor fanns plats för bara ett namn per dag åtskildes bröderna i början av 1600-talet.

Som framgick av presentationen av Tiburtius, blev Valerianus dödad av romarna omkring år 200. Hans ben flyttades i början av 800-talet från Roms katakomber till Sankta Cecilia kyrka i Trastevere.

19.4 Hermogenes, Victor, Bernhardus

Dagens namn var i 1600-talets almanackor Hermogenes, men även Victor förekom vissa år. I början av 1700-talet infördes i deras ställe Bernhardus, som sedan stannade kvar på denna dag i två århundraden.

Hermogenes levde i Armenien under 400-talet och led martyrdöden med fem trosbröder. Hermogenes har varit ett populärt helgon. Man har bland annat uppkallat ett kloster i Grekland och en halvö i Nordamerika efter honom.

Påven Victor I nämndes den 20 april i de äldsta martyrförteckningarna, men numera antas hans dödsdag ha varit den 28 juli. Victor var påve ett tiotal år och dog omkring år 200. Han fastslog att påskdagen alltid måste firas på en söndag.

Bernhard nämns i boken *Acta Sanctorum*. Han var en munk som levde på 1100-talet och kallades Bernhardus botgöraren. Abboten i hans franska kloster gav honom en gång som straff att under sträng fasta i sju år gå barfota och utan skjorta. Bernhard hängde på sig tunga tunnband av järn och vandrade mellan vallfartsorter i Rom, Spanien och Palestina, innan han bosatte sig i Frankrike. Han dog den 19 april år 1182.

20.4 Victor, Sulpitius

I Vallentunakalendern 1198 och i några senare almanackor var dagens namn Victor (se 19.4). Därefter var namnet Sulpitius, ibland i formen Supplicius, från 1600-talet till 1770-talet. Då ersattes namnet med det kungliga modenamnet Amalia.

Sulpitius var en tidig romersk martyr. Han sägs ha blivit troende tack vare Sankta Flavia Domitillas böner. Sulpitius avrättades under kejsar Trajanus förföljelser omkring år 117 tillsammans med sin trosbroder Servilianus. Dödsdagen var den 20 april.

21.4 Adolarius, Anshelmus

Den 21 april hade i 1600-talets almanackor namnet Adolarius, men det byttes på 1690-talet till Anshelmus. Anselm fanns kvar som dagens namn i de sverigesvenska almanackorna i trehundra år, ända till 1990-talet. I den finlandssvenska namnlängden mönstrades namnet ut 1950.

Anselm är en av kyrkans mest berömda tänkare. Han föddes omkring år 1033 i dagens norra Italien. När han blev vuxen flyttade han till andra sidan alperna, till Frankrike, för att vara verksam vid ett par kloster. På 1090-talet inkallades han till det högsta prästämbetet i engelska kyrkan och blev biskop i Canterbury. Han lyckades väl med att stå på sig mot de jordiska härskarna av England. Anselm dog den 21 april år 1109.

Adolarius var den förste biskopen i den tyska staden Erfurt på 700-talet. Adolarius och hans kollega Eobaldus (se 11.9) var arbetskamrater till den helige Bonifacius (se 5.6). De led tillsammans martyrdöden år 755. Adolarius firas i april för att hans ben hittades i ruinerna av den störtade kyrkan i Erfurt den 20 april år 1154.

22.4 Sotherus, Caius

I Petrus Olais kalender 1585 stod det vid den 22 april ”Soth[erus] mart”. Under 1600-talet förekom ibland Emanuel eller Caius, men sedan tog Soterus tillbaka sin plats och stannade kvar som dagens namn till början av 1800-talet.

Både Soterus (eller Soter) och Caius (eller Gajus) var påvar, den förre i mitten av 100-talet, den senare i slutet av 200-talet. Soterus lär vara den förste som menade att ett äktenskap är gil-

tigt först efter att det äkta paret fått prästens välsignelse. Under Soterus tid började man inom kristendomen också fira påsken som årlig fest.

I slutet av sin ämbets tid var påven Caius tvungen att fly. Han tog sig in i de romerska katakomberna, men blev gripen och avrättad. Det romerska martyrologiet nämner både Sotherus och Caius vid den 22 april. Emanuel har i svenska almanackor vanligtvis förekommit i mars (se 26.3).

23.4 Georgius

Den 23 april har från de tidigaste kalendrarna och almanackorna ägnats Sankt Görän. Under medeltiden förekom namnet i den latinska formen Georgius, och i dagens almanacka finns det i formerna Georg och Görän.

Georgius var en romersk soldat, som var anställd i kejsar Diocletianus trupper vid slutet av 200-talet. Han var kristen, och när förföljelserna började led också han martyrdöden. Dödsdagen var den 23 april år 303.

Sankt Görän och draken på en böhmisk altartavla från omkring år 1470.

Georgius rykte spreds när de engelska korsfararna på 1100-talet valde honom till sitt skyddshelgon och kopplade samman honom med en gammal drakdödarlegend. Enligt korsfararna var Georgius en kristen riddare, som dödade en hemsk drake och på så sätt räddade kungens dotter. I dag är Sankt Göran ett av de mest kända helgonen i hela den kristna världen. Han är till exempel Englands skyddshelgon. Också scouterna firar Sankt Görans dag varje år.

I själva verket är Georgius som helgon helt ohistorisk, och därför avlägsnades hans namn från den katolska helgonkalendern på 1960-talet.

24.4 **Albertus**

Från och med Petrus Olais kalender 1585 var den 24 april Albertus dag, ibland i den längre formen Adalbertus. År 1755 var Albertus tvungen att avstå sin plats i almanackan till förmån för Sveriges nyfödda prinsessa Albertina.

Adalbertus var en biskop i Prag som råkade i gräl med den världsliga makten. Han var en tid munk i Italien, men återvände senare till missionsarbetet och omvände i slutet av 900-talet hedningar i Ungern och Polen samt i Preussen vid Östersjökusten. Han led martyrdöden i Preussen nära dagens Kaliningrad när han försökte fälla en hednisk lund med ekar. Datumet var den 23 april och året 997.

25.4 **Evangelisten Markus**

Ända sedan de tidigaste kalendrarna har den 25 april helgats åt evangelisten Markus, och fortfarande, över åttahundra år senare, firar Markus sin namnsdag denna dag.

Aposteln och evangelisten Markus föddes i Jerusalem. Han konverterade från judendom till kristendom och gjorde missionsarbete med Paulus och sin kusin Barnabas. Markus blev biskop i Alexandria i Egypten och grundade där den koptiska kyrkan.

Markus död. Teckning från år 1410 i bönboken *Les Très Riches Heures du duc de Berry*, som har kallats kungen av illustrerade manuskript.

Han led martyrdöden i Alexandria den 25 april år 68, när en folkskara band ett rep om halsen på honom och släpade honom längs en gata tills han dog. Markus ben smugglades på 800-talet till Venedig, och omkring dem byggdes senare Sankt Markuskyrkan.

26.4 Cletus, Josua

I svenska kalendrar var namnet för den 26 april Cletus i över sjuhundra år, från Vallentunakalendern 1198 ända till början av 1900-talet. Under 1600-talet förekom också Josua vid detta datum. Det har likväl varit vanligare att fira Josuas minnesdag den 30 april.

Helige Cletus var den tredje påven i Rom, efter Petrus och Linus. Man vet knappt något annat om honom än att han delade Rom i 25 församlingar och utnämnde flera präster. Han sägs ha lidit martyrdöden den 26 april omkring år 91 under kejsar Domitianus förföljelser. Påven har också kallats Anacletus, men i de svenska almanackorna har namnet alltid skrivits Cletus, Clethus eller Kletus.

27.4 Anastasius, Joel, Anthimus

Anastasius och Joel konkurrerade på 1600-talet om att firas den 27 april. Tävlingen slutade oavgjort då man på 1710-talet tog in Anthimus i stället. Anthimus fanns sedan kvar i almanackorna till andra hälften av 1800-talet.

Minnesdagen för påven Anastasius I firades under 1600-talet den 27 april. Anastasius var påve under en svår tid omkring år 400, då germanerna erövrade Rom. I dag firas Anastasius i den katolska kyrkan den 19 december.

Joel firades den 27 april i nästan hundra år, från 1620-talet till 1720-talet, men flyttades sedan till juli (se 13.7).

Antimus – på grekiska Anthimos – var i början av 300-talet biskop i Nicomedia i dagens nordvästra Turkiet. Han avrättades i kejsar Diocletianus förföljelser för att han bekände sig som kristen. Efter hans död avrättades tusentals kristna i Nicomedia – enligt legenden till och med 20 000 martyrer. En del dog i en stor brand, vissa halshöggs med svärd medan andra dränktes. Antimus dödsår var troligen 303.

28.4 Vitalis, Theodora

Under hela medeltiden var dagens namn Vitalis, såväl i Vallentunakalendern 1198 som i de katolska mässböckerna. Först på 1690-talet ersattes Vitalis av Theodora som stod kvar i almanackan till 1770-talet och sedan ersattes av Thure.

Vitalis levde under det första århundradet i Milano, Italien. Han var en förmögen man, kristen och familjefar – enligt det romerska martyrologiet var Gervasius och Protasius (se 19.6) hans söner. Han stödde en trosbroder som dömts till döden, och därför blev han själv torterad och till sist levande begravd.

Jungfru Theodora levde i Alexandria i Egypten i början av 300-talet. I förföljelserna mot de kristna dömdes hon till arbete i en bordell, men en romersk soldat vid namn Didymus befriade Theodora genom att byta kläder med henne. Båda led likväl martyrdöden år 304.

29.4 Petrus Martyren, Germanus, Tychicus

Den 29 april var tillägnad Petrus Martyren såväl i medeltida mässböcker som hos Petrus Olai 1585. Under 1600-talet stod Germanus oftast på detta datum, men ibland också Sibylla eller Agapius. På 1700-talet kom Tychicus in i almanackorna. Namnet ändrade senare form, först till Tychius och sedan till Tycho. I dagens sverigesvenska almanacka finns namnet med stavningen Tyko – namnet utmönstrades ur den finlandssvenska namnlängden år 1950.

Petrus Martyren levde på 1200-talet och var lärjunge till den helige Dominicus. Petrus föddes i Verona och vandrade omkring i Italien som missionär. Han dog av en lönnmördares dolkstöt år 1252. Petrus Martyren är ett av de mest kända helgonen i norra Italien.

Agapius var biskop i Cirta (i det nutida Algeriet) och led martyrdöden omkring år 262. Den hemlighetsfulla och mystiska Sibylla firas oftast den 22 maj.

Tychicus eller Tychikos är en biblisk person, och var en av de sjuttio lärjungar som gjorde missionsresor med Paulus. Han led martyrdöden på Cypern, enligt sägner den 29 april omkring år 60.

Germanus var patriark av Konstantinopel under 700-talet. Han tog strid för bruket av heliga bilder, något som den östromerske kejsaren Leo III ville förbjuda. Följden blev att Germanus tvingades lämna sin tjänst och gå i kloster. Han dog i hög ålder omkring år 740. Germanus av Konstantinopel firas både i den östra och den västra kyrkan den 12 maj (som efter den gamla tideräkningen är den 29 april).

30.4

Eutropius, Josua, Cletus, Severus, Marianus

Under 1600-talet firades många olika namn den 30 april: Eutropius, Josua, Cletus och Severus bytte i snabb takt av varandra. De ersattes i början av 1700-talet av namnet Marianus, som sedan fanns kvar i almanackorna till mitten av 1800-talet för att där-efter ge plats åt den kvinnliga namnformen Mariana. Mariana finns alltjämt i sverigesvenska almanackor. Ur den finlandssvenska namnlängden utmönstrades namnet 1908.

Eutropius var den förste biskopen i franska Saintes. Han led martyrdöden omkring år 205. Påven Cletus mötte vi redan den 26 april. Severus var biskop i Neapel och dog år 381. Han sades ha väckt en död man så att denne kunde vittna mot en ohederlig borgenär.

Josua är en av Gamla testamentets profeter, och ledde enligt Bibeln Israels folk efter Mose. Under Josua bröt israelerna Jerikos murar och erövrade ”det förlovade landet” Kanaan. Josua levde omkring år 1200 f.Kr.

Marianus nämns, tillsammans med Jakob, redan i 1100-talets martyrförteckningar. Marianus och Jacob var kristna och hamnade i fångelse i Lambesa under kejsar Valerianus förföljelser. De torterades många dagar för att de skulle avsäga sig sin tro, och avrättades efter en tid.

Josua låter bränna ner staden Aj. Teckning av Gustave Doré för en illustrerad bibelutgåva 1865.

MAJ

1.5 **Philippus, Jacobus, Walburg**

På första maj uppmärksammas tre kända helgon, apostlarna Filippus och Jakob och jungfrun Walburg. I de medeltida kalendrarna stod Filippus och Jacobus sida vid sida, och under första hälften av 1600-talet förekom också Walburg i svenska almanackor. Under senare århundraden var det endast Filippus som firades, tills Walburg i början av 1900-talet fick dagen för sig själv.

Filippus var en av Jesus tolv lärjungar. Efter Jesus död verkade han som missionär i Grekland, Frygien och Syrien. Enligt legenden korsfästes han i staden Hierapolis år 80.

Aposteln Jakob var Alfaios son och möjligen samma person som Jakob den yngre. Denna var en av ledarna i Jerusalems urförsamling. Enligt legenden stenades han till döds år 62.

Helgon i maj i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: apostlarna Philippus och Jacobus, Helena finner korset, Johannes framför Latinska porten, biskop Honoratus, Bernardino av Siena och den heliga Petronella.

Staty av aposteln
Filippus på taket till
Isakskatedralen i
Sankt Petersburg.

Den gemensamma minnesdagen för Filippus och Jakob den 1 maj uppmärksammar dagen då den kyrka som tillägnats dem invigdes i Rom i slutet av 500-talet.

Walburg föddes i England år 710 och gjorde sin livsgärning som missionär i Tyskland. Hon blev senare ledare för klostret i Heidenheim. Hon dog år 779. Walburg helgonförklarades den 1 maj år 870, då hennes ben flyttades till Eichstätts kyrka i Bayern. Även Walburgs bröder Vilibaldus och Wunibaldus har förekommit i svenska almanackor (se 7.7 och 18.12).

2.5 Sigismundus, Athanasius

Redan i almanackan för år 1592 stod det Athanasius den 2 maj. Under 1600-talet var det vanligaste namnet vid datumet Sigismundus, men när Sigismund fick en egen dag den 6 maj, kom Athanasius tillbaka in i almanackan. Namnet fanns sedan kvar i över tvåhundra år.

Helige Athanasius var en egyptisk präst som verkade som sekreterare vid det första kyrkomötet i Nicaea år 325. I Nicaea formulerades en första version av den trosbekännelse som fortfarande läses även i våra kyrkor. Athanasius valdes till Alexandrias patriark år 328. Han fick flera gånger gå i landsflykt, eftersom han råkade i tvist med de romerska kejsarna, men han lyckades alltid komma tillbaka. Han dog den 2 maj år 373.

Det sanna korset
hittas. Teckning ur
den illustrerade
bönboken *Les Très
Riches Heures du
duc de Berry* från
omkring 1410.

3.5 Inventio Crucis, Korsmessa

Den 3 maj har i de gamla almanackorna tillägnats det heliga korset. I Uppsalamissalet 1484 stod det på latin *Inventio Sanctae Crucis*, i 1590 års bönebok "helga kors. Inventio" och i senare almanackor Korsmessa. Först år 1901 försvann korsmässan ur almanackan.

Huvudpersonen i legenden om det heliga korset är Helena, mor till kejsar Konstantin den store. Konstantin godkände kris-

tendomen år 313 och avslutade förföljelserna av de kristna som pågått i nästan trehundra år. Helena konverterade till kristendomen och vallfärdade till Jerusalem för att leta efter Jesus kors. Hon fann tre kors, och då ett av dem gav upphov till underverk blev det förklarat som det sanna korset. Fynddagen var den 3 maj år 320.

4.5 **Florianus, Monica**

I Petrus Olais almanacka 1585 var den 4 maj tillägnad Florianus. Namnet fanns kvar i almanackorna till slutet av 1600-talet, då Florianus ersattes av Monica.

Florianus var en romersk officer, som i början av 300-talet ledde trupper på nutida österrikiskt område. När trupperna befalldes att avrätta kristna bekände Florianus sig som kristen och led martyrdöden i händerna på sina egna soldater. Han dränktes med en sten runt halsen den 4 maj år 304.

Sankta Monica som var mor till helige Augustinus levde ett halvt århundrade efter Florianus. Monica var berber och levde med sin make Patricius i Tagaste i dagens Algeriet. Efter sin makes död flyttade Monica till Augustinus, som var bosatt i Italien, och dog 56 år gammal i Ostia år 387.

5.5 **Gothardus**

Sedan slutet av 1500-talet var dagens namn vanligtvis Gothardus, ibland i den tyska formen Gotthard. Samma namn finns fortfarande kvar i den svenska almanackan. I den finlandssvenska almanackan fick Gotthard dra sig tillbaka år 1908.

Gotthard eller Godehard var en tysk biskop som levde för tusen år sedan i Hildesheim i dagens Tyskland. Han dog den 5 maj år 1038, och hundra år senare blev han helgonförklarad. Gotthard lät bygga många kyrkor. En kyrka tillägnad Gotthard gav sitt namn åt Sankt Gotthardspasset, som leder över Alperna, och senare även åt Sankt Gotthardstunnlarna. År 2016 öppnades

den nya tunneln för spårtrafik, kallad Gotthardbastunneln, som är världens djupaste och längsta järnvägstunnel (57 km).

6.5

Johannes ante portam latinam, Sigismundus

I Uppsalamissalet 1484 stod det för den 6 maj *Johannes ante portam latinam*, det vill säga "Johannes framför den latinska porten". "Joh. Ante. p." fanns kvar på denna dag långt in på 1700-talet, innan det i almanackorna ersattes av Sigismundus.

Enligt legenden dömdes aposteln Johannes till döden under kejsar Domitianus tid, ungefär år 92. Han sänktes ner i en gryta med kokande olja vid latinska porten i Rom, men steg oskadd upp ur badet. På samma plats byggdes senare en kyrka som fick namnet San Giovanni in Oleo, "Sankt Johannes i olja". Festdagen fanns kvar på den 6 maj i den offentliga martyrförteckningen ända fram till 1960-talet, då påven Johannes XXIII lät ta bort alla de festdagar i förteckningen som baserade sig på tvivelaktiga legender.

Sigismund av Burgund levde på 500-talet. Han var kung av Burgund, men drog sig tillbaka till ett kloster som han själv hade grundat. Han dödades den 1 maj 524 på befallning av frankernas kung Clodomir (Chlodomer). Sigismunds kvarlevor flyttades senare till Prag, och på så sätt blev han skyddshelgon över Tjeckien.

Aposteln Johannes har sänkts i en gryta med kokande olja. Teckning av Jacques Callot (1636).

7.5 Domicilla, Juvenalis, Stanislaus

I 1600-talets almanackor var Domicilla det vanligaste namnet den 7 maj, men i slutet av århundradet kom också namnet Juvenalis in. På 1700-talet ersattes det av Stanislaus, som sedan fanns kvar i almanackorna till början av 1900-talet.

Flavia Domicilla, eller Domitilla, var en romarinna av hög ätt, som levde i slutet av första århundradet. Hon var släkt med kejsar Domitianus, men som kristen drevs hon i landsflykt, efter att Domitianus i slutet av 90-talet lät döda hennes make Flavius Clemens (se 10.6). Domitillas namn fördes in i den katolska helgonförteckningen på 1500-talet.

Juvenalis nämns i det romerska martyrologiet. Han var biskop i den italienska staden Narni och led martyrdöden år 565.

Sankt Stanislaus är ett av Polens skyddshelgon. Han levde i början av 1000-talet och blev den förste polskfödde biskopen i Kraków. Han råkade i tvist med kung Boleslav II, som dödade honom med sitt svärd. Dödsåret var 1079.

8.5 Stanislaus, Achatius

Den 8 maj var i 1600-talets almanackor tillägnad Stanislaus, men denne fick på 1700-talet byta dag till den 7 maj (se 7.5). I stället för Stanislaus kom då Achatius in, och fanns sedan kvar till slutet av 1800-talet.

Achatius ledde de romerska trupperna i Thrakien, i den europeiska delen av det nutida Turkiet. Han levde omkring år 300 och led efter tortyr martyrdöden år 309. Achatius är en av de ”fjorton heliga nödhjälparna”, som enligt medeltida legender hjälpte människor i nöd (se 8.8). Achatius lindrade i synnerhet dödsfruktan och tvivel.

9.5 Hiob (Job), Timotheus

I svenska 1600-talsalmanackor stod det Hiob den 9 maj. Namnet fanns kvar i almanackorna till början av 1700-talet, då det ersattes av Timoteus (se 24.1). Den nutida stavningen är Job.

Jobs bok ingår i Gamla testamentet. Job levde i landet Us (kanske på Arabiska halvön) cirka tusen år före tideräkningens början. Han prövades av Satan som försökte få honom att förbanna Gud: Jobs tjänare dog, boskapen dog, barnen dog och Job själv blev sjuk. Trots all motgång och all jobspost, det vill säga dåliga nyheter, förblev Job ödmjuk, och till slut belönade Gud honom med ny förmögenhet och nya barn.

Altartavla av Albrecht Dürer som avbildar Jobs maka vårdande sin sjuka man. Målningen är från cirka år 1503.

10.5 Gordianus, Epimachus

I medeltida mässböcker och fortfarande i böneboken år 1590 var dagen tillägnad två helgon, Gordianus och Epimachus. Under 1600-talet förekom namnen turvis i almanackorna, men från och med 1700-talet fanns endast Epimachus kvar.

Gordianus led martyrdöden i Rom år 362. Enligt några legender var han en domare som hade konverterat till kristendomen, i andra legender var han bara en pojke. Hans kvarlevor gravsattes i samma grav där Epimachus låg sedan tidigare. Epimachus var en martyr från Alexandria (Egypten), som hade dött år 250 och vars relikier hade förts till Rom. Den katolska kyrkan utmönstrade

Gordianus och Epimachus från helgonförteckningen år 1969, eftersom det inte finns några historiska uppgifter om någondera.

11.5 Mamertus

Under medeltiden stod den 11 maj utan namn, men i almanackor från slutet av 1500-talet kan man vid datumet läsa namnet Mamertus. Mamertus fanns kvar ända till början av 1900-talet.

Mamertus var biskop i den franska staden Vienne. Hans levnadsår var cirka 400–475. Eftervärlden känner honom främst för att han var den som initierade de så kallade gångdagarna eller rogationsdagarna strax före Kristi himmelfärdsdag. Syftet med gångdagarna var att välsigna och trygga skörden inför växtperioden. Biskopen och folket gick då under tre dagar i procession bedjande omkring på vägar och åkerrenar. Bakgrunden till Mamertus initiativ var att det i Vienne under en tid dessförinnan hade skett många olyckor.

12.5 Nereus, Achilleus, Pancratius

Dagen var i de medeltida katolska mässböckerna tillägnad Nereus, Achilleus och Pancratius. Av dem fick Pancratius fotfäste i almanackan på 1600-talet, men ersattes på 1770-talet av Charlotta.

Nereus och Achilleus var två bröder, som enligt en legend var tjänare hos Domitilla (se 7.5), och enligt en annan legend romerska soldater. De led martyrdöden omkring år 304 och blev begravda i Sankta Domitilla katakomb. På platsen finns numera en kyrka tillägnad Nereus och Achilleus.

Pancratius var en gosse på fjorton år, som tillsammans med sin farbror hjälpte de kristna och också själv led martyrdöden. Vid hans grav i Rom byggdes på 500-talet en kyrka, Basilica di San Pancrazio. Pancratius (under namnet Saint Pancras) är också välbekant i England, där en del av hans relikier har hamnat.

13.5 Servatius

I Petrus Olais almanacka från 1585 stod namnet Servatius vid den 13 maj. Samma namn återkom på 1600-talet och fanns kvar i almanackorna i över tvåhundra år. I den finlandssvenska almanackan ersattes det 1840 av Flora, i den sverigesvenska almanackan 1901 av Linnea.

Servatius levde under 300-talet i det nutida Belgien och Nederländerna. Han var biskop i Maastricht och dog den 13 maj år 384. Vid hans grav byggdes den första kyrkan på dagens nederländska område, och den lockade under medeltiden stora skaror av pilgrimer varje år. I Servatiusfesten år 1496 deltog upp till 100 000 personer. Nuförtiden firas Servatius i Maastricht varje sjunde år.

14.5 Christiernus, Corona

Christiernus, ibland i formen Christianus, kom på 1600-talet in i de svenska almanackorna den 14 maj. Namnet fick likväl ge upp sin plats i almanackorna på 1700-talet när det ersattes av Corona, senare i formen Korona.

Sankta Corona. Teckning av Jacques Callot (1636).

Christiernus är en dansk-latinsk form av ordet kristen. Christianus var troligen en martyr som levde i början av 300-talet, och vars dödsdag var den 14 maj. I Norden blev namnet Christiernus känt under 1400–1500-talen, främst i Danmark. Där fanns till exempel tre kungar som bar namnet Christiernus.

Den kristna jungfrun Corona led martyrdöden omkring år 176 i Syrien, tillsammans med sin make Victor. Enligt legenden dödades Corona genom att man band henne mellan två böjda träd som sedan släpptes.

15.5 Isidorus, Sophia

I Vallentunakalendern 1198 var dagens namn Isidorus. Sophia infördes i almanackan på 1600-talet och har stått kvar sedan dess. I almanackan förekom på 1600-talet också Halvardus och Torquatus.

Isidorus nämns i det romerska martyrologiet. Han blev dränkt år 251 på ön Chios i Grekland. Halvardus är ett norskt helgon, som dog omkring 1143. Torquatus å sin sida levde under det första århundradet. Han sägs ha varit den förste biskopen i den spanska staden Guadix.

Sophia (ordet betyder visdom) var en romersk jungfru, som led martyrdöden år 304. En del av hennes relikier hamnade under 700-talet i Eschau kloster nära gränsen mellan Tyskland och Frankrike. Därför togs Sophia in i tyska kalendrar. Sophia räknas som det fjärde och sista av de så kallade ishelgonen – de tre andra är Pancratius, Servatius och Bonifatius (se 12–14.5 och 5.6). Benämningen ishelgonen kommer från den risk för nattfrost som råder i mellersta Europa i mitten av maj – först efter Sofiadagen blir det sommar.

Det finns även en mera känd Sophia, kallad änkan Sophia eller martyren Sophia med sina tre döttrar. Änkan Sophia har själv inte varit med i svenska almanackor, däremot två av hennes döttrar (se 8.10).

16.5 Peregrinus, Sara

I 1600-talets almanackor firades än Peregrinus, än Sara den 16 maj. Peregrinus blev sedan det mer frekventa och det namn som stod kvar denna dag till slutet av 1800-talet. Sara flyttades i stället till juli (se 19.7).

Peregrinus var en romersk präst som på 200-talet sändes ut för att omvända fransmän. Han verkade i Auxerre i mellersta Frankrike och lät bygga den första kyrkan där. Han har kallats den förste biskopen i Auxerre. Han blev avrättad när han vid

invigningen av ett nytt tempel för Jupiter uppmanade folket att avsvära sig avgudarna. Dödsdagen var den 16 maj omkring år 261.

Den bibliska Sara var Abrahams hustru. Enligt Bibeln log hon när hon fick budskapet att hon skulle få en son med Abraham. Hon var inte längre i fruktsam ålder, och Abraham var redan hundra år gammal. Men löftet höll och en tid senare födde hon sonen Isak.

17.5 **Torpes, Liborius, Jodocus, Bruno**

I Petrus Olais almanacka 1585 var den 17 maj tillägnad Torpetus, och samma Torpetus eller Torpes fanns kvar i almanackorna till slutet av 1700-talet. Torpetus hade dock inte ensamrätt till dagen, utan många år var det Liborius, Jodocus eller Bruno som firades. På 1770-talet fördes också Rebecca in (se 31.8).

Torpetus eller Torpes var en kristen man som levde under det första århundradet och verkade vid kejsar Neros hov. Han led martyrdöden omkring år 64. Han har varit ett populärt helgon i Sydeuropa, och hans namn finns förevisat i namnet på den franska staden Saint-Tropez.

Jodocus verkade på 600-talet i Frankrike. Han levde som eremit i Bretagne, men gjorde till fots en vallfärd till Rom och tillbaka. Efter hans död besökte pilgrimer hans grav och vid graven byggdes ett kloster. Jodocus är ett speciellt helgon, för han har egna, omfattande webbsidor (www.st-jodok.de).

Liborius var biskop i den franska staden Le Mans under nästan ett halvt århundrade på 300-talet. Han dog år 397. Bruno var i sin tur biskop i Würtzburg i början av 1000-talet och dog 1045.

18.5 Ericus

I Uppsalamissalet 1513 var den 18 maj genom en latinsk genitivform tillägnad Erik den helige: *Erici regis et mar* (Ericus, härskarens och martyrens [dag]). I Petrus Olais almanacka (1585) stod det ”S. Erick k.”. Namnet Erik firas fortfarande denna dag i dagens kalendrar.

Sankt Erik var på 1100-talet kung i det dåvarande svenska riket. Enligt legenden ska han på 1150-talet ha företagit det första korståget till Finland tillsammans med biskop Henrik. Erik dräptes av sina fiender den 18 maj år 1160. Hans son försökte få sin far helgonförklarad, men önskemålet bifölls inte av den katolska påven. Även om Erik inte helgonförklarades officiellt, började han snabbt dyrkas på olika håll i det svenska riket och han blev senare skyddshelgon för hela Sverige. Han nämns redan år 1198 på den 18 maj i Vallentunakalendern, fyrtio år efter sin död. Det finns få historiska uppgifter om Erik, men desto fler legender och berättelser. Erik har också förekommit i de svenska almanackorna vid translationsdagen i januari (se 24.1).

Erik den heliges staty i Uppsala domkyrka.

19.5 Potentiana, Beatrix

Den 19 maj var ända från de medeltida kalendrarna tillägnad jungfru Potentiana. Namnet förkortades under 1700-talet till Potentia och försvann slutligen ur almanackan i början av 1900-

talet. I 1600-talets kalendrar ser man ofta också Beatrix på denna dag, ibland i formerna Beata eller Beatus.

Potentiana (eller Pudentiana) levde enligt legenden omkring år 100. Hennes far var senator Pudens, som också nämns i Bibeln, och hennes syster var Praxedes (se 21.7). Systrarna tog hand om avlidna martyrer, bland annat torkade de blodet av Petrus och Paulus lik. Efter sin död fick systrarna en gemensam viloplats i Priscillas katakomber i Rom. För Potentiana byggde man på 200-talet en egen kyrka i Rom, basilikan Santa Pudenziana, dit man flyttade hennes kvarlevor. Kyrkan fungerade under 200- och 300-talet som påvarnas huvudkyrka, innan de flyttade till Lateranpalatset.

Det finns få helgon i det romerska martyrologiet som bär namnet Beatrix, Beata eller Beatus, och inget av dem förekommer där för den 19 maj. Närmast finns ”helvetiernas apostel” Beatus av Lungern, vars minnesdag firas den 9 maj.

20.5

Bernhardus, Sibylla, Athanasius, Basilla

En brokig skara namn har figurerat i almanackorna den 20 maj. Under 1600-talet var det ibland Athanasius (som senare flyttades till den 2 maj), ibland Bernhardus. I slutet av 1600-talet förekom Sibylla och i början av 1700-talet Basilla, senare felskrivet som Basilia. Vid slutet av 1700-talet ersattes Basilla med Broderus och sedan med Carolina.

Bernhardus av den 20 maj var ett mera känt helgon än sin namne vid den 19 april. Bernhardus av Siena eller Bernardino verkade i början av 1400-talet i Italien. Han var franciskanmunk, och vandrade i över trettio år runt bland folket och predikade. Han blev mycket ryktbar och samlade stora mängder åhörare. Bernardino dog den 20 maj år 1444, och han helgonförklarades bara sex år senare.

Basilla nämns i det romerska martyrologiet. Hon härstammade från en kunglig familj och vägrade gifta sig med adelsman-

nen som hennes föräldrar hade valt. Mannen angav Basilla som kristen och hon avrättades genom halshuggning omkring år 304.

Det finns inget helgon vid namnet Sibylla i de romerska martyrförteckningarna. Närmast kommer den blinda Sibyllina från 1300-talet, men hennes minnesdag firas den 23 mars.

Namnet Broderus har i danska almanackor firats den 6 oktober ända sedan medeltiden, men hos oss fördes namnet in i almanackorna på 1700-talet och då den 20 maj. Danskarna antar att Broderus är en felskriven form av Bruno kartusianer (se 6.10).

21.5 Prudens, Constantinus

Det vanligaste namnet för den 21 maj i 1600-talets almanackor var Prudens eller Prudentia. Från början av 1700-talet har dagen i kalendrarna tillägnats Constantinus, senare med stavningen Konstantin.

Det finns ett par helgon vid namn Prudens eller Prudentius, men ingenderas minnesdag firas i maj.

En självskriven kalendergestalt är Konstantin den store, den förste kristne kejsaren i Rom, vars dödsdag var den 22 maj år 337. Konstantin och hans medkejsare Licinius utfärdade år 313 det så kallade ediktet i Milano, som för första gången beviljade de kristna religionsfrihet. Konstantin har gett sitt namn till bland annat staden Konstantinopel, som han lät bygga där det gamla Bysans hade legat.

22.5 Helena, Castus, Sibylla, Hemming

Vid den 22 maj förekom i 1600-talets almanackor oftast Helena, Castus och Sibylla (se 20.5). På 1700-talet kom namnet Hemming in och det har sedan stått kvar på denna dag i trehundra år.

Hemming var biskop i Åbo på 1300-talet. Han är förutom biskop Henrik den enda finländare som har saligförklarats. Han kunde även ha blivit helgonförklarad, men denna process omintetgjordes av reformationen på 1500-talet. Hemming ver-

Den enda bevarade bilden av biskop Hemming finns i det gamla altarskåpet i Urdiala (Urdiala) kyrka i Finland. Från vänster: biskop Henrik, jungfru Maria, kung Olav, den salige Hemming och heliga Birgitta. Altarskåpet har tillverkats omkring 1500.

kade i nästan trettio år som biskop i Åbo och förbättrade under denna tid kyrkans ställning i Finland. Han var också nära vän med heliga Birgitta. Hemming dog år 1366, och saligförklarandet firades i juni år 1514.

Helena och Castus nämns i det romerska martyrologiet. Castus brändes ihjäl i norra Afrika den 22 maj år 253, och jungfru Helena led martyrdöden i Auxerre i Frankrike cirka år 393.

23.5 Desiderius

Dagens namn i Laurentius Gothus kalender 1592 var Desiderius, och samma namn fanns kvar i almanackan fram till 1800-talet.

Desiderius – på franska Saint Didier – är skyddshelgon för Avignon och Langres. Han levde på 300-talet och var biskop i

Langres. När vandalerna närmade sig staden gick Desiderius för att möta inkräktarna och bad dem skona stadens invånare. Soldaterna svarade genom att döda biskopen och hans medföljare. Avrättningen skedde omkring år 407.

24.5 Domitianus, Esther, Rogatianus

Dagen var i de flesta av 1600-talets kalendrar tillägnad Domitianus, men i slutet av 1600-talet ibland också Esther. På 1700-talet ersattes dessa namn av Rogatianus, som sedan fanns kvar till slutet av 1800-talet.

I helgonförteckningarna finns det ingen Domitianus vid den 24 maj, utan i stället är dagen festdag för två bröder, Donatianus och Rogatianus. Domitianus har således troligen uppkommit genom ett skrivfel. Bröderna levde vid slutet av 200-talet i Nantes i Frankrike. Donatianus var kristen och led martyrdöden. Hans bror bekände sig också till kristendomen, även om han inte hade blivit döpt. Han avrättades genom halshuggning, och så ”döptes han med sitt eget blod”, enligt legenden. Vid brödernas grav i Nantes finns i dag en praktfull kyrka, Donatianus och Rogatianus basilika.

Esther har funnits i almanackan också i juli (se 6.7). I dag firas Esther den 31 mars i Sverige och den 16 maj i Svenskfinland.

25.5 Urbanus

Dagen har varit minnesdag för påven Urbanus ända sedan medeltiden till vår tid. Namnet förkortades senare från Urbanus till Urban.

Urbanus var den artonde påven av Rom. Han installerades år 222 och verkade som påve ända till sin död år 230. Dödsdagen var antingen den 19 maj eller, enligt de svenska almanackorna, den 25 maj. Urbanus namn var i de gamla almanackorna tryckt med röd färg, vilket betyder att hans dag firades som en betydande festdag. Om Urbanus själv finns få uppgifter bevarade.

Enligt legenden döpte han Valerianus, Cecilias gemål (se 14.4 och 18.4). Han anses också ha föreskrivit att nattvardskärlet alltid måste vara av silver eller guld.

26.5 **Beda, Eleutherius**

I Vallentunakalendern 1198 var den 26 maj tillägnad prästen Beda. Beda firades också denna dag i 1600-talsalmanackorna, men flyttades senare till följande dag (se 27.5). I 1700-talets almanackor var dagens namn i stället Eleutherius.

Eleutherius var en präst av grekisk härkomst, som valdes till påve i Rom år 174. Han dog femton år senare, år 189. Dödsdagen var den 24 maj, men det var den 26 maj som blev hans minnesdag. Om Eleutherius finns få uppgifter bevarade. Han sägs ha ansett att all mat som duger att ätas, är lämplig mat för en kristen.

27.5 **Edwardus, Lucianus, Ludolphus, Beda**

Dagens namn den 27 maj var på 1600-talet vanligen Edwardus, och därefter Lucianus eller Ludolphus. På 1700-talet kom Beda in och fanns med i den finlandssvenska almanackan till 1908, medan namnet i den sverigesvenska almanackan fortfarande firas den 27 maj. Märk väl att namnet i svenskan uppfattas som ett kvinnonamn.

Edwardus kan syfta på Edvard martyren (se 18.3), även kallad Edvard bekännaren, Englands kung, vars dödsdag var den 5 januari år 1066. Den mest kände Ludolphus i helgonförteckningarna var biskopen i Ratzeburg på 1200-talet, men hans dödsdag var inte i maj, utan den 29 mars år 1250.

Lucianus nämns i det romerska martyrologiet den 28 maj. Han blev, tillsammans med tre kamrater, avrättad omkring år 62 på Sardinien, under kejsar Neros förföljelser.

Beda var en engelsk munk och präst. Han var en av de stora lärda av 600-talet, och han hade hundratals böcker i sitt biblio-

tek. Beda skrev en omfattande historia över engelska kyrkan och använde där för första gången beteckningen ”efter Kristi födelse” för att uppge årtalen. Beda dog den 26 maj år 734. Under de följande århundradena började man känna honom som Beda Venerabilis, den vördnadsvärde Beda. Beda blev helgonförklarad först 1200 år efter sin död, år 1935.

28.5 **Wilhelmus, Germanus**

I Vallentunakalendern 1198 stod namnet Germanus på den 28 maj, men under hela 1600-talet var dagen tillägnad Wilhelmus. När namnet Vilhelm i början av 1700-talet togs in på den 6 april för att ära ett annat helgon med detta namn, återfick Germanus sin dag och fanns sedan kvar i almanackorna till slutet av 1800-talet.

Båda helgonen på denna dag var franska. Wilhelm föddes år 755. Han var greve av Toulouse och släkt och vän till Karl den store. Han försvarade landet mot inkräktande muslimer. Kort före sin död drog han sig tillbaka till ett kloster som han själv hade grundat. I Frankrike är Wilhelm känd under namnet Saint Guillaume.

Germanus är bekant för alla som besökt Paris, för han har gett sitt namn åt en hel stadsdel, Saint-Germain. Germanus levde under 500-talet. Han var biskop i Paris, och tack vare sin hjälpsamhet fick han epitetet ”de fattigas fader”.

Dödsdagen för båda helgonen var den 28 maj, Germanus år 576 och Wilhelmus år 812 eller 814.

29.5 **Maximinus**

I 1600-talets almanackor fanns det för den 29 maj olika namn som började med Ma-, som Maximilianus, Manilius eller Maximinus. Det sistnämnda namnet kom in i almanackan i början av 1700-talet. Maximinus fanns kvar till början av 1900-talet.

Maximinus var biskop i Trier på gränsen mellan Frankrike och Tyskland i mitten av 300-talet. Om Maximinus berättar man samma sägen som senare om den helige Korbinianus: När biskopen var på väg till Rom, dödade en björn hans häst. På biskopens befallning måste björnen bära hans resgods till Rom och tillbaka, innan biskopen lät björnen gå.

Maximinus dog år 346, och hans grav blev en populär vallfartsort. Vid platsen byggdes klostret Sankt Maximinus, som bombades till ruiner under andra världskriget.

30.5 Wigandus, Basilius

I almanackorna var dagens namn under 1600-talet Wigandus och från början av 1700-talet Basilius. Basilius fanns kvar i almanackan till början av 1900-talet.

Wigandus var en cisterciensermunk, som levde på 1100-talet i södra Tyskland. Han verkade som den förste priorn i Waldsassenklostret. Wigandus dog år 1133, men dödsdagen är inte känd. Strax efter sin död började Wigandus hyllas som helgon, och genom tyska kalendrar kom hans namn också in i de svenska almanackorna.

Basilius var en lärare på 300-talet som började uppfattas som helgon närmast tack vare sina avkomlingar. Med sin fru Emmelia uppfostrade han nio barn, av vilka fem har helgonförklarats: Basilius den store, Gregorius av Nyssa, Petrus av Sebaste, Naukratius och Makrina den yngre. Basilius den äldre dog den 30 maj omkring år 336. Också hans maka Emmelia nämns i helgonförteckningarna.

31.5 Petronella

I medeltida handskrivna kalendrar var dagens namn Petronilla eller Petronella, och samma namn fanns i nästan alla svenska almanackor ända till år 1901. Petronella kom tillbaka på sin plats i den sverigesvenska kalendern år 2001.

Petronella var ett av de tidigaste helgonen i kyrkan. Det finns historiska uppgifter om att hon dyrkades som helgon redan

på 300-talet. Enligt det gamla romerska martyrologiet var Petronella dotter till aposteln Petrus. I nutida martyrförteckningar har man ersatt ordet "dotter" med ordet "elev". Petronella dog omkring år 100. Enligt legenden avhöll hon sig från det jordiska giftermålet och inledde en hungerstrejk som ledde till hennes död. Innan hon dog fick hon nattvarden av själve Petrus.

Sankta Petronellas död och sista nattvard. Målning av Simone Pignori från slutet av 1600-talet.

JUNI

1.6 Nicomedes, Nicodemus

I de tidigaste kalendrarna, till exempel i Vallentuna-kalendern 1198 och i Uppsalamissalet 1513, var dagens namn Nicomedes. I Petrus Olais almanacka 1585 och i många senare almanackor stod det Nicodemus, senare stavat Nikodemus. Namnen förekom växelvis fram till 1730-talet, då Nikodemus drog det längsta strået och stannade kvar i kalendrarna.

Nicomedes var en tidig romersk martyr. Enligt legenden var han först Petrus lärjunge och blev senare präst. Nicomedes förknippas med legenden om Petronella (se 31.5), för Nicomedes begravde en av Petronellas barn-domsvänner, Felicula, efter att också hon hade lidit martyrdöden. Nicomedes dödades omkring år 100.

Nicodemus nämns tre gånger i Johannesevangeliet i Bibeln, först i ett samtal med Jesus, senare när han väd-jar om att Jesus inte ska dömas ohörd och slutligen när han hjälper till att begrava Jesus. I den senaste bibel-översättningen stavas namnet Nikodemos.

Nicomedes firas vanligen den 15 september och Nico-demus den 3 augusti, men i svenska kalendrar har båda ihågkommits den första juni.

Helgon i juni i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Justinus filosofen, aposteln Barnabas, Antonius av Padova, apos-teln Jakob, Sankt Johannes födelse samt Petrus och Paulus.

2.6 Marcellinus, Petrus, Rachel

I de äldsta svenska kalendrarna hade dagen två namn, Marcellinus och Petrus. Under 1600-talet var dagen tillägnad Marcellus, som alternerade med namnet Rachel, och i början av 1700-talet återkom Marcellinus – nu med korrekt stavning.

Marcellinus och Petrus led tillsammans martyrdöden i Rom under Diocletianus förföljelser omkring år 304. Marcellinus var präst och Petrus utövade exorcism, det vill säga han fördrev onda andar. Bödlarna förde männen till en plats fem kilometer utanför Rom, där de fick röja sin egen gravplats fri från buskar, innan de halshöggs och begravdes. Under medeltiden flyttades Marcellinus och Petrus relikier till Seligenstadt i Tyskland.

Rachel omnämns i Gamla testamentet. Hon var hustru till patriarken Jakob och mor till Josef och Benjamin. Rachel levde på 1500-talet f.Kr.

3.6 Erasmus

Ända sedan de medeltida kalendrarna har dagens namn varit Erasmus. Namnet fanns kvar i almanackorna på detta datum till början av 1800-talet och flyttades sedan till den 2 juni, som också är

Sankt Erasmus martyrdöd. Målning från cirka år 1458 av Dieric Bouts den äldre i Pieterskerk i Leuven.

Erasmus festdag i många andra länder. På detta datum stod Erasmus kvar till början av 1900-talet.

Erasmus är i Sydeuropa också känd under namnet Elmo. Det finns få historiska uppgifter om honom, men han har varit ett populärt helgon och därför förekommer han i desto fler legender. Största delen av legenderna handlar om olika sätt som man försökte döda Erasmus på: bland annat genom att hugga, sticka och bränna honom eller genom att dra ur honom hans tarmar. I en legend dödar blixten alla förföljare, och därför har man kallat elektriska urladdningar kring skeppsmaster för Sankt Elms eld. Erasmus dog omkring år 303.

4.6 Quirinus, Carpasius, Optatus

I Vallentunakalendern 1198 firades Quirinus den 4 juni, liksom i flera almanackor under 1700-talet. Ibland stavades namnet Cyrinus. I 1600-talets almanackor alternerade Quirinus med Carpasius. När en annan Quirinus så småningom kom in på den 30 mars, fördes namnet Optatus på 1710-talet in i almanackorna på den 4 juni. Namnet fanns sedan kvar till 1900-talets början.

Såväl Quirinus som Optatus var biskopar som levde på 300-talet. Quirinus var verksam i dagens Kroatien, men led martyrdöden i gränsområdet mellan Ungern och Österrike, där han kastades i floden med en kvarnsten om halsen. Dödsåret var 309.

Optatus verkade i Numidien i Nordafrika (nuvarande Algeriet). Han skrev flera böcker, genom vilka han försökte övertala så kallade donatister att komma tillbaka till kyrkan. Optatus avrättades år 387.

Det finns inget helgon vid namn Carpasius. Namnet kan vara en felaktig form av Caprasius, vars minnesdag firas den 1 juni. Caprasius levde som eremit på Îles des Lérins i Frankrike och dog år 430.

5.6 Bonifacius

Den 5 juni i Vallentunakalendern 1198 var ägnad åt Bonifacius. Samme Bonifacius, ibland stavat Bonifacius eller Bonifatius, fanns kvar i almanackorna och kalendrarna ända till början av 1900-talet.

Bonifacius föddes omkring år 672 i England. Han hette ursprungligen Wynfrith, och var verksam som lärare i engelska kloster, men vid fyrtio års ålder flyttade han till kontinenten för att missionera. Den dåvarande påven gav honom namnet Bonifacius, och han har kallats Tysklands apostel. Han omvände tyskar till kristendomen, lät bygga kyrkor, grundade stift och var den förste ärkebiskopen i Mainz. Bonifacius dödades i dagens Nederländerna den 5 juni år 754, och hans relikier vilar i katedralen i Fulda nära Frankfurt och även på många andra platser i Europa.

6.6 Benignus, Candida

Dagen var i 1600-talets almanackor tillägnad Benignus, som i början av 1700-talet byttes ut mot Candida. På 1770-talet flyttade Gustaf från juli till denna dag (se 6.7) och ersatte alltså Candida.

Benignus av den 6 juni finns i boken *Acta Sanctorum*. Han var präst i Mevania (nuvarande Bevagna) i mellersta Italien. Han led martyrdöden tillsammans med sin bror, biskop Vincentius, år 303.

Candida nämndes i det gamla romerska martyrologiet, även om namnet senare har tagits bort. Hon förknippas med legenden om Marcellinus och Petrus (se 2.6). Candida var en romersk kristen kvinna, som led martyrdöden den 6 juni år 302 tillsammans med sin make Artemius och dotter Paulina. Candida begravdes levande under en hög med stenar.

7.6 Lucianus, Paulus, Robertus

I Vallentunakalendern 1198 och i almanackorna under första hälften av 1600-talet var dagen dedicerad till Lucianus. Senare på 1600-talet kom namnet Paulus in, och byttes i slutet av 1600-talet mot Robertus. Robert är fortfarande dagens namn både i Sverige och i Svenskfinland.

Lucianus av den 7 juni finns i boken *Acta Sanctorum*. Han led martyrdöden i Caesarea, Kappadokien (dagens Kayseri i Turkiet), men dödsåret är inte bekant.

Paulus I var biskop i Konstantinopel under en stormig tid på 300-talet. Han kämpade mot de så kallade arianerna och drevs till sist i landsflykt till Kaukasus. Där blev han fångslad och strypt omkring år 350.

Robert var en engelsk munk som levde på 1100-talet och som grundade flera kloster. Han var vän med 1100-talets mest kända andliga ledare, Bernhard av Clairvaux. Enligt legenden skänkte Bernhard Robert ett mirakelframkallande bälte. Robert dog den 7 juni år 1159.

8.6 Medardus, Salomon

Dagens namn var redan i Linköpings breviarium 1493 Medardus, och samma namn fanns kvar i almanackorna på detta datum i trehundra år, ända till slutet av 1700-talet. Då ersattes Medardus med Salomon, som tidigare hade funnits i almanackan i februari (se 8.2).

Medardus var en fransk biskop som levde på 500-talet. Han var först verksam i Vermand norr om Paris, men flyttade sedan biskopssätet till staden Noyon, som hade bättre försvarsmurar. Medardus fick även ta hand om det närliggande stiftet Tournai. Medardus dog den 8 juni år 545. Vid hans grav byggdes ett kloster som fortfarande bär hans namn (Saint-Médard, Soissons). Medardus är vinodlarnas skyddshelgon.

9.6 Felicianus, Primus, Regnatus, Barnimus

I såväl Vallentunakalendern 1198 som i Strängnäs breviarium 1495 var dagens namn Primus och Felicianus. I 1600-talets almanackor förekom andra namn på detta datum – mest frekventa var Regnatus och Barnimus. I början av 1700-talet återkom Primus, och stod kvar på detta datum till början av 1900-talet.

Primus och Felicianus var två bröder, som bodde nära Rom på 200-talet. Bröderna var kristna, och hjälpte fattiga samt besökte fångar för att ge dem tröst. De vägrade offra till de romerska gudarna och ställdes därför inför rätta och avrättades. Dödsdagen var den 9 juni år 297, när bröderna redan hade nått hög ålder. Martyrernas relikier flyttades till Rom på 600-talet.

Regnatus hade i almanackorna ibland formen Regnantius, men ingetdera namnet finns i helgonförteckningarna.

Barnimus hör till samma grupp av namn som Bogislaus (se 9.4): pommerska hertigar från 1000–1500-talen. Den förste Barnimus, sonson till Bogislaus I, levde på 1200-talet, och den siste, Barnimus IX (eller XI) på 1500-talet.

10.6 Flavius, Onophrius, Basilides

Dagens namn var i 1600-talets almanackor vanligtvis Flavius eller Onophrius, och på 1700-talet Basilides. På 1770-talet kom det svenska namnet Svante in.

Det romerska martyrologiet berättar hur Basilides, Tripos, Mandal och tjugo andra martyrer led martyrdöden vid Aurelianusvägen i Rom den 10 juni. Detta skedde under kejsar Aurelianus tid när Plato var Roms guvernör, med andra ord på 270-talet. Det romerska martyrologiet berättar också om en annan Basilides, som dödades med sina kamrater den 12 juni på samma århundrade (se 12.6).

Onophrius eller Onuphrius har varit ett mer känt helgon. Han var en egyptisk eremit, som levde ensam i öknen i över sextio år under det femte eller sjätte århundradet. Han var iklädd

endast sitt långa hår och ett ländkläde av löv. Onophrius minnesdag firas vanligen den 12 juni.

Flavius, med det fullständiga namnet Titus Flavius Clemens, levde i slutet av första århundradet. Han var konsul av Rom, make till Flavia Domicilla (se 7.5) och släkt med kejsar Domitianus. Domitianus lät likväl döda Flavius för att han hade haft kontakt med judar. Dödsdagen var möjligtvis den 22 juni år 95.

Onophrius den store. Målning efter gammal bysantisk ikon.

11.6 Aposteln Barnabas

Redan i de tidigaste kalendrarna var den 11 juni tillägnad Barnabas. Under medeltiden alternerade Barnabas med namnet Eskillus (se 12.6), men stod sedan ensamt kvar på denna dag i almanackorna ända till början av 1900-talet.

Barnabas förekommer i Apostlagärningarna i Bibeln. Även om han inte var en av de tolv ursprungliga apostlarna kallas han apostel. Han var under många år verksam som missionär tillsammans med Paulus. I Lystra ska de båda kamraterna ha botat en lam man, och de hyllades därför nästan som gudar som folket ville offra tjurar åt. Men snart vände opinionen och männen lyckades nätt och jämnt fly från att bli stenade av folkhopan. Enligt legenden återvände Barnabas slutligen till sin hembygd på Cypern, där han stenades ihjäl varpå hans lik brändes. Barnabas led martyrdöden omkring år 61.

12.6 Basilides, Cyrinus, Eskillus

De äldsta kalendernamnen den 12 juni var Basilides och Cyrinus (eller Cirinus), men redan på 1400-talet förekom också Eschillus eller Eskillus denna dag. Det senare blev på 1690-talet dagens enda namn. Senare har namnet haft kortformen Eskil, som fortfarande står kvar i almanackorna.

Basilides, Cyrinus, Nabor och Nazarius var romerska soldater som bekände sin kristna tro och därför fångslades. Straffet blev prygel och avrättning. Dödsdagen var möjligen den 12 juni år 250.

Den ursprunglige Eschillus var en engelsk präst som kom till Sverige i början av 1000-talet tillsammans med Sankt Sigfrid (se 15.2). Sverige hade nästan helt återgått till hedendomen efter att den förste missionären Ansgarius (se 4.2) på 800-talet hade försökt omvända svenskarna. Eskil bosatte sig vid Mälaren och lät bygga en kyrka av trä i Tuna by. Eskil döddes dock av byborna när han hindrade dem från att dyrka sina gamla gudar. Vid Eskils grav byggde man senare en stenkyrka, och namnet på byn ändrades till Eskilstuna.

Sankt Eskils staty i Eskilstuna, på samma plats där Eskils första kyrka fanns. Eskil är ett av Södermanlands skyddshelgon.

13.6 Antonius, Tobias, Aqvilina

I Uppsalamissalet 1484 var dagens namn Antonius, men under 1600-talet var det vanligaste namnet i almanackorna Tobias. Från början av 1700-talet tillägnades dagen Aqvilina. I svenska almanackor ersattes Aqvilina i början av 1900-talet av Aina, i finlandssvenska redan på 1820-talet av Edla.

Antonius av Padua levde under 1200-talet. Han föddes i Portugal. Han var sjuklig och liten till växten, men han hade ett fenomenalt minne. I början ville folk inte lyssna till honom och då predikade han för fiskarna. Med tiden blev han dock en av Europas mest omtyckta predikanter, och samlade tusentals åhörare överallt där han predikade. Antonius dog 36 år gammal år 1231. Han helgonförklarades året därpå, och sjuhundra år senare, år 1946, gav katolska kyrkan honom titeln kyrkolärare.

Tobias är huvudperson i en gammaltestamentlig apokryf. Händelserna i skriften utspelar sig cirka 700 f.Kr. I skriften förekommer Tobias och hans hund, den vackra änkan Sara och ärkeängeln Rafael. I svenska almanackor tilldelades namnet Tobias senare en plats i början av november efter en annan Tobias (se 2.11).

Jungfru Aquilina nämns i det romerska martyrologiet. Hon levde i början av 200-talet i Fenicien (nuvarande Syrien). Hon var tolv år gammal när hon dräptes för sin tro den 13 juni år 239.

14.6 Onophrius, Valerius, Eliseus

I 1600-talets almanackor förekom växelvis Onophrius, Valerius och Eliseus som dagens namn den 14 juni. Onophrius flyttades så småningom ett par dagar tidigare i almanackan (se 10.6), och i almanackorna etablerades Eliseus på den 14 juni, senare i formen Elisa.

Eliseus eller Elisa (i senaste bibelöversättningen Elisha) är en biblisk person. Han är en av profeterna i Gamla testamentet, och levde 800 år före Kristus. I Andra kungaboken presenteras Elisa som undergörare, och enligt det romerska martyrologiet får till och med Elisas grav "demonerna att darra". I Bibeln var Elisa en man, men i såväl Finland som Sverige har namnet främst varit ett kvinnonamn.

Valerius levde på 200-talet. Han anses ha varit en romersk missionär, som var verksam i norra Frankrike. Han led martyrdöden den 13 juni år 287 i Soissons, tillsammans med sin trosbroder Rufinus.

15.6 Vitus, Modestus

Vitus var dagens namn under flera århundraden, under medeltiden i sällskap av Modestus. Vitus mönstrades ut ur almanackan först i slutet av 1800-talet.

Vitus var enligt legenden en ung gosse, sju eller tolv år gammal. Modestus var hans informator. I den lilla gruppen fanns också Crescentia, Modestus hustru och Vitus barnsköterska. Trion flydde hemifrån när Vitus far försökte få pojken att avsvära sig sin kristna tro. Rymlingarna blev gripna och man torterade ihjäl dem – enligt legenderna endera genom att sänka ner dem i flytande bly, eller genom att kasta dem framför vilda djur. Platsen var södra Italien och dödsåret 303. Vitus var under medeltiden ett mycket populärt helgon, och enbart i Kroatien finns över hundra kyrkor tillägnade Sankt Vitus.

I den svenska folktraditionen firades Vitus på årets längsta dag, medan Lucia firades på den längsta natten (före kalenderrevisionen år 1753). Vitus har också lånat sitt namn till ”Sankt Veitsdans”, en nervsjukdom som påminner om epilepsi.

16.6 Julitta och Cyricus, Rolandus, Justina

Den 16 juni har i Vallentunakalendern 1198 namnen Julitta och Cyricus. Under 1600-talet förekom omväxlande Rolandus och Justina i almanackorna. Den senare blev ensam om platsen i början av 1700-talet och fanns sedan kvar till början av 1900-talet.

Cyricus var en 3-årig pojke som enligt legenden dödades tillsammans med sin mor Julitta år 304 i förföljelserna av de kristna i Tarsos i dagens Turkiet. Rolandus finns vid detta datum i boken *Acta Sanctorum*. Han levde på 700-talet, och han är en martyr omgiven av många myter (se 9.8).

I det romerska martyrologiet förekommer Justina den 16 juni, tillsammans med sin bror, biskop Aureus. Syskonen levde på 400-talet i Mainz, Tyskland. När östgoterna trängde in i Tyskland flydde syskonen, men de kom senare tillbaka till staden.

En dag när de tillsammans med andra kristna i trakten deltog i mässan, trängde hunnerna in i kyrkan och dödade alla. Relikerna efter dessa martyrer finns i de tyska städerna Heiligenstadt och Oberursel.

17.6 Botolphus, Paula

I de medeltida mässböckerna var dagen tillägnad Botolphus, och detta namn fanns kvar i almanackan ända till början av 1900-talet. Stavningen på namnet varierade något: Botholphus, Botolph, Botulph, Botolf. I 1600-talets almanackor förekom ofta också namnen Paula och Paulina.

Botolph levde i England under 600-talet. Han missionerade under några år på kontinenten, men återvände sedan till England där han grundade flera kloster. Efter sin död blev han ett mycket populärt helgon, som tillägnades tiotals kyrkor runt om i England. Han gav sitt namn åt det engelska Boston ("Botolphs

FINLÄNDSKA HELGON

Henrik och Hemming var medeltida svenska helgon som vid sin död var biskopar i Åbo stift, och därför uppfattas de i Finland som finländska helgon.

Biskop Henrik antas vara född i England. Han var först verksam i Sverige och flyttade sedan till Finland på 1150-talet. Henrik verkade i området kring Åbo och gjorde därifrån missionsresor in i landet. Han dräptes enligt legenden av bonden Lalli på Kjulo träsk. Liket fördes först till Nousis där Henrik begravdes, och relikerna flyttades senare till Åbo domkyrka och även till många andra platser.

Henrik har inte officiellt helgonförklarats, men har titulerats som helgon i ett brev från påven.

Biskop Hemming var av svensk härkomst. Han studerade först i Uppsala och sedan i Paris, där en av hans lärare var den blivande påven Clemens VI. Hemming kom till Finland i slutet av 1320-talet. Han verkade i Åbo i nästan fyrtio år, som biskop från år 1338. Hemming dog 1366 och begravdes i Åbo domkyrka.

Påven förklarade Hemming salig år 1497, och hans relikers lades i ett minnesskrin den 17–18 juni år 1514. Kistan finns i Åbo domkyrka.

Sankt Hemmings kista står fortfarande framme i Åbo domkyrka. Kistan är enligt forskarna byggd i början av 1400-talet. I den har man troligen först förvarat relikerna av biskop Henrik och sedan Hemmings kvarlevor.

stad”) och därmed också indirekt till det amerikanska Boston. Botolphs dödsdag var den 17 juni, troligen år 680. Botolph anses vara skyddshelgon för i synnerhet resenärer.

Paula blev dödad i Malaga, Spanien omkring år 305. Hon stenedes ihjäl tillsammans med sin olycksbroder Cyriacus.

18.6 **Marcus, Henricus, Arnolphus, Leontius**

I medeltida mässböcker hade den 18 juni två namn, Marcellinus och Marcus. I 1600-talets almanackor alternerade Henricus och Arnolphus, och från början av 1700-talet till början av 1900-talet var dagens namn Leontius.

Marcus och Marcellinus var två bröder, som dödades med spikar och spjut i Rom år 305.

Biskop Arnolphus firas vanligen på sin translationsdag i juli (se 18.7), medan biskop Henriks egentliga minnesdag är den 19 januari. Att Henrik också firats i juni beror på att hans relik

under högtidliga ceremonier flyttades från Nousis kyrka till den nyinvidga domkyrkan i Åbo den 18 juni år 1300.

Leontius var en romersk soldat, som tjänade i Fenicien (dagens Syrien) under första århundradet. Han var kristen och led martyrdöden under kejsar Vespasianus regeringstid omkring år 75. Till sammans med Leontius dödades även hans trosbröder Hypatius och Theodulus.

19.6 Gervasius, Protasius

I medeltida kalendrar var dagen tillägnad Gervasius och Protasius. Från och med 1600-talet nämndes endast den förre i almanackorna. Gervasius fanns kvar i de sverigesvenska almanackorna till början av 1900-talet, men ersattes i de finländska almanackorna redan på 1860-talet av Sigrid.

Enligt legenden var Gervasius och Protasius två romerska tvillingar, som på 100-talet dömdes till döden i Milano, Italien. Gervasius slogs ihjäl med blykulor medan Protasius halshöggs. Brödernas relikier hittades på 300-talet och placerades under altaret på en nybyggd kyrka. Under translationsfirandet fick en blind sin syn tillbaka, och detta ökade helgonens popularitet. Deras dödsdag var den 14 oktober, men årtalet är inte bekant. Translationsdagen var den 19 juni år 386.

20.6 Regina, Sylverius, Florentina

I Petrus Olais almanacka 1585 fanns namnet Regina på den 20 juni. Under 1600-talet alternerade Regina och Sylverius, och senare tillägnades dagen Florentina. Detta namn stod i almanackorna i över tvåhundra år, ibland också i formerna Florentia, Florentin eller Florentinus.

Regina var en fransk jungfru som vanligtvis firades i september (se 7.9). Sylverius eller Silverius verkade cirka ett år som påve i Rom på 500-talet. Han råkade i tvist med de dåtida härskarna, östgoterna, och dog i landsflykt den 20 juni år 537.

Jungfru Florentina nämns i det romerska martyrologiet. Hon var syster till tre andra kända helgon: Leander, Isidorus och Fulgentius (se 27.2 och 7.1). Florentina levde ett exemplariskt nunneliv i ett kloster. Hennes dödsdag var den 20 juni, troligtvis år 612.

21.6 Albanus

I Vallentunakalendern 1198 stod det Albanus både för den 21 och 22 juni. I senare almanackor var det vanliga att Albanus stod på den 21 juni och namnet fanns sedan kvar på detta datum ända till början av 1900-talet.

Två Albanus i rad var inget misstag. Namnet bars av två martyrer, vars minnesdagar är den 21 juni och den 22 juni. Männen dog likväl under olika århundraden och på olika platser.

Den förste Albanus var en italiensk präst, som kom till Tyskland för att missionera i början av 400-talet. Han dödades den 21 juni år 406. Den senare Albanus har kallats den förste martyren av England. Han halshöggs den 22 juni kring år 303 för att han skyddade en kristen präst.

22.6 10 000 martyrer, Achatius, Paulinus

I medeltida kalendrar stod det vid detta datum ”10 000 martyrer” eller ”X tusend riddare”. Under 1600-talet delade Achatius dagen med martyrerna. Från 1700-talets början till 1900-talets början var namnet i almanackorna Paulinus.

Enligt legenden korsfästes en trupp med tiotusen soldater på Araratberget i det nutida Turkiet under kejsar Hadrianus tid (omkring år 129). Truppens ledare hette Achatius. Det har konstaterats att den här legenden har uppkommit på 1100-talet.

Paulinus var en faktisk person. Han var biskop i den italienska staden Nola i början av 400-talet. Han var en fransk adelsman som blev omvänd till den kristna tron och som motvilligt gick med på att bli biskop. Han använde sin egen förmögenhet

för att bygga kyrkor och kloster och hjälpa de fattiga. Paulinus dog den 22 juni år 431.

23.6 **Basilius, Ediltrud, Adolph**

Dagens namn i 1600-talets almanackor var vanligtvis Basilius. I de äldsta medeltida kalendrarna och senare, under första hälften av 1700-talet, var dagen tillägnad Ediltrud. Därefter har namnet för dagen varit Adolph eller Adolf.

Basilius förekom den 23 juni i både tyska och svenska almanackor under första hälften av 1600-talet. Det är uppenbarligen frågan om en av kyrkans stora lärare, Basilus den store, som levde cirka 330–379. Basilus dödsdag var den 1 januari.

Ediltrud stavas Etheldreda på engelska. Jungfru Ediltrud levde i England under 600-talet, var gift två gånger men behöll sin oskuld och slutade som abbedissa vid dubbelklostret Ely. Ediltrud dog den 23 juni år 679.

Adolph är inte ett helgonnamn utan namnet på en kung. Adolf Fredrik (f. 1710) valdes till svensk tronföljare den 23 juni år 1743, och år 1750 kom Adolf in som namn på detta datum i almanackan. Adolf kröntes till kung år 1751. Adolfs namn finns fortfarande på den 23 juni i både svenska och finlandssvenska almanackor.

24.6 **Johannes Döparen**

I de medeltida mässböckerna stod det vid den 24 juni *Nativitas Johannis Baptiste*. Under våra kalendrars hela historia har dagen tillägnats Johannes Döparen.

Johannes Döparen föddes enligt traditionen den 24 juni, alltså ett halvt år före Jesus. Johannes är vid sidan av Jesus och Maria det enda helgon som firas på sin födelsedag och inte på sin dödsdag. Johannes far var den gamle prästen Sakarias och hans mor Elisabet var en släkting till jungfru

Maria. Johannes började döpa människor omkring år 28. Han förkunnade Messias ankomst, vilket judarna länge hade väntat på. Han döpte också Jesus, och vid dopet hördes en röst från himlen: "Du är min älskade son, du är min utvalde."

Strax därefter lät Herodes halshugga Johannes (se 29.8). Johannes anses vara den sista stora profeten i Bibeln.

Johannes döper Jesus i Jordanfloden. Målning av Joachim Patinir från cirka år 1510.

25.6 Eulogius, David

David av Munktorp i en väggmålning i Överselö kyrka i Strängnäs kommun.

Omkring år 1500 och på nytt under 1700-talet förekom namnet David på den 25 juni i svenska kalendrar. På 1600-talet gav man företräde åt Eulogius, ibland i formen Elogius. David finns fortfarande kvar i almanackorna i Sverige, men i den finlandssvenska almanackan byttes David i början av 1900-talet ut mot Uno.

Eulogius var troligen felstavat i 1600-talets almanackor. Den 25 juni nämns i de äldsta martyrförteckningarna som helige Eligius translationsdag – Eligius dödsdag var i början av december (se 1.12).

Sankt David är inte den kända profeten från Bibeln, utan en engelsk missionär som kom till Sverige i början av 1000-talet.

Han bodde i Munktorp och lät där bygga en kyrka. Han dog i hög ålder den 25 juni omkring år 1082. David har kallats Västmanlands apostel.

26.6 Johannes och Paulus, Jeremias

Från 1200-talet till 1600-talet firades den 26 juni två helgon i de svenska kalendrarna, nämligen martyrerna Johannes och Paulus. Från 1650-talet har namnet i almanackan vanligen varit Jeremias.

Johannes och Paulus var bröder, och levde på 300-talet i Rom. Deras gravplats finns under altaret i basilikan Santi Giovanni e Paolo i Venedig, men så mycket mer vet man inte om dem. Enligt legenden var männen tjänare hos Konstantin den stores dotter, och de avrättades under kejsar Julianus tid (360–363).

Jeremias är en av Gamla testamentets profeter och levde omkring år 600 f.Kr. Han har möjligen skrivit Klagovisorna i

Gamla testamentet, och därför kallar man ofta utdragna klagomål för jeremiader.

27.6 7 sofvare, Crescens

I de svenska almanackorna var dagen tillägnad sju sofvare ända till början av 1700-talet. Därefter, på 1700- och 1800-talen, var dagens namn Crescens.

Sjusovardagens datum är i många länder fortfarande den 27 juni, som i till exempel Estland och Danmark. I Sverige flyttades sjusovardagen på 1700-talet en månad framåt (se 27.7). Enligt det romerska martyrologiet hette sjusovarna Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionysius, Johannes, Serapion och Constantinus. Männen flydde sina förföljare till en grotta i Efesos (i dagens Turkiet), somnade och vaknade först efter att förföljelserna var slut över hundra år senare.

Sankt Crescens nämns i Bibeln, i Paulus andra brev till Timotheos: ”Crescens har farit till Galatien.” Crescens var en av Paulus vänner och en av de sjuttio lärjungarna. Han led martyrdöden i Galatien i Turkiet i början av andra århundradet.

Sju sofvare. Träsnitt ur Olaus Magnus bok *Historia de gentibus septentrionalibus* från år 1555.

28.7 Leo, Josua

Dagens helgon var genom hela årtusendet påven Leo. Bara i några kalendrar från 1600-talet stod det Josua i stället för Leo.

Det helgon som firas är den andra påven i ordningen med namnet Leo. Nuförtiden är minnesdagen för Leo II i katolska kyrkan den 3 juli, men under medeltiden nämndes han i martyrförteckningarna vid den 28 juni. Leo verkade som påve ett par år i början av 680-talet. Han var född på Sicilien, tyckte om musik och lät reparera många kyrkor. Dödsåret var troligen 683.

Profeten Josua ledde Israels folk efter Moses. Han har i svenska almanackor också förekommit i april (se 30.4).

29.6 Petrus och Paulus

Ända från de tidigaste kalendrarna var dagen tillägnad två apostlar, Petrus och Paulus. I de svenska almanackorna mönstrades

Petrus korsfästelse. Målning av Michelangelo Merisi da Caravaggio från år 1601. Målningen finns i kyrkan Santa Maria del Popolo i Rom.

Paulus ut i slutet av 1700-talet, då dagen helgades enbart åt Petrus.

Enligt legenden dog apostlarna Petrus och Paulus samma dag, den 29 juni under 60-talet, i förföljelserna under kejsar Nero. Petrus korsfästes med huvudet nedåt, medan Paulus som romersk medborgare fick en snabbare död och halshöggs. Petrus och Paulus var Jesus lärjungar, och Petrus anses ha varit den förste påven i Rom. I verkligheten inträffade dödsdagarna under olika år och olika datum, men en gemensam åminnelse dag började firas redan under de första århundradena. Petrus och Paulus dag var i Sverige helgdag till år 1772.

30.6 Paulus, Lucina, Martialis

I medeltida kalendrar och in på 1600-talet var dagen Paulus åminnelse dag. I slutet av 1600-talet förekom namnet Lucina, och i början av 1700-talet kom Martialis in i almanackorna. Han fanns sedan kvar till 1900-talets början.

Firandet av Paulus flyttades redan under det första årtusendet från den egentliga minnesdagen den 29 juni till följande dag, för att man inte skulle behöva ordna två stora fester i Rom på samma dag. Den 29 juni förblev då Petrus minnesdag och den 30 juni firade man Paulus. Senare fördes Paulus in i svenska almanackor den 25 januari, och då tog man i Paulus ställe först in Lucina och sedan Martialis, bägge från det romerska martyrologiet.

Jungfru Lucina var en av apostlarnas elever och hjälpte lärjungarna, besökte fångar och begravde martyrer. Hon kom slutligen att begravas bredvid martyrererna i den krypta som hon själv hade låtit bygga.

Martialis levde under 200-talet i Limoges, Frankrike och verkade som stadens förste biskop. Vid hans grav inträffade många underverk, och därför blev Martialis under medeltiden ett av Frankrikes mest kända helgon.

JULI

17 Theobaldus, Aaron

De svenska almanackor som utkom i slutet av 1500-talet firade Theobaldus den 1 juli. Namnet stod kvar på detta datum till slutet av 1600-talet när det ersattes av Aron, som fortfarande firar namnsdag denna dag.

Helige Theobaldus var en italiensk biskop från Gubbio, i Italien känd under namnet Ubaldus. Han dog år 1166 och är den franska staden Thanns skyddshelgon. Thann ligger i nordöstra Frankrike, nära tyska gränsen. Staden var under medeltiden en mycket populär pilgrimsort, på grund av att en relik som finns där sades ha framkallat många mirakel. Reliken är ett litet stycke av helige Theobaldus tumme.

Aron levde två och ett halvt årtusende tidigare, omkring år 1500 f.Kr. Han var enligt Bibeln Moses äldre bror, och han utsågs till den första översteprästen för Israels folk. Aron dog 123 år gammal under vandringen i öknen, och han begravdes på berget Hor. Enligt traditionen skedde detta den 1 juli.

Helgon i juli i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: biskop Thomas död, Marie besökelse, abboten Benedictus, Sankta Margareta, Maria från Magdala och aposteln Jakob.

2.7 FÖR EN ENWALDSMÄSSA?

I den första almanacka som den svenska almanacksförfattaren Sigfrid Forsius gav ut, för år 1608, står det Enwaldsmässa vid den 1 juli. Samma namn återkommer i Forsius senare almanackor.

Vem är denne mystiske Enwald, som inte alls nämns i nutida helgonförteckningar, men som i Forsius almanacka vördades med en mässa, som de allra viktigaste helgonen hade? På andra dagar i Forsius almanacka finns till exempel Hinrichsmässa (på Henriksdagen) och Larsmässa (på Laurentius dag).

Svaret finns i en publikation utgiven av Berlins universitet, där man har granskat tyska helgonmyter från medeltiden. Enwald

(även Ewald, Enwold) är en gammal tysk form av namnet Theobaldus. Enwald/Theobaldus var under 1300–1500-talen ett mycket populärt helgon i Nordtyskland, och hundratals testamenten innehöll krav på att arvingarna på den dödes vägnar skulle göra en vällfärd till Sankt Enwalds/Theobaldus viloplats i Thann.

Forsius besökte Nordtyskland i början av 1600-talet för att samla material för sina böcker och tog med sig namnet Enwald till den svenska almanackan. Senare almanacksförfattare kallade helgonet vid hans latinska namn Theobaldus.

2.7 Marie besökelse

Ända sedan medeltiden stod det *Visitatio Mariae* eller Marie Besökelse i almanackorna för den 2 juli. I början av 1900-talet blev dagen i den finlands-svenska almanackan Marias namnsdag, medan de sverigesvenska almanackorna i stället bytte dagens namn till Rosa.

Visitatio, fresk av Domenico Ghirlandaio i basilikan Santa Maria Novella i Florens. Målningen är från cirka år 1490.

Jungfru Marie besökelsedag har i den västerländska kyrkan firats i snart åttahundra år. Enligt Lukasevangeliet fick Maria på bebådelsedagen av ängeln Gabriel veta att hon skulle föda ett barn om nio månader, men också att hennes släkting, den äldre Elisabet, var havande i sjätte månaden. I berättelsen besöker Maria Elisabet och när barnet i Elisabets mage, den blivande Johannes döparen, hör Marias röst, sparkar det till. Barnet vet att Herren, Marias barn, finns i rummet. Elisabet födde Johannes vid midsommaren och Maria födde Jesus ett halvt år senare.

3.7 **Cornelius, Anatolius**

Namnet Cornelius infördes på detta datum i slutet av 1500-talet och fanns sedan kvar i almanackorna till början av 1700-talet. På 1710-talet kom i stället Anatolius in i almanackan, och det namnet stod i sin tur kvar i nästan tvåhundra år framåt.

Helige Cornelius var påve i Rom under svåra tider i mitten av 200-talet. De kristna hade utsatts för häftiga förföljelser. Cornelius ansåg att den som avsvurit sig sin tro på grund av förföljelserna senare kunde tas tillbaka in i kyrkans krets, men hans motståndare menade att kyrkan inte skulle förbarma sig över renegater. Cornelius led martyrdöden i landsflykt sommaren 253.

Den Anatolius som firas den 3 juli är Anatolius av Alexandria. Han var biskop i Latakia, Syrien, och dog den 3 juli år 283. Anatolius var förutom en kyrkans man, också känd som vetenskapsman och filosof. Han studerade bland annat dateringen av påsken, och konciliet i Nicaea använde i början av 300-talet hans beräkningar när det förstärkte räkneformlerna för dateringen av påsken.

4.7 **Ulricus, Ulrica**

I Petrus Olais almanacka 1585 var namnet vid den 4 juli Huldericus, och i almanackorna på 1600-talet skrev man samma namn i

Biskop Ulricus med en fisk i handen. Målning av Hans Burgkmair från år 1518.

formen Ulricus. Namnet byttes på 1720-talet ut mot formen Ulrica.

Sankt Ulricus var en tysk biskop verksam på 900-talet. Ulricus var sjuklig, men stannade ändå kvar som biskop i Augsburg i nästan ett halvt århundrade, tills han dog den 4 juli år 973. Ulricus avbildas ofta med en fisk i handen, för enligt legenden gav han ett andben som belöning till en budbärare, och benet förvandlades varje fredagsmorgon till fisk. Ulricus var den första person som helgonförklarades av påven. Detta skedde år 993.

Ulrica är inget helgonnamn, utan dagen har fått sitt namn av drottning Ulrika Eleonora den yngre. Hon efterträdde sin bror Karl XII som regent under åren 1718–1720, och var därefter drottninggemål när hennes man Fredrik I hade bestigit tronen. På 1720-talet ville man ge drottningen en namnsdag i almanackan, och därför måste den gamle biskopen Ulricus stiga åt sidan.

5.7 Demetrius, Anshelmus, Cyrilla, Melker

Dagens namn var under första hälften av 1600-talet vanligen Demetrius och under senare hälften av århundradet Anshelmus. I början av 1700-talet stod Cyrilla på den 5 juli, innan Melker kom in på 1720-talet för att stanna kvar som dagens namn till slutet av 1900-talet när namnet flyttades till den 6 januari. I finlandssvenska almanackor mönstrades Melker ut 1908 för att föras in på nytt år 2020, då på den 20 oktober.

Soldathelgonet Demetrius stod i svenska almanackor under 1600-talet också vid den 7 juli, innan namnet fick sin fasta dag i oktober (se 8.10).

Anshelmus syftar på Anselm av Canterbury. Namnet flyttades i våra almanackor till sin rätta minnesdag den 21 april i början av 1700-talet (se 21.4).

Fru Cyrilla levde i Libyen i slutet av 200-talet. Enligt legenden var hon en ålderstigen, kristen änka. Romarna tvingade henne att stå framför en staty av Jupiter och hällde glödande kol blandat med rökelse i hennes händer. Om hon hade släppt kolet, skulle man ha sett det som ett offer till Jupiter. Därför höll hon kvar kolet i sina händer. Cyrilla led martyrdöden omkring år 300.

Melker (eller Melchior) var en av de tre vise männen, som kom och hyllade den nyfödde Jesus.

6.7 Hector, Esther, Esaias, Gustaf

Dagen var i 1600-talets almanackor tillägnad än Hector, än Esther eller Esaias. I början av 1700-talet blev Esaias det vanligen förekommande namnet, och det har sedan stått kvar denna dag i över trehundra år. Det enda undantaget var åren 1750–1773 när dagens namn var Gustaf.

Den itusågade Esaias begravs i Jerusalem under Rogels ek. Teckning av Jacques Callot från år 1636.

Sankt Hector har nästan fallit i glömska och finns sällan med i dagens helgonförteckningar. Han återfinns dock i en italiensk lista, enligt vilken Hector dog under kejsar Diocletianus tid (omkring år 300). Hectors minnesdag lär vara den 20 juni.

Esther är en biblisk person. Hon var gemål till den persiska

kungen Ahasveros (Xerxes), som levde omkring år 500 före Kristus. I Esters bok berättas hur hon lyckades förhindra planerna på ett judiskt folk mord i Persien. Till minne av denna händelse firar judarna än i dag sin Purimfest.

Esaias (i dag stavat Jesaja) är en av Bibelns profeter. Han led martyrdöden under kung Manasse. Han flydde undan sina följare in i ett ihåligt träd. Kungen lät då såga av trädet och samtidigt mannen som var inne i det. Jesajas bok anses innehålla en del av de vackraste texterna i Bibeln, och den har gett upphov till flera bevingade ord i svenskan.

Namnet Gustaf infördes i Sveriges och Finlands almanackor i mitten av 1700-talet. Med namnet ville man hylla den nyfödde kronprinsen som senare, år 1771, blev Sveriges kung med namnet Gustav III. Namnet flyttade på 1770-talet till sin nuvarande dag den 6 juni.

77 Vilibaldus, Claudius

Dagens namn i 1600-talets almanackor var vanligtvis Vilibaldus (ibland med stavningen Bilibaldus) och från början av 1700-talet Claudius. Claudius förkortades senare till Claes. Under senare hälften av 1600-talet förekom Demetrius också ofta som dagens namn, men detta namn fann sedan sin fasta dag i almanackan i oktober (se 8.10).

Vilibaldus var bror till jungfru Walburga (se 1.5). Han levde på 700-talet och blev vitt berest. Han växte upp i England, vandrade till Rom och därifrån till Jerusalem där han stannade i tre år. Han återkom till Rom via Konstantinopel och stannade slutligen i Tyskland som den första biskopen i Eichstätt. Där hjälpte han sin släkting Bonifacius att omvända tyskar. Vilibaldus dog år 787.

Sankt Claudius förknippas med legenden om Sebastian (se 20.1). Claudius var en romersk notarie, som omvände sig till kristendomen under Sebastians påverkan. Han led martyrdöden med fyra kamrater – männen torterades och dränktes därefter i havet. Avrättningen skedde omkring år 300.

8.7 Sunniva, Chilianus

I Vallentuna-kalendern 1198 stod det *Sanctor in Selia* den 8 juli och i Forsius almanacka 1608 stod det Suniva denna dag. Det vanliga namnet har dock, ända från 1600-talet framåt, varit Chilianus, senare i formen Kilianus. Det namnet fanns kvar i almanackan till början av 1900-talet.

Både Sunniva och Chilianus härstammade från Irland och båda dog i främmande land. Sunniva var kristen och flydde på 900-talet undan en motbjudande friare och hamnade med sitt skepp på ön Selja i Norge. Sunniva och hennes följe dog på ön, och omkring ”de heliga av Selja” växte en helgonkult fram.

Sunnivas ben flyttades till domkyrkan i Bergen år 1170.

Sankt Kilianus levde på 600-talet. Han lämnade Irland för att missionera i Centraleuropa och kom till Würzburg. Han kritiserade den lokala hertigen, som mot kyrkans regler hade gift sig med sin brors maka. Maken vredgades över beskyllningen och lät döda Kilianus. Dödsåret var 689.

Endast ruiner finns kvar av klostret och kyrkan på ön Selja.

9.7 Cyrillus

I medeltida kalendrar hade den 9 juli inget namn. I slutet av 1500-talet fördes namnet Cyrillus in i almanackan, och fanns sedan kvar i kalendrarna till början av 1900-talet.

Cyryllus av den 9 juli var biskop i staden Gortyna på Kreta. Han levde under kejsar Decius regering, det vill säga omkring år 250. Han led martyrdöden – enligt det romerska martyrologiet försökte man bränna honom, men bara hans bojer brann utan att han själv fattade eld. Det slutade med att han halshöggs.

En annan och mycket mera känd Cyryllus firas också i början av juli. I Tjeckien och Slovakien är den 5 juli en helgdag då man hyllar bröderna Cyryllus och Methodius. De levde på 900-talet och spred kristendomen till de slaviska folken.

10.7 Sju bröder, Kanutus

I Vallentunakalendern 1198 stod för den 10 juli såväl Sju bröder som Kanutus. Från medeltiden till slutet av 1600-talet var dagen tillägnad de sju bröderna, först i den latinska formen *septem fratrum*, sedan på svenska: 7 bröder. I slutet av 1600-talet återvände Kanutus, som sedan fanns kvar i almanackan på denna dag i tvåhundra år, ibland med stavningen Canutus eller Knut.

De sju bröderna hette Alexander, Felix, Januaris, Martialis, Philippus, Silvanus och Vitalis. De led martyrdöden i Rom den 10 juli omkring år 166, och deras mor Felicitas dödades i november samma år.

Kanutus syftar på Danmarks kung Knut den helige, som dräptes den 10 juli år 1086 i Sankt Albani kyrka i Odense. Knut hade sökt skydd från sina fiender i kyrkan, eftersom man enligt gammal tradition skulle få vara i fred i en kyrkobyggnad. Fienderna respekterade inte traditionen, utan trängde sig in och dödade Knut. Relikerna av Knut den helige vilar i Odense domkyrkas krypta. Knut har också firats i Sverige, och firas fortfarande den 13 januari.

11.7 Pius, Eleonora

I svenska almanackor infördes i slutet av 1500-talet namnet Pius på den 11 juli. Pius var det vanliga namnet i 1600-talets almanackor, och förekom då och då ända till 1760-talet. Redan år

1674 förekom emellertid också namnet Eleonora på denna dag, och från och med slutet av 1680-talet var Eleonora det vanligaste namnet den 11 juli i kalendern.

Pius var biskop i Rom i mitten av 100-talet. Eftervärlden känner honom som påven Pius I. Enligt legenden var han först träl, men blev så småningom biskop i Rom. Han slog fast att påsken alltid ska firas på en söndag. Pius I dog omkring år 154.

Eleonora är inget helgon, utan namnet kom in i almanackan för att hedra Sveriges drottning Ulrika Eleonora den äldre. Datumet kan visserligen ha valts efter italiensk förebild, för Toscanas hertiginna Eleonora dödades tragiskt den 11 juli år 1576.

Ulrika Eleonora sammanvigdes med Karl XI år 1680, och ett par år senare fanns namnet Eleonora i almanackan, skrivet med versaler och tryckt med röd färg, såsom namnet för Carolus (se 28.1).

12.7 **Henricus, Hermagoras, Herman**

Namnet vid den 12 juli var Henricus eller Henrich från slutet av 1500-talet till början av 1700-talet. Därefter infördes namnet Hermagoras, ofta i formen Hermogenes, som på 1740-talet förkortades till Herman.

Henricus syftar inte på Sankt Henrik, Finlands nationalhelgon (se 19.1), utan på den tyske kejsaren Henrik II, som dog i juli år 1024. Han var en mäktig härskare, och som brukligt på 1000-talet uppfattades han helgonförklarad efter sin död. Kejsar Henrics gemål, Kunigunda, fanns också länge i almanackan (se 3.3).

Hermagoras var i början av 300-talet biskop i Aquileia i Italien, nära Venedig. Han led martyrdöden den 12 juli tillsammans med en präst som hette Fortunatus. Enligt andra legender levde han redan tidigare, var lärjunge till evangelisten Markus och vigdes till biskop av Petrus.

13.7 **Margareta, Joel**

I Petrus Olais almanacka 1585 var den 13 juli tillägnad jungfru Margareta. Namnet stod kvar i almanackan ända till slutet av 1600-talet, då det ersattes av Joel och Margareta flyttades en vecka framåt. I dag, över trehundra år senare, finns namnet Joel kvar på samma dag.

Margareta eller Margarita levde omkring år 300. Det finns inga historiska bevis som kan bekräfta hennes existens, men hon var ett av korstågstedens populäraste helgon och en av ”de fjorton heliga nödhjälparna” (se 8.8). Margareta förekommer ofta i legenderna tillsammans med en drake. Enligt legenderna slukades Margareta av draken, men den kräktes upp henne levande, för att korset som hon bar stack i drakens inälvor.

Joel är en av profeterna i Bibeln, även om hans namn nämns bara en gång, i början av Joels bok. Joel levde i Juda rike omkring år 800 före Kristus. Joels bok omfattar fyra sidor i Bibeln och innehåller bland annat en profetia om att Gud ska utgjuta den heliga Anden över folket.

Sankta Margareta med draken. Målning av Francisco de Zurbarán från år 1631.

14.7 **Bonaventura, Phocas**

Dagens namn i 1600-talets almanackor och kalendrar var Bonaventura. I början av 1700-talet ersattes det av Phocas, som sedan fanns kvar till slutet av 1800-talet.

Helige Bonaventura levde i Italien på 1200-talet. Han var en kunnig teolog och filosof, som tack vare sina förtjänster blev nära vän till påven. Han utsågs till biskop i Albano i mellersta Italien. Bonaventura dog den 15 juli år 1274. Under medeltiden var den 15 juli emellertid redan reserverad för apostlarnas delning, och därför firades Bonaventura dagen innan.

Phocas var enligt det romerska martyrologiet biskop i Sinope i Turkiet vid Svarta havet. Han led martyrdöden under kejsar Trajanus, det vill säga i början av 100-talet, och hans relikier finns i Vienne i mellersta Frankrike. Phocas av Sinope förväxlas ofta med två senare martyrer vid namn Phocas, som båda var trädgårdsmästare.

15.7 **Apostlarnas delning**

Vid den 15 juli stod det i medeltida kalendrар *Divisio Apostolorum*. Senare byttes det latinska namnet ut mot det svenska Apostlarnas delning, och denna benämning fanns kvar den 15 juli i alla kalendrар och almanackor i Sverige och Finland ända till början av 1900-talet.

I mellersta Europa började man fira apostlarnas delning omkring år 1000. Det som firades var minnet av när de tolv apostlarna skildes åt och lämnade Jerusalem för att på olika håll i världen predika Jesus budskap. Detta skedde cirka fjorton år efter Jesus uppståndelse.

Under medeltiden firades dagen ibland också till minnet av när påven Sylvester I omkring år 100 skilde de sammanblandade relikerna av Petrus och Paulus från varandra.

16.7 **Eustachius, Ruth, Raineldis, Reinhold**

Den första som firades den 16 juli var Eustachius som fanns i almanackan i början av 1600-talet, men som snart byttes ut mot Ruth. Ruth ersattes i sin tur i början av 1700-talet av Raineldis, som skrevs på många olika sätt (bland annat Ragnild eller

Raineld). Raineld byttes på 1760-talet ut mot nästan likalåtande Reinhold. Före det firades Reinhold i januari (se 12.1).

Eustachius var biskop i Antiokia. Han drevs i landsflykt och dog omkring år 335. Rut är en biblisk gestalt som levde omkring år 1000 f.Kr. Hon gifte sig med Boas och fick en son. Till avkomlingarna hör kung David och senare också Jesus. Ruts bok finns i Gamla testamentet.

Raineldis var en fransk jungfru, som led martyrdöden omkring år 680 i Saintes, nuvarande Belgien. Enligt legenden dödades Raineldis och hennes vänner av hunner.

17.7 Alexius

Alla svenska almanackor och kalendrar från 1400-talet till början av 1900-talet tillägnade Alexius denna dag.

Legenden om Alexius härstammar från Syrien, från staden Edessa. Den berättar om en "Guds man", som överger det jordiska livet, ägnar sig åt andaktsövningar och lever som en okänd tiggare.

Legenden togs på 1500-talet in i det romerska martyrologiet i följande form: "I Rom levde den helige Alexius, bekännare, son till senator Euphemianus. Han försköt sin fästmö före bröllopsnatten, lämnade sitt hus och återkom efter en lång pilgrimsfärd till Rom. Han levde i sin fars hus som en okänd tiggare i sjutton år, vilseledande världen på detta märkliga sätt. Efter hans död berättade en röst som hördes i kyrkorna i staden, vem han var, och hos honom fann man hans egna skrifter. Hans relikier överfördes under påven Innocentius I:s tid till Sankt Bonifatius kyrka, där han åstadkom många mirakel." Helige Alexius av Rom dog omkring år 417.

18.7 Arnolphus, Rosina, Fredricus

För den 18 juli stod det *Arnulfi epi* i Vallentunakalendern 1198. Biskop Arnolphus firades denna dag ända in på 1600-talet, men namnet Arnolphus turades då om med Rosina. Under 1690-talet

ersattes de av Fredricus. Fredrik är fortfarande dagens namn i den svenska och finlandssvenska almanackan.

Arnolphus eller Arnulf var biskop i den franska staden Metz på 600-talet. Under sina sista år drog han sig tillbaka till klostret Remiremont och dog där år 640. Innan Arnulf blev präst var han gift och hade två söner. En av hans avkomlingar i rakt nedstigande led var Karl den store. Arnulf avbildas ofta med en fisk i handen – enligt legenden kastade han en ring i vattnet, men en fisk kom tillbaka med den till honom.

Rosina har också firats i mars (se 11.3). Namnet kan vara en förkortning av Eufrosina, som förekommer vid den 18 juli i Lunds breviarum år 1517. Vem denna Eufrosina var är inte känt.

Fredricus (eller Fredericus) levde på 800-talet och verkade som biskop i den holländska staden Utrecht. Fredricus fördömde den dåvarande kejsarens äktenskap, och den förargade kejsarinnan lät mörda Fredricus den 18 juli år 838.

19.7 **Justa, Ruffina, Sara**

I Petrus Olais almanacka för 1585 stod det två namn på den 19 juli, Justa och Ruffina. Det senare var vanligt i almanackorna också på 1600-talet, men fick ofta sällskap av Sara. Sara började förekomma allt oftare och var på 1700-talet det enda namnet på

Santa Rufina. Målning av Diego Velázquez från cirka år 1635. I ena handen håller helgonet ett kärl hon själv har gjort och i den andra ett palmblad som symbol för martyrdöden.

detta datum, och står fortfarande kvar där i dag. Före det hade Sara firats i maj (se 16.5).

Ruffina eller Rufina är ett populärt helgon i Spanien. Ruffina och Justa var två kristna systrar, som levde i slutet av 200-talet i Sevilla. De var krukmakare såsom sina föräldrar. När flickorna inte ville sälja sina kärll för hedniska ceremonier, slog stadsborna sönder kärlen. Systrarna hämnades genom att slå sönder en Venusstaty, och dömdes för detta till fängelsestraff. Justa dog av den tortyr de utsattes för, och Ruffina avrättades senare.

20.7 **Elias, Margareta**

I medeltida kalendrar från 1200-talet och ända fram till början av 1600-talet var den 20 juli tillägnad Margareta. Under 1600-talet fick Margareta ge plats för Elias, för att sedan återkomma som dagens namn på 1690-talet.

Profeten Elia är efter Mose en av de mest inflytelserika profeterna i Bibeln. Han levde i dagens Jordanien cirka år 900–850 f.Kr. Elia visade sina krafter på berget Karmel, när han vann Baals präster i en eldtändningstävling. Elia dödade 450 präster och frammanade regn för att avsluta en lång tid av torka. Elias död var mäktig: ”Medan de gick där och talade med varandra kom plötsligt en vagn av eld med hästar av eld och skilde dem åt. Och i en stormvind for Elia upp till himlen.” I det romerska martyrologiet togs också en annan Elias in på den 20 juli senare, nämligen en av Jerusalems biskopar. Denne Elias dog i landsflykt omkring år 510.

Legenden om Margareta föddes i Sydeuropa, och där ihågkoms hon den 20 juli. På nordligare breddgrader firade man under medeltiden Margareta redan en vecka tidigare (se 13.7). Så var det ända från 1400-talet i tyska och holländska kalendrar, och i Sverige kopierades också den sedvänjan. Det var först på 1690-talet som man i Sverige övergav den tyska traditionen och anpassade sig efter det katolska martyrologiets datum och i stället började fira Margareta den 20 juli, där hon fortfarande står kvar i dag.

21.7 Praxedes, Daniel, Johanna

Under medeltiden var den 21 juli tillägnad jungfru Praxedes. Hon stod kvar på denna dag i almanackan till mitten av 1700-talet när namnet ersattes av Johanna. Under senare hälften av 1600-talet stod ofta också Daniel på denna dag i almanackorna.

Praxedes och hennes syster Potentiana eller Pudentiana (se 19.5) levde omkring år 100 i Rom och anses ha hjälpt de kristna. I almanackorna har namnet ibland fått stavningarna Praxedis, Braxedes och Braxides. Efter att Praxedes dog byggde man en egen kyrka till henne, den nuvarande Santa Prassede i Rom. Den katolska kyrkan anser numera att berättelsen om Pudentiana och Praxedes är en sägen.

Det finns ingen enighet om ursprunget till namnet Johanna. I. H. Eklöf tänkte sig i mitten av 1800-talet i sin *Almanach för 200 år*, att Johanna syftade på ”påvinnan” Johanna. Enligt en medeltida legend uppträdde den engelska Johanna i manskläder och valdes till och med till påve innan hennes kön röjdes då hon råkade föda en son under en procession. Forskning har dock visat att sägnen om Johanna är helt påhittad. Namnet i almanackan har mer sannolikt syftat på Johanna i Bibeln, en av de kvinnor som tillsammans med Maria från Magdala (se 22.7) fann Jesus grav tom på påskmorgonen.

Daniel är en av profeterna i Bibeln. Han levde i Babylonien omkring år 600 f.Kr. där han verkade som drömtydare. Han klarade sig som genom ett under till och med ur en lejongrop.

22.7 Maria Magdalena

Dagens namn var redan i de första svenska kalendrarna Maria Magdalena. Namnet förkortades på 1700-talet till Magdalena.

Maria Magdalena eller Maria från Magdala föddes omkring år 1 i Magdala i dagens Israel. Jesus drev sju demoner ur Maria, och hon anslöt sig då till hans anhängare. Hon var med när han korsfästes, och var en av de kvinnor som fann Jesus grav tom

på påskmorgonen. Maria var också den första som fick möta Jesus efter att han uppstått från de döda. Maria hade en särskild ställning bland Jesus lärjungar, och en del teorier har rentav föreslagit att hon var hans hustru. Maria från Magdala dog enligt legenden den 22 juli i mitten av första århundradet, kanske i Efesos (Turkiet) eller i Marseille (Frankrike).

23.7 Apollinaris

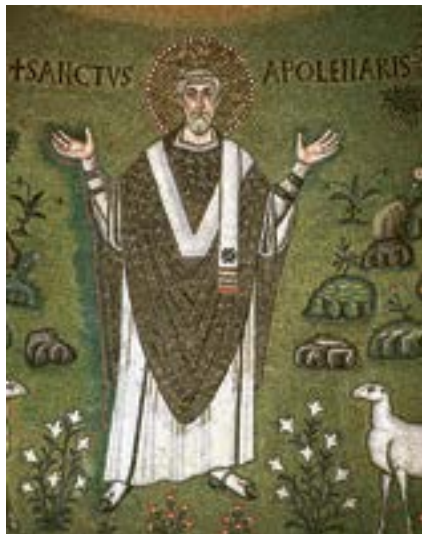
Dagens namn var Apollinaris i kalendrarna redan på 1400- och 1500-talen, och samma Apollinaris fanns kvar i almanackorna ända fram till 1800-talet. Stavningen varierade – ibland stod det Apollinus och Apollo, och på 1800-talet också Apollonia, vars riktiga dag är i februari (se 9.2).

Sankt Apollinaris var enligt det romerska martyrologiet en arbetskamrat till aposteln Petrus och utförde missionsarbete i Italien. Han verkade i över tjugo år som den förste biskopen i den italienska staden Ravenna. Han förföljdes och torterades i flera omgångar, tills han led martyrdöden under kejsar Vespasianus. Dödsdagen var den 23 juli

Heliga Maria Magdalena. Målning av Pietro Perugino från omkring år 1500. Målningen finns i dag i Florens i Palazzo Pitti.

Apollinaris bland får. Mosaik i Ravenna, Italien.

omkring år 75. Apollinaris sägs ha skött om sin församling som en god herde tar hand om sin flock, och därför avbildas han ofta tillsammans med får.

24.7 **Christina, Salome**

I Petrus Olais almanacka från 1585 stod det Christina vid dagens datum, och samma namn har förekommit för den 24 juli i nästan alla svenska kalendrar och almanackor. Några almanackor från 1600-talet utgör undantag, när Salome emellanåt kom in på detta datum. Hon var mor till aposteln Jakob (se 25.7 och 24.10). Stavingen Christina ändrades på 1800-talet till Kristina, som är den form namnet fortfarande har i dagens kalendrar.

Christina levde på 200-talet i staden Bolsena i mellersta Italien. Hennes far dyrkade de gamla gudarna, men hon konverterade till kristendomen. Fadern försökte omvända sin dotter, till och med genom grym tortyr. Han ska bland annat ha försökt dränka och bränna Christina och han ska också ha kastat henne i en ormgröp. Enligt legenden räddades hon alltid av änglarna. Efter faderns död fortsatte en annan domare tortyren, och till sist led Christina martyrdöden genomträngd av en pil. Dagen var den 24 juli år 287 eller 307.

25.7 **Jacobus Apostel**

I alla kalendrar ända från medeltiden framåt har dagens namn varit Jacobus eller Jacobus Apostel. Under 1800-talet förkortades namnet och fick formen Jacob eller Jakob.

Jakob och hans bror Johannes var två av Jesus första lärjungar. Sönernas far var fiskaren Sebedeus. Jakob var en av Jesus närmaste lärjungar, och han var också en av dem som bevittnade Kristi förklaring (se 6.8).

Jakob var den förste aposteln som led martyrdöden. Han avrättades den 25 juli år 44. Jakobs relikier fördes senare till Spanien, och han blev skyddshelgon över hela Spanien. Fortfarande besö-

ker hundratusentals pilgrimer varje år Jakobs grav i Santiago de Compostela.

26.7 **Anna, Martha**

Anna var dagens namn från medeltiden till början av 1700-talet. Då ersattes Anna i almanackorna av Martha som tidigare hade firats dagen därpå, den 27 juli.

Heliga Anna var Jesus mormor, hustru till Joakim (se 20.3). Hon fick på ålderns höst en dotter och gav henne namnet Maria. Anna förekommer i skildringarna av Jesus barndom, men inte längre när han är vuxen – Anna hade då uppenbarligen redan dött.

Påven Gregorius XIII fastställde år 1584 att Annas minnesdag skulle vara den 26 juli, och svenskarna åttlydde påvens rekommendation fram till 1700-talet. Anna har också två andra minnesdagar, båda i december (se 9.12 och 15.12).

Marthas (se 27.7) minnesdag är i den katolska kyrkan den 29 juli, men i Norden är den dagen reserverad för Sankt Olof. Därför hyllas Martha hos oss redan några dagar tidigare.

27.7 **Martha, Sjusovardagen**

I alla almanackor från 1400-talet till början av 1700-talet var det Martha som firades den 27 juli. Sedan flyttades Martha till dagen innan (se 26.7) och dagen tillägnades i stället sjusovarna.

Martha eller Marta är en biblisk person. Hon är en av Jesus vänner, och han besöker ofta henne och hennes syster Maria i deras hem. Han uppväcker även systrarnas bror Lasarus från döden. Enligt den katolska traditionen är det Martas syster Maria som är Maria från Magdala (se 22.7).

Sjusovardagen firas till minne av de sju sovande ynglingarna i Efesos (se 27.6). Under medeltiden firades de den 27 juni i Sverige och i övriga Norden, men i södra Europa har de redan under medeltiden firats den 27 juli. Detta datum gäller också enligt katolska kyrkans officiella martyrologium.

Varför minnesdagen firats vid olika tidpunkter vet man inte. En annan minnesdag som haft olika datum i södra och norra Europa just i juli är Margaretagadagen (se 13.7 och 20.7).

28.7

Nazarius och Celsus, Pantaleon, Botwid

Dagen har varit tillägnad fyra olika helgon. Under medeltiden uppmärksammades två namn, Nazarius och Celsus, och ibland också Botwid. Under 1600-talet kom också Pantaleon in i almanackorna denna dag. Från början av 1700-talet är det ändå Botwid som firats den 28 juli, i sverigesvenska almanackor numera med stavningen Botvid. Namnet utmönstrades ur den finlandssvenska kalendern i början av 1900-talet.

Botvid var en svensk lekman, som omvände hedningar kring Mälaren omkring år 1100. Enligt legenden dog han av ett yxhugg av en finsk träl som han hade frigivit. Året var 1120. Helige Botvid avbildas ofta med en yxa, men också med en fisk. Orsaken var att han vid ett dåligt fiskeställe lyckades få en fångst som fyllde två hela båtar.

Sankt Pantaleon var enligt legenden livmedikus till kejsar Maximianus. Hans mor var kristen, men han hade i sin läkartjänst glömt bort de lärdomar hon hade gett honom. Han återomvändes dock till kristendomen av Sankt Hermolaus, som lärde ut att tron på Jesus hjälper mer än läkarvetenskapen. För sin kristna tros skull led Pantaleon martyrdöden år 303.

Nazarius och hans elev, den unge gossen Celsus, var martyrer under första århundradet. Man dräpte dem i förföljelserna under kejsar Nero i Milano. Deras kvarlevor hittades omkring år 400 och flyttades till den nybyggda Apostlakyrkan.

29.7 Olaus

Dagens namn har ända från de tidigaste svenska kalendrarna varit Olof, först i formen Olaus eller Olavus eller Oluff, och från slutet av 1800-talet Olof.

Sankt Olav är en av Nordens tre stora helgonkungar. Danskarna har Sankt Knut (se 10.7), svenskarna Sankt Erik (se 18.5) och norrmännen Sankt Olav.

Olav Haraldsson (som hans namn skrivs på norska) tillhörde en kunglig norsk släkt. Han åkte som andra vikingar till England och Frankrike för att härja,

Sankt Olavs död. Altartavla från en kyrka i Trøndelag i Norge från första hälften av 1300-talet.

DE NORSKA HELGONEN

Normännen har ett tiotal egna helgon. Det mest kända av dem är kung Olav, vars namn med varierande stavning har stått på den 29 juli i alla nordiska länders kalendrar i så gott som tusen år.

I svenska kalendrar har en del andra norska helgon också förekommit. Sankta Sunniva och de andra heliga av ön Selja uppmärksammades den 8 juli i kalendrarna för 1198 och 1608.

I Petrus Olais almanacka för år 1585 finns ytterligare två norska helgon. Vid den 16 april nämns Magnus martyren, det vill säga Magnus den helige eller Orkneyjarlen, som mördades den 16 april år 1115. Den 15 maj står det Halvard i Olais almanacka, liksom i Skara breviarium 1498. Helige Halvard förekommer

i vackra norska legender, men det finns få egentliga fakta om honom. Han tros ha levat på 1100-talet och anses ha blivit dödad när han försvarade en kvinnas heder. Halvard är skyddshelgon över Oslo och finns i Oslos vapen.

I den svenska almanackan tog man på 1740-talet in namnet Harald på den 1 april, enligt I. H. Eklöfs *Almanach för 200 år* till minnet av Norges förste kung Harald Hårfager.

Som ett norskt helgon kan man också räkna Trifon av Petsamo, som på 1500-talet predikade kristendomen på Kolahalvön vid Norra ishavs och grundade Petsamo kloster. Trifon har helgonförklarats i den ortodoxa kyrkan, och hans ämnelsedag i den ortodoxa kalendern är den 15 december.

men blev så småningom kristen och döptes. Han återvände då till Norge för att sprida evangeliet och för att förena de stridande norska stammarna. Han var kung över Norge i fjorton år, drevs därefter i landsflykt och när han försökte återvända blev han dödad. Dödsdagen var den 29 juli år 1030. Olav helgonförklarades redan ett år efter sin död. Han blev snabbt skyddshelgon över hela Norge och lyckades som helgon ena Norge till ett enhetligt kristet kungarike.

30.7 **Abdon och Sennen**

I de medeltida mässböckernas kalendrar stod namnen Abdon och Sennen på den 30 juli. På 1500-talet togs det senare namnet bort, och i sverigesvenska almanackor var dagen tillägnad enbart Abdon fram till år 1900. Ur den finländska almanackan utmönstrades Abdon redan på 1830-talet för att ersättas med Erica.

Abdon och Sennen var martyrer som enligt legenderna dräptes den 30 juli år 250. Deras öde har återberättats i kyrkans martyrologier i över tusen år: "Under kejsar Decius förföljelse av de kristna slogs de heliga persiska martyrerne Abdon och Sennen i bojar, fördes till Rom, pryglades med blypiskor för sin kristna tro, och dräptes sedan med svärd." Abdons och Sennens relikier fördes senare till Spanien.

31.7 Germanus, Helena, Thrasibulus

I Vallentunakalendern 1198 var dagens helgon Germanus, medan den 31 juli i Uppsala stifts mässbok 1513 hyllar änkan Helena. I 1600-talets kalendrar alternerar Germanus och Thrasibulus, men i början av 1700-talet återkommer Helena som dagens namn, ibland i formen Elin.

Germanus levde i början av 400-talet i Frankrike. Först var han civilledare över landskapet Auxerre och sedan biskop i Auxerre i trettio år.

Helena var en högättad fru, som bodde i Skövde i Sverige på 1100-talet. Efter att hennes man dog ägnade hon sig åt välgörenhet och gjorde också en vallfärd till Jerusalem. När hon återvände hem dödades hon av sina släktingar på grund av gamla tvister. Dödsdagen var i månadsskiftet juli/augusti år 1160. Redan fem år senare blev Helena helgonförklarad.

Thrasibulus är inget helgonnamn. Namnet fördes in i de svenska almanackorna av David Herlitz, förmodligen för att hedra den tyske poeten Conrad Lautenbach som levde på 1500-talet. Denne använde Thrasibulus som författarnamn.

AUGUSTI

1.8 Petrus bojor

I missalet för år 1484 står det *Vincula Petri* (Petrus kedjor) den 1 augusti och i almanackor från 1600-talet kan dagen heta till exempel Peter ketten eller Petri Fångelse. Från medeltiden till 1900-talets början uppmärksammade denna dag genomgående minnet av Petrus bojor och hans fångenskap.

Bojorna var de järnkedjor som Petrus hade fjättrats med under sin fångenskap i Jerusalem. I Apostlagärningarna i Bibeln kan man läsa om hur en ängel befriade Petrus från fångelset. Enligt katolsk tradition fördes bojorna senare till Rom. Att Petrus befrielse firas den 1 augusti beror på att en kyrka helgad åt Petrus invigdes detta datum år 442 på kullen Esquilinen i Rom. Bojorna finns fortfarande till beskådande i ett relikskrin under altaret i kyrkan, som i dag heter San Pietro in Vincoli.

Helgon i augusti i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Petrus befrielse från fångelset, Laurentius och halstret, Sankta Clara, Marie himmelsfärd, aposteln Bartholomeus och Johannes Döparens halshuggning.

2.8 Stephanus, Hannibal, Catharina

I medeltida kalendrar hade denna dag namn efter påven Stephanus. I slutet av 1600-talet firades Eleasar (se 3.8), Moses (se 4.9) eller Hannibal (ibland Hannibaldus). Från 1700-talet fram till 1900-talets början var dagens namn Catharina.

Den helige Stephanus var påve i Rom under ett par år på 250-talet. Enligt förteckningen över romerska martyrer dödades han mitt under en mässa som han själv förrättade, men enligt historikerna dog han en naturlig död. Dödsdagen var den 2 augusti år 257.

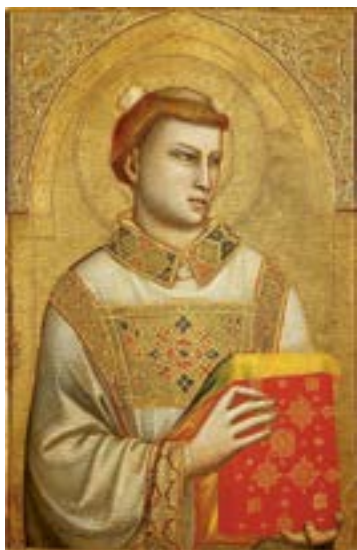
Hannibal syftar inte på den ryktbare krigaren, utan troligen på en kardinal som verkade i Rom på 1200-talet. Hans fullständiga namn var Hannibaldus Hannibaldi (i modern form Annibale d'Anibaldi). Han deltog bland annat i valet av två påvar och var god vän till den välkände teologen Thomas av Aquino. Hannibaldus dog år 1272.

Den Catharina som firades den 2 augusti var den svenska Katarina av Vadstena, dotter till heliga Birgitta. Katarina gjorde pilgrimsfärder till Jerusalem och Rom, och efter moderns bortgång efterträdde hon henne som ledare för Vadstena kloster, och ledde klostret fram till sin död år 1381. Hennes kvarlevor skrinlades i början av augusti år 1489. Hon blev saligförklarad, och hade inte reformationen ägt rum, hade hon med tiden också helgonförklarats.

Katarina i sällskap med Laurentius på altartavlan i Trönö gamla kyrka i Hälsingland.

3.8 Stephanus, Eleazar

Giottos målning av Stephanus från cirka 1325. Stenarna på helgonets huvud syftar på hans död: han stenades till döds.

Vid den 3 augusti stod det i de äldsta kalendrarna *Inventio Stephani protomartyr* (upptäckten av protomartyren Stephanus). I början av 1600-talet var dagens namn i almanackorna Eleazar eller Eleasar men i 1700-talets almanackor återkom Stephanus.

Den Stephanus som det är fråga om är samme Stefan eller Staffan som också har givit namn åt annandag jul. Stefanos var samtida med Jesus och efter hans död blev Stefanos en av församlingens diakoner. Diakonerna hade bland annat ansvar för änkorna och de fattiga, och de vördades nästan lika högt som apostlarna. Stefanos led martyrdöden (se 26.12). Enligt legenden hittade man hans kvarlevor den 3 augusti år 415 och dessa flyttades då till en värdigare grav.

Eleazar är ett bibliskt namn. Den Eleazar som firas denna dag är troligen Moses brorson. Teorin stärks av att Moses i 1600-talets kalendrar tidvis firades dagen innan, det vill säga den 2 augusti. Eleazar efterträdde sin far Aron som överstepräst för Israels folk.

4.8 Protogenes, Aristarchus

Dagens namn var under första hälften av 1600-talet Protogenes. I mitten av 1600-talet infördes Aristarchus, och det namnet fanns sedan kvar i almanackorna till slutet av 1800-talet.

Protogenes var en mesopotamisk präst på 300-talet. På grund av förföljelser var han en tid förvisad till Egypten, men återvände

till sitt hemland och blev utnämnd till biskop i Harran (lat. Carrhae). Protogenes dog i slutet av 300-talet och hans minnesdag i det romerska martyrologiet är den 6 maj.

Den Aristarchus som firades den 4 augusti var en jude född i Makedonien. I Bibeln omtalas han som Paulus lärjunge och reskamrat. Aristarchus följde med Paulus till Rom omkring år 60 och återvände sedan till Thessaloniki (Salonica). I det romerska martyrologiet förekommer Aristarchus som biskop i Salonica. Han led martyrdöden under Neros förföljelser.

5.8 Oswaldus, Dominicus

Sedan medeltiden har Dominicus firats den 5 augusti. Under 1600-talet ersattes namnet tillfälligt med Oswaldus, men Dominicus återkom snart igen. Det fanns sedan kvar på den 5 augusti till början av 1900-talet.

Oswaldus var en kung som härskade över Northumbria i dagens norra England på 600-talet. Han främjade kristendomen i sitt land och hjälpte de fattiga, och han började därför vördas som ett helgon. Han dog i strid den 5 augusti år 642.

Den helige Dominicus levde 1170–1221. Han föddes i Spanien och studerade konst och teologi. Under en resa genom Sydeuropa såg han att kätterska irrläror hade fått ett starkt inflytande på människorna och kom till slutsatsen att det bästa sättet att bekämpa irrläror var att predika sakligt och lättfattligt. Han fick tillstånd av påven att grunda en predikarorden, som snart började kallas för dominikanorden. Dominicus dog den 6 augusti 1221.

6.8 Sixtus, Herrens förklaring

I Uppsalamissalet 1484 omtalas Kristi förklaring, och i kalendariedelen nämns namnen Sixtus och Felicissimus. Sixtus förblev namnet för dagen under fyrahundra år, ända fram till 1900-talet.

Jesus förklaring beskrivs i evangelierna. Han gick tillsammans med Petrus, Jakob och Johannes upp på ett högt berg och där förvandlades han: hans ansikte blev lysande som solen och hans kläder helt vita. Också Elia och Mose uppenbarade sig på platsen, och Guds röst kallade Jesus för sin son. Förklaringsdagen den 6 augusti är fortfarande en av den ortodoxa kyrkans tolv stora festdagar.

Pietro Peruginos målning Transfiguratio Domini (Herrens förklaring) från cirka år 1498.

Sixtus II var påve i Rom i ungefär ett år vid mitten av 250-talet. Han dödades medan han förkunnade ordet, och tillsammans med honom led flera präster martyrdöden, bland andra Felicissimus och Agapitus. Dödsdatumet var den 6 augusti år 258.

7.8 Donatus, Afra

I Uppsalamissalet 1484 är den 7 augusti tillägnad biskop Donatus. I 1600-talets almanackor var namnet vanligtvis Afra, men Donatus återkommer i slutet av 1600-talet för att sedan finnas kvar på denna dag i almanackan tvåhundra år framåt.

Helige Donatus levde i Arezzo, Italien på 300-talet. Han studerade till präst och var studiekamrat med Julianus, som senare blev den beryktade romerske kejsaren Julianus Apostata eller Avfällingen. Donatus blev biskop i Arezzo. Han dog den 7 augusti 362, enligt legenden som martyr.

Den heliga Afra dog martyrdöden i Augsburg i Tyskland år 304 under kejsar Diocletianus förföljelser. Enligt legenden gav hon och hennes mor en spansk flykting härbärge. Mannen visade sig vara biskop, och han omvände den prostituerade Afra till kristendomen. Afra dömdes till att brännas på bål för att hon hade hållit flyktingen gömd.

8.8 Cyriacus, Vladislaus

I missalet från 1400-talet angavs för dagen *xiiiij adiutoribus* (de fjorton nödhjälparna, se s. 176). En av de fjorton, Cyriacus, firades denna dag i kalendrarna från 1400-talet ända till 1900-talets början. I almanackorna förekom under 1600-talet också Vladislaus (ibland i formen Ladislaus).

Cyriacus var verksam i Rom omkring år 300. Enligt legenden dömdes han till straffarbete, men han anlätades också som andebesvärjare. Han drev ut en demon ur kejsar Diocletianus dotter och gjorde sedan samma tjänst åt den persiske kungens dotter i Bagdad. Cyriacus avrättades år 305 (se 16.3).

Namnet Vladislaus avser den ungerske konungen Ladislaus I (den helige). Han är Ungerns skyddshelgon, och har där samma ställning som Erik i Sverige eller Olav i Norge. Sankt Ladislaus stärkte kristendomens ställning i Ungern, bland annat genom att grunda flera kloster. Han dog den 29 juli år 1095.

DE FJORTON HELIGA NÖDHJÄLPARNA

De fjorton nödhjälparna var en speciell grupp helgon, som man kunde vända sig till i stunder av nöd. Böner riktade till nödhjälparna kunde skänka lindring mot många slag av plågor.

Listan på nödhjälparna varierade något på olika håll i Europa. Dessa helgon finns i Åbomissalet från 1488. Inom parentes ges exempel på de plågor som helgonet i fråga var speciellt inriktat på att lindra.

GEORGIUS epidemier bland husdjur
BLASIIUS halsåkommor
ERASMIUS magsmärtor
PANTALEON huvudsmärtor, tvinsot
VITUS epilepsi, kramper
CHRISTOPHORUS oväntad död
AEGIDIUS sinnessjuka, ångest
ACHATIUS dödsfruktan, tvivel
DIONYSIUS huvudvärk, vattuskräck
CYRIACUS onda andar, galenskap
EUSTACHIUS svåra livssituationer
KATARINA språkliga åkommor, ont förtal
MARGARETA beskydd av havande mödrar
BARBARA beskydd av döende

De fjorton heliga nödhjälparna på ett sidaltar i Leonhardkyrkan i den österrikiska staden Weissenstein. Nödhjälparna kan identifieras med hjälp av sina attribut, det vill säga de föremål som de bär med sig. Katarina håller till exempel i ett kärrhjul och Christophorus bar Jesusbarnet på ryggen.

9.8 Romanus, Rolandus

I medeltida kalendrar var dagens namn Romanus, och det fanns kvar i de svenska almanackorna till 1900-talets början. En längre tid under 1600-talet förekom också Rolandus, som återkom som dagens namn i sverigesvenska kalendrar år 1901. I den finlandssvenska namnlängden finns Roland sedan 1973 på den 4 september.

Romanus var en romersk soldat som uppträder i legenden om den helige Laurentius. Han omvänds i fångelset till kristendomen, blir döpt av Laurentius och halshuggs dagen före Laurentius, den 9 augusti år 258. Kvarlevorna av Romanus sägs vila i en katakomb under en kyrka i Rom.

Namnet Rolandus kom in i de svenska almanackorna i början av 1600-talet med de kalendrar som tysken David Herlitz sammanställde. Den ursprunglige Roland var en av Karl den stores kämpar och han dog i strid mot baskerna i de pyreneiska bergen i augusti 778. Roland omgavs av spännande legender, och han kom att bli en frihetssymbol i norra Europa. I många städer står en staty av Roland som symbol för frihet och rättvisa.

10.8 Laurentius

Dagens namn har varit Laurentius i alla kalendrar ända från medeltiden, från 1700-talet också i formen Lars.

Helige Laurentius är ett av kyrkans mest populära och uppskattade helgon och det finns otaliga legender om honom. Laurentius var diakon i Rom på 250-talet och hade kyrkans egendom och vården av de fattiga på sitt ansvar. När kejsar Valerianus inledde sina förföljelser av de kristna år 258 reagerade Laurentius snabbt och lyckades rädda bland annat den heliga kalken, som hade använts av Jesus och lärjungarna vid den sista måltiden, genom att sända den till Spanien.

Påven Sixtus II dödades den 6 augusti, och Laurentius fick tre dagar på sig att samla in de kyrkliga klenoderna och överläta dem

åt kejsaren. Laurentius lyckades dela ut nästan all kyrkans egendom åt de fattiga innan han blev avslöjad. Laurentius dödades genom att grillas på ett halster. Datumet var den 10 augusti 258. Laurentius är skyddshelgon inte bara för kockar och bagare, utan också för komiker, på grund av att hans sista ord enligt legenden var: ”Det är välstekt, vänd mig och ät.”

Sankt Lars lider martyrdöden. Fresk av Agnolo Bronzino från år 1569 i kyrkan S. Lorenzo i Florens.

11.8 Tiburtius, Hermannus, Susanna

I medeltida kalendrar och fram till början av 1600-talet var dagens namn Tiburtius, som senare fick en dag i april (se 14.4). I slutet av 1600-talet tillägnades dagen Hermannus (eller i förkortad form Herman). Efter det har dagens namn i almanackorna varit Susanna.

Namnet Hermannus förekommer inte i den katolska kyrkans helgonförteckning. Det är troligen fråga om tysken Hermannus från Wied, ärkebiskop i Köln, som i mitten av 1500-talet försökte sprida reformationen till sydvästra Tyskland. Försöket misslyckades då kejsaren tog ställning för påven, som år 1545 tvingade Hermannus att avgå.

Jungfru Susanna finns presenterad i februari (se 19.2). Hon levde i Rom vid slutet av 200-talet och led martyrdöden den 11 augusti år 295.

12.8 Clara

Från och med Petrus Olais kalender 1585 har dagens namn i nästan alla svenska almanackor och kalendrar varit Clara, senare med stavningen Klara.

Den ursprungliga Sankta Klara levde i Assisi i Italien på 1200-talet. Hon rymde hemifrån vid arton års ålder då föräldrarna ville gifta bort henne, och blev lärling hos Franciscus av Assisi (se 4.10). Omkring Klara samlades andra kvinnor, och de bildade en systerorganisation till franciskanmunkarna, klarissornas orden. Klarissanunnorna levde ett mycket enkelt, arbetsfyllt och asketiskt liv.

Klara var verksam i nära samarbete med helige Franciskus och hon vårdade honom också när han låg på sin dödsbädd. Klara själv dog som 59-åring den 11 augusti år 1253 – i det gamla martyrologiet anges att hennes dödsdag var den 12 augusti.

13.8 Hippolytus

Namnet för den 13 augusti förblev oförändrat från 1400-talet ända till 1900-talets början, även om skrivsättet varierade: Ypolitus, Hyppolitus, Hippolitus och till slut Hippolytus.

Hippolytus ska enligt det romerska martyrologiet ha lidit martyrdöden under kejsar Valerianus. Han bands fast vid hästar som släpade honom längs marken tills han dog. Historikerna

förmodar att Hippolytus var en romersk skriftställare och präst. Han låg i konflikt med påven, men de försonades före Hippolytus död. Han dog emellertid redan år 236, alltså ett par decennier innan Valerianus kom till makten.

Också i legenden om Sankt Laurentius omtalas en annan Hippolytus som Laurentius fångvaktare. Dennes dödsdag var den 13 augusti år 258.

Dieric Bouts
målning
"Helige
Hippolytus
martyrdöd"
från cirka
1475.

14.8 Eusebius

Eusebius är dagens namn redan i Vallentunakalendern 1198 och i Uppsalamissalet 1484. I almanackan stod Eusebius på den 14 augusti från mitten av 1600-talet till början av 1900-talet.

Eusebius försvarade på 300-talet kyrkans renlärighet, medan den sittande påven och kejsaren båda hade en mer vacklande hållning i frågan. På kejsarens befallning sattes Eusebius i husarrest.

Han dog i sitt hem sju månader senare, efter att ha ägnat hela den tid han satt i arrest åt oavbruten bön. Dödsdagen var den 14 augusti 357. På platsen för Eusebius hem byggdes senare en kyrka som bär hans namn.

15.8 Marie himmelsfärd

Redan de tidigaste kalendrarna tillägnade Jungfru Maria den 15 augusti. I Uppsalamissalet 1484 stod det *Assumptio Mariae* och i senare almanackor Dyra Wärfu, Vårfrudag eller Jungfru Maria Himmelsfärd. Helgdagen mönstrades ut 1901 ur den sverigesvenska kalendern och 1908 ur den finlandssvenska.

Marie himmelsfärd.
Målning av italieneren Tiziano Vecelli från omkring 1518.

Den 15 augusti har traditionellt betraktats som dödsdagen för Jesus mor, Jungfru Maria. Katolikerna kallar dagen *Assumptio* (upptagning i himlen), de ortodoxa använder benämningen *Dormitio* (avsomnande). Firandet började utvecklas på 400-talet och fann sitt nuvarande innehåll omkring år 1000.

Enligt legenden lyftes Maria av en änglaskara till himlen, där Jesus välkomnade henne. Det sägs också att lärjungarna fann Marias grav tom på samma sätt som de tidigare upptäckt att Jesus lämnat sin grav. Marias dödsår var troligen år 48.

I katolska länder och bland ortodoxa är Marie himmelfärdsdag fortfarande en viktig festdag och i många länder är den 15 augusti en ledig helgdag.

16.8 Rochus, Isaacus, Brynolphus

Sankt Brynolfs biskopssigill.
Texten lyder: S' BRJNWLPHI
DEI GRACIA SCARENSIS
EPISCHOPI. Illustration ur
boken *Svenska sigiller från
medeltiden* (1862).

Redan hos Petrus Olai (1585) firades Rochus den 16 augusti. Samma helgon firades fortsatt i 1600-talets almanackor. Rochus efterträddes för en kortare tid av Isaacus, men detta namn flyttades sedan till december (se 19.12). I början av 1700-talet infördes namnet Brynolphus, som i formen Brynolf fortfarande står kvar både i den svenska och den finlandssvenska almanackan.

Helige Rochus levde i Frankrike på 1300-talet. Enligt legenden skänkte han vid tjugo års ålder hela sitt arv till de fattiga och blev tiggarmunk. Han är känd för att ha vårdat offer för olika farsoter. Därför har hans namn givit upphov exempelvis till det finska ordet *rokko*, som utgör bestämningsled i namnen på en rad smittsamma sjukdomar, till exempel *vesirokko* (vattenkoppor) och *tuhkarokko* (mässling). Rochus dog den 16 augusti antingen på 1320- eller på 1370-talet.

Brynolf Algotsson föddes i Sverige i mitten av 1200-talet. Han studerade arton år i Paris, och efter sin återkomst till Sverige valdes han till biskop i Skara. Brynolf räknas också som en av Sveriges första författare, eftersom han skrev några diktverk, bland annat ett om Elin av Skövde och ett om Sankt Eskil. Brynolf avled den 6 februari 1317. Han blev saligförklarad år 1492, och hans kvarlevor flyttades den 16 augusti samma år under högtidliga former till en ny viloplats i Skara domkyrka.

17.8 **Veronica, Verena**

På 1600-talet förekom namnen Veronica och Verena i almanackorna för den 17 augusti. Veronica fanns sedan kvar som namn i almanackan ända till slutet av 1700-talet.

Jungfru Veronica blev vi bekanta med redan i februari (se 4.2). Hon tycks inte ha en verklig historisk bakgrund.

Jungfru Verena anses däremot vara ett helgon som är en historisk person. Hon föddes i Nordafrika på 300-talet men kom till Europa för att vårda sårade soldater. Hon kom så småningom till Zurzach i Schweiz nära nuvarande Zürich, där hon bodde i en grotta och hjälpte sjuka. Hon fick rykte om sig att vara ett helgon och en krets likasinnade kvinnor samlades omkring henne. Verena är ett av Schweiz mest kända helgon.

18.8 **Agapitus, Helena**

I medeltida mässböcker och i almanackor från början av 1600-talet stod det Agapitus på den 18 augusti. Senare hade namnet vanligen formen Agapetus. I 1600-talets kalendrar förekom vid detta datum ofta också namnet Helena.

Agapitus levde på 200-talet nära Rom i Italien. Det finns inga andra historiska dokument om honom än berättelsen i det romerska martyrologiet: "Även om han var endast 15 år, älskade han Kristus högt. Han anhölls under kejsar Aurelianus och genomled ett långt piskstraff. Sedan pinades han först genom

att kastas framför lejonen, men dessa lät honom leva, så till slut blev han avrättad med ett svärdshugg.” Dödsdagen var den 18 augusti år 274.

Helena var mor till kejsar Konstantin den store. Konstantin var den kejsare som år 313 tillät kristendomen i romarriket. Sankta Helena mötte vi redan i beskrivningen av korsmässodagen (se 3.5). Helena dog den 18 augusti år 330.

19.8 Magnus, Sebaldu

I Vallentunakalendern 1198 och Uppsalamissalet 1513 är dagens namn Magnus. Under 1600-talet var det vanligaste namnet Sebaldu, men på 1690-talet återkom Magnus. Han har sedan dess firats den 19 augusti i både Sverige och Svenskfinland.

Magnus levde på 100-talet i mellersta Italien, och var först verksam som fåraherde. Han blev kristen och lät sig döpas av biskopen i Tran. När biskopen sedan dog, valdes Magnus att efterträda honom. Magnus dödades senare själv i Tarquinius förföljelser. Han är skyddshelgon för den italienska staden Anagni.

Helige Sebaldu är i sin tur skyddshelgon för den tyska staden Nürnberg. Sebaldu levde troligen på 700-talet. Enligt legenden gjorde Sebaldu en pilgrimsfärd till Rom och fick av påven i uppgift att omvända folk i trakten kring Nürnberg. Han levde som eremit i ”Sebaldusskogen”. Efter hans död byggde man en praktfull kyrka i Nürnberg till hans minne.

20.8 Bernhardus, Samuel

I Vallentunakalendern 1198 och Stängnämmissalet 1487 var dagen tillägnad Bernhardus Abbot, och Bernhard var också dagens namn i almanackorna ända till slutet av 1600-talet. Namnet ersattes på 1690-talet av Samuel, som sedan har stått kvar på denna dag i den svenska almanackan i Finland i över trehundra år. I Sverige fick Samuel vika undan i början av 1900-talet, då Bernhard återinfördes som dagens namn.

Jungfru Maria uppenbarar sig för Sankt Bernhard. Målning av Filippino Lippi från år 1486. Målningen finns i kyrkan Badia Fiorentina i Florens.

Den Bernhardus som helgas denna dag är Sankt Bernhard av Clairvaux, som levde i Frankrike på 1100-talet. Han var kyrkolärare och är ett av de mest kända helgonen. Bernhardus omarbetade reglerna för cisterciensorden och grundade klostret Clairvaux och över 150 andra kloster. Han skrev också ordensregeln för Tempelherreorden. Genom sina predikningar på 1140-talet väckte han hela Europa till ett andra korståg till det heliga landet. Bernhardus dog den 20 augusti år 1153 och helgonförklarades år 1174.

Samuels liv finns beskrivet i Bibeln. Han levde omkring år 1000 f.Kr. Han fick sin fostran av översteprästen Eli, i vars vård han som mycket ung hade lämnats av sin mor Hanna. Samuel blev sedermera Israels förste store profet, som bland annat smorde både Saul och David till Israels första kungar. Den traditionella minnesdagen för Samuel är den 20 augusti hos både katoliker och ortodoxa.

21.8 **Anastasius, Privatus, Athanasius**

I slutet av 1500-talet kom namnet Anastasius in i kalendrarna på den 21 augusti. Under 1600-talet firades också namnen Privatus och Athanasius, men Anastasius var det namn som blev vanligast, och det stod sedan kvar på denna dag i almanackan i över tvåhundra år.

Anastasius är skyddshelgon för den kroatiska staden Split. Enligt det romerska martyrologiet var Anastasius en förnäm romare, som blev troende när han såg hur tappert Agapitus underkastade sig tortyr (se 18.8). Enligt legenden delade Anastasius ut sina tillhörigheter till de fattiga i Split och levde sedan på sitt hantverk som vävare. Han led martyrdöden år 304 i Salona, tillsammans med biskopen i staden och många andra trosbröder.

Privatus var biskop i den franska staden Mende på 200-talet när vandalerna överföll landet. Privatus hade isolerat sig i en grotta för att fasta när de fann honom och högg ihjäl honom. Avrättningen ägde rum omkring år 260.

Athanasius nämns vid den 22 augusti i det romerska martyrologiet. Athanasius levde i Tarsus i Mindre Asien i mitten av 200-talet. Han utsågs till biskop i Tarsus. Omkring år 257 led han martyrdöden tillsammans med Anthusa, en kvinna han döpt, och hennes två tjänare.

22.8 **Symphorianus, Timotheus**

I Vallentunakalendern 1198 nämndes två helgon den 22 augusti, Timotheus och Symphorianus. Namnen förekom omväxlande i senare almanackor, ända till mitten av 1700-talet, då Timotheus blev allt ovanligare och Symphorianus var det namn som stod kvar. Namnet Symphorianus förekom ofta i förkortade former, såsom Sympho, Simphor, Sumphor, Symphro och så vidare.

Timotheus och Symphorianus har inget annat gemensamt än dödsdagen den 22 augusti. Symphorianus levde på 100-talet i Autun, Frankrike. Han dömdes till döden för att han vägrade

offra till gudinnan Cybele och i stället hotade att slå sönder en staty av gudinnan. Hans mor uppmanade sin son att vara tapper och var på plats när han avrättades. Dödsåret var 178. Symphorianus är fortfarande Autuns skyddshelgon.

Timotheus levde i början av 300-talet i Rom. Han var en god vän till Sylvester som senare valdes till påve. Timotheus fängslades för sin tro, torterades och avrättades slutligen den 22 augusti år 311.

23.8 Zacheus

Den 23 augusti kallades i medeltida kalendrar endast för aftonen före Bartholomeusdagen. I slutet av 1500-talet fördes namnet Zacheus in på detta datum. Zacheus fanns kvar i almanackorna till 1900-talets början, den sista tiden i formen Zakeus.

Helige Zacheus var den fjärde biskopen i Jerusalem efter Jakob. Hans företrädare var Justus I och hans efterföljare Tobias. Zacheus blev biskop omkring år 111 och led martyrdöden den 23 augusti cirka år 116. Kort efter hans död började man betrakta honom som ett helgon, och han nämns fortfarande i Roms katolska martyrförteckning. I en del källor kallas han Zacheus, i andra Zacharias.

24.8 Aposteln Bartholomeus

Under nästan tvåtusen år har den 24 augusti varit tillägnad aposteln Bartholomeus (Bartolomaios, stavas även Bartolomeus). Ända till år 1772 stod apostelns namn skrivet i rött, men efter det har dagen inte längre helgstatus.

Bartholomeus var en av Jesus tolv lärjungar. Efter Jesus död begav han sig ut för att missionera. Han rörde sig österut, ända till Indien, innan han återvände till Armenien för att också där omvända ett stort antal människor. Bartholomeus led slutligen martyrdöden någonstans i nuvarande Östturkiet. Han fladdes

levande och korsfästes sedan upp och ned. Dödsdagen var troligen den 24 augusti år 51.

25.8 Ludovicus, Lovisa

I Strängnäsmissalet 1487 stod det vid den 25 augusti *Ludovici confessoris*. Samma Ludovicus fanns i almanackorna till mitten av 1700-talet, då namnet ersattes av Lovisa, som är den feminina formen av namnet. Lovisa står fortfarande kvar på detta datum i dagens kalendrar.

Sankt Ludovicus hette Louis i sitt hemland Frankrike, men i svenskan omtalas han vanligen med den tyska formen Ludvig. Ludvig IX eller Ludvig den helige var Frankrikes kung i nästan 45 år, från år 1226 till 1270. Ludvig stiftade lagar och hjälpte de fattiga, men han är också känd för att ha förtryckt judarna. Han ledde två korståg och dog av rödsot i Tunisien under det senare taget. Dödsdagen var den 25 augusti 1270. Ludvig helgonförklarades redan år 1297.

Lovisa Ulrika, också känd som Ludovica Ulrika och Louise Ulrike, var drottning av Sverige 1751–1771. När man gav henne en egen namnsdag i kalendern, var det naturligt att i stället ta bort den franska helgonkungen. Lovisa var en ärelysten drottning, som engagerade sig politiskt för att införa envælde. Lovisa dog år 1782.

26.8 Samuel, Ireneus, Zephyrinus

I 1600-talets almanackor firades Samuel den 26 augusti. Hans minnesdag flyttades senare till den 20 augusti. I stället kom Ireneus in i mitten av 1600-talet och på 1690-talet Zephyrinus. Det sistnämnda namnet fanns kvar i almanackan, senare i formen Sefyrinus, i över tvåhundra år.

Zephyrinus var påve i Rom under drygt tjugo år i början av 200-talet. Han anses ha varit rätt svag som påve, och det var under hans tid som de första allvarliga konflikterna inom kyrkan började. Zephyrinus omtalas som martyrer, även om han troligen

avled av naturliga orsaker. Tidigare trodde man att dödsdagen var den 26 augusti, men nu vet man att han dog den 20 december, möjligen år 217.

Sankt Ireneus (eller Irenaeus) arbetade i Roms kloaker på 250-talet. Tillsammans med sin kamrat Abundius lyfte han upp Sankta Concordias (se 18.2) lik ur kloaken och begravde henne. För denna gärning dömdes ynglingarna till döden och dränktes den 26 augusti år 258 i samma kloak. En präst som hette Justinus begravde Ireneus och Abundius nära Sankt Laurentius grav i Roms katakomber.

27.8 Rufus, Gebhardus

I Vallentunakalendern 1198 och Uppsalamissalet 1513 var den 27 augusti tillägnad martyren Rufus. Rufus var också almanacksnamn på denna dag fram till 1900-talets början. I 1600-talets kalendrar var också Gebhardus ett vanligt namn på detta datum.

Rufus förknippas med legenden om den helige Apollinaris (se 23.7). Apollinaris arbetade tillsammans med Petrus och predikade kristendomen i Italien under det första århundradet. Rufus var en ädling från Ravenna. När hans dotter insjuknade kallade han Apollinaris till sitt hem, men dottern hann dö innan han kom fram. Apollinaris lovade väcka upp dottern om hon tillägnade Kristus sitt liv, vilket också skedde. Enligt det romerska martyrologiet blev Rufus så småningom biskop i Capua och led slutligen martyrdöden.

Gebhardus levde på 900-talet. Han var biskop i staden Konstanz i Sydtyskland, där han grundade benediktinklostret Petershausen. Gebhardus gjorde långa resor. Från en av sina resor kom han hem med en relik, Gregorius den stores huvud. Gebhardus dog den 27 augusti år 995 och blev helgonförklarad strax efter sin död.

28.8

Augustinus

Att dagens namn är Augustinus har alla svenska almanackor och kalendrar från medeltiden ända till 1900-talet varit överens om.

Sankt Augustinus är en av de mest kända kyrkolärarna och filosoferna, och hans tankar påverkar oss fortfarande. Han formulerade bland annat läran om arvsynd och berättigt krig och dryftade skapelsen, tidsbegreppet, minnet och sexualiteten. Augustinus var en mycket produktiv författare med över hundra bevarade böcker.

Augustinus föddes år 354 i dagens Algeriet i norra Afrika. I sin ungdom levde han över tio år tillsammans med en kvinna och fick en son med henne. Under en tids vistelse i Rom och Milano konverterade han till kristendomen och återvände sedan till Afrika. Resten av livet, från 40 års ålder till sin död vid 75 års ålder, var han biskop i Hippo. Dödsdagen var den 28 augusti år 430. Han började genast hyllas som helgon, och ungefär år 1300 utnämndes han till kyrkolärare.

Augustinus mediterar. Fresk av Sandro Botticelli, cirka år 1480.

29.8

Johannes Döparens halshuggning

I böneboken från år 1590 stod det vid den 29 augusti *Johannes decollatus*, och denna halshuggningsdag fanns kvar i alla almanackor ända till 1900-talets början.

Berättelsen om Johannes Döparens död finns återgiven i Matteusevangeliet i Bibeln. Johannes hade klandrat ståthållaren Herodes för att ha tagit sin halvbrors maka som hustru, varför Herodes lät fängsla Johannes. På Herodes födelsedagsfest dansade hustruns dotter, som traditionellt har kallats Salome, så vackert att Herodes lovade ge henne vad hon än begärde. På uppmaning av sin mor bad Salome: "Låt mig genast få Johannes Döparens huvud på ett fat." Då lät Herodes avrätta Johannes. Enligt traditionen skedde avrättningen omkring påsk. Datumet den 29 augusti kommer från återupphittandet av Johannes huvud på 400-talet.

Caravaggios målning "Johannes Döparens avrättning" är från cirka år 1600. Verket finns i katedralen San Giovanni dei Cavalieri i Valletta på Malta.

30.8 Felix, Adauctus, Benjamin

I Uppsala stifts medeltida mässbok hade den 30 augusti två namn, Felix och Adauctus. Under 1600-talet var det vanligaste namnet

i almanackan Benjamin, men på 1700- och 1800-talen var dagen på nytt tillägnad Adauctus.

Felix och Adauctus var romerska martyrer, som dödades omkring år 303. Felix var en präst som stod framför sina bödlar, när en okänd man kom fram och sade att han också var kristen. Han halshöggs därför på samma gång som Felix. Eftersom ingen kände mannen, började man kalla honom Adauctus som betyder tillkommen, ”ty han blev dödad utöver Sankt Felix och han delade hans krona”, berättar det romerska martyrologiet.

Benjamin är ett bibliskt namn. Han var yngst av Jakobs barn, bror till Josef, och han blev stamfadern till Israels folk.

31.8 Paulinus, Rebecca, Aristides, Arwid

Det äldsta belagda namnet på den 31 augusti är Paulinus och under 1600-talet förekom det omväxlande med Rebecca. I början av 1700-talet infördes Aristides, som mot slutet av 1700-talet ersattes av det likalätande namnet Arwid, som står kvar ännu i dag.

Paulinus levde på 300-talet. Han var biskop i Trier men drevs i landsflykt av kejsaren. Paulinus dog i Frygien, Turkiet den 31 augusti år 358.

Rebecca (stavas i dag Rebecka) är enligt Bibeln en av stammödrarna till Israels folk. När Isak som 37-åring ännu inte hade någon hustru, sände Abraham tjänaren Elieser till Mesopotamien för att söka en lämplig hustru till sonen. Tjänaren hittade Rebecka, som blev Isaks maka. Hon födde Isak två söner, tvillingarna Esau och Jakob. Rebecka levde omkring 2000 år före Kristus.

Aristides från Aten levde under 100-talet i Grekland. Han var filosof och författare och han försvarade kristendomen. Han gav personligen sin apologi eller försvarsskrift till kejsar Hadrianus. Aristides dog cirka år 134.

SEPTEMBER

1.9 Egidius

I Vallentunakalendern 1198 och i Uppsalamis-salet 1513 var dagens namn Egidius. Detta namn, ibland med stavningen Aegidius, fanns på denna dag i samtliga utgivna almanackor och kalendrar fram till 1900-talets början.

På franska heter helige Egidius Gilles och på engelska Giles. Egidius var en förnäm ate-nare, som i slutet av 600-talet blev eremit i Sydfrankrike. Han gjorde goda gärningar, och levde i en avsides belägen grotta. Hans enda vän var en hjort, som dagligen återkom och gav Egidius mjölk. En dag var Kung Flavius och hans följe ute på jakt och sköt en pil in i snårskogen, där de trodde att hjorten gömde sig. Men pilen träffade Egidius och sårade honom. Den ångerfulla kungen lät bygga ett kloster på platsen, och Egidius blev abbot för klostret. Klostret Saint Gilles var under medeltiden en mycket populär vallfartsort – det förstördes dock på 1600-talet. Egidius dödsdag var den 1 september omkring år 720. Egidius är en av de fjorton nödhjälparna (se 8.8).

Helgon i september i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Sankt Egidius och hjorten, Jungfru Marias födelse, korsets upphöjelse (och påven Cornelius), biskop Lambertus och aposteln Matteus.

2.9 Justus, Elisa, Veronica

Redan i Vallentunakalendern 1198 var den 2 september tillägnad Justus. I 1600-talets almanackor föredrogs det bibliska namnet Elisa (se 14.6), men också den legendariska Veronica förekom ofta på denna dag i kalendrarna (se 4.2). Under 1690-talet återkom Justus och har därefter stannat kvar på denna dag i almanackorna i Sverige i över trehundra år. Namnet mönstrades ut ur den finlandssvenska almanackan år 1908.

Justus – på franska Saint-Just – var ärkebiskop i Lyon på 300-talet. Han lämnade sin tjänst år 382 efter en tragisk händelse. En sinnesförvirrad man dödade flera människor på gatan och flydde därefter in i kyrkan. Justus gav honom asyl och rådslog med folkskaran utanför kyrkan om att mannen skulle få en saklig rättegång. När mannen så kom ut ur kyrkan dödades han omedelbart av folkskaran. Justus ansåg att mannens död var hans fel och flyttade tillsammans med sin tjänare Victor till Egypten för att leva där som eremit. Där dog han omkring år 390. Lyonborna ville likväl ha biskopens kvarlevor i sin egen stad, och Justus relikier fördes till en ny grav den 2 september år 490. På platsen byggdes senare en kyrka som bär helgonets namn.

3.9 Mansvetus, Serapia

Både Vallentunakalendern 1198 och Petrus Olais almanacka 1585, liksom almanackorna på 1600-talet och i början av 1700-talet, var överens: Mansvetus var dagens namn den 3 september. I början av 1700-talet ersattes Mansvetus av Serapia, som senare skrevs Seraphina eller Serafina.

Mansvetus var biskop i den franska staden Toul, och levde på första eller fjärde århundradet. Mansvetus sägs ha varit av skotsk härkomst. Under ett besök i Rom bad påven honom omvända frankerna. Om Mansvetus finns många underberättelser. Han ska till exempel ha återuppväckt en pojke som hade drunknat i ån Mosel som flyter genom Toul.

Sankt Mansvetus och kungafamiljen. Mansvetus väcker kungens son från döden efter att han drunknat i ån Mosel. Teckning av Jacques Callot från cirka år 1621.

Serapia var en romarinna som tjänade hos den heliga Sabina. Hon led martyrdöden omkring år 119. Sabina begravde Serapia i sitt eget gravvalv. Den katolska kyrkan uppmärksammar inte Serapia på hennes dödsdag den 19 juli, utan först den 3 september, då ”deras gemensamma grav blev färdig och utsmyckad och helgades som en böneplats”, som det står i det romerska martyrologiet.

4.9 Moses, Christina, Theodosius

I Petrus Olais almanacka 1585 var den 4 september tillägnad Moy-ses, som är den latinska formen av Moses (Mose i den senaste översättningen av Bibeln). Förutom Moses förekom på 1600-talet också namnen Christina och Theodosius, men från 1690-talet till långt in på 1900-talet var det endast Moses som firades den 4 september.

Moses ledde Israels folk omkring år 1300 f.Kr., då de lyckades lämna fångenskapen i Egypten och vandrade mot sitt eget land. Under resan korsade de själva torrskodda Röda havet, medan

havet slukade deras förföljare. På berget Sinai fick Moses ta emot Guds tio bud. Moses själv kom aldrig fram till det förlovade landet, utan dog under resan, 120 år gammal.

Jungfru Christina firades sporadiskt den 4 september, men den egentliga minnesdagen är den 24 juli (se denna dag). Inget helgon med namnet Theodosius kan kopplas till den 4 september, men däremot ett med namnet Theodorus. Denne led tillsammans med sina trosbröder Oceanus, Ammianus och Julianus martyrdöden i Nikomedia i dagens Turkiet omkring år 310. Man högg först av benen på männen och brände dem sedan på bål.

5.9 Nathanael, Moses, Eudoxus

I medeltida mässböcker hade dagen inget namn. I 1600-talets almanackor firades omväxlande Nathanael och Moses (se 4.9), och därefter, från 1700-talets början till 1900-talets början, Eudoxus.

Nathanael (skrivs i dag Natanael) var en av Jesus tolv apostlar. Han omnämns med detta namn i Johannesevangeliet i Bibeln medan han i de andra evangelierna kallas Bartholomeus (i dag Bartolomaios). I Johannesevangeliets sista kapitel berättas till exempel hur Jesus efter sin död uppenbarade sig för Nathanael och ett par andra lärjungar vid Gennesaretsjön.

Eudoxus (eller Eudoxius) var en romersk soldat, som led martyrdöden i Melitene, Armenien år 311. Han och hans kamrater avrättades när de gav ifrån sig sina militärbälten och bekände sig som kristna.

6.9 Magnus, Zacharias

I slutet av 1500-talet fördes namnet Magnus in på den 6 september. Magnus fanns kvar som dagens namn till början av 1700-talet. Därefter ersattes det av Zacharias, senare i formen Zakarias eller Sakarias.

Magnus var en tysk munk, som var verksam på 700-talet vid foten av Alperna i gränstrakten mellan Tyskland och Schweiz. Tillsammans med sina kamrater grundade han ett litet kloster i Füssen och där hjälpte de pilgrimer som var på väg till eller från Rom genom alppassen. Magnus dog den 6 september år 772. I Tyskland är han också känd som Maginold och Mang.

Zacharias (Sakarja) var en av Gamla testamentets profeter. Han levde på 500-talet f.Kr., under den tid då den babyloniska fångenskapen upphörde. Han är begravnen i Jerusalem.

7.9 Regina

Namnet för den 7 september har varit Regina i nästan alla svenska kalendrar ända från 1500-talet.

Jungfru Regina föddes i Autun i Frankrike. Hennes mor dog vid förlossningen och hon övergavs av sin far. Hon fostrades av en kristen kvinna, och döptes redan som ung. På grund av sin tro sade Regina nej till en ung romares frieri, och dömdes därför som kristen till döden. Hon led martyrdöden omkring år 300, men det exakta dödsåret är inte känt. Vid Reginas grav byggdes en kyrka och gravplatsen, Alise-Sainte-Reine, var en mycket populär vallfartsort under medeltiden.

8.9 Marie födelsedag

Ända sedan medeltiden var den 8 september tillägnad födelsen av Jesus mor, Jungfru Maria. Först markerades dagen i kalendrarna på latin, *Nativitas Marie*, på 1600-talet stod namnet på svenska, först Märmässa, och därefter Mormässa. Markeringen ströks från almanackan först i början av 1900-talet.

Firandet av Marias födelsedag tog form i Marias föräldrars hemtrakter i Palestina under 500-talet och spred sig sedan först till östkyrkan och omkring år 1000 också till den romersk-katolska kyrkan. När kristendomen nådde Sverige var festen

Marie födelse.
Målning av
den veneti-
anske konst-
nären Vittore
Carpaccio från
omkring år
1508.

redan vedertagen i kalendrarna. Datumet den 8 september är precis nio månader efter ”Jungfru Marie obefläckade avlelse” (se 8.12).

9.9 Gorgonius, Dorotheus, Eventius

I Linköpingsbreviariet 1514 hade dagen två namn, Gorgonius och Dorotheus. Gorgonius fanns kvar i almanackan till mitten av 1700-talet då det ersattes av Eventius. I den sverigesvenska almanackan byttes Eventius på 1830-talet mot Augusta, medan man i almanackorna i Finland redan på 1820-talet hade ersatt Eventius med Ewert, senare Evert.

Gorgonius och hans vän Dorotheus innehade höga tjänster vid kejsar Diocletianus hov i början av 300-talet. Männen uttryckte avsky mot den grymhet som riktades mot de kristna, och de dömdes därför först till piskstraff och sedan till tortyr, innan de slutligen ströps till döds. Dödsdagen var den 9 september år 304.

Martyren Eventius egentliga minnesdag är den 3 maj, men eftersom den dagen i de gamla kalendrarna var reserverad för korsmässan, placerades Eventius i september i vår almanacka. Eventius var en romersk präst, som levde i början av 100-talet. Han och hans ämbetsbroder Theodulus dömdes till döden under kejsar Hadrianus förföljelser. Männen var länge fängslade, innan man omkring år 115 först försökte bränna dem och sedan avrättade dem. Tillsammans med Eventius och Theodulus led också en man med namnet Alexander martyrdöden. I en del källor kallas han påve (påven Alexander I).

10.9 **Sosthenes, Theodardus**

I Vallentunakalendern stod det Protus och Jacintus vid den 10 september (se 11.9). I 1600-talets almanackor var namnet Sosthenes och i början av 1700-talet ersattes det av Theodardus, som fanns kvar till slutet av 1800-talet.

Sosthenes var en ung romersk soldat i Chalcedon i dagens Istanbul. Han dömdes som kristen till döden under Diocletianus förföljelser i början av 300-talet. Han och hans olycksbroder Victor slogs i bojor, kastades till vilddjur och brändes sedan på bål. Avrättningen skedde omkring år 304.

Theodardus valdes till biskop i den holländska staden Maastricht omkring år 663. Han försvarade kyrkan mot gudlösa adelsmän, som plundrade stiftets egendom. Theodardus var på väg till kungen för att protestera mot plundringen, när han blev dödad av rövare nära Speyer i Tyskland. Dödsdagen var den 10 september omkring år 670.

11.9 **Protus, Hyacinthus, Eobaldus**

Uppsalamissalet 1484 hade två namn vid dagens datum, Protus och Jacintus (som ofta skrivs Hyacinthus). I almanackan fanns samme Protus på detta datum från 1600-talet ända fram till 1800-talet. Under 1600-talet förekom också namnet Eobaldus.

Protus och Hyacinthus var två romerska bröder, som arbetade som kammartjänare hos den heliga Eugenia. Bröderna ville inte offra till de romerska gudarna, och därför blev de piskade och avrättade. Dödsåret var troligen 265. Männens grav hittades orörd i Roms katakomber år 1848. I graven hittade man brända benstycken insvepta i tyg, så martyrerna hade uppenbarligen bränts till sist. En text inhuggen i en sten berättade att begravningsdagen hade varit den 11 september.

Eobaldus (eller Eoban) var en engelsk präst, som kom till Tyskland med Bonifacius på 700-talet. Eobaldus blev biskop i den holländska staden Utrecht. Han led martyrdöden i händerna på rövare år 754, och hans ben flyttades senare till domkyrkan i Erfurt. Eobaldus relikier vilar tillsammans med benen av hans kamrat Adolarus i en gemensam stenkista.

12.9 **Syrus, Tobias**

I de flesta almanackor och kalendrar från början av 1600-talet till slutet av 1800-talet var dagens namn Cyrus eller Syrus. Under 1600-talet förekom också Tobias på detta datum.

Sankt Syrus är skyddshelgon för den norditalienska staden Pavia. Enligt legenden var han den förste biskopen i Pavia, och kom redan under första århundradet till Italien med Petrus. Där fick han i uppdrag att predika kristendomen i Po-flodens dal. Enligt en annan legend sände helige Hermagoras honom till Italien något senare. Hans följeslagare var en predikant vid namn Juventius. Den 12 september utgör en gemensam minnesdag för dem, även om Syrus dödsdag är den 9 december och Juventius den 8 februari.

Tobias är samma bibliska person som förekom i almanackan i juni (se 13.6).

13.9 Amatus, Maternus

Dagens namn i 1600-talets almanackor var ömsom Amatus, ömsom Maternus. Amatus drog det längsta strået och fanns kvar i almanackan till början av 1900-talet.

I det romerska martyrologiet finns det på detta datum två martyrer med namnet Amatus. Båda levde i Mellaneuropa på 600-talet. Amatus av Remiremont var en benediktinmunk, som först levde som eremit i norra Frankrike. Han var en av grundarna till dubbelklostret Remiremont, där det fanns både munkar och nunnor, och han tjänstgjorde sedan som abbot i klostret. Amatus dog den 13 september omkring år 627.

Amatus av Sitten var också benediktinmunk, och han valdes till biskop i den schweiziska staden Sitten (Sion) omkring år 670. Legenderna berättar att Amatus kämpade mot sitt habegär genom att kasta pengar i floden. Amatus dog den 13 september omkring år 690.

Maternus var den förste biskopen i Köln. Enligt legenden var han elev till aposteln Petrus, och sändes av denne till Tyskland för att sprida det kristna budskapet där. I verkligheten levde Maternus troligen några hundra år senare och dog den 14 september omkring år 314.

14.9 Heliga Korsets upphöjelse

Den 14 september var ända sedan medeltiden tillägnad det heliga korsets upphöjelse, först med den latinska texten *Exaltatio crucis*, sedan på svenska Korsmessa eller † Uphöjelse. Korsmässan fanns kvar i almanackor och kalendrar till slutet av 1800-talet.

Korsets upphöjelse eller höstens korsmessa var den andra dagen tillägnad Jesus kors. Den första var i början av maj (se 3.5), då man firade att Sankta Helena hade hittade korset omkring år 326. Höstens korsdag syftar på år 628, när den bysantinske kejsaren Herakleios vann över perserna och återtog korset som dessa hade stulit. Han återbördade det till Jerusalem och reste det

Korsets upphöjelse. Teckning ur den illustrerade bönboken *Les Très Riches Heures du duc de Berry* från omkring år 1410.

på nytt på Golgata. Datumet påminner om den dag när Heliga gravens kyrka på Golgata invigdes, nämligen den 14 september år 335. Även om korsmässan togs bort från våra almanackor för över hundra år sedan, finns dagen fortfarande kvar i den ortodoxa kalendern.

15.9 Nicomedes, Nicodemus, Nicetas

Det äldsta namnet för den 15 september var Nicomedes, som förekom i kalendrarna från 1100-talet till 1500-talet, och även en del år under 1600-talet. Det absolut vanligaste namnet denna dag i 1600-talets almanackor var Nicodemus. På 1690-talet kom Nicetas in, och fanns kvar till början av 1900-talet.

Nicetas levde på 300-talet vid Donau i östgoternas rike, på det område som utgör dagens Rumänien. Han omvändes till kristendomen och blev vigd till präst. Östgoternas kung Athanaric började förfölja de kristna omkring år 370, och Nicetas brändes på bål den 15 september år 378. I ortodoxa kyrkans helgonförteckning förekommer han med namnet Nicetas Got, stormartyren.

Nicomedes och Nicodemus uppträdde oftast i början av juni i svenska almanackor (se 1.6).

16.9 Euphemia

Redan i Vallentunakalendern 1198 firades Eufemia den 16 september, och samma Eufemia eller Euphemia fanns kvar på datumet i nästan alla svenska almanackor ända till början av 1900-talet.

Eufemia levde i Chalcedon, i dagens Istanbul, vid skiftet mellan 200- och 300-talen. Hon ville inte offra åt de romerska gudarna, och därför blev hon torterad och slutligen halshuggen. Avrättningen skedde omkring år 304. Vid Sankta Eufemias grav byggde man en kyrka, där konciliet av Chalcedon hölls år 451. Eufemia fick ett nytt uppsving under konciliet, när hon användes för att lösa en lärostrid. Två bekännelseskriterier med motsatta aspekter av lärostriden placerades i Eufemias kista, som förseglades för tre dagar. När kistan sedan öppnades, höll Eufemia den ena bekännelsen i handen medan den andra var trampad under hennes fötter. Eufemias relikier fördes senare till staden Rovinj i Kroatien.

17.9 Lambertus

Dagens namn var Lambertus redan i medeltida kalendrar, och namnet fanns kvar på detta datum i almanackorna i Sverige ända till 1900-talets början. I finländska almanackor gav man 1815 den ryska kejsarinnan Elisabeth en namnsdag, och då flyttades Lambert(us) till den 19 november, och Elisabeth fick sin dag

Lambertus lider martyrdöden. Fransk diptyk från 1400-talet.

den 17 september. Lambert mönstrades ut ur den finlandssvenska almanackan år 1908.

Lambertus levde i den i dag nederländska staden Maastricht vid slutet av 600-talet. Han var brorson till Theodardus (se 10.9), och efter att biskop Theodardus hade mördats valdes Lambertus till ny biskop i Maastricht. Lambertus råkade i gräl med de profana härskarna och dömdes till sju års landsförvisning. När han återvände lät greve Dodo mörda honom. Detta skedde den 17 september år 705. Lambertus efterträdare lät flytta hans relikier till Liège (i dagens Belgien), där man byggde en katedral vid hans grav.

18.9 Titus, Methodius

I medeltida kalendrar fanns det inget namn för den 18 september. Från 1500-talets slut till 1700-talets början firades Titus, som på 1710-talet ersattes av Methodius. Detta namn fanns sedan kvar denna dag i tvåhundra år.

Titus var Paulus elev, en av de sjuttio lärjungarna, och blev så småningom biskop på Kreta. Titus dag flyttades på 1700-talet i den svenska almanackan till början av januari (se 4.1).

Methodius var i början av 300-talet biskop i Olympus i Lykien (i dagens södra Turkiet). Han var en flitig författare och det finns

tiotal verk eller fragment av honom bevarade. Om personen Methodius vet man mycket lite. Han led martyrdöden under de sista förföljelserna av de kristna. Dödsdagen var troligtvis den 18 september år 311.

19.9 **Januarius, Micleta, Servatius, Fredrika**

Dagens namn var Januarius i Vallentunakalendern 1198. I 1600-talets almanackor firades ett helt annat namn, nämligen Micleta. I slutet av 1600-talet var också Servatius ett vanligt namn på detta datum. I början av 1700-talet återinfördes Januarius i almanackan, för att på 1790-talet ersättas av Fredrika.

Micleta förekommer i de nutida helgonförteckningarna under namnet Milatus. Han var biskop i den tyska staden Trier. Han levde under 400-talet och dog omkring år 470. I Trier är han känd som helgon, men man vet inte var han är begravnen.

Helige Januarius är den italienska staden Neapels skyddshelgon. Han var biskop i Neapel i början av 300-talet och led martyrdöden tillsammans med sina trosbröder under kejsar Diocletianus förföljelser omkring år 304. Enligt legenden kastades männen till de vilda djuren på arenan, men dessa slickade bara vänligt människens fötter. Då avrättades de med svärd i stället. I Neapels domkyrka förvarar man en liten relikampull, som lär innehålla Januarius blod.

Fredrika var Gustav IV Adolfs unga maka. För henne röjde man på 1790-talet plats för en egen namnsdag i almanackan, och då fick Januarius vika undan.

Servatius syftar troligen på en biskop i Maastricht. Normalt har han firats i maj (se 13.5).

20.9 **Fausta, Faustinus**

I medeltida kalendrar stod det endast vigilia vid detta datum. En vigilia var en nattlig gudstjänst, som i det här fallet hölls innan Matteusdagen. I slutet av 1500-talet fördes namnet Fausta in på

den 20 september, och detta namn fanns kvar i almanackorna (ibland i formen Faustinus) ända in på 1800-talet.

Jungfru Fausta finns inte beskriven i några andra bevarade dokument än i passionshistorien i martyrförteckningarna. Fausta levde i Kyzikos i dagens Turkiet i början av 300-talet. Som 13-åring vägrade hon offra till de romerska gudarna och blev dömd till döden. Man gjorde först försök att säga henne itu, och då det inte lyckades kokade man henne i en kittel över eld och genomstack henne med spikar tills hon dog. Hennes domare Evilasius berördes av hennes tapperhet och konverterade under processen till kristendomen. Därför led också han martyrdöden tillsammans med Fausta. Dödsdagen var den 20 september omkring år 304.

Det finns ett tiotal helgon vid namn Faustinus i det romerska martyrologiet, men inget av dem har minnesdag i september.

21.9 Aposteln Matteus

I alla svenska kalendrar från medeltiden till 1900-talet var den 21 september tillägnad aposteln och evangelisten Matteus.

Matteus hette enligt Bibeln ursprungligen Levi. Han arbetade som tulltjänsteman i Kaper-naum vid Gennesaretsjöns strand, tills Jesus kallade honom till sin lärjunge. Efter Jesus död predikade Matteus kristendomen i Judeen och senare bland annat i Persien och Etiopien. Matteus anses enligt tra-

Matteusstaty med en ängel infälld i predikstolen i Forshems kyrka, nära Lidköping.

ditionen vara författare till Nya testamentets första evangelium, som också bär hans namn.

Matteus dog omkring år 42, kanske i Mesopotamien. Hans kvarlevor vilar i katedralen i Salerno i Italien. I konsten framställs Matteus vanligen med en ängel. I den svenska almanackan var Matteusdagen en helgdag ända till år 1772.

22.9 **Mauritius**

Dagens namn har i alla kalendrar ända sedan medeltiden varit Mauritius, senare med namnformer som Mauritz och Maurits.

Mauritius är det enda mörkhyade helgonet i den svenska almanackan, även om hans hudfärg sällan återges tydligt i medeltida målningar. Mauritius levde på 200-talet i Egypten och hade befälet över en romersk legion. Den bestod av 6 666 män, alla kristna, från trakten kring staden Thebais. Mauritius kommenderades med sin här till Mellaneuropa för att delta i ett krig. Där mötte den kristna romerska armén andra kristna trupper. Då Mauritius vägrade anfälla andra kristna, avrättades var tionde man i hans legion, och till sist mejades hela legionen ner. Mauritius dödsplats ligger i Schweiz och heter i dag Sankt Moritz. Mauritius var ett populärt helgon under medeltiden och har gett sitt namn åt flera andra orter.

23.9 **Tecla, Esdra, Hoseas, Constantius**

Från 1100-talet till i dag har vanligen Tecla (eller Thecla, Tekla) firats den 23 september. Endast under 1600-talet har andra namn förekommit, nämligen Esdra, Hoseas och Constantius.

Jungfru Tecla levde under det första århundradet, och hon ska ha följt Paulus på hans resor klädd som pojke. Man gjorde försök att avrätta Tecla, men hon räddades alltid mirakulöst och led slutligen en naturlig död. Tecla var ett mycket populärt helgon under flera århundraden. Till en början dyrkades hon till och med mer än Jungfru Maria, men så småningom blev Maria viktigare.

Esdra och Hoseas (nutida stavning Esra och Hosea) är personer som förekommer i Bibeln. Esdra var en överstepräst som ledde en grupp israeliter från Babylonien till Jerusalem ungefär år 460 f.Kr. Hoseas var en profet som härstammade från Israels folk. Han levde på 700-talet före Kristus.

Den Constantius som hedras den 23 september levde på sjätte århundradet i Ancona, Italien. Han var kyrkvaktare, och var enligt martyrologiet ”känd för sin gåva att utföra mirakel”.

24.9 **Rupertus, Samuel, Gerhardus**

I Vallentunakalendern 1198 och i flera av 1600-talets almanackor var den 24 september tillägnad avlelsen av Johannes Döparen, eftersom detta datum infaller nio månader före midsommar. Vanliga namn under 1600-talet var också Rupertus (eller Robertus) och Samuel (se 20.8). Under 1710-talet kom Gerhardus in på denna dag.

Rupertus är skyddshelgon för Salzburg i Österrike. Han finns redan presenterad vid den 27 mars som är hans dödsdag. Den 24 september år 774 flyttades Rupertus relikier under högtidliga former till en ny viloplats i katedralen i Salzburg.

Gerhardus är skyddshelgon för Ungerns huvudstad Budapest. Gerhardus föddes själv i Venedig i Italien i slutet av 900-talet, och blev senare biskop i Csanád i Ungern. Han omvände många ungrare till kristendomen, och led slutligen martyrdöden på Gellértberget i Budapest. Berget har fått sitt namn efter hans ungerska namn, Gellért och på berget står en stor staty av Gerhardus. Dödsdagen var den 24 september år 1046.

25.9 **Cleophas**

Cleophas fördes in som namn den 25 september i slutet av 1500-talet. Namnet förekom i alla almanackor och kalendrar i Sverige och Finland ända till början av 1900-talet. I slutet av perioden hade det formen Kleofas.

Kleopas (som hans namn numera skrivs) nämns i Lukasevangeliet i Bibeln. Han var en av de lärjungar som mötte Jesus på vägen till Emmaus samma dag som han hade återuppstått från de döda. Lärjungarna kände inte igen Jesus. De bjöd sin gäst på kvällsmåltid i Emmaus, och först när Jesus bröt brödet förstod de vem de satt till bords med. I samma ögonblick försvann han.

Enligt det romerska martyrologiet dödades Kleopas senare av judarna, och han begravdes i samma hus som han bjudit Jesus på kvällsvard i. Kleopas minnesdag är den 25 september.

Kvällsmåltid i Emmaus. Målning av Caravaggio från år 1602. Kleopas sitter till vänster i trasiga kläder, till höger slår Lukas ut händerna i förvåning.

26.9 Eusebius, Cyprianus, Justina

Eusebius är det tidigast belagda namnet för den 26 september. Det förekom i såväl Vallentunakalendern 1198 som i flera av

1600-talets almanackor. I Petrus Olais almanacka 1585 fanns två namn, Cypr[ianus] och Ju[stina]. Cyprianus stod kvar i nästan alla svenska almanackor ända till början av 1900-talet.

Vid datumet den 26 september nämns i det romerska martyrologiet två personer med namnet Eusebius: påven Eusebius, som dog år 311, och Bolognas biskop Eusebius, som var en vän till Ambrosius av Milano. Biskop Eusebius dödsår var 370.

Helige Cyprianus levde enligt legenden på 200-talet i Antiochia vid Medelhavets nordöstra kust. Han var en magiker, som med hjälp av demoner försökte förföra den unga jungfru Justina. Hon lyckades avvärja alla försök genom att hålla upp ett kors, och slutligen konverterade också Cyprianus till kristendomen. Cyprianus vigdes senare till biskop, och Justina blev abbedissa för ett kloster. De led martyrdöden tillsammans, enligt "Gyllene legenden" var det den 26 september år 280. Numera anser man att legenden om Cyprianus och Justina endast är en myt, och Cyprianus har strukits ur den katolska kyrkans martyrförteckningar.

27.9 **Cosmas, Damianus, Adolphus**

I alla medeltida kalendrar stod det Cosmas och Damianus vid den 27 september. Under 1600-talet förekom också Adolphus i almanackan. I början av 1700-talet återkom Damianus och stannade kvar i almanackorna till början av 1900-talet.

Tvillingarna Cosmas och Damianus levde i Damaskus i Syrien i slutet av 200-talet. Enligt legenden var de läkare och vårdade sina patienter gratis. Legendens berättar också till exempel att Cosmas och Damianus med änglars hjälp lyckades ge en man ett nytt ben genom att transplantera ett ben från en mörkhyad man som nyligen dött. Cosmas och Damianus led martyrdöden den 27 september omkring år 303.

Adolphus och hans bror Johannes var spanska kristna i Cordoba. Spanien hade erövrats av muslimer, och på 800-talet började de förfölja kristna. Cirka femtio kristna dödades, först av dem Adolphus och Johannes den 27 september år 822.

28.9 Wenceslaus, Leonhard

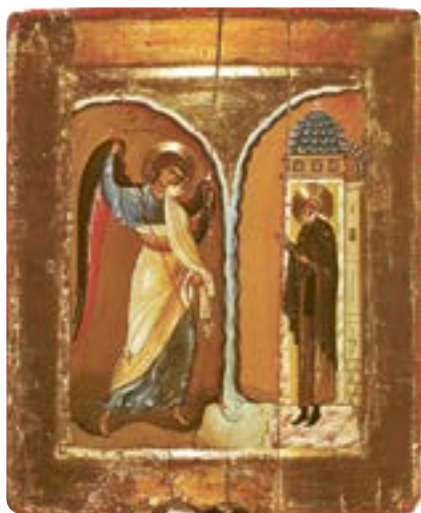
I medeltida kalendrar var namnet vid den 28 september Wentzlaus eller Wenceslaus, och namnet fanns kvar i almanackorna till mitten av 1700-talet. Därefter kom Leonhard eller Leonard in, och Leonard firar fortfarande namnsdag denna dag, i både svenska och finlandssvenska kalendrar.

Wenceslaus är tjeckernas skyddshelgon. Hans namn skrivs Václav på tjeckiska, Wenzel på tyska och Vjatjeslav på ryska. Wenceslaus var hertig i Böhmen på 900-talet och främjade kristendomen på det område som utgör dagens Tjeckien. Han föll offer för lönnmördare utsända av hans yngre bror Boleslav. Dödsdagen var den 28 september omkring år 935.

Leonard levde enligt legenden nära Limoges i mellersta Frankrike under 500-talet. Han var en kristen adelsman, som valde att bli eremit. Av kungen fick han en skog att bo i, och på platsen grundades så småningom ett kloster och omkring det en by med namnet Saint-Léonard-de-Noblat. Kungen gav också Leonard rättigheten att befria fångar. Dessa bosatte sig sedan i byn och började odla jorden. Leonards dödsdag var den 6 november omkring år 559. Eftersom den 6 november i svenska och finska almanackor var reserverad för Gustaf Adolf, fick Leonard hos oss sin dag i slutet av september.

29.9 Michael

Ända sedan medeltiden har den 29 september i alla kalendrar tillägnats ärkeängeln Mikael. Mikael är härförare för de himmelska härskarna. Han är inte människa, såsom de andra helgonen, men kallas ändå Sankt Mikael. Mikael nämns i det romerska martyrologiet vid den 29 september, och texten lyder: ”På Garganoberget, minnesdagen av den välsignade ärkeängeln Mikael. Festen firas till minnet av den dag då, på hans begäran, man vigde en kyrka, som var anspråkslös till inredningen, men full av himmelska dygder”. I den ortodoxa kyrkan berättar traditionen att Mikael för-

utom på Garganoberget också uppenbarade sig i Kona i sydvästra Turkiet. Där ledde Mikael floden åt ett annat håll, när vattnet hotade en kyrka som var tillägnad honom.

Mickelsmäss den 29 september var högtidsdag i de svenska almanackorna ända till 1772, då dagen flyttades till därpå följande söndag. Den finska staden S:t Michel har fått sitt namn efter ärkeängeln.

Mikael och Archippus vid miraklet i Kona. En ikon från början av 1100-talet i Sankta Katarinaklostret vid berget Sinai i Egypten.

30.9 Hieronymus

Dagens namn var Hieronymus i alla svenska kalendrar från medeltiden till början av 1900-talet.

Sankt Hieronymus (på engelska Jerome, på italienska Geronimo) levde i slutet av 300-talet. Han anses vara en av de mest produktiva kristna författarna genom tiderna. Han studerade i Rom och bodde sedan som eremit i Syrien, innan han bosatte sig i Betlehem och ägnade sitt liv åt att skriva. Hieronymus översatte både Gamla testamentet och Nya testamentet till latin. Hundratalens andra texter av honom finns också bevarade. På påvens begäran reformerade Hieronymus gudstjänstens liturgi och valde lämpliga bibeltexter för var och en av årets helgdagar. Hieronymus dog den 30 september år 420 vid cirka åttio års ålder. I konsten avbildas Hieronymus med ett lejon, eftersom han enligt legenden hade ett tamt lejon som vän i klostret. Ofta har Hieronymus också en sten i handen. Den slog han sig själv med när han ångrade sin skarpa tunga. Påven lär ha sagt: ”Bra att du använder stenen, ty utan den hade kyrkan aldrig förklarat dig till helgon.”

Helige Hieronymus ånger. Målning av Aelbrecht Bouts från omkring år 1500.

VÄNSKAPEN MELLAN PAULA OCH HIERONYMUS

En av Hieronymus vänner var Paula, en förmögen romersk änka. Paula var fem år yngre än Hieronymus och blev änka vid 32 års ålder. Hieronymus träffade Paula i Rom och var hennes andliga stöd när hon förlorade sin man och en av sina döttrar. Hieronymus fiender spred ett rykte om att paret till och med hade njutit av jordiska nöjen tillsammans. När Hieronymus flyttade till det heliga landet, följde Paula och hennes dotter Eustochium efter några år senare. I Betlehem tog Paula ansvar för Hieronymus uppehälle och utökade fortlöpande hans bibliotek. Paula dog som 56-åring, över femton år före Hieronymus. Paula och Hieronymus är begravda i varsin grav bredvid varandra i Betlehem.

Paula av Rom är också själv ett helgon, och hennes namn förekommer vid hennes dödsdag den 26 januari i det romerska martyrologiet.

OKTOBER

1.10 Remigius

Dagens namn har varit Remigius i nästan alla svenska kalendrar från medeltiden ända fram till 1900-talets början.

Remigius, på franska Remy eller Remi, levde på 400- och 500-talen i norra Frankrike. Han vigdes till ärkebiskop i Reims endast 22 år gammal, innan han ens hade hunnit prästvigas, och verkade inom samma biskopsämbete i över sjuttio år. Höjdpunkten i Remigius karriär var när han döpte den frankiske kungen Klodvig (Clovis) till kristendomen på julaftonen omkring år 498. Efter detta kröntes och smordes Frankrikes kungar i katedralen i Reims i över 130 år. Remigius grundade flera kyrkor och nya stift, och man har kallat honom frankernas apostel. Remigius dog den 13 januari år 533, men hans minnesdag firas den 1 oktober, troligtvis till minne av en senare translationsdag.

Helgon i oktober i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Bavo med sin falk, Dionysius med sitt huvud i famnen, aposteln Lukas, Sankta Ursula och apostlarna Simon och Judas.

2.10 Leodegarius, Volradus, Ludvig

Med undantag för slutet av 1600-talet, när Volradus var dagens namn, var det Leodegarius som hyllades den 2 oktober i nästan alla kalendrar från medeltiden till 1760-talet. År 1769 fördes Ludvig in, och han finns fortfarande kvar på detta datum i både sverigesvenska och finlandssvenska kalendrar.

Leodegarius (eller Leger) levde i Frankrike under 600-talet. Han fick sin uppfostran vid kungens hov och utnämndes till biskop i Autun. Leodegarius råkade i tvist med rikshovmästaren Ebroin, och dennes hat kastade en skugga över Leodegarius liv och förgjorde honom till slut. Leodegarius tvingades gå i landsflykt, och blev sedan anklagad av Ebroin för att ha mördat kungen. Biskopens ögon stacks ut, och hans tunga skars av. Han fängslades, och blev slutligen mördad på Ebroins beställning. Dödsdagen var den 2 oktober år 679. Leodegarius började senare hyllas som helgon.

Den enda Volradus i helgonförteckningarna är en abbot i franska Saint-Denis på 700-talet. Hans namn skrivs vanligen i formen Fulrad. Han var Pippins rådgivare och Burckhard av Würzburgs vän (se 11.10). Den vanligaste minnesdagen för Fulrad är den 16 februari.

Ludvigs namnsdag flyttades till den 2 oktober från slutet av augusti (se 25.8), då man ville ge drottning Lovisa en egen namnsdag.

3.10 Evaldus, Candidus, Simplicius, Jairus

Det tidigaste namnet för den 3 oktober var på 1100–1500-talen Evaldus. Under 1600-talet förekom omväxlande Candidus, Simplicius, Jairus och Gerardius som dagens namn. Ewaldus (Evald) kom tillbaka på 1710-talet och finns fortfarande kvar i almanackorna.

Den 3 oktober var redan i Vallentunakalendern 1198 tillägnad *duorum Ewaldorum* eller två Ewaldusar. Männens sägen berättas

i munken Bedas historiska verk från år 731. Ewaldusarna var två engelska präster. Hårfärgen skilde dem åt, så de kallades svarte Ewaldus och vite Ewaldus. De kom till saxernas land, dagens västra Tyskland, för att predika kristendomen, men de blev genast dräpta. Dödsdagen var den 3 oktober ungefär år 695. Senare flyttades männens kvarlevor till Köln. I bombningarna under andra världskriget blev deras minneskista förstörd.

Candidus var en romersk martyrer från de första århundradena. Den enda information som finns om honom är en notering i det romerska martyrologiet om att han begravdes nära en plats vid namn Ursus Pilatus i Rom. Platsen användes som begravningsplats på 300- och 400-talen.

Ett helgon med namnet Simplicius som skulle firas i början av oktober finns det inga uppgifter om. Jairus är ett bibliskt namn. Enligt Nya testamentet väckte Jesus upp Jairus dotter från döden. Gerardius var abbot för det belgiska klostret Brogne under 900-talet. Han dog den 3 oktober år 959.

4.10 Franciscus

Redan i Uppsala stifts gamla mässbok 1484 var dagens namn Franciscus eller Franciskus, senare i formen Frans. Namnet finns fortfarande kvar på denna dag i både sverigesvenska och finlands-svenska almanackor.

Franciskus av Assisi levde i Italien under 1200-talet. Hans familj var inte kristen, men han upplevde som vuxen en religiös väckelse,

Franciskus predikar för fåglarna. Målning av Giotto di Bondone. Fresken finns i Övre basilikan i Assisi och är målad omkring år 1299.

avsade sig sitt fadersarv och flyttade ut i skogen. Han vandrade omkring och predikade bättring och fattigdom, och omkring honom samlades andra likasinnade. Så uppstod en grupp av ”små bröder”, som började kallas franciskanerorden och som fick sina egna regler. Franciskus levde till cirka 45 års ålder och dog den 4 oktober år 1226. Han är känd som djurens och naturens vän. Han predikade bland annat för fåglarna och gjorde ett avtal med ”broder varg”, så att denna inte skulle besvära människorna. Franciskus är ett av de mest kända helgonen, och han har givit sitt namn till exempel till den amerikanska staden San Francisco.

5.10 **Placidus**

I Petrus Olais almanacka 1585 var namnet för den 5 oktober Placidus. Samma namn fanns i nästan alla kalendrar och almanackor till början av 1900-talet.

Namnet Placidus i kalendern hyllar två olika helgon. Den förste Placidus var under 600-talet elev till helige Benedictus. Honom mötte vi i presentationen av helige Maurus den 15 januari.

Den andre Placidus av den 5 oktober var ett äldre helgon, som nämns i martyrologier från 600-talet. Denne Placidus dog i Messina, Sicilien under de första århundradena, och enligt legenden led cirka trettio andra människor martyrdöden med honom, bland dem hans syster Flavia. År 1588 fann man i samband med restaureringen av en kyrka en hög med ben som man ansåg vara kvarlevor efter dessa helgon. Fyndet aktiverade då en mer utbredd dyrkan av Placidus.

6.10 **Fides, Eskillus, Bruno**

Från 1100-talet till 1700-talets början har vanligen Fides hyllats den 6 oktober. Ofta har det också stått Eskill eller *Eskillus translatus* i kalendern vid detta datum. På 1710-talet fördes namnet Bruno in, först vid sidan av Fides, och från mitten av 1700-talet som ensamt namn. I Svenskfinland står namnet Bruno fortfa-

rande kvar på denna dag, medan det i Sverige ersattes av Jenny i början av 1900-talet.

Jungfru Fides led martyrdöden i Agen i dagens Frankrike omkring år 300. Hon gick inte med på att dyrka Diana, och därför torterades hon med eld och halshöggs därefter. Fides har under vissa perioder firats också den 23 mars.

Bruno levde i början av 1000-talet. Han föddes i Köln, verkade som professor vid Reims katedralskola, men drog sig tillbaka och levde en tid som eremit i skogen Chartreuse nära Grenoble. Han levde ett mycket asketiskt liv, och han grundade kartusianernas munkorden. Bruno blev senare motvilligt rådgivare till påven i Rom. Han dog den 6 oktober år 1101 i klostret i Serra San Bruno, som han själv hade grundat i södra Italien. Klostret Chartreuse, också grundat av Bruno, är känt för sin gröna örtlikör.

Sankt Eskil firas egentligen i juni (se 12.6). Den 6 oktober har firats till minne av att hans kvarlevor flyttades till en ny gravplats i Eskilstuna. Detta skedde möjligen omkring år 1180, hundra år efter Eskils död.

7.10 **Birgitta, Amalia**

Den 7 oktober har ända sedan 1400-talet varit tillägnad Birgitta, än i formen Biritmässa, än Brigitta, Britta eller Brita. Under 1600-talet var också Amalia ett vanligt namn vid datumet.

Sankta Birgitta är det mest kända svenska helgonet och ett av hela Europas skyddshelgon. Birgitta föddes i en kunglig ätt år 1303 och blev bortgift vid tretton års ålder. Hon födde åtta barn. Efter sin makes död ägnade Bir-

Sankta Birgitta avbildad i Salem kyrkas gamla altarskåp, som numera finns på Historiska museet i Stockholm.

gitta sig helt och hållet åt religionen. Ända sedan ung ålder fick hon ofta uppenbarelser om religiösa händelser, om Jesus lidande och om kommande händelser. Birgitta tillbringade de sista tjugo åren av sitt liv i Rom, där hon till sist fick tillstånd av påven att grunda en ny klosterorden. Birgitta dog år 1373, och efter hennes död invigdes i Vadstena det första birgittinklostret. Birgitta blev helgonförklarad den 7 oktober år 1391.

Den mest kända Amalia i helgonförteckningarna levde under 600-talet. Hon var mor till helige Raineldis (se 16.7). Amalia (eller Amalberga) dog omkring år 700 i Maubeuges kloster i Frankrike. Namnet Amalia infördes i de nordiska almanackorna av den tyske David Herlitz, men det stod kvar i almanackorna även efter Herlitz, kanske för att en dansk prinsessa under 1600-talet hette Sofia Amalia.

8.10 **Pelagia, Spes, Charitas, Demetrius**

I Petrus Olais almanacka 1585 var namnet för den 8 oktober Pelagia. I 1600-talets almanackor förekom omväxlande Pelagia och Spes, och ibland också Charitas. Under 1690-talet kom Demetrius in och stod sedan kvar i två århundraden.

Pelagia levde på 200-talet. Hon var en dansös från Antiokia (Antakya) i dagens södra Turkiet som blev omvänd till kristendomen. Hon antog namnet Pelagius, klädde ut sig till man och ägnade livet åt botgöringsövningar. Pelagia dog den 8 oktober år 280.

Några helgon vid namn Spes eller Charitas med minnesdagar i början av oktober finns inte i martyrförteckningarna. Det handlar troligen om legenden om Sophia och hennes döttrar (se följande sida).

Demetrius levde på Balkanhalvön under de första århundradena. I början av 400-talet byggde man två kyrkor åt helige Demetrius, och hans kvarlevor placerades i kyrkan i Thessaloniki. Platsen blev en populär vallfartsort.

TRO, HOPP OCH KÄRLEK

Tro, Hopp och Kärlek i fönstret på Jesus College i Cambridge, England. Glas-målningen är från år 1873.

”Men nu består tro, hopp och kärlek, dessa tre, och störst av dem är kärleken”, skriver Paulus i Första Korinthierbrevet.

Tro, Hopp och Kärlek var en populär namntrio i kristna familjer under de första århundradena. På grekiska var namnen Pistis, Elpis och Agape, på latin Fides, Spes och Caritas.

Legenden om Sophia (som betyder vishet) och hennes martyrdöttrar spred sig snabbt i Europa i början av 600-talet. Enligt legenden blev alla döttrarna dräpta under Hadrianus förföljelser på 100-talet. Fides var tolv år när hon pryglades, doppades i tjära och dödades med svärd. Spes var tio år och Caritas nio, och de avrättades också. Deras mor Sophia bad tre dagar vid döttrarnas grav och somnade sedan själv in. I dag anses det vara fråga om en legend utan verklighetsunderlag.

Trions gemensamma minnesdag var under medeltiden den 1 augusti. Eftersom den dagen i svenska almanackor var reserverad för Petrus fångenskap, förekom namnen i stället i början av oktober i våra kalendrar.

9.10 Dionysius

Dagens namn var Dionysius i alla svenska kalendrar från medeltiden ända till början av 1900-talet. Ibland skrevs namnet i formen Dyonisius.

Dionysius levde i mitten av 200-talet. Enligt legenden sände påven honom till Gallien för att omvända frankerna. Han utnämndes till biskop, bosatte sig på en ö i Seine nära Paris, men dödades av lokalbefolkningen, som dyrkade sina gamla gudar. Enligt legenden halshöggs Dionysius, men han tog huvudet i sin famn och gick tio kilometer innan han dog. På dödsplatsen byggde man senare kyrkan Saint-Denis. Dionysius ansågs under medeltiden vara en av de fjorton nödhjälparna (se 8.8), och man kunde be till honom för att få hjälp med huvudvärk.

10.10 Gereon, Gideon

I Vallentunakalendern 1198 var den 10 oktober tillägnad Gereon. På 1600-talet var Gideon det dominerande namnet på detta datum, ibland med stavningen Gedeon. Under 1690-talet återkom Gereon för att sedan stå kvar i almanackan till slutet av 1800-talet.

Gereon av Köln förknippas med legenden om Tebaiska legionen (se 22.9). Gereon ledde en trupp som hade fått i uppdrag att utkämpa strider nära Köln i Tyskland. När soldaterna vägrade kriga mot kristna blev de själva avrättade.

Gideon (Gedeon på latin) förekommer i Domarboken i Gamla testamentet. Han var en av israeliternas så kallade domare (hövdingar) och ledde sitt folk i seger över midjaniterna. Han ville ändå inte bli Israels kung. Gideon blev gammal. Han hade flera hustrur och enligt Bibeln hade han sjuttio söner.

Gideon på en altartavla av Martin van Heemskerck från cirka år 1550.

11.10 Burchardus, Probus

I en kalender som användes i början av 1200-talet stod det vid den 11 oktober *Burchardus ep (Herbipolensi)*. Namnet Burchardus fanns också i de flesta av 1600-talets almanackor. I slutet av århundradet ersattes Burchardus med namnet Probus, som stod kvar i almanackorna till början av 1900-talet.

Herbipolensi är ett latinskt ord som syftar på den tyska staden Würzburg. Burchardus blev på 700-talet den förste biskopen i Würzburg. Han hade kommit från England till Mellaneuropa för att hjälpa sin landsman Bonifacius att sprida evangeliet. Bonifa-

cius grundade flera nya stift i Tyskland och utnämnde Burchardus till att leda Würzburgs stift. Burchardus dog år 754, och tvåhundra år senare, den 14 oktober, flyttades hans relikier till en ny grav.

Probus led martyrdöden under Diocletianus förföljelser omkring år 304. Probus och två av hans kamrater, Tarachus och Andronicus, led länge i fångenskap, torterades i flera omgångar och avrättades till slut. Dödsdagen var den 11 oktober.

12.10 **Maksimilianus, Walfridus**

I Petrus Olais almanacka 1585 stod det Maximilian den 12 oktober, men den vanliga formen i 1600-talets almanackor var Maksimilianus. I mitten av 1600-talet förekom ibland också namnet Walfrid, och från början av 1700-talet är det Walfrid som firas denna dag. Namnet skrivs numera Valfrid.

Maksimilianus levde på 200-talet i dagens Österrike. Under en pilgrimsfärd till Rom gavs han i uppgift att predika evangeliet på sin hemort. Han var länge biskop i Lorch och led slutligen martyrdöden i Celje i dagens Slovenien. Dödsdagen var den 12 oktober år 288. Maksimilianus relikier placerades så småningom i staden Passau i Tyskland.

Walfrids namn skrevs Vualfridus på medeltidslatin, och i våra almanackor har många olika former förekommit, till exempel Wilfrid och Wolfrid. Walfrid levde under 600-talet och var biskop i engelska York. Han gjorde många resor till Mellaneuropa och Rom och var rådgivare till flera kungar i England. Han råkade också i tvist flera gånger. Walfrid tog med sig helige Benedictus klosterregler till England. Han dog i hög ålder omkring år 709.

13.10 **Colomannus, Angelus, Theophilus**

I Petrus Olais almanacka från 1585 och i de flesta almanackorna under 1600-talet var den 13 oktober tillägnad Colomannus eller Colmannus. I slutet av 1600-talet togs namnet Angelus in för

en kortare tid, tills Theophilus kom in på 1710-talet. Det fanns sedan med som dagens namn till början av 1900-talet.

Colomannus var en irländsk pilgrim, som på återresan från Jerusalem vandrade genom Stockhau i nuvarande Österrike. Han misstänktes för spioneri och fängslades. Eftersom han inte kunde tyska och inte kunde försvara sig, hängde man honom utan omsvep. Dödsdagen var den 13 juli år 1012.

Angelus var en franciskanmunk som med sex kamrater begav sig till Septa (nuvarande Ceuta) på Afrikas norra kust för att predika kristendomen. Muslimska marockaner dödade alla sju. Dödsåret var 1221.

Theophilus var biskop på 100-talet i Antiokia, som ligger vid södra kusten av dagens Turkiet. Enligt traditionen var Theophilus den sjätte biskopen efter Petrus. Han skrev bland annat apologier för den kristna läran. Theophilus dog omkring år 180.

14.10 Calixtus, Vinterdag

Dagens namn var Calixtus i alla svenska almanackor och kalendrar från medeltiden ända till slutet av 1800-talet.

Calixtus var påve i Rom i början av 200-talet. Han var slav innan han blev påve, och var också dömd till straffarbete för förräderi, men benådades. Han utnämndes till påve omkring år 218 och hann leda kyrkan i fyra år innan han led martyrdöden. Enligt legenden kastades Calixtus ut genom fönstret och ner i en djup brunn. En del av de romerska katakomberna har fått sitt namn efter Calixtus, för att han vårdade och utvidgade denna begravningsplats. I Calixtus krypta begravde man bland annat alla påvar som var verksamma på 300-talet.

SOMMAREN ÖVERGÅR I VINTER

I kalendrarna i 1600- och 1700-talens mässböcker och psalmböcker stod det för den 14 oktober förutom Calixtus också *vinterdag*. Denna dag anges fortfarande i dagens norska almanackor. Vinterdagen var den höstliga motsvarigheten till Tiburtius dag eller sommardagen i april (se 14.4). Vid Calixtus var sommarhalvåret slut och vinterhalvåret började, och då skulle höstens skördar vara bärgade.

15.10 Hedwig

Dagens namn har varit Hedwig ända från 1500-talet framåt. Numera skrivs namnet Hedvig.

Hedwig levde i början av 1200-talet. Hon var av kunglig ätt, och hon giftes vid tolv års ålder bort med Henrik, som senare blev hertig av Polen. Hedwig fick sju barn, och ska sedan ha kommit överens med sin make om att leva resten av livet i kyskhet. Hertig Henrik grundade flera kloster, bland annat Trebnitz nunnekloster, där Hedwig tillbringade sin ålderdom. Hon dog som 69-åring den 15 oktober år 1243, och drygt tjugo år senare blev hon helgonförklarad.

16.10 Gallus

Namnet Gallus fanns med redan i Vallentunakalendern 1198, och från slutet av 1500-talet till början av 1900-talet firades Gallus den 16 oktober i nästan alla almanackor.

Björnen kommer med ved till Gallus. Teckning av Cuonrad Sailer från omkring år 1455.

Gallus levde i Schweiz under 600-talet. Han var ursprungligen irländare, och hade kommit till Frankrike som missionär tillsammans med Columbanus. Medan Columbanus fortsatte till Italien tillsammans med andra fränder, bosatte sig Gallus nära Arbon i Schweiz, där även hans elever samlades. På den platsen byggdes senare klostret Sankt Gallen. Det finns många legender om Gallus – enligt en var han känd som storfiskare,

och enligt en annan samlade en björn ihop ved till hans brasa. Gallus dog omkring år 635. Hans kloster har gett namn åt kantonen Sankt Gallen.

17.10 Florentius, Lucina, Marta, Benignus

I Vallentunakalendern 1198 var dagens namn Florentius och i Petrus Olais kalender 1585 var det Lucina. I 1600-talets kalendrar förekom förutom dessa också Marta och Benignus (eller Benigna). På 1700-talet var Lucina det vanligaste namnet, och det fanns kvar på detta datum i kalendrarna ända till andra hälften av 1800-talet.

Florentius var biskop i det franska stiftet Orange i början av 500-talet. Enligt en legend återuppväckte han under en vallfärd ett barn från döden. Kanske var det denna berättelse som var anledningen till att Florentius fördes in i kalendrarna under 1000-talet. Florentius dog den 17 oktober år 526.

Man känner inte till något helgon med namnet Lucina som skulle ha firats i oktober. Namnet har troligen ansetts vara den feminina formen av namnet Lucas som firas den 18 oktober, och därför har det lagts in i kalendrarna på dagen innan. Den mest kända Lucina var elev till apostlarna under första århundradet, och hjälpte många kristna. Lucinas minnesdag är den 30 juni. I en del svenska 1600-talsalmanackor firades Lucina den dagen.

Marta är en av Jesus vänner. Hennes egentliga minnesdag är i juli (se 26.7). Under medeltiden firade man i Tyskland flytten av Martas relikter, translationen, som inföll den 17 oktober.

Benignus kan syfta på Benignus av Dijon, en fransk martyr som levde i slutet av 100-talet. Benignus egentliga minnesdag är den 1 november, men denna dag var i de svenska almanackorna reserverad för allhelgonadagen.

18.10 Evangelisten Lukas

Dagens namn har varit Lucas eller Lukas i nästan alla kalendrar ända sedan medeltiden. Lukas anses enligt tidig tradition vara författaren till Lukasevangeliet och Apostlagärningarna i Bibeln. Enligt traditionen var han en av Jesus sjuttio lärjungar. Han var läkare till yrket och kom från Antiokia i dagens Turkiet. Lukas hör till de apostlar som anses ha träffat Jesus på vägen till Emmaus samma dag som denna hade återuppstått från de döda (se 25.9). Lukas var arbetskamrat med Paulus, och därför handlar Apostlagärningarna i hög grad om Paulus verksamhet.

Lukas har också ansetts vara den första ikonmålaren, för enligt traditionen målade han porträtt av bland andra Jesus och Maria. Lukas antas ha dött omkring år 84.

19.10 Ptolemeus

I Petrus Olais almanacka 1585 fanns namnet Ptolomeus vid den 19 oktober. Under 1600-talet förekom det vanligen i formen Ptolemeus. Namnet fanns kvar i almanackan till början av 1900-talet.

I det romerska martyrologiet skrivs namnet Ptolemaeus. Denne levde i Rom under 100-talet. Han var kristen, och omvände en lättsinnig kvinna till kristendomen. Hon försökte å sin sida få sin man att ändra sina vanor, men lyckades inte, och därför valde hon att skiljas från honom. Den förbittrade mannen angav sin hustru och dennas lärofader som kristna, och domaren dömde Ptolemaeus till döden. En man vid namn Lucius som var närvarande ifrågasatte domen, eftersom Ptolemaeus inte hade begått något brott. Domaren Urbicius frågade då Lucius, om han också var kristen, vilket Lucius medgav, och då dömdes även han till döden. En tredje, okänd kristen gick också samma öde till mötes. Trions dödsdag var den 19 oktober omkring år 161.

20.10

Wendelinus, Harald, Caprasius, Casper

För den 20 oktober stod i 1600-talets almanackor omväxlande Wendelinus och 11 000 jungfrur (se 21.10). Under slutet av 1600-talet förekom också Harald. I början av 1700-talet kom Caprasius in, men byttes snart ut mot Casparus och Caspar, och därefter Casper. Casper eller Kasper var efter det länge namnet i almanackan på detta datum, och är det fortfarande i Finland.

Wendelinus har varit ett mycket populärt helgon på det tyska språkområdet. Wendelin levde på 500-talet i Skottland. Han kom till kontinenten för att predika kristendomen och utnämndes så småningom till biskop i den tyska staden Trier. Wendelin dog ungefär år 617.

Den egentliga minnesdagen för kung Harald Blåtand är den 1 november, men i svenska almanackor firade man då allhelgonadagen. Harald levde under 900-talet, och han är mest känd för den så kallade stora Jellingstenen, en runsten som ingår i ett av Danmarks viktigaste fornminnen. Runtexten berättar: "Harald kung lät göra dessa kummel efter Gorm, sin fader, och efter Tyrvi (Thyra), sin moder. Den Harald som lagt under sig hela Danmark och Norge och som kristnade danerna." Harald Blåtand dog omkring år 985.

Caprasius var den första biskopen i Agen i dagens Frankrike. Under Diocletianus förföljelser flydde han med sin församling upp i bergen. Därifrån såg han den tappra jungfru Fides lida martyrdöden (se 6.10) och återvände därefter till staden. Han bekände sig vara kristen, varför han torterades och sedan fördes bort för att avrättas. På vägen mötte han Fides syster Alberta och två bröder vid namn Primus och Felicianus, som alla led martyrdöden tillsammans med Caprasius. Dödsdagen var den 20 oktober cirka år 303.

Caspar eller Casper, Casparus på latin, var en av de tre vise männen, som kom för att hylla Jesus. I domkyrkan i Köln i Tyskland finns en minneskista för de heliga tre konungarna, och enligt legenden vilar Caspars relik i kistan.

21.10 11 000 jungfrur, Ursula

Den 21 oktober har ibland tillägnats Ursula, ibland 11 000 jungfrur. De senare fanns med i Vallentunakalendern 1198, i medeltida mässböcker och i almanackorna i början av 1700-talet. I andra kalendrar, från och med Petrus Olais almanacka 1585, var dagens namn Ursula, ibland med stavningen Ursila. Ursula finns i dag åter på sin plats i almanackan, efter att dagens namn under 1900-talet länge var Birger.

Sågen om Ursula och 11 000 jungfrur är en av hela martyrhistoriens mest fångslande legender, även om den enligt nutida uppfattning bara är en myt. Ursula var enligt legenden en engelsk mö, som samlade 11 000 andra jungfrur omkring sig för att segla till kontinenten. Där gjorde folket först en pilgrimsfärd till Rom för att därefter fortsätta till Köln, där hunnerna dödade dem alla. Händelsen ska ha ägt rum någon gång mellan 200-talet och 400-

Sankta Ursula lider martyrdöden i Köln. Tysk målning från år 1411. Jungfruhären anländer under Ursulas ledning med skepp till Köln. Till höger på bilden dödar hunnerna jungfrurna i takt med att de stiger i land.

talet. I dag anser man att det i en del martyrförteckningar egentligen har stått XI M. V. (elva martyrer och jungfrur), och att någon har tolkat bokstaven M som räk-

neordet tusen. I Köln fanns det på 400-talet uppenbarligen en kyrka som var tillägnad några jungfrumartyrer, men fler bevis än så för legenden har man inte funnit.

22.10 Severus, Cordula

I medeltida handskrivna kalendrar var dagen tillägnad biskop Severus. I 1600-talets almanackor tävlade namnet Cordula med Severus om platsen som dagens namn, men i början av 1700-talet avgick Severus med segern. Severus fanns sedan kvar på den 22 oktober ända till början av 1900-talet.

Severus var en präst som led martyrdöden tillsammans med biskop Filippus och diakonen Hermes i Heraklea (i den del av Turkiet som i dag hör till Europa) den 22 oktober år 304. Severus var inte biskop, men man hade kanske förväxlat honom med en mera känd Severus, som var biskop i Ravenna under 300-talet. Biskop Severus var ursprungligen en fattig vävare. En gång när han iakttog ett biskopsval landade en vit duva på hans axel och då valde man honom till biskop i stället för någon av de egentliga kandidaterna. Han blev en god biskop, och hans minnesdag firas den 1 februari.

Cordula förknippas med gårdagens 11 000 jungfrur. Enligt legenden gömde hon sig för de ursinniga hunnerna i skeppets lastrum, men steg fram följande dag och led martyrdöden sist av jungfrurna. Därför fick hon den 22 oktober för sitt eget namn.

23.10 Severinus

Redan i medeltida kalendrar har den 23 oktober tillägnats biskop Severinus. I senare kalendrar skrevs namnet Severin.

Severinus var biskop i Köln i slutet av 300-talet, där han än i dag har bland annat en egen kyrka. ”Severinus, biskop i Köln” står det fortfarande för den 23 oktober i det romerska martyrologiet.

På samma datum firar man även två andra helgon vid namn Severinus, som också de levde på 400-talet. Den ene var biskop i Bordeaux (och hette Saint Seurin på franska) och dog år 420. Om honom vet man lika lite som om hans namne i Köln. Den andre är Severinus Boethius, en känd vetenskapsman och filosof, vars skrifter har bevarats till våra dagar. Han översatte bland annat gamla grekiska skrifter till latin och befrämjade således kännedomen om arvet efter antiken i västra Europa. Han led slutligen martyrdöden, då kung Theodoric misstänkte honom för en sammansvärjning, lät fängsla honom och till sist döda honom. Severinus Boethius dödsdag var den 23 oktober år 524.

24.10 Salome, Nathanael, Evergistus

I 1600-talets almanackor förekom omväxlande Salome och Nathanael, eller Nathan, som namn den 24 oktober. I slutet av 1600-talet fördes Evergistus in i almanackorna, och det namnet fanns sedan kvar till början av 1900-talet.

Salome nämns i det romerska martyrologiet med namnet ”Heliga Maria Salome, modern till apostlarna Jakob och Johannes”. Salome var en av Jesus elever. Hon var med när Jesus dog och hon var också en av de kvinnor som fann Jesus grav tom, tillsammans med Maria från Magdala och Maria, Jakobs mor.

Nathanael (skrivs i dag Natanael), en av Jesus lärjungar, förekom i de svenska almanackorna också i början av september (se 5.9). I Johannesevangeliet säger Jesus om Natanael: ”Där är en sann israelit, en som är utan svek.”

Evergistus var biskop i Köln på 400- eller 500-talet. Enligt legenden var han elev och efterträdare till gårdagens Severinus. Han sägs ha lidit martyrdöden i Tongeren, Belgien, då rövare anföll honom mitt i natten när han var i kyrkan för att be. Namnet Evergistus skrivs i Mellaneuropa i formerna Evergislus eller Ebregiselus.

25.10 **Crispinus, Crispinianus**

I Vallentunakalendern 1198 och i Uppsalamissalet 1484 fanns det två namn den 25 oktober, Crispinus och Crispinianus. Crispinus, också med stavningen Krispinus eller Krispin, fanns kvar i alla svenska almanackor och kalendrar ända till början av 1900-talet.

Crispinus och Crispinianus levde på 200-talet. De var två romerska bröder (av namnen att döma hade båda lockigt hår), som kom till Frankrike för att predika evangeliet. Sin utkomst fick de som skomakare, och åt fattiga människor tillverkade de gratis skor. Då man började förfölja de

Crispinus och Crispinianus lider martyrdöden. Målning av Aert van den Bossche. Målningen är från år 1494 och finns i det polska nationalmuseet i Warszawa.

kristna också i Frankrike, anhölls bröderna av prefekten Rictiovarus. De torterades grymt, man rev till exempel långa hudrem-sor ur deras ryggar och pryglade dem med dessa. Till sist avrät-tades männen med svärd. Dödsdagen var den 25 oktober år 287. Crispinus och Crispinianus är fortfarande välkända, i synnerhet omkring staden Soissons norr om Paris.

26.10 **Amandus**

Dagens namn i Vallentunakalendern 1198 var Amandus. Namnet Amandus förekom också i nästan alla andra kalendrar ända till 1800-talet. Namnet byttes i finlandssvenska almanackor ut mot den feminina formen Amanda på 1830-talet och i de sverigesvenska i början av 1900-talet.

I dag hedrar man två biskopar vid namn Amandus. Den ene var den förste biskopen i Strasbourg, som levde på 300-talet. Han firas i nordöstra Frankrike den 26 oktober. Dödsåret var omkring 355.

En mera känd biskop med namnet Amandus var verksam i Belgien trehundra år senare. Han levde först som munk och eremit i Västfrankrike, gjorde en pilgrimsfärd till Rom och fick av påven i uppdrag att predika evangeliet i Flandern i dagens Belgien. Amandus var någon tid biskop i Maastricht. Han grundade flera kloster och dog till sist som 90-åring i klostret Elnon, som nuförtiden heter Saint-Amand-les-Eaux. Under medeltiden firades Amandus på hans translationsdag den 26 oktober, som också ansågs vara hans dödsdag. Nuförtiden firas den 6 februari till äminnelse av Amandus död omkring år 680.

27.10 **Sabina**

I medeltida kalendrar var den 27 oktober utan namn, men redan i den första svenska almanackan år 1585 var dagen tillägnad Sabina. Samma namn har därefter stått på den 27 oktober i nästan alla sverigesvenska och finlandssvenska almanackor.

Jungfru Sabina, hennes syster Christeta och deras bror Vincentius levde i Avila, Spanien, i början av 300-talet. De var kristna och vägrade dyrka de romerska gudarna. De fängslades, men enligt legenden konverterade deras väktare till kristendomen, då Vincentius med kraft av sin tro tryckte sitt fotspår i en sten. Syskonen befriades, men fängslades snart på nytt, de torterades och dödades till sist. Dödsdagen var den 27 oktober år 303. Vincentius, Sabinas och Christetas relikier förvaras i Avila i kyrkan som tillägnats de tre helgonen.

28.10 **Simon och Judas**

Ända sedan de tidigaste kalendrarna har den 28 oktober varit tillägnad Simon och Judas. Simon firas fortfarande denna dag i både Sverige och Finland, medan Judas utmönstrades ur namnlängderna i början av 1900-talet.

Simon och Judas var Jesus lärjungar och hörde till de tolv apostlarna. Det finns få uppgifter om männen, för de omnämns endast på ett par ställen i Bibeln. Eftersom det fanns två lärjungar med namnet Simon, kallade man den apostel som hyllas på detta datum för Simon Kananaios (eller Simon Seloten, "Ivraren"), för att skilja honom från Simon Petrus. Den Judas som hedras denna dag är också känd under namnen Taddaios och Lebbaios och är alltså en annan person än Judas Iskariot, som var den som förrådde Jesus.

Enligt legenden rörde sig Simon och Judas efter Jesus död först på olika håll, men senare predikade de evangeliet tillsammans, bland annat i Persien och Armenien. Där led de sedan bägge martyrdöden på samma dag. Enligt en legend sågades Simon itu, medan Judas slogs till döds med en klubba. I västkyrkan firas apostlarnas gemensamma minnesdag den 28 oktober.

29.10 **Narcissus, Ingeborg**

I medeltida kalendrar fanns inget namn för den 29 oktober. Från och med Petrus Olais almanacka 1585 var namnet Narcissus, med undantag av några år under 1660- och 1670-talen, när Ingeborg firades i stället. Narcissus fanns sedan kvar i kalendrarna i både Sverige och Finland ända till början av 1900-talet.

Narcissus levde på 100- och 200-talen i Jerusalem. Han valdes till biskop i Jerusalem vid åttio års ålder, och han skötte sitt ämbete tills han dog som 117-åring omkring år 216. Narcissus var under 190-talet med om att fatta beslut om att påskdagen alltid firas på en söndag och inte på den dag påsken infaller enligt den judiska tideräkningen. Narcissus minnesdag firas i västvärlden den 29 oktober.

Namnet Ingeborg syftade troligen på en dotter till heliga Birgitta. Ingeborg föddes 1332 och blev som 9-åring novis i Riseberga kloster. Hon dog redan när hon var cirka arton år, men dödsdagen är okänd. Ingeborg började strax efter sin död kallas heliga Ingeborg.

30.10 **Theonestus, Absalon, Zenobius**

I 1600-talets almanackor är den 30 oktober tillägnad Theonestus. Senare fördes Absalon in, ibland även i formerna Absolon och Absalom. I början av 1700-talet ersattes namnet i almanackan av Zenobius, och i början av 1800-talet förekom Zenobia.

Theonestus kom från Grekland. Han gjorde en pilgrimsfärd till Rom och vandrade därifrån till Altino i norra Italien, där han led martyrdöden. Han levde möjligen på 300-talet.

Absalon skrivs nuförtiden Absalom. Han var enligt Gamla testamentet son till kung David. Absalom dödade en styvbror som hade våldtagit en av hans systrar. Själv blev han dräpt av fiendens spjut. Hans ovänner passade på när han en dag red på sin mulsäna genom en tät skog, fastnade med huvudet i täta träd-

grenar och blev hängande i trädets lövverk. Då spetsades han till döds av dem.

Zenobius och Zenobia var ett syskonpar, som levde på 200-talet i Egeia vid Medelhavets nordöstra kust. Zenobius var läkare och biskop. I förföljelserna av de kristna blev han torterad, liksom även Zenobia, som också hon hade bekämt sig kristen. Efter tortyren blev båda dödade. Dödsdagen var möjligtvis den 30 oktober år 285.

31.10 **Quintinus, Wolfgang**

I medeltida kalendrar, bland annat i Uppsala stifts mässböcker 1484 och 1513, var dagens namn Quintinus. I 1600-talets almanackor var det Wolfgang som firades den 31 oktober, medan det

Wolfgang håller upp en stenvägg trots att djävulen försöker störta den. Altarmålning i staden Rothenburg ob der Tauber.

från början av 1700-talet till slutet av 1800-talet åter var Quintinus.

Quintinus levde under 200-talet. Han var en förnäm romersk yngling som reste till Gallien för att predika evangeliet. Prefekten Rictiovarus fängslade honom och torterade honom, varefter han slutligen avrättades och kastades i floden Somme. Dödsdagen var den 31 oktober omkring år 287. Enligt legenden fann en kvinna vid namn Eusebia Quintinus lik och begravde honom på en plats, som i dag heter Saint-Quentin. Under medeltiden var Quintinus bland de mest kända helgonen i norra Frankrike.

Wolfgang levde sjuhundra år senare, och han var i sin tur ett av de mest kända helgonen i södra Tyskland. Han fick sin utbildning hos de bästa lärarna av sin tid, och han vigdes till präst av biskop Ulricus (se 4.7). Wolfgang missionerade i Ungern och var sedan biskop i Regensburg till sin död. Dödsdagen var den 31 oktober år 994.

NOVEMBER

1.11 Allhelgonadagen

I Peter Möllmans kalender 1590 stod det ”Allhelgon dagh” den 1 november, och allhelgonadagen står fortfarande kvar i våra kalendrar.

Alla helgons dag, på latin *Festum omnium sanctorum*, började firas på 600-talet. Martyrerna hade då blivit så många att man inte kunde hålla reda på allas minnesdagar. Därför började man fira en dag om året som en gemensam helgondag. Först firades allhelgonadagen på våren, på samma dag som romarna hade firat sin minnesdag för de avlidna, men under 700-talet flyttades festen för alla helgon till den 1 november. Redan på 800-talet firades dagen överallt i västkyrkan. I Sverige firades allhelgonadagen den 1 november fram till år 1772, när den flyttades till närmaste söndag. I dag firas dagen både i Sverige och i Finland den lördag som infaller mellan den 31 oktober och den 6 november.

Helgon i november i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: allhelgonadagen, Leonardus, biskop Martinus, Clemens och ankaret, Katarina av Alexandria och aposteln Andreas.

Alla helgons dag. Teckning ur den franska boken *Histoires Romaines* från slutet av 1400-talet. På bilden kan man identifiera över femtio helgon, till exempel Sankta Agnes som står med sitt lamm i mitten av främre raden.

2.11 **Alla själers dag, Tobias**

I medeltida kalendrar stod det antingen *Omnium defunctorum* (Alla de avlidna) eller *Commemoratio animarum* (Själarnas minnesdag) vid den 2 november. Under 1600-talet byttes den latinska texten till den svenska Alla Siälar. Från 1700-talet och framåt har dagens namn i almanackan dock varit Tobias.

Själarnas dag är i den katolska kyrkan en andra minnesdag för de bortgångna vid sidan av allhelgonadagen. Med förböner, avlat och goda gärningar försöker man förkorta den tid som själarna lider i skärselden. Skärselden är enligt den katolska läran ett tillstånd där de dödas själar kan hamna om de i livet har försummat att försona vissa lättare synder. Efter en tid i skärselden träder själen in i himlen.

Tobias var en romersk soldat som levde i början av 300-talet och som tillsammans med tio kamrater dömdes till döden för sin kristna tro. Tobias brändes på bål i Sebaste i dagens Turkiet omkring år 315.

3.11 **Eustachius, Theophilus, Tilemannus, Malachias**

Den 3 november har flera helgon hyllats i olika tider. I Vallentunakalendern var det Hubertus, i Uppsala stifts mässbok Eustachius och i 1600-talets almanackor omväxlande Theophilus, Tilemannus och Malachias. I början av 1700-talet återkom Eustachius i almanackan för att stanna kvar i över hundra år.

Både Hubertus och Eustachius är jägarnas skyddshelgon, och båda förekommer i samma legend där en ung man konverterar till kristendomen efter att han under en jakt råkar på en hjort med ett kors mellan hornen och hör en röst som kallar på honom. Eustachius levde i Rom under de första århundradena, och led martyrdöden i förföljelserna av de kristna. Hubertus levde i Belgien på 700-talet, och han blev biskop i Liège.

Theophilus led martyrdöden omkring år 250 i Kappadokien i centrala Turkiet under kejsar Decius förföljelser. Han har inget annat gemensamt med det helgon som firas den 13 oktober än att de bär samma namn. Även Malachias är en annan än den som nämns i Bibeln (se 8.2). Dagens Malachias var ärkebiskop i Armagh under 1100-talet, och han var den förste irländare som blev helgonförklarad av påven. Malachias dog i november 1148.

Tilemann (eller Tillo/Tillman) var ett franskt helgon som levde på 600-talet. Men flera tyska teologer under 1500-talet hette också Tileman, till exempel var Tilemann Hesshus född den 3 november 1527.

4.11 Amantius, Otto, Emericus

I Petrus Olais almanacka 1585 var den 4 november tillägnad Amantius. Under 1600-talet firades Otto, tills Emericus kom in på 1690-talet. På 1710-talet återkom Amantius. Senare skrevs hans namn Amatius.

Sankt Amantius var den förste biskopen i den franska staden Rodez och levde vid slutet av 400-talet. Han omnämns i martyrologier sammanställda redan före år 1000, och i det romerska martyrologiet från 1600-står det att ”hans liv präglades av helighet och underverk”. Andra historiska uppgifter om biskopen finns inte.

Namnet Otto har troligen förts in i den svenska almanackan till minnet av Otto av Bamberg, det vill säga Otto den helige, även om dennes egentliga minnesdag firas den 30 juni eller den 30 september. Otto levde i södra Tyskland under 1100-talet. Han blev tack vare sin begåvning kejsarens rådgivare och biskop i Bamberg. Otto verkade också som missionär i Pommern vid Östersjöns sydkust. Han dog den 30 juni år 1139 och helgonförklarades femtio år senare.

Helige Emericus var son till Ungerns kung Stephanus (Stefan I, det vill säga Stefan den helige). Han dog redan vid 24 års ålder under en jakt. I det romerska martyrologiet från 1600-talet

ansågs Emericus dödsdag vara den 4 november – nuförtiden anser man att dödsdagen var den 2 september. Året var 1031.

5.11 Malachias, Blandina

Hos Petrus Olai 1585 var dagen tillägnad biskop Malachias. Under hela 1600-talet hedrade almanackorna namnet Blandina, men i början av 1700-talet återkom Malachias för att sedan stå kvar till början av 1900-talet.

Blandina var en ung slavinna, som liksom många av sina kamrater förföljdes och fångslades på grund av sin tro omkring år 172. De levde i Lyon, Frankrike, och lyonborna tyckte inte om kristna. Fångarna torterades och Blandina blev slutligen ihjälstängad av vilda tjurar på Lyons amfiteater.

Biskop Malachias av Armagh flyttade till denna dag från den 3 november, när Eustachius infördes i almanackan.

Blandinas död. Teckning av Jan Luyken (1660).

6.11 Leonardus, Gustav Adolf

I medeltida kalendrar var den 6 november tillägnad Leonardus, vars namn på 1600-talet skrevs Leonhardus. Namnet ersattes i slutet av 1600-talet med Adolphus och i början av 1700-talet med Gustavus eller Gustaf, och senare Gustaf Adolf. Sankt Leonhardus flyttade själv till slutet av september (se 28.9).

Gustav II Adolf härskade i Sverige i början av 1600-talet, när katolska kyrkan hade brett ut sig ända till Östersjön och hotade Norden. Han tog svenska trupper till Tyskland och lyckades hejda katolicismens framfart och under hans ledning blev Sverige Europas tredje stormakt efter Ryssland och Spanien. Gustav II Adolf dödades i slaget vid Lützen den 6 november 1632. Hade han stridit på den katolska sidan skulle påven säkert ha helgonförklarat honom. Inom protestantismen förklarades inga helgon, men likväl hedrades kungen med en egen dag i almanackan.

Gustav II Adolfs död i slaget vid Lützen. Målning av Carl Wahlbom från år 1855.

SVENSKA KUNGAR I KALENDERN

I Sverige finns en lång tradition att skriva in kungarnas namn i kalendern. Redan kung Eriks namn finns i en handskrivna kalender från 1100-talet, som gjordes bara fyrtio år efter hans död. Gustav Adolf däremot fick en dag i almanackan redan medan han levde. Namnet Gustavus skrevs in på hans födelsedag den 9 december redan i slutet av 1620-talet. Han dog år 1632, och namnet fanns kvar i december till 1600-talets slut. Därefter flyttades det – enligt traditionen för helgonnamnen – till dödsdagen den 6 november, som sedan dess har utgjort Gus-

tav Adolfs dag. I mitten av 1600-talet fanns namnet Gustavus i många år också på den 27 mars.

I mitten av 1700-talet infördes namnet Gustaf också den 6 juli, då till Gustav III:s ära. Under 1770-talet flyttades namnet till den 6 juni för att hedra Gustav Vasa, som valdes till Sveriges kung den 6 juni 1523. Den 6 juni har senare blivit Sveriges nationaldag.

I mitten av 1700-talet fördes namnet Adolph in i almanackan, till den dåvarande tronföljaren, senare kungen, Adolf Fredriks ära (se 23.6).

7.11

Willibrordus, Florentius, Erdmannus, Engelbertus

Från medeltiden till 1600-talets slut tillägnades den 7 november omväxlande Willibrordus, Florentinus och Erdmannus. Från början av 1700-talet till början av 1900-talet var namnet i almanackan Engelbertus eller Engelbrecht.

Willibrordus och Florentius nämns båda i det romerska martyrologiet. Willibrordus var en engelsman, som missionerade i Holland och Danmark och som senare blev ärkebiskop i Utrecht. Han dog den 7 november omkring år 739. Florentius var i sin tur en irländare, som kom till Frankrike som eremit, och som slutade som biskop i Strasbourg. Han dog omkring år 675.

Namnet Erdmannus/Ertmannus infördes i tyska och nordiska almanackor i början av 1600-talet av David Herlitz. Namnet är inget helgonnamn, och dess ursprung är lika gåtfullt som hos många andra av de namn som Herlitz använde i sina kalendrar.

Engelbertus var Kölns ärkebiskop i början av 1200-talet. Han var en kraftfull ledare, som försvarade kyrkans rättigheter till och med mot sina egna släktingar. Engelbert råkade i gräl med sin kusin Frederick, och den 7 november 1225 dödade Fredericks soldater Engelbertus. Han är begravnen i Kölns domkyrka.

8.11 De fyra krönta, Willehad, Claudius

I medeltida kalendrar stod det vid dagens datum *Quatuor coronatorum* ('de fyra krönta') eller Willehadus. I 1600-talets almanackor förekom ibland också namnet Claudius. Under 1700- och 1800-talet var namnet i almanackan åter Willehad.

De fyra krönta martyrererna i fråga hette Severus, Severianus, Carpophorus och Victorinus. De dödades under Diocletianus förföljelser omkring år 300. Männen pryglades med metallpiskor, och då de inte gav upp sin tro, dränktes de i floden. Först kände man inte till martyrerernas namn, men de röjdes genom "himmelskt avslöjande". Männen var enligt legenden stenhuggare, och därför har i synnerhet frimurarna upprätthållit deras minne. Sägngen om de fyra krönta torde vara helt påhittad.

Willehad var en engelsk missionär, som kom att sprida evangeliet i dagens Holland och norra Tyskland i slutet av 700-talet. När Karl den store grundade staden Bremen utsåg han Willehad till dess förste ärkebiskop. Under Willehads ledning byggdes den första domkyrkan i Bremen. Han dog år 789.

Legenden om Claudius och hans fyra kamrater som firas den 8 november är nästan ordagrant samma som legenden om den Claudius som firas den 7 juli. Även dagens Claudius dödades under Diocletianus förföljelser omkring år 300.

9.11 Theodorus

Dagens namn har ända sedan medeltiden varit Theodorus i nästan alla almanackor och kalendrar. Namnet förkortades under århundradena till Teodor.

Theodorus har varit en mycket populär soldatmartyr, nästan likställd med Sankt Göran, i synnerhet i den ortodoxa kyrkan. Man har tillägnat honom tiotals kyrkor, till exempel i Konstantinopel. Han har en kyrka också i Rom, och tidigare var han Venedigs skyddshelgon.

Enligt legenden var Theodorus en ung romersk soldat, som var placerad i Amasea i dagens Turkiet. Han ville inte offra till de romerska gudarna, och därför fängslades han. I fängelset fick han tröst av självaste Jesus, som uppenbarade sig i Theodorus cell och uppmanade honom till mod. Theodorus brändes på bål ungefär år 306.

Martinus Påve, Martin Luther

I Sveriges och Finlands kalendrar förekom namnet Martinus Påve den 10 november ända till 1580-talet – och i en del almanackor också på 1600-talet. Från 1590-talet till 1900-talet var dagens namn Martin Luther, nuförtiden enbart Martin.

Martinus I var påve i Rom på 600-talet. Han råkade i tvist med kejsaren, fängslades och fördes till Konstantinopel där kejsaren bodde. Där dömdes Martinus till landsflykt, och resten av sitt liv levde han på Krimhalvön, där han dog år 649. Först var dödsdagen den 10 november enligt martyrförteckningarna, men från slutet av 1500-talet har dödsdagen fastställts till den 16 september.

Martin Luther föddes den 10 november 1483, och den 10 november har firats som hans minnesdag ända sedan slutet av 1500-talet. Luther var en tysk präst som tog initiativ till den protestantiska reformationen. I och med den förkastade man i norra Europa den katolska kyrkans läror och valde lutherdomen i stället. Luther översatte Bibeln till folkets språk och betraktade den som det högsta religiösa rättesnöret. Han dog år 1546.

Martinus Biskop

I Möllmans kalender 1590 stod det ”Martinus Biscop” den 11 november. Senare började man skriva namnet Märten Biskop, och Märten firar fortfarande namnsdag denna dag.

Helige Martinus levde i Tours, Frankrike, under 300-talet. Han kom ursprungligen från Ungern. Hans far var soldat och han hörde även själv som ung till de romerska härarna. Under

ett besök i Frankrike konverterade han till kristendomen och tog avsked från militären. Senare valdes han till biskop i Tours, mot sin egen vilja. Enligt legenden gömde han sig i ett gåshus för att man inte skulle välja honom, men kacklande gäss avslöjade honom. Därför har man genom århundradena ätit Martins eller Mårtens gås i november.

Martinus dog i november 397. Hans gravplats i Tours blev en populär vallfartsort, delvis för att den ligger vid ruten till Santiago de Compostela (se Jakobs dag 25.7). Martinus är ett av de mest kända helgonen genom tiderna.

12.11 **Cunibertus, Jonas, Conrad**

I de första svenska kalendrarna var den 12 november tillägnad Cunibertus. I 1600-talets almanackor förekom också namnet Jonas, men under 1700-talet återkom Cunibertus. Det namnet ersattes på 1780-talet av Conrad (se 26.11). Konrad finns fortfarande kvar denna dag i såväl finlandssvenska som sverigesvenska almanackor.

Cunibertus eller Cunibert levde på 600-talet. Han var biskop i Köln i många år och verkade som kunglig rådgivare. Cunibertus dog omkring år 663.

Jona stiger ur fiskens buk. Målning av den italienske Jacopo Tintoretto från omkring år 1578.

Jonas (numera Jona) är en av Bibelns profeter. Hans vanliga minnesdag är den 21 september, men i våra almanackor var denna dag reserverad för Matteus. Jona levde under åttonde århundradet före Kristus, och han är särskilt bekant genom en sägen i Bibeln, enligt vilken han slukas av en stor fisk. Efter tre dagar spyr fisken upp Jona oskadd på land.

13.11 Briccius, Eugenius

Dagens namn i medeltida kalendrar var Briccius, och samma namn fanns kvar i almanackorna under 1600- och 1700-talen, ibland i formen Briccius eller Brixius. Namnet ersattes på 1780-talet av Christian (Kristian i dagens almanackor). I en del almanackor på 1600-talet förekom också Eugenius eller gårdagens Cunibertus.

Briccius levde på 400-talet och var biskop Martinus (se 11.11) elev och efterträdare. Redan som ung lärjunge var han en besvärlig människa, och biskop Martinus suckade: ”Om Kristus uthärdade Judas, måste jag nog uthärda Briccius.” Briccius valdes till Martinus efterträdare, och han var biskop i Tours i tre decennier. Briccius levde inte ett liv som man förväntade sig av en biskop, och man hotade med att avsätta honom när hans tjänarinna födde ett barn. Briccius hävdade att barnet inte var hans, och som bevis bar han glödande kol i famnen till Martinus grav utan att bränna vare sig händer eller kläder. Briccius dog den 13 november år 444.

Eugenius var biskop i den spanska staden Toledo på 600-talet. Han skrev böcker och psalmer och reformerade kyrkosången i tidebönen. Eugenius dog år 657.

Sankt Briccius bär kol i famnen. Det oäkta barnet ligger vid hans fötter. Teckning av Jacques Callot (1636).

14.11 **Levinus, Fridericus, Hypatius**

I medeltida kalendrar fanns det inget namn den 14 november. I 1600-talets almanackor förekom först namnet Levinus och sedan Fridericus. I början av 1700-talet ersattes dessa av Hypatius, som sedan fanns kvar till början av 1900-talet.

Levinus är också känd som Lebuin eller Liafwine. Han var en engelsk munk, som på 700-talet kom till Tyskland som missionär. Enligt en legend led han martyrdöden, enligt en annan levde han till hög ålder och dog omkring år 773.

Fridericus kan syfta på biskopen i Utrecht, som presenterades den 18 juli. De tyska almanacksförfattarna kan också ha haft ärkebiskopen i Magdeburg, Friedrich III, i åtanke. Han dog den 11 november år 1464.

Fridericus ersattes i början av 1700-talet av ett helgon ur det romerska martyrologiet. Hypatius var biskop i Gangra (norra delen av dagens Turkiet) i början av 300-talet. Han deltog i det första konciliet i Nicaea år 325. När han återkom från mötet låg en grupp oliktankare inom kyrkan som kallades novatianer i bakåll, och Hypatius stenades till döds.

15.11 **Leopoldus**

Leopoldus fördes in som dagens namn i den svenska almanackan på 1590-talet. Namnet har därefter stått i nästan alla sverigesvenska och finlandssvenska kalendrar, senare i den förkortade formen Leopold.

Leopoldus är skyddshelgon för Österrike och Wien. Han var markgreve i ett markgrevskap som motsvarar dagens Österrike, och regerade över detta i fyrtio år. Han var gift med Agnes, dotter till kejsar Henrik IV, och paret hade arton barn. Henrik IV efterträddes av Henrik V, och när denna dog ombads Leopoldus bli kejsare för det tysk-romerska riket, men han vägrade. Han grundade flera kloster i Österrike, vilket hade stor betydelse för landets utveckling. Leopoldus dog den 15 november år 1136, och han

Sankt Leopoldus drar ut på ritt. Altarmålning av Rueland Frueauf den yngre från år 1505 i kyrkan i Klosterneuburg.

begravdes i klostret i Klosterneuburg. Han blev helgonförklarad på 1400-talet.

16.11

Ottomarus, Edmundus

Redan i Vallentunakalendern 1198 förekom namnet Othmarus den 16 november. Samma namn fanns i 1600-talets almanackor i formen Ottomarus. I Uppsalamissalet 1513 var namnet Edmundus, och det namnet återkom i de svenska almanackorna i början av 1700-talet. Det stod sedan kvar på denna dag, senare i formen Edmund, i den finlandssvenska almanackan till 1907 och i den sverigesvenska till slutet av 1900-talet.

Ottomarus levde i Schweiz under 700-talet. Han var präst, och utnämndes till ledare för Sankt Gallus lärjungar. Han flyttade ihop munkar som hade levt i separata celler och grundade ett ordentligt kloster på den plats i nordöstra Schweiz, som nuförtiden är känd under namnet Sankt Gallen (se 16.10). Under Ottomarus ledning ökade klostrets förmögenhet och rykte och därmed även avunden bland de världsliga härskarna i trakten. Ottomarus drogs inför rätta och fängslades. Efter ett halvt år i fängelse dog han den 16 november år 759.

Edmundus levde på 1200-talet och var ärkebiskop i Canterbury i England. Han var mycket ödmjuk och anspråkslös i sitt sätt att leva, men i kyrkliga frågor gav han inte efter. Han råkade i tvist

med kungen och med påvens legat och var till slut tvungen att lämna England för Frankrike, där han dog den 16 november 1240.

17.11 **Hugo, Anianus, Alpheus**

Dagens namn i 1500- och 1600-talens almanackor var Hugo. I början av 1700-talet ersattes det av Anianus, som sedan fanns kvar i de sverigesvenska almanackorna till 1860-talet och i de finlandssvenska till början av 1900-talet. I slutet av 1600-talet var dagen ibland tillägnad Alpheus.

Hugo, på engelska Hugh, var ärkebiskop i Lincoln i England i slutet av 1100-talet. Han var en fransk munk som hade kallats till England för att hjälpa till att grunda ett nytt kartusiankloster. Hans energiska arbete gjorde att han snart valdes till ärkebiskop i Lincoln. Han verkade som biskop i två årtionden och dog i november 1200. I konsten avbildas Hugo ofta med en svan, eftersom en tam svan bodde i biskopsgården och ofta sågs tillsammans med honom.

Anianus, på franska Aignan, var biskop i Orleans på 400-talet. Han har fått en plats i historien för att han organiserade stadens försvar när hunnerna anföll med Attila i spetsen. Hunnerna hade redan börjat tränga in i staden, när de romerska trupper som Anianus hade kallat på hann fram och drev ut angriparna. Anianus dog vid hög ålder år 453.

Alpheus är ett bibliskt namn. Alfeus (Alfaios) var enligt Nya testamentet far till apostlarna Jakob och Matteus.

18.11 **Eugenius, Gelasius, Maximus**

Den 18 november har varit tillägnad flera helgon, som numera alla är ganska okända. I almanackorna stod det i början av 1600-talet Eugenius, därefter Gelasius och från början av 1700-talet till början av 1900-talet Maximus.

Alla datumets helgon nämns i det romerska martyrologiet. Eugenius var diakon i staden Florens i Italien i början av 400-

talet. Hans förman var biskop Zenobius (som inte är samma person som hans namne vid den 30 oktober). Den egentliga minnesdagen för Eugenius är den 17 november.

Gelasius var påve i slutet av 400-talet. Han var en energisk påve, som tyckte att kyrkan skulle ha makt även i profana frågor. Gelasius egentliga minnesdag firas den 21 november.

Maximus var biskop i Mainz under 300-talet. Han utsattes för misshandel och fördrevs flera gånger av anhängare av arianismen, men återvände alltid och dog slutligen vid hög ålder den 18 november år 378.

19.11 Elisabeth

Heliga Elisabeth av Ungern delar ut bröd åt de fattiga. Målning från cirka år 1480.

I nästan alla almanackor och kalendrar har den 19 november varit tillägnad Elisabeth, nuförtiden också i formen Lisbet. I den finländska namnlängden flyttades dock Elisabeth till den 17 september år 1815 för att hedra den ryska kejsarinnan. Namnet återfick sin forna dag först 1950.

Sankta Elisabeth levde i början av 1200-talet. Hon var dotter till Ungerns kung, och hon gifte sig vid fjorton års ålder med Ludwig, son till lantgreven i Thüringen. Äktenskapet

var lyckligt och paret fick tre barn. Ludwig dog dock efter sex år i en farsot under ett korståg. Den olyckliga Elisabeth ville skänka hela sin förmögenhet till fattiga för att själv börja tigga, men hennes biktfather Konrad tillät inte detta. Hon iklädde sig likväl nunnedräkt och ägnade resten av sitt korta liv åt att sköta

fattiga på ett sjukhus, som hon själv hade grundat. Elisabeth dog endast 24 år gammal år 1231, och redan fyra år senare blev hon helgonförklarad.

20.11 Pontianus, Amos

I Lunds breviarium 1517 var den 20 november tillägnad Pontianus. Namnet ersattes i 1600-talets almanackor av Amos, för att återkomma i början av 1700-talet. Namnformen byttes i början av 1780-talet till Pontus, som sedan dess varit dagens namn i de sverigesvenska almanackorna. Ur den finlandssvenska namnlängden mönstrades namnet ut 1877, för att återkomma på samma datum 1995.

Pontianus var påve i Rom under 230-talet. Han skötte sitt ämbete i fem år, innan kejsar Maximinus Thrax, som inte delade hans tro, dömde honom att gå i landsflykt till Sardinien. Pontianus sattes i tungt gruvarbete och dukade snart under. Hans relikier fördes till Rom och begravdes nära andra påvar i Calixtus katakomb. Gravplatsen återfanns i början av 1900-talet. Under medeltiden firades Pontianus minnesdag den 20 november, nuförtiden firas dagen den 13 augusti.

Amos är en av Bibelns profeter och hans minnesdag var den 31 mars i de gamla martyrologierna. I dag firas Amos i den katolska kyrkan den 15 juni.

21.11 Columbanus, Marie offering, Heliodorus

Dagens namn var Columbanus i Vallentunakalendern 1198. I Lunds breviarium från år 1517 stod det *Presentatio Marie* och i senare kalendrar till exempel "Vorfru dag presentati." eller "Marie offering". I 1600-talets almanackor hyllade man fortfarande jungfru Marias tempelgång, men i början av 1700-talet fördes Heliodorus in som dagens namn. Det namnet fanns sedan kvar till början av 1900-talet.

Columbanus var en irländsk munk, som kom till Frankrike tillsammans med tolv kamrater för att predika evangeliet. Han grundade flera kloster innan han till slut blev utvisad ur landet. Han hamnade i norra Italien, där han grundade klostret Bobbio. Där dog han vid hög ålder i november år 615.

Marias tempelgång. Teckning ur böneboken *Les Très Riches Heures du duc de Berry* från omkring år 1410.

Om jungfru Marias tempelgång berättas i Bibelns apokryfiska böcker, till exempel i Jakobs protoevangelium. Enligt protoevangeliet tog Marias föräldrar Anna och Joakim sin treåriga

dotter till Jerusalem för att hon skulle uppfostas i templet. Enligt berättelsen stannade Maria gärna kvar och levde i Herrens tempel som en duva och matades av en ängel. Marias tempelgång började eventuellt firas på 500-talet och togs in i det romerska martyrologiet under 1500-talet.

Heliodoros av den 21 november levde i Pamfylän i södra delen av dagens Turkiet på 270-talet. Han led martyrdöden, och enligt legenden avrättades också hans bödlar efter att de hade kommit till tro.

22.11 **Cecilia**

Sveriges och Finlands kalendrar har i över åttahundra år varit eniga om att dagens helgon är Cecilia. Namnet finns fortfarande kvar i både svenska och finlandssvenska almanackor.

Legenden om Cecilia mötte vi redan vid Tiburtiusdagen (se 14.4). Enligt sägnen begravde Cecilia liken av Tiburtius, Valerianus och Maximus, innan hon själv strax därefter drogs inför rätta. Man försökte först döda henne med het ånga och sedan med svärd, men hon levde ytterligare tre dagar. Legenden om Cecilia har varit en av de mest kända helgonberättelserna, även om den har mycket få historiska belägg. Cecilia anses i synnerhet vara musikernas skyddshelgon. Orsaken ska vara att hon i sitt hjärta sjöng Guds lov, också när man på hennes bröllop spelade musik.

23.11 **Clemens**

Dagens namn har varit Clemens ända från början av 1200-talet. I Sverige finns namnet fortfarande kvar i almanackan i formen Klemens, i Svenskfinland utgick namnet på 1920-talet.

Clemens var påve, eller åtminstone biskop, i Rom i slutet av första århundradet. Enligt legenden vigdes han till biskop av självaste Petrus och i ungdomen ska han också ha känt Jesus. I slutet av sitt liv blev han landsförvisad från Rom till Chersones på Krimhalvön vid Svarta havet. Enligt en legend led Clemens

Sankt Clemens martyrdöd. Biskopen störtas i havet med ett ankare fäst om halsen. Målning av den italienske Bernardino Fungai från omkring år 1480.

martyrdöden så att han kastades i Svarta havet med ett ankare fäst om halsen. Det finns bevarade brev som Clemens har sänt till korinthierna. I kyrkan ansågs Clemens brev vara nästan lika värdefulla som de texter som togs in i Bibeln.

24.11 Chrysogonus

Redan i medeltida kalendrar var dagens namn Chrysogonus, som i olika kalendrar skrevs på flera olika sätt (Crisogonus, Christogonus, Kristogonus). Chrysogonus försvann ur almanackan i början av 1900-talet.

Det finns många legender om Sankt Chrysogonus, men de historiska uppgifterna om honom är fåtaliga. Han levde troligtvis i början av 300-talet, och han ska ha varit Sankta Anastasias (se 25.12) lärare. Också som fångslad fortsatte han undervisa henne genom att skriva brev från fängelset. Han avrättades i Aquileia i norra Italien. Dödsåret tros ha varit 304.

25.11 Catherina

Dagens namn har ända sedan de tidigaste kalendrarna varit Catherina eller Catharina, senare också i former som Katarina, Carina, Karin, Katja och så vidare.

Heliga Katarina levde enligt legenden i Alexandria, Egypten under kejsar Maximinus tid, det vill säga i början av 300-talet. Hon var en förnäm, lärd jungfru, som förföljdes för sin kristna tros skull. Man försökte tortera henne med ett hjul med skärande egggar, men tortyren lyckades inte eftersom hjulet föll sönder. Slutligen halshöggs Katarina. Legendens berättar att änglar förde hennes lik till Sinaihalvön, där det omkring hennes grav reste sig ett kloster, Sankta Katarinaklostret. Katarina hyllades i synnerhet i östkyrkan, och genom korstågen spreds ryktet om henne också till Västeuropa, där hon blev ett av de mest kända jungfruhelgonen. Några historiska uppgifter om henne finns likväl inte.

Sankta Katarina och hjulet. Detalj ur en fresk av Thomas von Villach från år 1493. Målningen finns i Sankt Petrus klosterkyrka i Sponheim, Tyskland.

26.11 **Linus, Conradus**

I Vallentunakalendern 1198 och i medeltida mässböcker var den 26 november tillägnad Linus. I 1600-talets almanackor var Conradus vanligt, men i början av 1700-talet kom Linus på nytt in vid datumet.

Linus var påve i Rom under första århundradet, omedelbart efter aposteln Petrus. Linus omnämns också i Paulus andra Timotheosebrev i Bibeln. I de medeltida martyrologierna ansågs hans dödsdag vara den 26 november, och därför har Linus ända

sedan Vallentunakalendern funnits på detta datum i nordiska kalendrar. Det romerska martyrologiet korrigerade dagen till rätt datum (23.9) i slutet av 1500-talet, men i våra almanackor bevarades den gamla traditionen.

Konrad levde på 900-talet och var biskop i den tyska staden Konstanz. Han lät bygga flera kyrkor och kloster. Han avbildas ofta bärande ett nattvardskärl där det finns en spindel. På den tiden trodde man att alla spindlar var giftiga, och det ansågs vara ett mirakel att Konrad kunde dricka nattvardsvinet med spindel och allt utan några men. Konrad dog den 26 november år 975, och han blev helgonförklarad i början av 1100-talet.

27.11 **Vitalis, Busso**

I Strängnäs breviarium 1495 var den 27 november tillägnad Vitalis och Agricola. Vitalis förekom också i almanackan i både Sverige och Finland från början av 1700-talet till början av 1900-talet. I 1600-talets almanackor hittar man däremot vanligtvis Busso som dagens namn.

Vitalis levde omkring år 300 i Bologna, Italien. Han var slav till en kristen man vid namn Agricola, och han konverterade också själv till kristendomen. Vitalis led martyrdöden på Bolognas amfiteater, och hans husbonde Agricola blev senare korsfäst. Männen dog omkring år 304. I dag firas deras minnesdag den 4 november i den katolska kyrkan. Bägge helgonens relikier vilar i en kyrka i Bologna som bär deras namn.

Busso finns inte i helgonförteckningarna. Däremot var Busso von Alvensleben namn på tre medeltida tyska präster. En av dem var tempelriddare och stormästare i johanniterorden i början av 1400-talet, en annan var biskop i Havelberg i slutet av 1400-talet. Den tredje, Busso X von Alvensleben, var den siste katolske biskopen i Havelberg på 1500-talet. Namnet Busso fördes in i den svenska almanackan av den tyske almanacksförfattaren David Herlitz i början av 1600-talet, troligen till minnet av den sistnämnda biskopen.

28.11 **Gunther, Rufus, Sosthenes**

Dagens vanligaste namn i 1600-talets almanackor var Gynther eller Gunther, men Rufus förekom också. Senare fördes Sosthenes in. Det fanns kvar till slutet av 1770-talet då det ersattes av Sten, som i viss mån påminde om Sosthenes beträffande uttalet.

Gunther eller Günther av Melk levde i Österrike på 700-talet. Han var son till hertig Tassilo III. Gunther dog redan som ung under en vildsvinsjakt, och hans far grundade ett kloster där han dog. Klostret kallades Kremsmünster, och det är ett av de största klostren i det tyska språkområdet. Gunther dog omkring år 777, och hans grav finns i Kremsmünsterförsamlingens kyrka.

Rufus omnämns i det romerska martyrologiet. Han dödades tillsammans med hela sin familj under Diocletianus förföljelser i Rom den 28 november år 303.

Sosthenes är inte samma person som firas den 10 september. Den Sosthenes som firas den 28 november levde under det första århundradet. Han var en av Paulus elever, och han omnämns i början av Första Korinthierbrevet i Bibeln. Sosthenes ledde en judisk synagoga, och han konverterade till kristendomen. Enligt den muntliga traditionen blev han senare den första biskopen i staden Kolofon som låg på västkusten av dagens Turkiet.

29.11 **Saturninus**

Dagens namn i nästan alla svenska kalendrar ända sedan Vallentunakalendern 1198 var Saturninus (ibland i formen Saturnus). Namnet utmönstrades ur almanackan först i början av 1900-talet.

Det finns två olika martyrer med namnet Saturninus som har minnesdag den 29 november. Den ene var biskop i Toulouse i mitten av 200-talet. Enligt det romerska martyrologiet krossades hans huvud när han kastades nedför trappan till en kyrka. Enligt en annan legend band stadens hedniska invånare honom vid en oxe, som drog honom längs marken tills han dog.

Den andre Saturninus var en kartagisk präst. Han och hans kamrat Sisinius fångslades i början av 300-talet i Rom. Efter att ha genomlidit ett långt fängelsestraff blev männen torterade och pryglade. Saturninus som då var en gammal man dog snabbt av tortyren.

30.11 **Aposteln Andreas**

Ända sedan medeltida kalendrar har den 30 november tillägnats Andreas. Namnet har i de svenska almanackorna också haft formen Anders.

En av hundratals bilder i den berömda bönboken *Les Très Riches Heures du Duc de Berry*: Aposteln Andreas fäst på ett X-format kors. Teckning från 1400-talet.

Sankt Andreas var en av Jesus första lärjungar och en av hans närmaste vänner. Andreas var bror till aposteln Petrus. Bröderna var ursprungligen fiskare, och därför har man ansett dem vara fiskarnas skyddshelgon. Enligt den muntliga traditionen missionerade Andreas efter Jesus död i Grekland och kring Svarta havet. Därför är Andreas skyddshelgon bland annat för Ukraina, Ryssland, Rumänien och Grekland.

Andreas lär ha lidit martyrdöden i Patras, Grekland. Han fästes vid ett snedkors, eftersom han inte ansåg sig värdig att dö på ett likadant kors som Jesus. Dödsdagen var den 30 november omkring år 60. Andreas relikerna hamnade på många olika ställen i Europa, till exempel i Skottland, som också räknar Andreas som sitt nationalhelgon. Det finns till exempel ett snedställt så kallat andreaskors på Skottlands flagga.

DECEMBER

1.12 Eligius, Longinus

I Petrus Olais almanacka 1585 var Eligius namnet för den 1 december. Under hela 1600-talet hedrades i stället Longinus denna dag, men i början av 1700-talet återinfördes Eligius. Det namnet fanns sedan kvar till början av 1900-talet.

Eligius levde i dagens Frankrike under 600-talet. Han var en skicklig guldsmed och gjorde prydnadsföremål till kungen. Han blev så småningom kungens rådgivare och senare biskop i Noyon. Eligius dog den 1 december 660. Han har varit ett av de mest populära helgonen i Frankrike.

Longinus var enligt traditionen den centurion som på Golgata stack upp sidan på Jesus med sin lans. Under medeltiden uppstod flera olika legender om Longinus, men han ska ha lidit martyrdöden. I Bedes martyrologium från

Helgon i december i en belgisk psaltare från omkring år 1530. Från ovan: Sankta Barbara, biskop Nicolaus, Joakims och Annas möte, aposteln Tomas, Jesus födelse och Stefanos död.

700-talet var Longinus minnesdag i början av december, men senare började man i den katolska kyrkan fira dagen den 15 mars.

Centurionen Longinus genomborrar Jesus sida med sin lans. Fresk av Fra Angelico i San Marcos dominikanerkloster i Florens. Målningen är gjord omkring år 1440.

2.12 Candida, Babiana

I Vallentunakalendern 1198 och i alla 1600-talets almanackor var namnet den 2 december Candida, ibland i den maskulina formen Candidus. Hos Petrus Olai 1585 och i 1700-talets almanackor förekommer Babiana, som i sin tur under 1770-talet ersattes av namnet Beata (se 22.12).

Jungfru Candida omnämns vid den 1 december i det romerska martyrologiet. Candida led martyrdöden i Rom tillsammans med sina kamrater Lucius, Rogatus och Cassianus, troligtvis i slutet av 200-talet.

Den ursprungliga formen av namnet Babiana var Viviana. Namnet skrevs också Vibiana eller Bibiana (som i det romerska martyrologiet), men i 1700-talets kalendrar kom det in i formen Babiana. Viviana var dottern i en kristen romersk familj. Hennes far landsförvisades i början av 400-talet och led sedan martyrdöden. Man försökte också få Viviana ge upp sin tro. När detta inte lyckades pryglades hon till döds med en blypiska.

3.12 **Cassianus, Zephania**

Dagens namn i 1600-talets almanackor var Cassianus. Det ersattes vid slutet av århundradet med Zephania, som sedan stod kvar till början av 1900-talet.

Cassianus var en marockansk martyr. Han arbetade som skrivare för romarna under förföljelserna i början av 300-talet, och förde bland annat protokoll vid rättegångarna mot de kristna. De domar som fastställdes fann han orättvisa, och en gång brusede han upp, kastade pennan och ifrågasatte domaren. Denna gärning fick Cassianus sona med sin död.

Namnet på profeten Zephania skrivs nuförtiden Sefanja. Han är en av de så kallade mindre profeterna i Bibeln. Han levde på 600-talet f.Kr. i Jerusalem. Sefanjas bok i Bibeln är kort, cirka tre sidor, och innehåller profetior om ”Herrens vredes dag”.

4.12 **Barbara**

Ända sedan de tidigaste kalendrarna har den 4 december varit tillägnad Barbara. Samma namn finns fortfarande kvar i både den svenska och den finlandssvenska almanackan.

Jungfru Barbara levde omkring år 300 i Nikomedia, i dagens Turkiet. Hon hölls isolerad i ett högt torn av sin far. När Barbara bekände sig vara kristen, lämnade fadern henne till myndigheterna. Hon torterades och dömdes till döden.

Sankta Barbara. Målning av Domenico Ghirlandaio (1473).

Hon halshöggs av sin far, men i samma stund slog en blyxt ned från himlen och utplånade fadern, så att inte ens aska blev kvar. Barbaras dödsdag var den 4 december år 306. Barbara är en av de fjorton heliga nödhjälparna (se 8.8), och hon har ända sedan medeltiden varit kanonjävernans skyddshelgon. Hon har räknats som ett av de allra populäraste helgonen, även om det inte finns några historiska uppgifter om henne. Barbaras relikers anses vila i Ukraina, i Sankt Vladimirs katedral i Kiev.

5.12 **Crispina, Sabina, Cordula**

Dagens namn i Petrus Olais almanacka 1585 var Crispina. I 1600-talets almanackor förekom omväxlande Sabina och Cordula, tills Crispina återkom som dagens namn i början av 1700-talet.

Crispina var en förnäm kvinna som levde i Theveste (dagens Tébessa) i nordöstra Algeriet i slutet av 200-talet. Hon ville inte avstå från sin kristna tro, och därför avrättades hon den 5 december år 304.

Namnet Cordula fanns i 1600-talets kalendrar omväxlande på den 22 oktober och den 5 december, men rätt minnesdag för Jungfru Cordula var i oktober (se 22.10). Inte heller Sabina hör till den 5 december, utan även hon har minnesdag i oktober (se 27.10). Dagens helgon, vars namn börjar med Sab-, är egentligen abbot Sabbas, som på 400-talet levde tiotals år i en öken nära Jerusalem. Sabbas dog den 5 december år 552. Hans ödsligt belägna kloster, Mar Saba, bebos i dag av ortodoxa munkar.

6.12 **Nicolaus**

Den 6 december har i alla svenska kalendrar och almanackor haft Nicolaus som dagens namn, från och med 1600-talet också i former som Niclaus och Nils.

Nicolaus var biskop i Myra under första hälften av 300-talet. Myra ligger vid Medelhavets kust i dagens Turkiet. Nicolaus här-

stammade från en förmögen familj, och efter att hans föräldrar dött använde han sin stora egendom för att idka välgörenhet. Han räddade till exempel en mans tre döttrar från ett hårt öde. Fadern hade inte pengar för hemgifter, och såg ingen annan lösning än att döttrarna skulle prostituera sig. Biskop Nicolaus gav i smyg varje dotter en välfylld börs till hemgift, så att de kunde gifta sig. Denna legend gav upphov till föreställningen om Sankt Nicolaus som gåvogivare. Till Nordamerika kom helgonets namn via nederländskan (Sinterklaas → Santa Claus), och i dag är Nicolaus förebild för jultomten världen runt. Det finns otaliga legender som berättar om Nicolaus och han är skyddshelgon för många länder, till exempel för Grekland och för Ryssland.

7.12 **Ambrosius, Agathon**

I Åbo mässbok 1488 stod det vid datumet *Consecratio ambrosij* (Ambrosius biskopsvigning), och Ambrosius stod ibland också som dagens namn i 1600-talets almanackor. I övrigt förekom namnet Agathon eller Agaton ända fram till 1900-talet.

Ambrosius (se 4.4) var ståthållare över norra Italien i slutet av 300-talet. Han gick till ett biskopsvalmöte för att övervaka ordningen, men folket där började ropa: "Ambrosius biskop!" Så valdes han till biskop i Milano mot sin vilja och utan att han ens hade vigts till präst. Genom att han både döptes och prästvigdes samma dag kunde Ambrosius under högtidliga ceremonier vigas till biskop den 7 december 374.

Sankt Agathon led martyrdöden i Alexandria i Egypten den 7 december år 250. Han var en romersk soldat som försökte hindra folk från att håna liken av döda kristna. Folkhopen opponerade sig, och han fördes inför domaren. Eftersom han bekände sig vara kristen, dömdes han till döden och avrättades. För tusen år sedan stod Agathon först bland helgonen i martyrförteckningarna för den 7 december, men eftersom det aldrig uppstod någon kult omkring honom är han i dag nästan bortglömd.

Marias obefläckade avlelse. Målning av Bartolomé Murillo från cirka år 1650.

8.12 Marie avlelse, Zeno

Dagens motiv har ända sedan medeltiden varit Marias obefläckade avlelse, *Conceptio Marie*. Beteckningen Marie avlelse försvann ur kalendrarna i Sverige först i början av 1900-talet. Under en period under första hälften av 1700-talet förekom Zeno som dagens namn.

Att Maria när hon avlades var obefläckad och fri från arvsynd började firas inom den romerska kyrkan vid slutet av 1400-talet och förkunnades som en av katolska kyrkans centrala dogmer i mitten av 1800-talet. Datumet är den 8 december eftersom jungfru Marias födelsedag firas den 8 september, det vill säga nio månader senare. I flera katolska länder är den 8 december numera en helgdag och en arbetsfri dag.

Zeno var biskop i den italienska staden Verona på 300-talet. Han kom från norra Afrika, fick en god klassisk utbildning och var verksam som biskop i cirka tio år. Han lät bygga den första katedralen i Verona. Zeno dog den 12 mars år 371. Datumet den 8 december härstammar från år 806, då en ny basilika som bar Zenos namn invigdes i Verona och Zenos kvarlevor flyttades till kryptan som var tillverkad av marmor.

9.12 Anna, Joachim, Gustavus

Enligt den katolska tidens mässböcker firades Anna den 9 december. I 1600-talets almanackor var namnet i allmänhet Joachim, men från och med 1620-talet förekom ibland också namnet Gustavus. Från början av 1700-talet har dagen åter tillägnats Anna.

Anna och Joachim (Joakim) var jungfru Marias föräldrar. Eftersom den 8 december var dagen för Marias avlelse, ansågs följande dag vara lämplig för att uppmärksamma hennes mor och far. Joachim fick senare en egen dag i mars (se 20.3) i våra kalendrar. Anna firades enligt medeltida tradition till en början i juli (se 26.7), innan namnet flyttade till den 9 december.

Gustavus eller Gustaf avser hjältekonungen Gustav II Adolf, som var född den 9 december 1594. Namnet fördes in på den 9 december i de svenska almanackorna redan i slutet av 1620-talet, alltså medan kungen fortfarande levde.

10.12 Judith

Från slutet av 1500-talet till början av 1900-talet var dagens namn Judith eller Judit i de svenska almanackorna.

Judits bok är en av Gamla testamentets så kallade apokryfa skrifter, som inte finns med i alla utgåvor av Bibeln. Bokens huvudperson Judit levde på 600-talet f.Kr., då Assyriens kung Nebukadnessar ockuperade dagens israeliska område. Judit är en vacker och modig änka, som blir vän med kungens fältherre Holofernes och så småningom vinner hans förtroende. En natt då

Holofernes ligger berusad i sitt tält dödar Judit honom och skär av hans huvud. Eftersom assyrierna har förlorat sin ledare skingras de, och på detta sätt räddar Judit sitt folk. Judits bok anses inte vara historiskt hållbar, utan betraktas mer som en historisk roman. Under medeltiden var Judit likväl ett mycket populärt motiv för såväl författare som konstnärer.

Judit halshugger Holofernes. Målning av italienaren Caravaggio gjord omkring år 1599.

11.12 **Damasus, Daniel**

I Linköpings medeltida breviarium var den 11 december tillägnad Damasus, som var dagens namn också i 1600-talets almanackor. I början av 1700-talet ersattes det av Daniel, som fortfarande finns kvar i både sverigesvenska och finlandssvenska kalendrar.

Damasus var påve i Rom på 300-talet. Han kom från Portugal, men fick sin utbildning i Rom. Till påve valdes han år 366. Han gjorde Hieronymus till sin medhjälpare och uppmunttrade honom i hans översättning av Bibeln. Damasus fäste också

vikt vid underhållet av martyrernas gravplatser. Han dog den 11 december år 384.

Daniel Styliten föddes i början av 400-talet i Konstantinopel. Hans föräldrar var gamla, och Daniel gick i kloster redan som tolvåring. Han förde ett asketiskt liv och vid 47 års ålder satte han sig högst uppe på en pelare. Han satt kvar på pelaren i 33 år, vann stort rykte och drog till sig många pilgrimer. Daniel dog den 11 december år 493 vid 80 års ålder.

12.12 Otilia, Epimachus, Alexander

I 1600-talets almanackor var dagens namn omväxlande Otilia (eller Ottilia) och Epimachus, innan Alexander kom in i kalendrarna i början av 1700-talet.

Otilia levde i slutet av 600-talet i norra Frankrike. Hon var dotter till hertigen av Alsace. Hon föddes blind, men började se när hon döptes som tolvåring. Otilia grundade ett kloster på ett högt berg nära Strasbourg, och ytterligare ett kloster och ett sjukhus vid foten av berget. Otilia dog omkring år 720. Hon blev ett populärt helgon och hennes grav besöks fortfarande av två miljoner människor varje år.

Epimachus och Alexander var egyptiska martyrer, som dog i Alexandria år 251. Enligt det romerska martyrologiet hölls männen en lång tid i fängelse. De torterades men höll fast vid sin tro, och blev därför till slut brända på bål. Männen begravdes i Alexandria, men Epimachus relikier fördes senare till Rom, och lades i en grav där även Gordianus (se 10.5) relikier senare placerades.

13.12 Lucia

Den 13 december har ända sedan medeltiden varit tillägnad Lucia i nästan alla almanackor och kalendrar. Samma namn finns än i dag kvar i såväl den sverigesvenska som den finlandssvenska almanackan.

Sankta Lucia är nästan det enda helgonet som har firats i det protestantiska Norden ända till våra dagar. En orsak är att den kyrkliga Luciadagen råkade sammanfalla med det medeltida hedniska firandet av den kortaste dagen på året eller vintersolståndet. Dagens luciafirande är dock sentida. Namnet Lucia kommer från ett ord som betyder just ljus, och därför passar den nutida seden med lucia och tärnor med sina ljus så väl till firandet av helgonet, även om det enda gemensamma i traditionerna är namnet.

Lucia levde i slutet av 200-talet på Sicilien. Hon var en kristen jungfru som avhöll sig från en jordisk fästman. En försmädd brudgum angav henne för de romerska myndigheterna, och i förföljelserna av de kristna dömdes hon till döden. Man försökte bränna henne på bål, men elden skadade henne inte och därför

Holländsk målning av Sankta Lucias martyrdöd från cirka år 1510. Upphovsmannen kallas Meester van de Kruisafneming van Figdor.

stötte man ett svärd genom hennes hals. Enligt en legend gröptes Lucias ögon ut innan hon dräptes, och därför har hon ofta avbildats med två ögon på en bricka. Dödsåret var 304.

14.12 **Nicasius, Isidorus**

Redan i Vallentunakalendern 1198 var dagens namn Nicasius, och detta namn fanns kvar på denna dag i almanackan till slutet av 1600-talet. Då ersattes det av Isidorus som sedan i sin tur var dagens namn i tvåhundra år.

Sankt Nicasius var i början av 400-talet biskop i Reims i dagens norra Frankrike. Han förutsåg att vandalerna skulle göra ett anfall mot staden. När vandalerna sedan kom försökte han skydda invånarna, men blev själv dräpt av ett svärdshugg vid dörren till sin kyrka. Med honom dog två präster och hans syster Eutropia. Dödsåret var 407 eller 451.

Isidorus och hans kamrater blev dödade i förföljelserna av de kristna omkring år 250. Det romerska martyrologiet berättar hans sägen: ”I Alexandria, de heliga martyrerna Heron, Arsenius, Isidorus och sonen Dioscorus. Under Decius förföljelser torterades de tre förstnämnda på många sätt tills domaren beslutade att de var för tappra för tortyr och därför skulle brännas på bål. Men Dioscorus som hade pryglats flera gånger befriades tack vare Guds försyn, vilket var till stor tröst för de troende.”

15.12 **Johanna, Anna, Abraham, Ireneus**

I 1600-talets almanackor var det vanligaste namnet vid den 15 december Johanna, men Anna och Abraham förekom också. Från 1700-talet till början av 1900-talet var namnet för dagen Ireneus.

Johanna är troligen Bibelns Johanna, Jesus kvinnliga lärjunge. Johannas namn flyttade under 1700-talet till juli (se 21.7).

I kalendrar som utkom i Finland på 1500- och 1600-talen firades Sankta Anna, Jungfru Marias mor, den 15 december. Hennes minnesdag firades den 26 juli eller den 9 december inom

den övriga kristenheten, och detta gällde också på annat håll i Sverige. Varför man inom Åbo stift valde att fira henne den 15 december betraktade till och med kyrkohistorikern och helgonkultexperten Aarno Maliniemi som en olöslig gåta.

Namnet Abraham blev längre fram vanligt vid ett senare datum (se 18.12). Ireneus (eller Irenaeus) nämns i det romerska martyrologiet. Han dödades i Rom under kejsar Valerianus förföljelser omkring år 258. Vid hans sida avrättades Antonius, Theodoros, Saturninus, Victor och sjutton andra kristna.

16.12 **Ananias, Lazarus**

I 1600-talets almanackor förekom omväxlade Ananias och Lazarus. Den senare fanns sedan kvar som dagens namn i almanackan i över tvåhundra år.

Ananias led martyrdöden i Babylonien under vår tideräknings första decennier. Han var en ung gosse som dödades tillsammans med två kamrater, Azarias och Misael. Pojkarna begravdes i en grotta nära dagens Bagdad, men senare fördes deras relikier till Alexandria.

Lazarus (även Lasarus, i senaste bibelöversättningen Lasaros) förekommer i Bibeln. Han var bror till Marta (se 26–27.7) och Maria, och en god vän till Jesus. Lasarus blev sjuk och avled innan Jesus hann fram, men han uppväckte Lasarus från de döda, trots att han då varit död i fyra dagar. Enligt traditionen blev Lasarus senare biskop på Cypern eller i franska Marseille, där han också dog. I det romerska martyrologiet nämns Lasarus den 17 december.

17.12 **Ignatius, Lazarus**

I Vallentunakalendern 1198 hedrades Ignatius den 17 december. Under 1600-talet förekom också namnet Lazarus, men i början av 1700-talet flyttade Lazarus till den 16 december. Ignatius stod kvar som dagens namn till början av 1900-talet.

Ignatius (stavas i dag Ignatios) av Antiokia levde under det första århundradet. Han kände flera apostlar personligen och fick sin undervisning av aposteln Johannes. Ignatius valdes till biskop i staden Antiokia efter Petrus. Under förföljelserna i början av 100-talet fängslades Ignatius och fördes till Rom. Han led martyrdöden på Colosseum, sargad av lejon. Senare flyttades Ignatius relikier till Antiokia för att begravas. Det är denna translation, eller flytten av relikerna, som firas den 17 december. Ignatius dödsdag firades under medeltiden i början av februari (se I.2).

I katolska breviarier kunde man i slutet av 1400-talet vid den 17 december läsa *O sapientia* ('o vishet'). Detta syftade på den första av de antifoner som sjöngs i den dagliga vespern (aftongudstjänsten) under den så kallade höga advent sista veckan före jul.

18.12 **Wunibaldus, Christophorus, Abraham**

I almanackan under 1600-talet förekom omväxlande Christophorus (se 15.3) och Wunibaldus, innan Abraham i början av 1700-talet togs in och blev det vanligaste namnet vid detta datum. Abraham har sedan funnits kvar ända till vår tid.

Wunibaldus kom från England till Tyskland tillsammans med sin

Abraham på resa till Kanaan. Målning av holländaren Pieter Lastman från år 1614. Verket finns i dag i Eremitaget i Sankt Petersburg.

far Richard (se 7.2), syster Walburg (se 1.5) och bror Vilibaldus (se 7.7). Wunibaldus slutade som abbot på klostret Heidenheim och dog den 18 december år 761.

Abraham var stamfader till Israels folk och levde omkring år 2000 f.Kr. Han föddes i Ur i Kaldeen (dagens Irak). Tillsammans med hustrun Sara och brorsonen Lot gjorde Abraham en lång vandring, tills Gud gav honom Kanaan, nuvarande Israel, som boplat. Abraham fick två söner, Ismael med sin slavinna Hagar, och senare Isak med sin då redan älderstigna hustru Sara. Abraham anses vara stamfader till såväl de kristna och judarna som till muslimerna. Abraham dog enligt Bibeln vid 175 års ålder. Hans minnesdag firas i den katolska kyrkan den 9 oktober och hos de ortodoxa på de heliga förfädernas söndag, som är den näst sista söndagen före jul.

19.12 **Oribasius, Ammon, Loth, Isaac**

I 1600-talets almanackor var dagens namn omväxlande Oribasius, Ammon (se 20.12) och Loth, tills Isak i slutet av 1600-talet kom in och sedan blev det namn som dominerade kalendrarna för den 19 december. Isak finns fortfarande kvar på detta datum.

Namnet Oribasius infördes i Sverige genom den tyske David Herlitz almanackor. Oribasius levde på 300-talet. Han var livmedikus till kejsar Julianus Apostata (Avfallingen), och efter kejsarens död drevs han i landsflykt. Oribasius har kallats ”en hednisk martyr”, som likväl inte led martyrdöden utan dog i hög ålder år 403.

Loth (numera Lot) var brorson till Abraham, och Isaac (i dag Isak) var Abrahams son. Lot vandrade med Abraham från Babylonien till Kanaan och bosatte sig på slätten nära städerna Sodom och Gomorra. När Gud förstörde städerna, lyckades Lot och hans två döttrar undkomma, men Lots hustru, som inte lydde ängelns varning utan vände sig om, förvandlades till en saltstod. Lot och döttrarna bosatte sig i en grotta. Döttrarna gav honom vin att dricka och förförde honom för att föra slakten vidare. De båda kvinnorna födde varsin son, Moab och Ammon (Ben-Ammi).

Lots flykt. Målning
av Albrecht Dürer
från år 1496.

Isak var son till Abraham och Sara. Han gifte sig med Rebecka och fick två söner, Esau och Jakob. Esau sålde sin förstfödsrorätt till Jakob för en tallrik soppa, och Jakob lurade också till sig den välsignelse och det arv som Esau skulle ha fått av Isak. Isak dog vid 180 års ålder.

20.12 Ammon, Abraham, Jacob

I 1600-talets almanackor förekom växelvis namnen Ammon och Abraham (se 18.12). De ersattes i början av 1700-talet med Jacob. År 1901 ersattes Jakob i sverigesvenska kalendrar av Israel. De finlandssvenska kalendrarna ersatte Jakob med Isak 1908, men hedrade också Israel vid detta datum under åren 1918–1929.

Ammon av den 20 december var inte Lots son, som nämndes vid den 19 december, utan en alexandrisk martyr, som dog under Decius förföljelser omkring år 250. Ammon var en romersk sol-

dat, som uppmanade dömda kristna att stå fast vid sin tro, och av denna anledning blev han själv avrättad.

Jakob (stavades i tidigare bibeltexter Jacob) är det israeliska folkets patriark och Isaks son. Jakob är känd också under namnet Israel. Jakob lurade till sig brodern Esaus arvslott och tillbringade därefter en lång tid i Egypten. Till sist återvände han ändå till hemlandet och försonades med Esau, och sönerna begravde tillsammans sin far Isak. Jakob dog senare i Egypten 147 år gammal. Han hade tolv söner och minst en dotter.

21.12 **Aposteln Tomas**

Dagen har varit tillägnad aposteln Tomas i nästan alla kalendrar från medeltiden framåt. Tomas var en av Jesus tolv lärjungar. I Bibeln kallas han också Didymus ('Tvillingen'). Tomas kan man läsa om i Johannesevangeliet. Det mest kända stället är när Tomas

Tomas tvivlar. Målning av holländaren Hendrick ter Brugghen från omkring år 1622.

betvivlar att Jesus stått upp från de döda. Han var inte med när de andra lärjungarna mötte den uppståndna Jesus på påskkvällen, och tvivlar på deras berättelse: ”Om jag inte får se spikhålen i hans händer och sticka fingret i spikhålen och sticka handen i hans sida tror jag det inte.” En vecka senare visade sig Jesus på nytt, och då blev även Tomas övertygad. Om hans senare levnadsöden berättar Bibeln inte, men enligt den muntliga traditionen skickades han till Indien för att predika korsets budskap. Där omvände han många människor till kristendom, innan han själv led martyrdöden. Enligt traditionen var dödsdagen den 21 december år 72.

22.12 **Beata, Josephus**

Dagens namn i 1600-talets almanackor var vanligen Beata. I början av 1700-talet kom i stället Josephus in, senare i formerna Joseph eller Josef, och det namnet fanns kvar till början av 1900-talet.

Beata är ett hemlighetsfullt helgon. I det ursprungliga romerska martyrologiet från 1500-talet förekom endast en Beata (vid den 8 mars), och enligt förklaringarna i martyrologiet är det där fråga om en felaktig form av ett grekiskt ortnamn. Där emot var ordet beata, ’den saliga’, mycket vanligt som epitet för kvinnliga helgon. Kanske har det vackra namnet Beata tagits in i almanackan för att hedra till exempel den mest kända beata, den saliga Jungfru Maria.

Den 18, 19 och 20 december är minnesdagar för de tre patriarkerna Abraham, hans son Isak och dennes son Jakob. Den 22 december hedras följande generations stamfäder genom Josephus eller Josef. Han var den näst yngste av Jakobs tolv söner och var faderns favoritson. Josefs äldre bröder sålde honom som slav till Egypten när han var yngling. Där kom han i faraos tjänst och steg så småningom i graderna och blev till sist styresman över hela Egypten. Slutligen bjöd han Jakobs släkt till sig i Egypten, och där växte släkten till ett stort folk.

23.12 **Victoria, Loth, Israel**

I Vallentunakalendern 1198 stod det Victoria vid den 23 december. På 1600-talet var namnet Loth frekvent, men i slutet av århundradet återkom Victoria som dagens namn. Victoria fanns sedan kvar till 1760-talet, då det ersattes av Israel (se 20.12).

Victoria av den 23 december omnämns i det romerska martyrologiet. Victoria och hennes syster Anatolia avstod från jordiska fästmän, varpå hugade sådana angav dem som kristna. Båda syst-rarna led därför martyrdöden genom halshuggning. De dödades under kejsar Decius tid eller år 250.

24.12 **Adam, Eva**

Dagens namn på julafton har varit Adam och Eva i alla kalendrar ända sedan början av 1600-talet. I dag står Eva ensamt vid datumet i sverigesvenska kalendrar, eftersom Adam i början av 1900-talet flytta-

Adam och Eva i Edens trädgård. Målning av Lucas Cranach den äldre från cirka år 1530. Verket finns i Konsthistoriska museet i Wien.

des till den 23 december. I finlandssvenska kalendrar står bägge namnen kvar den 24 december.

Under medeltiden ansågs ofta året börja med julen. Det finns till exempel gamla runstavar där juldagen är årets första dag. Även de äldsta martyrologierna börjar från julaftonen. Därför ansåg man i början av 1600-talet att den 24 december var en passande dag för Gamla testamentets Adam och Eva.

Enligt Bibeln var Adam den första människan, skapad av Gud av markens stoft. Av Adams revben formade Gud sedan Eva. Adam och Eva levde i Eden tills de åt av den förbjudna frukten från kunskapens träd och tvingades lämna paradiset. Adam och Eva fick flera barn: Kain, Abel (som dödades av Kain), Set, samt även andra söner och döttrar.

25.12 **Juldagen, Anastasia**

I Åbo mässbok 1488 och fortfarande i Lunds breviarium 1517 fanns vid den 25 december texten *Nativitas Domini* och namnet Anastasia. I senare kalendrar och almanackor anges enbart juldagen, Kristi födelse.

En finsk kyrkomålares bild av herdarnas besök hos Maria och Josef i stallet efter Jesus födelse. Målningen är gjord i slutet av 1700-talet av Mikael Toppelius och finns i Kempele gamla kyrka.

Man började fira julen som Jesus födelsefest i mitten av första årtusendet. Dessförinnan hade man förknippat födelsefesten med epifania eller trettondagen. Enligt Nya testamentet kom Josef och Maria till Betlehem för att skattskryva sig, och där födde Maria en son, Jesus. Eftersom det inte fanns plats för dem på härbärg, födde Maria sin son i ett stall och lade honom i en krubba för att sova. Enligt traditionen fanns det två djur i stallet, en ox och en åsna.

Anastasia led martyrdöden i början av 300-talet. Enligt legenden var hon en romersk jungfru som hade gift sig med en romare vid namn Publius. När Anastasia hjälpte kristna fångar satte Publius henne i husarrest. Efter att Publius dött reste Anastasia till Aquileia, där hennes andliga fader Chrysogonus (se 24.11) hölls fångslad. Till sist brändes Anastasia på bål, möjligen den 25 december år 304.

26.12 **Stephanus**

Den 26 december var redan i medeltida kalendrar tillägnad Stephanus protomartyr, senare i formen Stephan, Stefan eller Staffan.

Sankt Stefanus (vars namn i dagens Bibel skrivs Stefanos) hade två minnesdagar i de gamla kalendrarna: den ena för hans dödsdag den 26 december, den andra för den 3 augusti, den dag hans kvarlevor hittades. Minnesdagen i augusti utmönstrades från almanackorna i början av 1900-talet, och åminnelsen av Stefanos koncentrerades till annandag jul.

Enligt Apostlagärningarna i Bibeln var Stefanos en av de första sju diakonerna. Han åstadkom stora underverk, vilket väckte avundsjuka bland judarna. De beskyllde honom för att smäda Moses och Gud, och han fördes för att dömas av rådet. Stefanos försvarade sig väl, men hans belackare eggade folkhopen emot honom, och han stenades ihjäl. På så sätt blev han protomartyr eller den första martyren.

I engelsk och nordisk tradition finns en omtolkning av martyren Stefanos, Staffan Stalledräng. I den medeltida skandinaviska

versionen av legenden är Staffan stallknekt hos Herodes och ser Betlehemsstjärnan spegla sig i vattnet när han för hästarna för att dricka. Herodes låter stena Staffan när han förkunnar att en ny kung i Juda är född.

27.12 **Aposteln Johannes**

Ända från de tidigaste kalendrarna har dagen tillägnats aposteln Johannes, som i almanackorna vanligen kallas Johannes Evangelisten.

Aposteln Johannes var den yngste av Jesus tolv lärjungar och bror till aposteln Jakob. Johannes var också en av Jesus närmaste vänner. Tillsammans med Petrus och Jakob var han med på Kristi förklaringsdag (se 6.8), och också under Jesus ångestfyllda bön i Getsemane trädgård. Efter Jesus död levde Johannes till en början i Judeen liksom de andra apostlarna, men verkade därefter i Mindre Asien, bland annat i Efesos.

Johannes anses enligt traditionen vara författaren till Johannevangeliet och Johannesbrevet samt Uppenbarelseboken i Bibeln. Johannes levde längre än någon annan av lärjungarna; när han dog omkring år 100 var han cirka 94 år gammal. Han var den ende av apostlarna som inte led martyrdöden – även om man försökte döda honom i Rom (se 6.5).

28.12 **Menlösa barn**

Under medeltiden bestod julen av fyra helgdagar. Vid fjärde-dag jul stod det i latinska kalendrar *Innocentium*, och i svenska kalendrar ”The menlösa barn” eller ”Barnadagh”. I dagens sverigesvenska kalendrar står det ”värnlösa barns dag”, medan ”menlösa barns dag” står kvar i de finlandssvenska kalendrarna.

Dagen firas till minne av de barn som enligt Bibeln döddes på order av kung Herodes. När de vise männen talade om att en ny kung hade fötts, började Herodes frukta för sitt välde. Han fick reda på att barnet hade fötts i Betlehem och lät döda

alla gossar som var två år eller yngre i Betlehem med omnejd. Josef hade dock varnats av en ängel och tillsammans med Maria och Jesus lämnat trakten, så Jesus befann sig i trygghet i Egypten. I gamla beräkningar talar man om att tusentals pojkar hade dödats, men i dag uppskattar man att det fanns högst ett tjugotal gossar i rätt ålder i Betlehemstrakten. De värnlösa och oskyldiga barnen anses ha varit martyrer, som dog för Jesus eller till och med i stället för honom.

29.12

Thomas Biskop, Jonathan, Nathan, Noah

Noa sänder ut en duva ur sin ark. Miniaturteckning i Aegidius de Royas bok *Compendium historiae universalis* från omkring år 1460.

Dagen var ända sedan medeltiden fram till 1900-talets början tillägnad Thomas Biskop. Under 1600-talet förekom också namnen Jonathan, Nathan och Noah i de svenska almanackorna.

Den 29 december år 1170 dog Thomas Becket. Han hade först varit kansler till Englands kung Henrik II och tillsammans med honom levt ett liv i överdåd. När kungen senare utnämnde honom till ärkebiskop i Canterbury, ändrade Becket sina levnadsvanor och började ta kyrkans parti mot kungen. Till sist mördades ärkebiskopen i sin

egen domkyrka av fyra av kungens riddare. Gärningen ansågs vara så hemsk att Thomas biskop på ett par år blev ett mycket populärt helgon och hans kyrka blev en av Europas livligaste vällfartsorter.

Jonathan av den 29 december är en biblisk person ur Gamla testamentet, son till kung Saul och en god vän till den blivande

kungen David. Jonathans bragder beskrivs i Första Samuelsboken. Nathan (i dag Natan) var å sin sida en av Bibelns profeter, även han samtida med kung David. Natan klandrade David för att han hade ett förhållande med den gifta Batseba och även orsakade hennes mans död. Natan verkade senare som Davids rådgivare.

Noak eller Noah (i dag Noa) är den av alla kände "Gubben Noak", som byggde en ark och därmed räddade människor och djur undan syndaflo den. Noa levde någon gång mellan 3000 och 2000 f.Kr. Noas ark var enligt Bibeln cirka 150 meter lång, eller av samma storlek som nutida stora kryssningsfärjor. Efter översvämningen strandade arken på berget Ararat i östra delen av nuvarande Turkiet.

30.12 David

Under medeltiden saknade den 30 december namn, men från och med slutet av 1500-talet till slutet av 1900-talet stod det

David i alla svenska kalendrar och almanackor. I Finland finns David fortfarande kvar på detta datum.

Davids minnesdag står i det romerska martyrologiet på den 29 december, men i svenska almanackor har Davids dag firats den 30 december. David var Israels folks andra kung, och härskade omkring år 1000 f. Kr. Han hade som yngling kom-

David betraktar Goljats huvud. Målning av Orazio Gentileschi från cirka år 1612.

mit till kung Sauls hov och lindrat dennes oro genom harpspel. När filistéerna startade ett krig mot Israel och jätten Goljat utmanade någon ur Israels här till tvekamp med honom, gick den unge David emot filistén. David sköt en sten med sin slunga, fällde Goljat och högg av hans huvud med ett svärd.

David blev Israels kung efter Saul, och han styrde landet länge och med vishet. David hade åtta hustrur, ett tjugotal söner och åtminstone en dotter. David var också förfader till Jesus i direkt uppstigande led.

31.12 **Sylvester**

Dagens namn har utan avbrott varit Sylvester ända från Vallentunakalendern 1198 till de nutida kalendrarna.

Sylvester I var påve i Rom i början av 300-talet under den tid när förföljelserna mot de kristna var slut och kristendomen under kejsar Konstantin nästan hade fått status som statsreligion. Under Sylvesters påvedöme skedde flera mycket betydande händelser för kristendomen. Till exempel hölls det första konciliet i Nicaea, vars beslut vi än i dag följer när datumet för påsken slås fast. Vidare byggdes flera kända kyrkor i Rom, bland annat Peterskyrkan, och begravningsplatser för de kristna reparerades. Enligt legenden var Sylvester även med i Jerusalem, när Konstantins mor Helena upptäckte det sanna korset (se 3.5). Sylvester dog den 31 december år 335.

RÖRLIGA HELGER

Boken har nu presenterat alla helgondagar och de av årets helgdagar som i de gamla kalendrarna inträffat på fasta datum.

Förutom de fasta festerna finns i almanackorna också rörliga fester, som nästan alla ansluter sig till påsken. Eftersom påskens datum varierar enligt fullmånen, ligger hela påskperioden från fastlagen till treninghetsdagen varje år på olika datum.

FASTLAGEN

Fastlagen finns utmärkt redan i de tidigaste kalendrarna som utgavs i Sverige. Till exempel finns fastlagssöndagen i almanackan för 1605 i februari med namnet *Esto mihi* ('Var mig', efter de första orden i mässan). Tisdagen därefter hette "Fastelagen" och följande dag "Askedhonsdagh". Fastlagen har två förhelger, septuagesimasöndag och sexagesimasöndag.

Kristi lidande. Glasmålning i Sankta Valborgskyrkan i Walbourg, Frankrike. Målningen är från år 1461.

I sverigesvenska kalendrar kan man fortfarande se namnen septuagesima och sexagesima, men i Finland avlägsnades benämningarna 1999. Den katolska kyrkan strök namnen på helgerna redan ett tjugotal år tidigare.

På fastlagen börjar den stora fastan, det vill säga tiden av förberedelse och rening inför påsk. Stora fastan pågår fyrtio vardagar, lika länge som Jesus fasta i öknen enligt Bibeln. Fastan börjar på askonsdagen och den sista fastedagen är lördagen före påskdagen.

I katolska länder föregås fastetiden av en karneval, som firas under några (vanligtvis tre till åtta) dagar före askonsdagen. Till en början höll man en stor fest under karnevalen och åt upp hushållets matförråd, eftersom man under fastan inte fick äta till exempel kött. Nuförtiden är restriktionerna inte lika hårda.

PALMSÖNDAGEN

Palmsöndagen har varit utmärkt i almanackorna och kalendrarna ända sedan medeltiden, först i den latinska formen *palmare* och senare i den svenska formen palmsöndag.

Palmsöndagen inleder stilla veckan, det vill säga den sista veckan före påskdagen. Namnet palmsöndagen kommer från Bibeln. I Johannesevangeliet berättas det att folket lade palmkvistar på marken framför Jesus när han red in i Jerusalem. Jesus hade

Kamp mellan karneval och fasta. Målning av en anhängare till Hieronymus Bosch från omkring år 1620.

kort före detta väckt Lasarus från de döda, och därför ville många se honom. Folket hade samlats i Jerusalem för att fira judarnas påsk, och när Jesus kom till Jerusalem ridande på en åsna, hälsades han med jubel.

SKÄRTORSDAGEN

Skärtorsdagen har firats sedan 300-talet som en fest för rening och för instiftandet av nattvarden. I Sverige utgjorde skärtorsdagen helgdag till år 1772. Dagens benämning i gamla almanackor kunde vara till exempel "Skär Torsdagh". Efter 1772 har dagen inte längre märkts ut i kalendrarna.

På skärtorsdagen intog Jesus den sista måltiden tillsammans med sina lärjungar och instiftade nattvarden. Han tog ett bröd och sade att det är hans kropp som blir offrad för andra, och han tog en bägare och sade att det är hans blod, förbundsblodet som blir utgjutet för många. Också i dag håller man en särskild nattvardsgudstjänst i kyrkorna på skärtorsdagskväll.

LÅNGFREDAGEN

Långfredagen har varit minnesdag för Jesus passionsdöd ända sedan 300-talet. I svenska almanackor har dagens benämning ända från början varit långfredag. På andra språk finns namn som "god fredag" (på engelska *Good Friday*) eller "stor fredag" (på estniska *suur reede*).

Jesus död på korset.
Påskteckning i Åbo-
missalet från år 1488.

Bibeln redogör för händelserna på den ursprungliga långfredagen och berättar hur Jesus döms till döden och bär sitt kors till Golgata. Där blir han korsfäst tillsammans med två rövare som fästs vid egna kors på vardera sidan om honom. När Jesus avlidit tar hans vänner ner

hans kropp från korset, sveper den i linnetyg och lägger den i en intilliggande klippgrav. En stor sten rullas framför ingången till graven.

PÅSKEN

I den äldsta kända svenska kalendern, Vallentunakalendern 1198, stod det vid påsken på latin: *Passio domini, Adam creatus est* ('Herrens passionsdöd, Adam är skapad'). Påsken är kulmen på kyrkoåret, den mest betydande dagen, och har ända från början märkts ut i alla almanackor.

Påsken var ursprungligen inte en minnesdag för Jesus död och uppståndelse. Judarna firade påsk redan länge före vår tideräknings början. I Gamla testamentets Andra Mosebok instiftas påsken som "en oföränderlig ordning" till minnet av att Herren förde israeliterna ut ur fångenskapen i Egypten.

Jesus uppståndelse.
Altarmålning av Dieric
Bouts den äldre från
omkring år 1519.

Redan hundra år efter Jesus död började de kristna likväl fira påsken till hans försoningsoffrets ära. Påsken är således den äldsta av den kristna kyrkans fester, äldre än till exempel julen. Vid första konciliet i Nicaea år 325 beslutades hur man skulle beräkna datumet för påsken. Det judiska beräknings sättet av påsken finns i Gamla testamentet: påskdagen infaller vid första fullmån timer vårdagjämningen. Den judiska påsken kan således börja på vilken veckodag som helst. Eftersom Nya testamentet berättar att Jesus dog på fredagen och uppstod från de döda på söndagen, väntar man i den kristna kyrkan till söndagen efter fullmån timer och firar den som påskdag.

Bibeln berättar hur Maria från Magdala och några andra kvinnor på påskmorgonen fann stenen vid ingången till Jesus grav bortrullad och graven tom. Jesus uppenbarade sig efter uppståndelsen först för Maria. Enligt Lukasevangeliet visade sig Jesus senare samma dag på vägen till Emmaus för Kleopas och en annan lärjunge (se 25.9) och senare på kvällen för de andra lärjungarna.

Fram till 1700-talet bestod påsken i Sverige av fyra dagar, och i almanackorna fanns efter annandag påsk även tredje och fjärde påskdagen. År 1772 förkortades påsken till sin nuvarande tvådagarsfest och den tredje och fjärde påskdagen blev vardagar.

KRISTI HIMMEL- FÄRDS DAG

Himmelfärdsdagen har, liksom de andra helgerna som var förknippade med påsken, redan från första början funnits med i svenska almanackor. På latin heter festen *ascension* ('himmelsfärd'). På finska heter dagen *helatorstai*, som betyder 'den heliga torsdagen'.

I Lukasevangeliet och i början av Apostlagärningarna i Bibeln berättas hur Jesus under fyrtio dagar efter påsken visade sig för lärjungarna och talade om Guds rike. Till sist såg lärjungarna "hur

han lyftes upp i höjden, och ett moln tog honom ur deras åsyn”. Platsen för Kristus himmelsfärd låg på Olivberget nära Jerusalem.

Kristus himmelsfärd.
Målning av Pietro Perugino från cirka år 1500.

PINGST

Pingsten var från början en judisk skördefest, som kallades veckohögtid. På påsken började man i Israel skörda kornet, och sju veckor senare var skörden avslutad. ”Från det att säden börjar skäras skall du låta det gå sju veckor, och sedan skall du fira veckohögtiden”, står det i Femte Mosebok. Veckohögtiden firas också som festen för givandet av de tio budorden, eftersom Mose fick lagtavlor på Sinai sju veckor efter det att han lämnade Egypten tillsammans med israeliterna.

Pingsten fick ett nytt innehåll efter Jesus död, då den heliga Anden på pingstdagen utgöts över lärjungarna. I Apostlagärningarna berättas: ”När pingstdagen kom var de alla församlade. Då hördes plötsligt från himlen ett dån som av en stormvind, och det fyllde hela huset där de satt. De såg hur tungor som av eld fördelade sig och stannade på var och en av dem. Alla fylldes av helig ande och började tala andra tungomål.”

Folk häpnade över händelsen, och samma dag döpte lärjungarna omkring tretusen människor. Därför anses pingsten också vara den kristna kyrkans och församlingens födelsedag. Pingsten började firas som en egen fest av de kristna redan på 200-talet. Under medeltiden utgjorde pingsten en helg med fyra dagar, men den förkortades i Sverige på 1770-talet till en tvådagarshelg och i början av 2000-talet till endagshelg. I Finland hade endagshelgen införts 1992.

HELIGA TREFALDIGHETS DAG

Trefaldighetsdagen är en yngre fest än de andra rörliga helgerna. Man började fira den i England under 1100-talet. I de svenska kalendrarna har den märkts ut ända från början, först på latin med namnet *Trinitatis* och sedan på svenska som Trefaldighetssöndagen eller Heliga trefaldighets dag. I Finland använder man numera benämningen Treenighetssöndagen. Den infaller en vecka efter pingsten.

I konsten förekommer den heliga Anden ofta som en duva. Detta härstammar från Matteusevangeliet: ”När Jesus hade blivit döpt steg han genast upp ur vattnet. Himlen öppnade sig, och han såg Guds ande komma ner som en duva ...”

Fadern, Sonen och Anden, eller den heliga trefaldigheten, med den helige Augustinus och den salige Gregorius av Cremona. Målning av Andrea Previtali från år 1517.

ADVENT

Efter trefaldighetsdagen börjar en lång period utan kyrkliga helger. Redan i de första svenska almanackorna bar de följande söndagarna alla benämningen ”söndagen efter trefaldighetsdagen”, inledd med ett ordningstal. Deras antal var högst 25 söndagar, innan man hade nått slutet av november och den sista helgen av kyrkoåret, domsöndagen. I Sverige räknar man fortfarande söndagar från trefaldighet, medan man i Finland numera räknar från pingsten.

Första söndagen i advent inleder ett nytt kyrkoår. I kalendern för 1590 fanns en klar regel för att ange datumet för adventssöndagen: ”Söndagen näst för S. Barbara går Adventet in.” Eftersom den viktiga märkesdagen Sankta Barbaras dag var den 4 december, infaller den första söndagen i advent tidigast den 27 november och senast den 3 december. Regeln följs fortfarande.

Tiden före jul var ursprungligen en fasteperiod i likhet med tiden före påsk. Adventsfastan började i mitten av november, och Martinsdagen den 11 november motsvarade fastlagen – då åt man en bastant måltid, på vissa håll till exempel Mårtengås. Ett minne av den gamla fastetiden är än i dag lutfiskstraditionen som julmat i de nordiska länderna.

Ordet advent härstammar från de latinska orden *Adventus Domini*, Herrens ankomst. Advent är en tid av förberedelser och väntan inför firandet av Jesus födelse vid jul.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Förteckning över använda kalendrar och almanackor

Denna bok baserar sig på kalenderdelarna i drygt 120 svenska almanackor och mäss- och bönböcker från åren 1198–1805. En lista över dem finns nedan och själva kalendrarna finns inskannade på Helsingfors almanacksbyrås webbplats almanakka.helsinki.fi/sv/arkiv. Namnlistorna i några medeltida bönböcker har hämtats från datorprogrammet Unikal (Das Universal-kalenderprogramm Unikal), www.computus.de/kalenderprogramm/kalenderprogramm.htm.

Calendarium Vallentunense 1198, Faksimile, utgivet i Stockholm 1907	Forsius, Almanah 1614 Forsius, Almanah 1615 Forsius, Almanah 1617
Missale Upsalense Vetus 1484	Forsius, Almanach 1619
Missale Strengnense 1487	Forsius, Almanach 1621
Missale Aboense 1488	Forsius, Almanach 1622
Breviarium Strengnense 1495 (Unikal)	Niurenus, Almanach 1624 Herlicius, Almanach 1627
Breviarium Scarense 1498 (Unikal)	Herlicius, Almanach 1628
Breviarium sec. chorum Lincopense 1493 (Unikal)	Herlicius, Almanach 1629 Herlicius, Almanach 1630
Missale Upsalense Novum 1513	Herlicius, Almanach 1631
Breviarium eccl. Lundensis 1517 (Unikal, har tagits med för fullständighetens skull – på 1500-talet hörde Lund till Danmark)	Herlicius, Almanach 1632 Herlicius, Almanach 1633 Herlicius, Almanach 1634 Herlicius, Almanach 1635 Herlicius, Almanach 1636
Petrus Olai, Almanach 1585	Herlicius, Almanach 1637
Möllman, Een Bönebook ock Calendarium 1590	Herlicius, Almanach 1638 Herlicius, Almanach 1639
Paulinus, Almanach 1592	Herlicius, Almanach 1640
Gothus, Psaltare medh ... Calendario 1599	Herlicius, Almanach 1641 Herlicius, Almanach 1642
Andreae et Erici, Almanach 1600	Herlicius, Almanach 1643
Gisaeus, Almanac 1603	Herlicius, Almanach 1644
Herlicius, Almanac 1605	Schwarz, Almanach 1645
Herlicius, Almanac 1606	Schwarz, Almanach 1646
Herlicius, Almanac 1607	Eichstadius, Almanach 1647
Forsius, Almanah 1608	Schwarz, Almanach 1648
Forsius, Almanah 1609	Graan, Almanach 1649
Forsius, Almanah 1610	de Werve, Almanach 1651
Herlicius, Almanach 1612	Schwarz, Almanach 1652
Forsius, Almanah 1613	Schwarz, Almanach 1653

Fuhrman, Almanach 1654
 Freund, Almanach 1655
 Fuhrman, Almanach 1656
 Freund, Almanach 1657
 Freund, Almanach 1658
 Fuhrman, Almanach 1659
 Celsius, Almanach 1660
 Fuhrman, Almanach 1661
 Spohle, Almanach 1662
 Spohle, Almanach 1663
 Freund, Almanach 1664
 Fuhrman, Almanach 1665
 Fuhrman, Almanach 1666
 Fuhrman, Almanach 1667
 Fuhrman, Almanach 1668
 Fuhrman, Almanach 1669
 Voigt, Almanach 1670
 Voigt, Almanach 1671
 Voigt, Almanach 1672
 Spole, Almanach 1673
 Fuhrman, Almanach 1674
 Voigt, Almanach 1675
 Voigt, Almanach 1676
 Spole, Almanach 1677
 Voigt, Almanach 1678
 Voigt, Almanach 1679
 Celsius, Almanach 1680
 Spole, Almanach 1681
 Spole, Almanach 1682
 Spole, Almanach 1683
 Spole, Almanach 1684
 Spole, Almanach 1685
 Spole, Almanach 1686
 Spole, Almanach 1687
 Spole, Almanach 1688
 Spole, Almanach 1689
 Voigt, Almanach 1690
 Voigt, Almanach 1691
 Voigt, Almanach 1692
 Voigt, Almanach 1693
 Krook, Almanach 1694
 Krook, Almanach 1695
 Krook, Almanach 1696
 Krook, Almanach 1697
 Krook, Almanach 1698
 Krook, Almanach 1699
 Bilberg, Almanach 1700
 Krook, Almanach 1701
 Krook, Almanach 1702
 Krook, Almanach 1703
 Bilberg, Almanach 1704
 Krook, Almanach 1707
 Elfvius, Almanach 1711
 Vallerius, Almanach 1714
 Krok, Almanach 1715
 Krok, Almanach 1716
 Burman, Almanach 1721
 Quensel, Almanach 1726
 Burman, Almanach 1727
 Burman, Almanach 1728
 Celsius, Almanach 1731
 Celsius, Almanach 1732
 Quensel, Almanach 1733
 Menlös, Almanach 1734
 Celsius, Almanach 1743
 Wetenskaps Academie, Almanach
 1763
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1769
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1777
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1783
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1791
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1798
 Wetenskaps-Academie,
 Almanach 1805

Helgonförteckningar

Den centrala helgonförteckningen är *Det romerska martyrologiet* som för denna bok har använts i följande versioner: Den ursprungliga latinska *Martyrologium Romanum Gregorii XIII. Pont. Max.* från år 1597, redigerad av Caesar Baronius, finns publicerad som pdf i GoogleBooks. 1661 års martyrologium i två delar finns tillgängligt som faksimil i exempelvis nätbokhandlar (Kessinger Publishing, faksimile 2010). För arbetet har också det romerska martyrologiets engelska version (översatt från 1749 års latinska version) använts, *The Roman Martyrology*, translated by Rev. Raphael Collins, The Newman Bookshop, 1947.

Biskop Usuardus martyrologium (från omkring år 875), i 1718 års latinska version *Usuardi San-Germanensis Monachi Martyrologium Sincerum*, har publicerats som faksimil (Kessinger Publishing, 2009). Bedas martyrologium (från omkring år 730) och Hieronymus martyrologium (från omkring år 600) finns publicerade på webben som pdf.

En annan central källa är Bibeln. För boken användes Bibelkommissionens översättning, Bibel 2000 (Libris 1999) och bibeln.se.

Övriga helgonförteckningar, böcker och artiklar om helgon

Acta Sanctorum, delarna 1–68, 1643–1940 (finns i olika versioner på webben).

Barth, Médard, "Zur Geschichte der Thanner St. Theobalduswallfahrt im Mittelalter" [om namnet Enwald], *Annuaire de la Société d'histoire des régions de Thann-Guebwiller*, 1 (1948), s. 19–82.

Bede, *The Ecclesiastical History of the English People*, Oxford World's Classics, Oxford University Press, 2008.

Butler's Lives of the Saints, Complete Edition, ed. Herbert Thurston, S.J. & Donald Attwater (delarna I–IV), Christian Classics, 1956.

Jacobus de Voragine, *The Golden Legend*, Readings on the Saints, I–II, translated by William Granger Ryan, Princeton University Press, 1995.

Torsy, Jakob, *Lexikon der deutschen Heiligen*, Verlag J.P. Bachem, 1959.

Svenska och finska källor

Agricola, Mikael, *Rucouskiria Bibliasta*, 1544 (faksimil), Institutet för de inhemska språken & WSOY, 1987.

Blomqvist, Marianne, *Dagens namn*, Schildts 2002.

Blomqvist, Marianne (red.), *Från Adam till My. Ett färggrant knippe namn*, Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet, 1999.

Brunius, Jan, *Atque Olavi. Nordiska helgon i medeltida måssböcker*, Sällskapet Runica et Mediævalia, 2008.

- Brylla, Eva (red.), *Namnlängdsboken. Historien bakom namnen i almanackan*, Norstedts Ordbok, 2000.
- Burman, Eric, "En liten Berättelse om alle de Namnen som uti Almanachen stå", *Almanach*, Stockholm, 1721–1730.
- Damsgaard Olsen, T., *Nøgle til Almanakken. En ledsager til hvert års almanak*, Københavns Universitet, 1994.
- Eklöf, J. H., *Almanach för 200 år*, Dambergs förlag, 1852.
- Halonon, Marko, *Aspects of Medieval Nordic Calendars. A qualitative, quantitative and phylomemetic study*, Helsingfors universitet, 2020.
- Heininen, Simo, *Luterilaisen bagiografian synty*, Suomen teologinen kirjallisuusseura, 1988.
- Henriksson, Alf, *Alla årets dagar. En evighetskalender*, AWE/Gebers, 1978.
- Kalendarium Vallentunense* (faksimil, utgivet i Stockholm 1907), almanakka.helsinki.fi/images/arkisto/riikinruotsalaisia_almanakkoja/1198Vallentuna.pdf
- Klemming, G. E. & G. Eneström, *Sveriges kalendariska litteratur*, Norstedt, 1878.
- af Klintberg, Bengt, *Namnen i almanackan*, Norstedts Ordbok, 2001.
- Lahti, Sofia, "Capse pro reliquiis. Turun tuomiokirkon reliikit ja relikvaariot", *Mirator*, november 2003.
- Lundén, Tryggve, *Svenska helgon*, Verbum, 1973.
- Lundén, Tryggve, "Kanonisation", *Kulturbistorisk leksikon för nordisk middelalder fra vikingetid till reformationstid VIII*, Rosenkilde og Bagger, 1981.
- Malin, Aarno, *Der Heiligenkalender Finnlands. Seine Zusammensetzung und Entwicklung*, Finlands kyrkohistoriska sällskap, 1925.
- Malmstedt, Göran, *Helgdagsreduktionen. Övergången från ett medeltida till ett modernt år i Sverige 1500–1800*, Historiska institutionen i Göteborg, 1994.
- Missale Aboense 1488* (faksimil), Finlands kyrkohistoriska sällskap och WSOY 1988, almanakka.helsinki.fi/sv/arkiv/kalendrar-fran-1300-1500-talen/missale-aboense-1488.html
- Lempiäinen, Pentti, *Suuri etunimikirja*, WSOY, 2004.
- Vilkuna, Kustaa, *Etunimet*, Otava, 1976.
- Vilkuna, Kustaa, Eino Kaskimies, Gösta Hedström & Eino Nivanka, *Suomen almanakan jublakirja*, Helsingfors universitet & Weilin+Göös, 1957.

Helgonen på webben

På nätet finns talrika webbplatser om helgon. Nedan finns de viktigaste som använts för denna bok.

Wikipedia, en.wikipedia.org
 Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de

St. Patrick Catholic Church, saintpatrickdc.org/
Catholic Online, www.catholic.org/saints/
Saints, saints.sqpn.com
Santi e Beati, www.santiebeati.it
Biographisch-Bibliographischer Kirchenlexikon, www.bbkl.de
Biografiakeskus, SKS, www.kansallisbiografia.fi
Biografiskt lexikon för Finland, www.blf.fi
Den katolske kirke, www.katolsk.no/biografier/historisk
Ortodoksi.net, www.ortodoksi.net
Heiligen, heiligen.net

Helgonbilder på webben

Webbplatser som varit centrala för denna bok.

Wikipedia, en.wikipedia.org
Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de
Flickr, www.flickr.com
Web Gallery of Art, www.wga.hu
Convent of Saint Elizabeth, www.conventofsaintelizabeth.org (ikoner)
Auckland Art Gallery, www.aucklandartgallery.com (helgonförteckningar av Jacques Callot)
Bethel College, Mennonite Library, mla.bethelks.edu/holdings/scans/martyrsmirror/ (bilder ur Jan Luykens bok Martyrernas spegel)
Huntington Library, hdl.huntington.org/digital/collection/p1515ocoll7/id/48712 ("Den gyllene legenden" från 1300-talet)
Eric Drigsdahl, Calendars from Illuminated Manuscripts in Danish Collections, manuscripts.org.uk/chd.dk/cals/index.html
Ikoner i Kizhis kloster, kizhi.karelia.ru/index_en.html
Medeltida nordiska sigill:
Reinhold Hausen, *Finlands medeltidssigill*, Finlands statsarkiv 1900, df.narc.fi/Images/Literature/Hausen_Finlands_medeltidssigill_1900.pdf
Bror Emil Hildebrand, *Svenska sigiller från medeltiden*, Stockholm 1862 (finns tillgänglig i digitala utgåvor på webben)
Henry Petersen, *Danske gejstlige sigiller fra middelalderen*, Kjøbenhavn 1886, archive.org/details/gri_33125016531416

Övrig litteratur

Mer läsning om medeltiden, helgon, almanackor och kalendrar

Alver, Brynjulf, *Dag og merke. Folkeleg tidsrekning og merkedagstradisjon*, Universitetsforlaget, Bergen, 1981.
Beskow, Per, *Helgonen. Hjältar, martyrer, heliga dårar och andra*, Artos & Norma, 2011.

- Dahlby, Frithiof, *Helgondagar*, Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag, 1958.
- Farmer, David Hugh, *The Oxford Dictionary of Saints*, 5th edition, Oxford University Press, 2011.
- Forsius, Arno, *Tietämisen riemu ja tuska. Sigfridus Aronus Forsiuksen elämä n. 1560–1624*, Anita Forsius, 1996.
- Hagerman, Maja & Claes Gabrielson, *I miraklers tid. Bland madonnor, stenbyggare och helgon i medeltida kyrkor*, Prisma, 2003.
- Harrison, Dick, *Sveriges historia: 600–1350*, Norstedt, 2009.
- Heikkilä, Tuomas, *Sankt Henrikslegenden*, Svenska litteratursällskapet i Finland & Appell, 2009.
- Jacobus de Voragine, *Gyllene legender*, övers. Bengt Ellenberger, Artos & Norma, 2007 (en svensk förkortning av originalboken).
- Lamberg, Marko et al. (red.), *Keskiajan avain*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.
- Lebech, Mogens, *Fra Runestav til Almanak*, Thejls, København, 1969.
- Lithberg, Nils, *Almanackan. Från astrologisk rådgivare till svensk kalender*, Norstedt, 1933.
- Lithberg, Nils, *Computus med särskild hänsyn till runstaven och den borgerliga kalendern*, Nordiska Museet, 1953.
- Martling, Carl Henrik, *En sky av vittnen. En ekumenisk helgonkalender*, Artos & Norma, 2010.
- Oja, Heikki, *Aikakirja 2013*, Yliopiston almanakkatoimisto, 2013 (<http://doi.org/10.31885/9521032219>).
- Pegelow, Ingalill, *Helgonlegender i ord och bild*, Carlssons, 2006.
- Pursiainen, Terhi, *Sigfridus Aronus Forsius. Pohjoismaisen renessanssin astronomi ja luonnonfilosofi*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.
- Rubenson, Samuel (red.), *Martyrer och helgon, Svenskt patristiskt bibliotek II*, Artos, 2000.
- Svensson, Sigfrid, *Bondens år. Kalender och märkesdagar, hushållsregler och väderleksmärken*, LTs Förlag, 1967.
- Tarkiainen, Kari, *Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa*, Svenska litteratursällskapet i Finland & Atlantis, 2008.

Sankt Erik i ett medeltida sigill, som tillhörde sekreteraren i Uppsala domkapitel. Teckning ur *Svenska sigiller från medeltiden* av Bror Emil Hildebrand (1862).

BILDKÄLLOR

Det Kgl. Bibliotek, Köpenhamn

Psalterium (Bruges och Ghent c. 1520–1525)

s. 25, 45, 65, 86, 108, 128, 148, 170, 193, 214, 237, 261

Kalendern i psaltaren finns tillgängligt i faksimil på följande adress:

www5.kb.dk/permalink/2006/manus/30/eng

Teckningar av Jacques Callot

s. 28, 51, 57, 61, 63, 68, 83, 112, 116, 152, 195, 247

Helgonteckningarna av den franske grafikern Jacques Callot utkom ursprungligen i boken *Les Images de tous les Saints et Saintes de l'Année* (1636) och kopior av dem finns till exempel i boken *Jacques Callot. Das gesamte Werk in zwei Bänden, Einleitung* (Albrecht Dohmann, Henschelverlag Berlin, 1972). Teckningarna har putsats och färgats speciellt för denna bok.

Wikimedia Commons

s. 10 (Père Igor), 16, 35, 37, 38, 40 (Mark A. Wilson), 42, 46, 60, 66 (Mkleine), 69, 74 (M. Kunz), 75, 80, 81 (Ad Meskens), 85, 87, 89, 92, 96, 101, 103, 109 (LoKi), 110, 114, 127 (Ad Meskens), 129, 134, 142–143, 144 (Klafui), 145 (Lars Henriksson), 146, 149, 154 (Kremle), 157, 160, 163 (ovan och nedan), 167, 172, 174, 176 (Mefusbren69), 178, 180, 181, 185, 190 (Sailko), 191, 198, 202, 204, 206 (Hans A. Rosbach), 209, 212, 213 (Rama), 216, 218 (Christer Åhlin), 221, 228–229, 231, 235 (Wolfgang Sauber), 241, 242 (Erik Cornelius, Nationalmuseum), 246, 249, 253, 255, 256 (Wolfgang Sauber), 259, 262, 263, 266, 268, 270, 273, 275, 276, 278, 279 (Estormiz), 282, 283, 285 (MOSSOT), 286–287, 289 (Norton Simon Museum), 291, 293 (Sailko)

Övriga bildkällor

s. 8 Finlands nationalbibliotek

s. 12 Foto: Arja Latvala-Oja

s. 14 *Martyrologium Romanum* (GoogleBooks)

s. 17 Universität Greifswald, Kustodie. Foto: Grzegor Solecki

s. 18 Universitetets almanacksbyrå/Asko Palviainen

s. 19 Finlands nationalbibliotek/Asko Palviainen, Universitetets almanacksbyrå

s. 21 Foto: Arja Latvala-Oja

s. 22 Finlands nationalbibliotek/Asko Palviainen, Universitetets almanacksbyrå

s. 23 Finlands nationalbibliotek/Universitetets almanacksbyrå

s. 33 Foto: Erik Christensen

s. 48 Finlands nationalbibliotek

- s. 53 Foto: Tate
- s. 55 Foto: Ingemar Nordgren
- s. 71 *Pyhä Raamattu Gustave Dorén piirtämällä 229:lla kuvalla kaunistettu*, Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1936
- s. 90 Finlands nationalbibliotek/Asko Palviainen, Universitetets almanacksbyrå
- s. 107 *Pyhä Raamattu Gustave Dorén piirtämällä 229:lla kuvalla kaunistettu*, Porvoo & Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1936
- s. 119 Foto: Arja Latvala-Oja
- s. 122 Tammerfors museer/Vapriikki bildarkiv. Foto: Jari Kuusenaho
- s. 135 Foto: Vili Oja
- s. 139 Foto: Vili Oja
- s. 151 Ökumenisches Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de
- s. 171 Foto: Björn Roos
- s. 182 Finlands nationalbibliotek/Universitetets almanacksbyrå
- s. 220 Foto: Revd. Stephen Day
- s. 224 Ökumenisches Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de
- s. 238 www.heiligen.net
- s. 251 Ökumenisches Heiligenlexikon, www.heiligenlexikon.de
- s. 288 *Missale Aboense 1488*, Finlands kyrkohistoriska sällskap och WSOY 1988
- s. 301 Universitetets almanacksbyrå

Författaren tackar också följande personer, som hjälpte till med anskaffandet av illustrationer för boken:

Finn Erik Kramer, Folkemuseet, Köpenhamn

Personalen vid Ekenäs församling och kyrka

Åbo domkyrkas personal

REGISTER

I det första registret finns de helgon som förekommer i boken, med datumet för deras minnesdagar.

I det andra registret (s. 315) finns bland annat konstnärer, orter och begrepp som förekommer i boken, och även rörliga helger och helgonens attribut.

Helgonnamn

Hänvisningar till kalenderdelen, det vill säga de sidor som presenteras för januari–december, ges enligt datum. Till övriga sidor i boken hänvisas med sidnummer.

† uphöyelse 14.9
10 000 martyrer 22.6
11 000 Virgines (11 000 jungfrur)
20.10, 21.10
14 nödhjälpare 8.8
40 Martyrer (40 riddare) 9.3
7 Software (sju sovardagen) 27.6,
27.7
7 bröder 10.7
79 martyrer 21.2
IV coronatorum (De fyra
krönta) 8.11
xiiiij adiutoribus 8.8

Abdon 30.7
Abel 2.1
Abraham 16.5, 15.12, 18.12, 19.12,
20.12
Absalon (Absalom) 30.10
Abundius 26.8
Achatius (av Ararat) 22.6
Achatius (av Trakien) 8.5, 8.8
Achilleus 12.5
Adalbertus (Albertus) 5.1, 24.4
Adam 2.1, 3.1, 24.12
Adauctus 30.8
Adelgunda 30.1
Adolarius 21.4
Adolph 23.6
Adolphus 27.9

Adrianus s. 16, 4.3
Aegidius 1.9
Afra 7.8
Agabus 13.2
Agape 3.4, 5.4
Agapius 29.4
Agapitus 6.8
Agapitus (Agapetus) s. 16, 18.8,
21.8
Agatha (Agata, Agda) 5.2
Agathon 7.12
Agneta (Agnes) s. 16, 21.1, 23.1,
18.2, s. 238
Agricola 27.11
Albanus 21.6
Alberta 20.10
Albinus 1.3
Aldegund se Adelgunda
Alexander 10.3
Alexander (7 bröder) 10.7
Alexander (av Aleksandria) 25.2,
12.12
Alexander (av Caesarea) 28.3
Alexander (av Ostia) 17.2
Alexander (av Rom) 9.9
Alexius (Aleksius) 17.7
All Helgon (Alla helgons dag)
1.11
Alla Siälär (Alla själars dag) 2.11
Alpheus 17.11
Amalia 7.10
Amandus 26.10
Amantius (Amatius) 4.11
Amatus 13.9
Ambrosius 4.4, 7.12
Ammon 19.12, 20.12

Amos 31.3, 20.11
 Ananias 16.12, 18.12
 Anastasia 24.11, 25.12
 Anastasius (påve) 27.4
 Anastasius 21.8
 Anatolia 23.12
 Anatolius 3.7
 Andreas (apostel) 30.11
 Andronicus 11.10
 Angelus 13.10
 Anianus 17.11
 Anna 20.3, 26.7, 9.12, 15.12
 Anna (av Novgorod) s. 12
 Annunciatio Marie 25.3
 Ansgarius (Ansgar) s. 7, s. 12, 4.2
 Anshelmus 21.4, 5.7
 Antimus (Anthimus) 27.4
 Antipas 11.4
 Antonius 15.12
 Antonius (Anton, av Egypten)
 10.1, 17.1
 Antonius (av Padua) 13.6
 Apollinaris 23.7, 27.8
 Apollinarius 8.4
 Apollonia s. 16, 9.2, 23.7
 Apollonius 8.3, 10.3, 8.4
 Apostel Andreas 30.11.
 Apostel Barnabas 11.6
 Apostel Bartholomeus 24.8, 5.9
 Apostel Jacobus (Jakob,
 Alfeus son) 1.5
 Apostel Jacobus (Jakob,
 Sebedeis son) 25.7, 6.8
 Apostel Johannes (Joh.
 Evangel.) 6.5, 6.8, 27.12.
 Apostel Judas 28.10.
 Apostel Lucas (Lukas) 18.10.
 Apostel Markus s. 16, 25.4
 Apostel Mattheus (Matteus)
 21.9
 Apostel Matthias (Mattias)
 24.2.
 Apostel Paulus s. 23, 24.1, 25.1,
 13.2, 11.6, 29.6, 30.6, 15.7, 4.8
 Apostel Petrus s. 23, 22.2, 31.5,
 29.6, 15.7, 1.8, 6.8

Apostel Philippus (Filippus) 1.5
 Apostel Simon 28.10
 Apostel Thomas (Tomas) 21.12
 Apostlarnas delning 15.7
 Aqvilina 13.6
 Arcadius (Arkadius) 12.1
 Aristarchus 4.8
 Aristides 31.8
 Arnolphus (Arnulf) 18.7
 Aron 1.7
 Arsenius 14.12
 Arwid 31.8
 Ascension s. 290
 Assumptio Marie 15.8
 Athanasius (Atanasius)
 (av Aleksandria) 2.5, 20.5
 Athanasius (av Tarsos) 21.8
 Augustinus 4.5, 28.8, s. 293
 Aulalia se Eulalia
 Aureus 16.6
 Azarias 16.12

 Babiana (Bibiana) 2.12
 Balbina 30.3
 Balthasar 4.1
 Barachisius 29.3
 Barbara 8.8, 4.12
 Barnabas (Ap.) 11.6
 Barnadagh 28.12
 Barnimus 15.2, 9.6
 Bartholomeus (apostel) 24.8, 5.9
 Basilides 10.6, 12.6
 Basilissa 9.1
 Basilus (den store) 23.6
 Basilus (d. ä.) 30.5
 Basilla 20.5
 Beata 19.5, 22.12
 Beatrix 19.5
 Beatus 9.1, 19.5
 Beda s. 14, 26.5, 27.5
 Benedictus 15.1, 10.2, 21.3
 Benignus (av Mevania) 6.6
 Benignus (av Dijon) 17.10
 Benjamin 30.8
 Berenice 4.2

Bernhardus (av Clairvaux) 7.6,
20.8

Bernhardus (Botgörare) 19.4

Bernhardus (av Siena) 20.5

Bibiana se Babiana

Bilibaldus 7.7

Birgitta s. 12, 1.2, 22.5, 2.8, 7.10

Blandina 5.11

Blasius 3.2, 8.8

Bogislaus 9.4

Bonaventura 14.7

Bonifacius (Bonifatius),

Tysklands apostel) 21.4, 5.6

Botolphus 17.6

Botvidus (Botwid) s. 11, 28.7

Braxed se Praxedes

Briccius (Brixius) 13.11

Brigitta (Brigida) 1.2

Broderus 20.5

Bruno 17.5

Bruno 6.10

Brynolphus (Brynolf) s. 11, 16.8

Burchardus 11.10

Busso 27.11

Caius 10.3

Caius (påve) 22.4

Calixtus 14.10

Callistus 16.4

Candida 6.6

Candida (av Rom) 2.12

Candidus 3.10, 2.12

Canutus (se även Knut) s. 33, 7.1,
13.1, 10.7

Caprasius 20.10

Carolus (Carl, Karl) 28.1

Carpasius (Caprasius) 4.6

Carpophorus 8.11

Casimirus (Casimir) 22.3, 24.3

Caspar 20.10

Cassianus 2.12, 3.12

Castor 13.2

Castulus 26.3

Castus 22.5

Catharina (Katarina av
Vadstena) s. 12, 2.8

Catharina (Catherina, Katarina)
s. 16, 8.8, 25.11

Cathedra Petri 22.2

Cecilia 14.4, 18.4, 22.11

Celestinus 26.2

Celestinus (påve) 6.4, 7.4

Celsus 28.7

Charisius 16.4

Charitas 8.10

Chilianus 8.7

Christeta 27.10

Christianus (Christian) 3.4,
13.11

Christiernus (Christianus) 14.5

Christina 24.7

Christopherus (Christophorus)
s. 16, 15.3, 8.8, 18.12

Chrysogonus (Crisogonus) 24.11

Chrysostomus (Johannes
Chrysostomus) 27.1, 31.1

Circumcisio domini 1.1

Clara s. 8, 12.8, 4.10

Claudius 23.2, 7.7, 8.11

Clemens 23.11

Cleophas 18.2, 25.9

Cletus 26.4, 30.4

Colomannus 13.10

Columbanus 29.3, 21.11

Commemoratio animarum 2.11

Commemoratio Pauli 30.6

Conceptio Marie 8.12

Concordia 18.2, 26.8

Conon 5.3

Conradus (Konrad) 12.11, 26.11

Consecratio Ambrosij 7.12

Constantia 17.2, 18.2

Constantinus (av Skotland) 11.3

Constantinus (den store) 21.5

Constantius 23.9

Conversio Pauli 25.1

Cordula 22.10, 5.12

Cornelius 3.7

Corona 14.5

Cosmas 27.9

Crescens 27.6

Crescentia 15.6

Crispina 5.12
Crispianus 25.10
Crispinus 25.10
Crucis exaltatio 14.9
Cunibertus 12.II
Cyprianus (Ciprianus) 26.9
Cyriacus 16.3, 8.8
Cyricus 16.6
Cyrilla 5.7
Cyrillus 9.7
Cyrinus 4.6
Cyrinus (av Rom) 12.8
Cyrus se Syrus

Damasus 11.12
Damianus 27.9
Daniel 10.4, 21.7
Daniel (Styliten) 11.12
David (av Munktorp) s. 12, 25.6
David (kung) 29.12, 30.12
Decollatio Johannis 29.8
Demetrius (Dimitri) 5.7, 7.7, 8.10
Desiderius 23.5
Detlaus 31.3
Didymus 28.4
Didymus (Tomas) 21.12
Dionysius (av Korinth) 8.4
Dionysius (av Paris) 8.8, 9.10
Dioscorus 14.12
Divisio apostolorum 15.7
Domicilla (Domitilla) 7.5, 12.5
Dominicus 5.8
Domitianus (Donatianus) 24.5
Donatus 5.8, 7.8
Dorothea 6.2
Dorotheus 9.9
Dyra Wärfu 15.8

Ediltrud 23.6
Edmundus 16.II
Edwardus (Edvard martyren)
18.3, 27.5
Egesippus 7.4
Egidius (Aegidius) 8.8, 1.9
Eleasar (Eleazar) 2.8, 3.8

Eleonora (engelsk drottning)
21.2
Eleonora (svensk drottning) 11.7
Eleutherius 26.5
Elias (av Cordoba) 17.4
Elias (Elia, profet) 20.7, 6.8
Eligius 25.6, 1.12
Elin se Helena
Elisabeth 2.7
Elisabeth (Elizabeth) 19.II
Eliseus (Elisa) 14.6, 2.9
Elogius 25.6
Emanuel 26.3, 22.4
Emerentiana (Emerentia) 23.1
Emericus 4.II
Emmelia 30.5
Engelbertus (Engelbert) 7.II
Enoch 3.1
Enwald 1.7
Eobaldus 21.4, 11.9
Eowaldus 12.4
Epimachus 10.5, 12.12
Epiphania domini 6.1
Erasmus 3.6, 8.8
Erdmannus (Ertmannus) 7.II
Erdmuda 13.4
Erhardus 8.1
Ericus (Eric, Erik) s. 12, s. 14,
19.1, 24.1, 18.5, 6.II
Ericus transl. 24.1
Erik av Pommern 9.4
Ernestus 13.3
Esaias (av Egypten) 21.2
Esaias (profet) 6.7
Esau 19.12, 20.12
Esdra (Esra) 23.9
Eskillus (Eskil) s. 12, 11.6, 12.6,
6.10
Esther 24.5, 6.7
Etheldreda 23.6
Eucherius (Eucharius) 20.2
Eudoxus 5.9
Eufrosina 18.7
Eugendus 1.1
Eugenius 8.2, 19.4, 13.II, 18.II
Eulalia 12.2

Eulogius 25.6
Euphemia (Eufemia) 16.9
Euphrosyne 11.2
Eusebius Palatinus 5.3
Eusebius 14.8
Eusebius (påve) 26.9
Eusebius (biskop) 26.9
Eustachius (abbot) 29.3
Eustachius (av Antiokia) 16.7
Eustachius 8.8, 3.11
Eustochium 30.9
Eutropius 30.4
Ewa (Eva) 2.1, 24.12
Evaldus (Ewaldus) 3.10
Eventius 9.9
Evergistus 23.10, 24.10
Evilasius 20.9
Exaltatio crucis 14.9
Ezechiel 10.4

Fabianus 19.1, 20.1
Fausta 20.9
Faustinus 15.2
Faustinus 20.9
Felicianus 9.6, 20.10
Felicissimus 6.8
Felicitas (slav) 7.3
Felicitas 10.7
Felix (av Nola) 14.1
Felix (7 bröder) 10.7
Felix (av Rom) 30.8
Ferdinandus 3.4, 5.4
Festum Crucis 3.5
Fides 23.3, 6.10, 8.10, 20.10
Filemon se Philemon
Filippus se Philippus
Flavia 5.10
Flavius (Flawius) 7.5, 10.6
Florentina 27.2, 20.6
Florentinus (Florentius) 17.10
Florentius 7.11
Florianus 4.5
Fortunatus (av Aquileia) 12.7
Franciscus (Frans) 12.8, 4.10
Frans (av Paola) s. 13
Fredricus (Fredrikus) 5.3, 18.7

Fredrika 19.9
Fridelinus 6.3
Fridericus (Fredericus) 5.3, 14.11
Fulgentius (av Ruspe) 1.1, 6.3
Fulgentius (av Sevilla) 20.6
Fulrad 2.10
Fyra krönta 8.11
Förklaring 6.8

Gabinus 19.2
Gabriel 18.3, 24.3, 25.3
Gallus 16.10
Gebhardus 27.8
Gedeon 10.10
Gelasius 18.11
Georgius (Georg, Göran) s. 11,
23.4, 8.8
Gerardius 3.10
Gerasimus 5.3
Gereon 10.10
Gerhardus 24.9
Germanus (av Auxerre) 31.7
Germanus (av Konstantinopel)
29.4
Germanus (av Paris) 28.5
Gertrud 17.3
Gervasius 28.4, 19.6
Gideon 10.10
Gordianus 10.5
Gorgonius 9.9
Gothardus (Gotthard) 5.5
Gregorius (påve) 12.3
Gregorius (av Cremona) s. 293
Guido 30.3
Guillaume se Wilhelmus
Gunilla 30.1
Gunther (Gynther) 28.11
Gustaf 6.7, 6.11
Gustaf Adolf 27.3, 6.11
Gustavus 27.3
Gustavus 6.11, 9.12
Göran se Georgius

Hadrianus se Adrianus
Halvardus 15.5, 29.7
Hannibal 2.8

Hanok se Enoch
Harald 1.4, 29.7
Harald (Blåtand) 20.10
Hector 6.7
Hedwig 15.10
Hegesippus (Egesippus) 7.4, 8.4
Helena (kejsarinna) 8.2, 3.5, 18.8
Helena (Elin av Skövde) s. 12,
31.7
Helena (av Auxerre) 22.5
Heliodoros 21.11
Hemming s. 12, 22.5, s. 138, 18.6
Henok se Enoch
Henricus (Henrik, biskop) s. 12,
19.1, 22.5, s. 138, 18.6, s. 149
Henricus (kejsare) 3.3, 12.7
Heribertus (Heribert) 16.3
Herman (Hermannus) 11.8
Hermogenes 19.4
Hermogenes (Hermagoras,
Herman) 12.7
Hermolaus 28.7
Heron 14.12
Herrens förklaring 6.8
Hezechiel (Ezechiel) 10.4
Hieronymus s. 14, s. 16, 30.9
Hilarius (av Poitiers) 13.1
Hilarius (påve) 21.2
Hiob (Job) 9.5
Hippolytus 18.2, 13.8
Hoseas (Hosea) 23.9
Hubertus 27.3, 3.11
Hubertus se Rupertus
Hugo (av Grenoble) 1.4
Hugo (av Lincoln) 17.11
Huldericus 4.7
Hyacinthus 11.9
Hyginus 11.1
Hypatius (av Fenicien) 18.6
Hypatius (av Gangra) 14.11

Idea 19.1
Ignatius 1.2, 17.12
Immanuel (Emanuel) 26.3
Ines se Agnes
Ingeborg s. 11, 29.10

Ingegerd s. 11
Ingenes 20.12
Ingrid s. 11
Innocentium 28.12
Inventio crucis 3.5
Irenes (Irene) 5.4
Ireneus 15.12
Ireneus 6.4, 26.8
Irina se Anna (av Novgorod)
Isaac (Isac, Isak) 16.8, 19.12, 20.12
Isidorus (av Sevilla) 7.1, 27.2
Isidorus 15.5
Isidorus 14.12
Israel 20.12, 23.12
IV coronatorum 8.11

Jabel 23.2
Jacintus se Hyacinthus
Jacob (Jakob, patriarken) 19.12,
20.12
Jacob (av Lambesa) 30.4
Jacobus (Jakob, apostel,
Alfeus son) 1.5
Jacobus (Jakob, apostel,
Sebedeis son) 25.7, 6.8
Jairus 3.10
Januaris (7 bröder) 10.7
Januarius 19.9
Jesus s. 13, s. 15, 1.1, 4.1, 6.1, 25.1,
29.1, 2.2, 4.2, 15.3, 19.3, 25.3, 26.3,
22.5, 1.6, 24.6, 2.7, 22.7, 26.7, 27.7,
6.8, 5.9, 25.9, 3.10, 18.10, 9.11,
30.11, 1.12, 16.12, 21.12, 25.12,
28.12, s. 286–295
Jeremias 26.6
Jesaja 6.7
Joachim s. 13, 20.3, 9.12
Job (Hiob) 9.5
Jodocus 17.5
Joel 27.4, 13.7
Joh. hal. 29.8
Joh. Döpare 24.6
Johan. Baptist. 24.6
Johanna 21.7, 15.12
Johannes decollatus 29.8

Johannes (apostel, evangelist) 6.5, 6.8, 27.12
Johannes (påve) II.1
Johannes (av Cordoba) 27.9
Johannes (av Rom) 26.6
Johannes ante portam latinam 6.5
Johannes Cochleus II.1
Johannes Chrysostomus 27.1, 31.1
Johannes Döparen 24.6, 2.7, 29.8
Jonas (av Persien) 29.3
Jonas (profet) 12.11
Jonathan 29.12
Joseph (Josef, patriarken) 22.12
Josephus (Josef, Jesus far) s. 13, 19.3, 25.12
Josua 26.4, 30.4, 28.6
Jovita 15.2
Judas (apostel) 28.10
Judith (Judit) s. 21, 10.12, 12.12
Juledagh (juldagen) 25.12
Juliana 16.2
Juliana (av Rom) 16.3
Julianus 9.1, 27.1
Julitta 16.6
Julius (påve) 2.3, 12.4
Julius (av Pflug) 2.3
Justa 19.7
Justina 16.6
Justina 26.9
Justinus 13.4
Justus 2.9
Justus (av Rom) 28.2
Juvenalis 7.5
Juventius 12.9

Kanutus se Knut
Karl se Carolus
Kasper se Caspar
Katarina (av Västena) s. 12, 2.8
Katarina se Catharina
Khionia 5.4
Kilianus 8.7
Kindermässa 2.2
Klara s. 8, 12.8

Kletus 26.4
Klemens 23.11
Kleopas 25.9
Knut den helige 7.1, 13.1, s. 33, 10.7
Knut Lavrad 7.1, s. 33
Konon 5.3
Konstantin (den store) s. 11, 21.5
Korbinianus 29.5
Korona 14.5
Korsmässa 3.5, 14.9
Kreskens 27.6
Kunigunda 3.3, 12.7
Kyndermässa 2.2
Kyrus se Syrus

Ladislav 8.8
Lambertus 17.9
Laurentius (Lars) 9.8, 10.8
Lazarus (Lasarus) 16.12, 17.12
Leander 25.2, 27.2
Leo (I, påve) II.4
Leo (II, påve) 28.6
Leodegarius 2.10
Leonhardus, Leonard 7.7, 28.9, 6.11
Leontius 18.6
Leopoldus 15.11
Levinus 14.11
Liborius 17.5
Linus 26.11
Longinus 15.3, 1.12
Loth (Lot) 4.1, 19.12, 23.12
Lovisa 25.8
Lucas (Lukas, apostel) 18.10, s. 209
Lucia s. 16, 13.12
Lucianus 7.1
Lucianus 27.5
Lucina 30.6, 17.10
Lucinus (av Caesarea) 7.6
Lucius 2.12
Lucius (påve) 3.3, 4.3
Ludovicus (Ludvig) 25.8, 2.10
Luther se Mart. Luther

- Macarius (av Melitene) 5.9
 Macarius (av Rom) 28.2
 Magdalena se Maria Magdalena
 Magnus (av Anagni) 19.8
 Magnus (av Füssen) 6.9
 Magnus (av Orkney) 29.7
 Maksiminus (Maks,
 Maksimilianus) 12.10
 Malachias (profet) 8.2
 Malachias (av Armagh) 3.II, 5.II
 Malchus 28.3
 Mamertus II.5
 Mandal 10.6
 Mansvetus 3.9
 Mar. Him. 15.8
 Mar. Nat. 8.9
 Mar. Off. 21.II
 Marcellinus (av Rom) 2.6, 6.6
 Marcellinus (av Rom) 18.6
 Marcellus 16.1
 Marcus (Markus, evangelist)
 s. 16, 25.4
 Marcus (av Rom) 18.6
 Margareta 13.7, 20.7, 8.8
 Maria s. 13, 2.2, 19.3, 20.3, 24.3,
 25.3, s. 122, 2.7, 26.7, 15.8, s.185,
 8.9, 23.9, 18.10, 21.II, 8.12, 15.12,
 25.12
 Maria afl. 8.12
 Maria av Egypten 9.4
 Maria Magdalena (Magdalena)
 21.7, 22.7, 27.7, s. 290
 Mariae Bebodelse 25.3
 Mariae Besökelse 2.7
 Marianus 30.4
 Marie avlelse 8.12
 Marie bebådelsedag 25.3
 Marie concept. 8.12
 Marie himmelfärd 15.8
 Marie offering 21.II
 Martha 26.7, 27.7, 17.10
 Martialis 27.2, 30.6
 Martialis (7 bröder) 10.7
 Martin Luther (Mart. Lutherus)
 s. 7, 10.II
 Martinus (påve) 10.II
 Martinus (biskop) 11.II, 13.II
 Maternus 13.9
 Mathilde (Mathilda) 14.3
 Mathusalem 4.1
 Mattheus (Matteus, apostel)
 21.9
 Matthias (Mattias, apostel) 24.2
 Mauritius (Maurits) 22.9
 Mauritius (Maurilius) 15.1
 Maurus 15.1
 Maximilianus 5.4
 Maximinus 13.2, 29.5
 Maximus 14.4
 Maximus (av Persien) 15.4
 Maximus (av Mainz) 18.II
 Mechtild se Mathilde
 Medardus 8.6
 Melker (Melchior) 5.1, 5.7
 Menlösa Barn 28.12
 Methodius 18.9
 Methodius ("slavisk apostel")
 9.7
 Methusalem se Mathusalem
 Michael (Mikael) 29.9
 Micheas (Mika) 10.3
 Micleta (Milatus) 19.9
 Misael 16.12
 Modestus 15.6
 Monica 4.5
 Moses (Moyses, Mose) 28.6, 6.8,
 4.9, 5.9, s. 291
 MärMässa (Mormässa) 8.9
 Märten Biskop 11.II
 Nabor 12.6
 Narcissus 29.10
 Nathan 29.12
 Nathanael (apostel) 5.9, 24.10
 Nativitas Domini 25.12
 Nativitas Johannis Bapt. 24.6
 Nativitas Marie 8.9
 Nazarius 12.6, 28.7
 Nereus 12.5
 Nestorius (Nestor) 26.2
 Nicanor 10.1
 Nicasius 14.12

- Nicephorus 13.3
 Nicetas 15.9
 Nicodemus 1.6, 15.9
 Nicolaus (Nils) s. 12, 6.12
 Nicomedes 1.6, 15.9
 Nils se Nicolaus
 Nils Hermansson av Lidköping
 s. 16
 Noak (Noa) 3.1, 4.1, 29.12
 Nyårsdagh 1.1
 Nödhjälpare 8.8

 O sapientia 17.12
 Odilia se Otilia
 Olaus (Olof, Olav) s. 33, 22.5,
 29.7
 Olympias 15.4
 Omnium defunctorum 2.11
 Omnium sanctorum 1.11
 Onophrius 10.6, 14.6
 Optatus 4.6
 Oribasius 19.12
 Oswaldus 5.8
 Otilia (Odilia) s. 16, 8.1, 12.12
 Otto (av Bamberg) 9.4, 4.11
 Ottomarus (Othmarus) 16.11

 Pancratius 3.4
 Pancratius 12.5
 Pantaleon (Panthaleon) 28.7, 8.8
 Paternus 16.4
 Patrick 17.3, 16.4
 Paul se Paulus
 Paula 30.9
 Paula (av Malaga) 17.6
 Pauli omw. 25.1
 Paulina 17.6
 Paulinus (av Nola) 22.6
 Paulinus (av Trier) 31.8
 Paulus (apostel) s. 23, 24.1, 25.1,
 13.2, 11.6, 29.6, 30.6, 15.7, 4.8
 Paulus (biskop) 7.6
 Paulus (av Rom) 26.6
 Paulus Eremiten 10.1
 Pelagia 8.10
 Peregrinus 16.5

 Perpetua 7.3
 Perpetuus 8.4
 Petr. Cath (Peter Kat.) 22.2
 Petri Bojor 1.8
 Petri Cathed. 22.2
 Petronella 31.5
 Petrus (apostel) s. 23, 22.2, 31.5,
 29.6, 15.7, 1.8, 6.8
 Petrus (Martyr) 29.4
 Petrus (av Rom) 2.6, 6.6
 Philemon 8.3
 Philippus (7 bröder) 10.7
 Philippus (Filippus, apostel) 1.5
 Phocas (av Antiokia) 5.3
 Phocas (av Sinope) 14.7
 Pius 11.7
 Placidus 15.1, 5.10
 Polycarpus 26.1
 Polychronius (Polychron) 17.2
 Pontianus 20.11
 Potentiana (Potentia) 19.5
 Praxedes (Praxedis, Braxed.)
 19.5, 21.7
 Presentatio Marie 21.11
 Primus 9.6, 20.10
 Prisca (Priska) s. 16, 18.1
 Priscus (av Cesarea) 28.3
 Privatus 21.8
 Probus 11.10
 Prochorus 9.4
 Protasius 28.4, 19.6
 Protogenes 4.8
 Protus 10.9, 11.9
 Prudens 21.5
 Ptolemaius 20.12
 Ptolomeus (Ptolomäus) 19.10
 Purificatio Marie 2.2

 Quatuor coronatorum 8.11
 Quintinus 31.10
 Quirinus (av Rom) 30.3
 Quirinus (av Ungern) 4.6

 Rachel 2.6
 Raineldis (Raineld) 16.7
 Raphael 22.3, 13.6

Rebecca 17.5, 31.8
Regina 20.6, 7.9
Regnadius (Regnadius) 9.6
Reinholdus (Reinold.) 12.1, 13.2
Remigius 1.10
Renatus (Resignatus) 29.2
Richardus (Rikhard) 7.2
Robert 7.6
Robertus se Rupertus
Rochus 16.8
Rogatianus 24.5
Rogatus 2.12
Rolandus 16.6, 9.8
Romanus 28.2
Romanus (romersk soldat) 9.8
Rosina (av Wanglingen) 11.3,
18.3, 18.7
Rubertus 20.3
Rudolphus (av Bern) 17.4
Ruffina (Rufina) 19.7
Rufinus (av Rom) 28.2
Rufinus (av Soissons) 14.6
Rufus 27.8, 28.11
Rupertus (Robertus) 27.3, 24.9
Ruth 16.7

Sabbas 5.12
Sabina 5.12
Sabina (av Avila) 27.10
Sabina (av Rom) 3.9
Sakarja se Zacharias
Sakeus 23.8
Salome 24.7, 24.10
Salomo (Salomon) 8.2, 8.6
Samuel 29.1, 20.8, 26.8, 24.9
Sara 16.5, 19.7
Saturninus (Saturnus) 29.11
Saturninus 15.12
Scholastica 10.2
Sebaldus 19.8
Sebastianus 19.1, 20.1, 7.7
Sefanja se Zephaniah
Sefyrinus se Zephyrinus
Sennen 30.7
Septem fratrum 10.7
Serapia (Serafina) 3.9

Serenus 23.2
Servatius 13.5, 19.9
Servilianus 20.4
Seth 2.1
Severianus 8.11
Severinus (Severin) 23.10
Severus (av Neapel) 30.4
Severus 8.11
Severus (Sewerus) 22.10
Sibylla 29.4, 20.5, 22.5
Sigfridus (Sigfrid) s. 12, 15.2
Sigismundus 2.5, 6.5
Silvanus (7 bröder) 10.7
Simeon (Styliten) 5.1
Simon (apostel) 28.10
Simon Biskop s. 12, 5.1
Simplicius (påve) 2.3
Simplicius 3.10
Sixtus I 6.4
Sixtus II 6.8, 10.8
Sommardag 14.4
Sophia (änka) 15.5, 8.10
Sophia (av Rom) 15.5
Sosthenes (romersk soldat) 10.9
Sosthenes 28.11
Sotherus (Soterus) 22.4
Spes 8.10
Staffan se Simon Biskop
Stanislaus 7.5, 8.5
Stenfinn se Simon Biskop
Stephanus (Inventio Stephani,
upptäckten av Stephanus) 3.8
Stephanus (påve) 2.8
Stephanus (Stefanos) 10.1, 3.8,
26.12
Sulpitius 20.4
Sunniva 8.7, 29.7
Susanna 19.2, 11.8
Sylverius 20.6
Sylvester (Silvester) 31.12
Symphorianus 22.8
Syrus (Cyrus) 12.9

Taracus 11.10
Tebaiska legionen 22.9, 10.10
Tecla (Thecla) 23.9

- Telesphorus 4.1
 Teofania 6.1
 Tertullianus 23.2
 Theobaldus 1.7
 Theodardus 10.9
 Theodora 1.4
 Theodora (av Egypten) 28.4
 Theodoricus (Theodorus,
 av Antiokia) 23.3
 Theodorus (av Nikomedia) 4.9
 Theodorus (av Amasea) 9.11
 Theodorus 15.12
 Theodosia 2.4
 Theodosius 2.4
 Theodulus 18.6
 Theodulus 9.9
 Theonestus 30.10
 Theophilus 20.12
 Theophilus (av Antiokia) 13.10
 Theophilus (av Kappadokien)
 3.11
 Theophilus (av Rom) 28.2
 Thomas (Tomas, apostel) 21.12
 Thomas (Becket) 29.12
 Thomas av Aquino 7.3
 Thrasibulus 31.7
 Tiburtius 14.4, 18.4, 11.8
 Tilemannus 3.11
 Timotheus (Timoteus, biskop)
 24.1, 9.5
 Timotheus 22.8
 Titus 4.1, 18.9
 Tobias (i Bibeln) 13.6, 12.9
 Tobias (av Sebaste) 2.11
 Torquatus 15.5
 Torpes (Torpetus) 17.5
 Transfiguracionis 6.8
 Translatio Erici 24.1
 Translatio Henrici 18.6
 Trettondedag (trettondagen)
 6.1
 Trifon 29.7
 Tripos 10.6
 Tro, hopp, kärlek 15.5, 8.10
 Tychicus (Tychius) 29.4
 Udalricus 4.7
 Ulrica (Ulrika) 4.7
 Ulricus 4.7
 Urbanus (Urban) 25.5
 Ursula 21.10
 Walburg 7.2, 1.5, 7.7
 Valens 21.5
 Valentinus (Valentin) 14.2
 Valerianus 14.4, 18.4
 Valerius (av Soissons) 14.6
 Valerius (av Trier) 29.1
 Walfrid 12.10
 Wenceslaus (Wenzeslaus) 10.3,
 28.9
 Wendelinus 20.10
 Verena 17.8
 Veronica 4.2, 17.8, 2.9
 Victor I 19.4, 20.4
 Victor (av Karthago) 22.3
 Victor (av Syrien) 14.5
 Victor (av Lyon) 2.9
 Victor 25.2
 Victor 15.12
 Victor och Victorinus
 (av Nikomedia) 6.3
 Victoria 23.12
 Victorinus 8.11
 Victorinus och Victor
 (av Korinth) 25.2
 Wigandus 30.5
 Vigilus (Virgilius) 31.1
 VII frat. se Septem fratrum
 Wilfridus 12.10
 Wilhelm (Wilhelmus,
 av Toulouse) 28.5
 Wilhelmus (Wilhelm, abbot)
 6.4
 Wilibaldus (Vilibaldus,
 Bilibaldus) 7.2, 7.7
 Willehad 8.11
 Willibrordus 7.11
 Wincelius 10.3
 Vincentius 22.1
 Vincentius (av Avila) 27.10
 Vincula Petri 1.8

Vindelianus 10.3
Vindicianus 11.3
Vinterdag 14.4, 14.10
Virgilius 20.12
Virgilius 31.1
Visitatio Marie 2.7
Vitalis (av Milano) 28.4
Vitalis 27.11
Vitalis (7 bröder) 10.7
Vitus 20.4, 15.6, 8.8
Viviana 2.12
Vladislaus 8.8
Wolfgang (Wolfgang) 31.10
Volradus 2.10
Vorfru dag presentati. 21.11
Wunibaldus 7.2, 7.7, 18.12
Wärfudagh 25.3

xiiij adiutoribus 8.8
XL militu 9.3

Ypolitus se Hippolytus

Zacharias (påve) 14.3
Zacharias (Sakarja, profet) 6.9
Zacheus (Zacharias) 23.8
Zeno 5.9, 8.12, 20.12
Zenobia 30.10
Zenobius 19.4, 30.10
Zephania (Sefanja) 3.12
Zephyrinus 26.8
Zosimus 9.4

Sak- och namnregister

Hänvisningar till kalenderdelen, det vill säga de sidor som presenteras för januari–december, ges enligt datum. Till övriga sidor i boken hänvisas med sidnummer.

advent s. 294
Æbelholtklostret 6.4
Aegidius de Roya 29.12
Agen 6.10, 20.10
Ahasveros 6.7
Aigeia 30.10
Albano 14.7
Alexandria 9.2, 11.2, 25.2, 9.4,
25.4, 28.4, 2.5, 10.5, 25.11, 7.12,
12.12, 14.12
Al-Kifl 10.4
alla hjärtans dag 14.2
almanacka s. 20–23
Altino 30.10
Amasea 9.11
Anagni 19.8
Anatolien 26.3
Ancona 23.9
Angelico, Fra 1.12
Angers 15.1, 1.3
ankar 23.11
Antiokia 7.1, 27.1, 22.2, 5.3, 23.3,
9.4, 16.7, 26.9, 8.10, 13.10, 18.10,
17.12
Antipolis 8.3
Aquileia 24.11, 25.12
Araratberget 22.6, 29.12
Arcios 25.2
Arezzo 7.8
arianism 25.2, 27.2, 7.6, 18.11
Armagh 3.11
Armenien 6.4, 19.4, 24.8, 5.9,
28.10
Arras 11.3
Askedhonsdagh (askonsdag)
s. 285, 286
Aspertini, Amico 14.4
Assisi 12.8, 4.10

Astfalck, Konrad 14.3
 Aten 31.8
 Athanaric 15.9
 Attila 11.4, 17.11
 Augsburg 4.7, 7.8
 Autun 22.8, 7.9, 2.10
 Auxerre 16.5, 22.5, 31.7
 Avignon 23.5
 Avila 27.10
 Avranches 16.4

 Babylonien 17.2, 10.4, 21.7, 23.7,
 16.12
 Bamberg 3.3, 4.11
 Barcelona 12.2
 Baronius, Caesar s. 14
 bekännare s. 11, 14
 benediktinkloster 10.2, 21.3
 Bern 17.4
 Berry, duc de se Les Très Riches
 Heures de duc de Berry
 Betlehem 6.1, 30.9, 25.12, 28.12
 Bevagna 6.6
 Bischofshofen 27.3
 biskopsstav s. 16
 björn 29.5, 16.10
 blommor 6.2
 Boas 16.7
 Bobbioklostret 21.11
 bojor 1.8
 Bologna 26.9, 27.11
 Bolsena 24.7
 Bordeaux 23.10
 Bosch, Hieronymus 17.1, s. 286,
 287
 Bossche, Aert van den 25.10
 Boston 17.6
 Botticelli, Sandro 28.8
 Bouts, Aelbrecht 30.9
 Bouts, Dieric d. ä. 3.6, 13.8, s. 289
 Bouts, Dieric d. y. 15.3
 Bremen s. 17, 4.2, 8.11
 Brescia 15.2
 Breslau 21.6
 Bretagne 17.5
 Brogneklostret 3.10

Bronzino, Agnolo 10.8
 Bruggen, Hendrick ter 21.12
 bröst s. 16, 5.2
 Budapest 24.9
 Burgkmair, Hans d. ä. 4.7
 Burgund 6.5
 Burman, Eric s. 22, 3.4
 Bury St. Edmunds 20.3
 bälte 7.6

 Caesar, Julius 1.1
 Caesarea i Kappadokien 6.2, 7.6
 Caesarea i Mauretanien 12.1
 Caesarea i Palestina 5.3, 28.3, 2.4
 Callot, Jacques 5.1, 9.2, 17.2, 24.2,
 26.2, 5.3, 29.3, 6.5, 14.5, 6.7, 3.9,
 13.11
 Cambrai 11.3
 Campin, Robert 25.3
 Canterbury 21.4, 5.7, 16.11, 29.12
 Capua 27.8
 Caravaggio, Michelangelo
 Merisi da 29.6, 29.8, 25.9, 10.12
 Carpaccio, Vittore 2.2, 8.9
 Carrhae 4.8
 Ceuta 13.10
 Chalcedon 10.9, 16.9
 Chartreuseklostret 1.4, 6.10
 Chios 15.5
 Cirta 29.4
 Clairvauxklostret 20.8
 Commodillas katakomb 30.8
 Concordia 18.2
 Condatklostret 1.1
 Conques 23.3
 Cordoba 17.4, 27.9
 Cranach, Lucas d. ä. 24.12
 Cypern 5.3, 29.4, 11.6
 Cyzicus 20.9

 Damaskos 25.1, 27.9
 Danmark 7.1, 13.1, 14.5, 20.5, 27.6,
 10.7, 20.10, 7.11
 Dijon 17.10
 dominikanorden 5.8
 Doré, Gustave 10.3, 31.3, 30.4

drake 23.4, 13.7
Dubrovnik 3.2
duva 12.2, 22.10, 21.11, 29.12, s. 292
Dürer, Albrecht 9.5, 19.12

Ebroin 2.10
Edens trädgård 24.12
Efesos 24.1, 27.6, 27.7, 27.12
Egypten 9.1, 17.1, 25.2, 9.4, 10.6,
29.9, 20.12, 22.12, 28.12
Eichstätt 7.7
Ekenäs kyrka s. 21
Eklöf, I. H. 21.7, 29.7
Ekman, C. A. 19.1
Elnonklostret 26.10
Elys dubbelkloster 23.6
Emmaus 25.9, 18.10, s. 290
eremit 5.1, 10.1, 17.1, 11.3, 9.4, 17.5,
10.6, 19.8, 28.9, 6.10
Erfurt 21.4, 11.9
Eskilstuna 12.6, 6.10
Esto Mihi s. 285

fasta s. 286, 287, 294
fastelagen s. 285
Februa-fest 2.2
Fenicien 13.6, 18.6
fisk 13.6, 4.7, 18.7, 28.7, 12.11, 30.11
Florens 18.11
Foppa, Vincenzo 15.2
Forshems kyrka 21.9
Forsius, Sigfrid s. 17, 21, 1.7
franciskanerorden 4.10
frestelser 17.1
Frueauf, Rueland d. y. 15.11
Fungai, Bernardino 23.11
fåglar 4.10
får 20.1, 23.7
Füssenklostret 6.9

Galatia 27.6
Gangra 14.11
Garganoberget 29.9
Gemblourklostret 1.12
Gentileschi, Orazio 30.12
Ghirlandaio, Domenico 2.7, 4.12

Giotto 3.8, 4.10
gloria s. 16
Golgota 4.2, 15.3, 14.9, 1.12, s. 288
Goljat 30.12
Gortyna 9.7, 18.9
Gothus, Petrus s. 20
Gozzoli, Benozzo 7.3
gregoriansk kyrkomusik 12.3
Gregorius XIII s. 14, 26.7
Grenoble 1.4
guldsmed 1.12
Gyllene legenden s. 15, 16.2, 26.9
gångdagar 11.5
gås 11.11

Halonen, Marko s. 18
halster 22.1, 10.8
Hamburg 4.2
Hamilton, Hugo 4.2
Harran 4.8
Havelberg 27.11
Heemskerck, Martin van 10.10
Hegenauer, Johann 26.11
Heidenheimklostret 1.5, 18.12
helgonförklaring s. 12, 13
Heliga Anden s. 292
heliga kalken 10.8
Heliga tre konungar 6.1
heliga treenigheten s. 292
heliga trefaldigheten s. 292
Heraklea 22.10, 20.11
Herlitz (Herlicius), David s. 17,
7.11
Herodes 29.8, 28.12
Herson 23.11
Hierapolis 1.5
Hildesheim 5.5
Hippo 28.8
hjort 1.9, 3.11
hjul s. 16, s. 176, 25.11
Hof 12.7
Holofernes s. 21, 10.12
Hor (berget) 1.7
hund 13.6
Hälsingland 5.1

- Îles des Lérins 4.6
 Indien 24.8, 21.12
 Ishtar 6.7
 Israels folk 10.3, 1.7, 10.7, 3.8, 20.8,
 18.12, 22.12, 30.12
 Jacobus de Voragine s. 15
 Jelling 20.10
 Jerusalem 10.1, 20.3, 31.3, 9.4, 1.5,
 3.5, 6.7, 1.8, 23.8, 29.10, 3.12, 5.12,
 9.12, 31.12, s. 286, 287, 291
 Jordanien 5.3
 Judeu 13.7
 jultomten 6.12
 jungfru s. 16, 20.10, 21.10, 22.10
 jägare 3.11
 Kain 2.1, 24.12
 kalender s. 18–20
 Kanaan 30.4, 18.12
 kanonisation s. 13
 kanoniärer 4.12
 Kappadokien 3.11
 Karden 13.2
 Karl Martell 20.2
 karneval s. 286, 287
 Karthago 23.2, 23.3, 29.11
 kartusianerna 6.10
 Kildareklostret 1.2
 Kilikien 21.2
 klarissornas orden 12.8
 Klodvig 1.10
 Klosterneuburgklostret 15.11
 Kolofon 28.11
 Kolumbus 22.1
 Kona 29.9
 Konstantinopel 27.1, 13.3, 2.4,
 15.4, 29.4, 21.5, 7.6, 10.11, 11.12
 Konstanz 27.8, 26.11
 koptiska kyrkan 25.4
 Korinth 25.2, 8.4, 16.4
 korp 10.1
 kors 3.5, 14.9
 Kraków 7.5
 Kremsmünsterklostret 28.11
 Kreta 4.1, 18.9
 Kristi förklaring 6.8
 Kristi himmelfärd s. 290, 291
 Kroatien 4.6
 kvarnsten 4.6
 kyrkolärare 7.3, 13.6, 20.8, 28.8
 Köln 12.1, 16.3, 11.8, 13.9, 3.10,
 10.10, 20.10, 23.10, 24.10, 7.11,
 12.11
 La Beaumeklostret 28.2
 Lalli 19.1, s. 138
 Lambesa 30.4
 lamm s. 16, 21.1, s. 238
 Langres 23.5
 Lastman, Pieter 18.12
 Latakia 3.7
 Legenda Aurea se Gyllene
 legenden
 lejon s. 16, 18.1, 5.3, 21.7, 30.9, 17.12
 Le Mans 17.5
 Les Très Riches Heures de duc
 de Berry 25.4, 3.5, 14.9, 21.11,
 30.11
 Libyen 5.7
 Liège 3.11
 Limoges 27.2, 30.6, 28.9
 Lincoln 17.11
 Lippi, Filippino 20.8
 ljus 2.2, 13.12
 Lorch 12.10
 Luxeuilklostret 29.3
 Luyken, Jan 5.11
 Lyon 19.2, 12.4, 2.9, 5.11
 Lystra 11.6
 Lützen 6.11
 långfredag s. 287–289
 Maastricht 13.5, 10.9, 17.9, 26.10
 Magdeburg 14.11
 Mainz 5.6, 16.6, 21.6, 18.11
 Makedonien 5.4
 Malin (Maliniemi), Aarno 15.12
 Manasse 6.7
 Mar Sabaklostret 5.12
 martyr s. 11, 13–16

Martyrernas spegel se Luyken,
Jan
Masaccio 22.2
Maubeugeklostret 30.1, 7.10
Meester van de Kruisafneming
van Figdor 13.12
Melitene 5.9
Messina 5.10
Metz 18.7
Milano 4.4, 28.4, 19.6, 28.7, 7.12
Milevum 4.6
Monte Cassinoklostret 7.3, 21.3
Moses lag 2.2, 4.9, s. 291
Muhammed 24.3
mulásna 30.10
Munktorp 25.6
Murillo, Bartolomé Esteban
8.12
Mursa 21.5
Myra 6.12
Möllman, Peter s. 19, 20

Nantes 24.5
Napoli 30.4, 19.9
Narni 7.5
nattvardskärl 25.5, 26.11
Naumburg 2.3
Neuss kloster 30.3
Nicaea (konciliet) 25.2, 2.5, 3.7,
14.11, 31.12, s. 290
Niedermünsterklostret 8.1
Nikomedia 16.2, 6.3, 27.4, 4.9,
4.12
Nivelleklostret 17.3
Noas ark 29.12
Nola 14.1, 22.6
Norge 1.4, s. 97, 8.7, 29.7
Norråla 5.1
Northumbria 5.8
Nousis 18.6
Novgorod s. 12
Noyon 8.6, 1.12
Numidien 4.6
Nürnberg 19.8
nödhjälpare 8.8

Odense 10.7
Olaus Magnus 27.6
olja 6.5.
Olivberget s. 291
Olympus 18.9
omskärelse 1.1
Orange 17.10
Orkney 29.7
Orleans 20.2, 17.11
orm 5.3
Oslo 29.7
Ostia 17.2, 4.5

Padova 13.6
palmkvist s. 16
palmsöndag s. 286, 287
Pamfylie 26.2, 5.3, 21.11
Paris 28.5, 9.10
Patinir, Joachim 24.6
Patmos 27.12
Patras 30.11
patriark s. 13, 4.1, 18–20.12, 22.12
Pavia 12.9
pelarhelgon 5.1, 11.12
Perga 26.2
Pergamo 11.4
Persien 29.3, 15.4
Perugino, Pietro 22.7, 6.8, s. 291
Petershausenklostret 27.8
Petrus Olai Vadstenensis s. 21
Petsamo 29.7
Pignon, Simone 31.5
pil s. 16, 20.1
pingst s. 291, 292
Poitiers 13.1
Pommern s. 17, 9.4, 4.11
Pomposa 30.3
Prag 24.4, 6.5, 28.9
Previtali, Andrea s. 293
Päsk s. 289, 290
Pävarnas bok 2.3

Ratzeburg 31.3
Ravenna 23.7, 27.8, 22.10
Regensburg 8.1, 31.10
Reims 1.10, 1.12, 14.12

relik s. II, 13
Remiremontklostret 18.7, 13.9
Ribera, José de 9.4, 6.10
Rictiovarus 25.10, 31.10
Rimini, Pietro de 30.3
Riseberga kloster 29.10
Rodez 4.11
rokko 16.8
Rom II.1, 16.1, 18.1, 21.1, 22.1, 1.2,
18.2, 19.2, 22.2, 28.2, 2.3, 3.3, 7.3,
12.3, 16.3, 26.3, 30.3, 1.4, 5.4-7.4,
11.4, 12-14.4, 18.4, 19.4, 20.4,
22.4, 26.4, 27.4, 6.5, 7.5, 10.5,
12.5, 19.5, 25.5, 26.5, 2.6, 6.6, 9.6,
10.6, 18.6, 26.6, 29.6, 30.6, 3.7,
10.7, 11.7, 17.7, 30.7, 1.8, 2.8, 6.8,
8.8-11.8, 14.8, 18.8, 22.8, 26.8,
30.8, 9.9, 11.9, 14.10, 19.10, 3.11,
20.11, 23.11, 26.11, 28.11, 2.12,
11.12, 15.12, 31.12
runsten 20.10
Ruspe 1.1, 6.3
Sailer, Cuonrad 16.10
Saint-Romain-de-la-Roche-
klostret 28.2
Saint-Tropez 17.5
Saintes 30.4, 16.7
Salzburg 13.3, 27.3, 24.9
Sankt Elmseldar 3.6
Sankt-Veits dans 15.6
Sankta Katarinaklostret 2.4,
29.9, 25.11
Sankta Klara kloster s. 8
Santiago de Compostela 25.7,
11.11
Saragosa 22.1
Sardinien 27.5, 20.11
Sebaste 3.2, 9.3, 2.11
Seligenstadt 2.6
Selja 8.7, 29.7
Septa 13.10
septuagesima s. 286
Sevilla 7.1, 27.2, 19.7
sexagesima s. 286
Sicilien 21.2, 13.12

Siena 20.5
sigill s. 5, 23, 6.4, 16.8, s. 301
Sinai berg 4.9
Sinope 14.7
Sirmium 23.2
Sitten 13.9
Skara 16.8
Skotland 11.3
skottdagen 24.2
skrinläggning s. 12, 13
Skänninge kloster s. 12
skär torsdagh (skärtorsdag)
s. 287
skärselden 2.11
Skövde 31.7
Slotte, Karin s. 21
Smyrna 26.1
snickare 19.3
Soissons 8.6, 14.6, 25.10
soldatmartyr 23.4, 8.10, 9.11
spindel 14.1, 26.11
Split 21.8
stenkvarn 25.2
St. Denis 2.10
St. Gallen 16.10, 16.11
Stockhau 13.10
Strasbourg 26.10, 7.11, 12.12
Strigel, Bernhard 5.4
Strängnäs s. 19, 23
städ s. 16, 4.3
Subiacoklostret 14.1
svan 17.11
Svenska Vetenskapsakademien
s. 21, 22
svetteduk 4.2
svin 17.1
svärd s. 16
syndaflod 29.12
Syrien 5.1, 14.5
tand 9.2
tandtänger s. 16
Taormina 3.4
Tarsos 16.6, 21.8
tempelridhare 20.8
Tessalonika 4.8, 8.10

Thagaste 4.5
Thann 1.7
Theba 10.1, 22.9, 10.10
Theveste 5.12
Thrakien 8.5
Tintoretto, Jacopo 12.11
Tiziano Vecelli 15.8
Toledo 13.11
Toppelius, Mikael 25.12
torn 4.12
Toul 3.9
Toulouse 28.5, 29.11
Tours 8.4, 11.11, 13.11
translation s. 12, 13
tre vise männen 6.1, 5.7, 20.10
Trebnitzklostret 15.10
Trento 31.1
Trier 29.1, 29.5, 19.9, 20.10
Trinitatis s. 292
Troyes 8.2
trädgårdsmästare 23.2, 14.7
Trönö kyrka 2.8
tysk-romerska riket 3.4

ugn 16.12
Ungern 4.11, 19.11
Uppsala s. 14, 19, 24.1, 18.5
Urjala (Urdiala) kyrka 22.5
Ursus Pilatus 3.10
Uta-Codex 8.1
Us 9.5
Usuardus s. 14
Utrecht 5.3, 18.7, 11.9, 7.11, 14.11

Vadstena kloster s. 12, 2.8, 7.10
vagn 5.3
Wahlbom, Carl 6.11
Waldsassenklostret 30.5

Vallentuna s. 19
vandringsstav s. 16
Wanglingen 11.3
varg 4.10
Waterhouse, John William 12.2
Velázquez, Diego, 19.7
Verona 29.4, 8.12
Weyden, Rogier van der s. 16
Vienne 11.5
Villach, Thomas von 25.11.
vinpress 29.3
Würzburg 17.5, 8.7, 11.10
Växjö 15.2.

yxa 28.7

Zurbarán, Francisco de 1.4, 13.7
Zurzach 17.8.

Åbo s. 19, 20, 22.5, s. 138

Åbo domkyrka s. 138

Åbomissalet 8.8, s. 288

ängel 3.1, 18.3, 22.3, 24.3, 25.3, 14.4,
13.6, 2.7, 1.8, 15.8, 21.9, 27.9, 29.9,
21.11, 25.11, 19.12, 28.12

äpplen 6.2

ögon s. 16, 13.12

örn 18.1

Österrike 24.9, 4.5, 15.11

